

**PÜNKÖSTI ÁRPÁD**  
**VÖRÖS VÁNDORLÁMPÁS**

## TARTALOM

### MIÉRT VAN AZ EMBER?

Apakereső  
Miért van az ember?  
Gondságban  
*Sorpor avagy a kamasz halála*  
Hazaér-e Odüsszeusz?  
A legkisebb hidacska  
Esztelen történelem  
A kettévágott vőlegény  
Most elmegyek tőletek  
L. Z. örökös falai  
Az anyó, a halál meg én

### KI ÁLL MÖGÖTTE?

Márványaink  
Árvíz után köpönyeg  
Túrní és fizetni?  
Vétkes falu?  
Etűdők dobszóra  
Isten útjai  
Az osztályidegen  
Nyűltől a nyusziig  
Tűcsökszimfónia  
Kiállhatatlan fickó  
Ki áll mögötte?  
Pára a tó fölött

### VÖRÖS VÁNDORLÁMPÁS

*Riportregény*

# **MIÉRT VAN AZ EMBER?**

## Apakereső

Rettenetes volt a srác arca, a behegedt pattanások krátereit alatt már ott tüzeltek az újak, piros és sárga tetejű kelések. Irtóztam tőle, de ha már felvettem, nem tehettem ki a kocsiból. Csak meredtem az útra, mintha aknák közt vezetnék, sőt bekapcsoltam a rádiót is, hogy szólni se kelljen hozzá. Értett belőle, de nem érezte vagy nem bírta a köztünk támadt feszültséget, mert egy idő után megszólalt:

- Szegeden tetszik lakni? - így mondta, nem mert visszategezni. Udvariaskodó kérdései tovább hergeltek. Azt hiszi, szórakoztatnia kell? Adok én neked kérdezgetést, hogy arról koldulsz!

- Tanácsnál dolgozol? - böffentem rá, mivel hivatalnoknak tippeltem, szabálysértési előadónak vagy effélének.

- Ötödéves joghallgató vagyok.

- Voltál már lánnyal?

- A feleségem félidős.

Mégis rá kellett néznem: - Akkor mit utazgatsz?

- Apát keresek magamnak - mondta, és a lába mellől ölébe emelte szatyráját. Már csak két-saroknyira volt az egyetem. Búcsúzóul kezét nyújtottam, és megígértettem vele, elmondja, hogy jön rá valaki huszonhárom évesen, hogy nincs apja. Persze hogy nem jelentkezett. Amikor már dühömet is elfelejtettem, becsengetett:

- Eltökéltem, akkor jövök ide, ha berikkanthatom az ajtón: X. Y. fia vagyok! De már sosem fogom megtudni, ki az apám.

Bort hoztam, hogy pertut igyunk, meg hogy oldódjék a nyelve, de ő allergiás érzékenysége miatt nem kért egy kortyot sem. - Kezdhetjük? - sürgetett. Szembeültettem az ablakkal, hogy beszéd közben lássam a szemét, szokjam az arcát.

- A nevem Bordás Gábor, de Spilár Gáborként születtem Recsken 1956. június 18-án. Anyám Kiss Anna 1950-ben, tizenhét éves korában, kötött házasságot Spilár József sofőrrel. Apám végigivott minden szabadnapot, előfordult, hogy az ólban kellett aludnunk. Ötéves koromban hazaszöktünk Mórahalomra, nagymamáékhoz, négy évvel később anyám kérte a válást. Nem azért várt ennyit, mert reménykedett, őt már nem érdekelte az apám. Újabb négy esztendő múltán összeházasodott özvegy Bordás Imre olajbányással, és még ebben az esztendőben, vagyis 1969-ben megszületett az öcsém, a kicsi Imre. Hogy ne legyünk ilyen pepiták, apuka a következő nyáron engem is a nevére vett, így a középiskolába már új névvel mehettem. Esküszöm, szándékosan intézte a szünetben, ő ilyen figyelmes, érzékeny lelkű ember. Bődületesen szerettem akkor a hivatalokat, mert elmondhattam: „Bordás Gábornak hívnak, az apám Bordás Imre” - közben pedig *csak* a nevelőapám.

- Édesapádról nincs emléked?

Gábor rám nézett:

- Ötéves voltam, amikor utoljára láttam Spilár Józsefet, ő sosem írt, sosem érdeklődött felőlem, pedig látták, hogy fuvarban járt Szegeden. - Elhúzta a száját. - Mintha egyszer birkózott volna velem az ágyban, de lehet, hogy ez már Bordás apuka volt. Anyám nem őrizte Spilár József emlékét, így belőlem is könnyebben kipusztult, csupán a neve volt rajtam meg a

hiánya. Mintha fületlen lettem volna. Nappal takarja a haj, de a párnát nem lehet becsapni: felijedtem rá, hogy álmomban sírok, mert nincs apám. Nem Spilár József hiányzott, hanem az apa. Érted ezt?

Bólintottam.

- Ha apám után érdeklődtem, anyuka csapkodott: „Megtagadott, hogy ne kelljen azt a 440 forintot sem fizetnie!” Ha megtagadott, én sem futok utána, mátrai kirándulásunk idején én sem kerestem meg. Minek? Nem ijedtem már fel éjszaka, volt már nekem apám, ha nem is vér szerinti, de jobb: kerek volt a világ! Diplomamunkának hogyan, hogyan nem „A gyermek-elhelyezési perek tapasztalatai a járási bíróságon” című témát választottam. Az idén február 5-én, hétfőn az 1969-es családjogi aktákat válogattam, és a kezembe akadt egy paksaméta: „Spilár József apasági keresete.” Erről nekem sosem beszéltek! Nem mertem kinyitni, félretettem, de fúrta az oldalam, izzadtam, szorított a cipő.

- A szüleid pere volt?

- Majdnem az egészet lemásoltam - felelte, és olvasni kezdte jegyzetét: - „Kiss Annával kötött első házasságomból hat éven át nem született gyerekünk, pedig nem védekeztünk. A gyerektelenség megrontott bennünket, vádaskodtunk, veszekedtünk, ittam. A gyerek születése már nem tudott javítani rajtunk, feleségem két ízben is Gyöngyösre akart költözni albérletbe, de lebeszéltem. A gyerek a neve napján, 1961. március 24-én, belém rúgott, és azt mondta nekem, hogy hülye. Meg akartam verni, de az anyja kicibálta a kezemből, hogy a sajátomat üssem! Két héttel később megjelent a feleségem bátyja, és teherautóval mindent el akartak vinni. A szomszéd elárulta, mi készül, és a tanács és a párt segítségével sikerült őket szándékuk teljesítésében megakadályozni; a feleségem csak személyes holmijával költözött haza a szüleihez, Mórahalomra.

Idegpszichológusba kerültem, és az orvos tanácsára inkább fizettem a gyerektartást, de nem pereskedtem, hogy enyém a gyerek, vagy sem. Feleségem kérésére a bíróság 1965-ben kimondta a válást, és én a következő évben másodszor is megnősültem. Úgy látszott, ismétlődik minden: hiába akartuk, nem született gyerekünk. Előbb a feleségem vizsgálták meg, majd engem, és a gyöngyösi rendelőintézet becsatolt igazolása szerint valószínű, hogy születésem-től fogva fennáll nálam az aspermitás (a váladékomban nincsen spermium). Sejtettem eddig is, hogy a fiú nem tőlem származik, de ez csak most bizonyosodott be. A gyereket 1961 óta nem is láttam, a kapcsolatot nem tartjuk. Mint gépkocsivezető a családomtól mindig sokat voltam távol, most tudtam csak meg, hogy az internálótáborban, ahol a feleségem szakácsnő volt, kapcsolatokat tartott, például Orbán István miatta maradt a szabadulása után Recsken, és amikor dolgoztam, ő még nálunk is aludt.”

Gábor leeresztette a papírt, és rám nézett.

- És Orbán Istvánt nem találod? - kérdeztem.

- Eddig csak az első apám gyanította őt az édesapámnak - mondta Gábor -, egyébként megtaláltam Orbánt. - Megállt, mélázott. - A tárgyalás nem érdekel?

- Folytasd csak! - mondtam gyorsan.

- Anyuka állította, hogy a gyerek, mármint én, a felperestől származom: „Csak azért indít pört Spilár József a válás után négy évvel, mert megtudta, hogy a fia továbbtanul, és nem akar gyermektartást fizetni!” A tanúkat Spilár József nevezte meg, anyuka még ügyvédet sem fogadott. Az egyik szomszédasszony azt vallotta: „Többször láttam Orbán Istvánt az asszony-nál, amikor a férje fuvarban volt.” A másik szomszéd - azóta már meghalt - megjegyezte a bíróságtól: „Nagyot hallok, a pletykákat nem ismerem. Orbán Istvánt én nem láttam

Spilárnénál!” A szemközt lakó: „Évekig nem volt gyerek, csak azután született, hogy Orbán István kezdett odajárni. Amikor Anna elhurcolkodott, akkor Orbán Pista is segített rakodni.” A téesz hatvankét éves portása elmondta: „1955-ben, amikor a kukoricám már megérett, Spilár Józsi megvette az állatainak. Reggel fél ötkor elmentem hozzájuk, hogy letörtem a kukoricát, viheti. Kopogtatásomra senki nem felelt, benyitottam, az asszony az ágyból ugrott ki, a férfi pedig a dunnát magára húzta, de a kese haja kilátszott. Éppolyan volt a haja, mint Orbán Pistának. Az asszony rögvest kituszkolt az ajtón; mást nem láttam, többet nem tudok. Amikor Kiss Anna elhagyta a férjét, említettem néhány embernek, hogy mit láttam azon a reggelen, és ők mondták, hogy tőle, mármint Orbán Pistától van a gyerek is.”

- Vérvizsgálatot nem rendeltek el?

- De - felelte Gábor, és előrelapozott a jegyzetében. - Nekem azt mondták akkor, hogy a pattanásaim miatt kell vért venni. A klinika vizsgálata szerint: „Orbán István atyasága a vizsgált vér- és szérumszopt-rendszerek alapján nem zárható ki, vagyis a perben szereplő gyerek a nevezettől származhatik. Spilár József atyasága a kiskorú Spilár Gábor tekintetében az ABO és a Gm(a) csoport alapján kizárható, vagyis a perben szereplő gyerek a nevezettől nem származhatik.”

Hallgattunk. Egyszer aztán Gábor elmosolyodott:

- Bumfordi ez az Orbán István, de a legtöbb emberség, tisztesség az ő vallomásában volt! - Ez már a vér szava, gondoltam, de nem szóltam. Gábor megtalálta jegyzeteiben Orbán vallomását, és olvasni kezdte:

- „A viszonyunkról nem kívánok szólni, de az alperest felhatalmazom, hogy nyilatkozzék. Bár szőke a hajam, lehet rá mondani, hogy kese, engem senki nem ért tetten. Akkor még legényember voltam, és a pletyka azért hozott össze bennünket, mert Spilár József részegen mindig azt ordította, hogy én járok a feleségéhez. Másnak a nevét is kiabálta, erről sem akarok nyilatkozni. Megmondtam neki, vagy bizonyítja, vagy hagyja abba ezt a gyanúsítgatást. Az apaságot pletykákra alapozva nem vagyok hajlandó elismerni, de tisztázására alávetem magam minden vizsgálatnak.” - Átfutott egy részt, lapozott: - Figyelj csak: „1964-ben nősültem, gyerekünk nem lett. Feleségem előtt nem titkoltam legénykori dolgaimat. Erre a tárgyalásra szóló idézést is ő vette át, és kérdezte, mit szölok hozzá. Azt mondtam, ne izguljon, nem lesz belőle semmi, aztán később megkérdeztem, hogy fogadná, ha kiderülne, hogy valakinek tőlem van gyereke. Azt felelte, mivel nekünk nincs, magunkhoz vennénk.”

- Ez a beismerés meg a vérvizsgálat nem elég bizonyíték?

- Volt még két tanú! Az egyik azt vallotta: „Én Spilár Jóska édesanyjától hallottam, hogy a gyerek nem a fiától, hanem vagy Orbán Pistától, vagy Büki Gáspártól van!” A másik tanú Gyulai Józsefné Simon Rozália szakácsnő: „Az alperessel mi évekig együtt dolgoztunk a tábori őrség konyháján. Barátnőm volt. Jó egy évvel azután, hogy férjhez jött Recskre, kesergett, hogy gyereket akarnak, de nem sikerül. Szülök én nektek, tréfálkoztam vele, mert én meg épp ellenkezőleg voltam. Később már nem lehetett evvel viccelni Kiss Annával, annyira megkeseredett. Arról nem tudok, hogy orvoshoz ment volna, de beszélni beszéltünk róla.

Volt az örök között egy Büki Gáspár nevezetű, szerintem az meghallotta az Annus baját, mert egyik napról a másikra sűríteni kezdett körötte. Amúgy szép nagy marha ember volt, de kár volt az apjának megoldani érte a gatyáját. Egyszer fogott egy csókát, felvágta a nyelvit, egy hét múlva meg a száját a fülig, mert nem beszélt. Hát még az emberiséghez milyen volt: azokhoz a rabokhoz! Egy alkalommal benyitottam a raktárba, és a krumpliszákra dűtve volt Annus, ez a Büki meg ott..., szóval én gyorsan becsuktam az ajtót, aztán amikor láttam Bükít

Spilárékhoz is belopózni, szóltam Annusnak, mért egy ilyen Sztálinnal adja magát össze! Ez 1954-55-ben történhetett. Akkor már egyre több rabot kiengedtek, közöttük Orbán Istvánt is. Férfi létére vállalta ő ott benn akár a mosogatást is, csak Annus közelében lehessen; odáig volt érte, mint a cigány a veres nadrágért, Annus végett ott is maradt Recsken. Annyira kibeszélték őket, hogy mondtam nekik: gyerekek, hagyjátok már abba! Egyszer aztán Annus kinyitotta előttem az ajtót, és kizavart; megharagudtak rám mindketten. Számígtattam én akkor, de bizonyosságom nem volt, azt hiszem, a fiúcska származhat Bükitől is, nemcsak Orbántól!” - Gábor leeresztette a jegyzeteit. - Ezt az asszonyt kerestem fel legelőször.

- Nem édesanyáddal kezdted? - A fiú mély lélegzetet vett, de nem engedtem még szóhoz jutni: - Elhitted, amiket róla mondtak? Nem muszáj válaszolnod!

- Ha mondjuk gimnazistaként tudom meg vagy még korábban, lehet, hogy kisiklat. Ötöd-évesen más volt. Nem azért, mert annyi aberrált ügyről tanul és olvas a joghallgató, hanem ahogy korosodik az ember, az istenanyák és istenapák szép lassan leszállnak a földre: felnőtté válik a szeretete. Anyuka ezt nem érti. Másban nőtt, még az apukával való testi kapcsolatát is szégyelli előttem. Tudtam, nem ugorhatom át ezt a szakadékot, de meg sem kerülhettem, elmondtam hát, hogy véletlenül a kezembe akadt az aktájuk.

„Nem kellett volna taníttatni - kezdett el sírni -, tudtam én, hogy nem szabadott volna! Aki urat akar a gyerekeiből, mind elveszíti! Mind!”

- Vigasztaltam, zsongítottam, kérleltem, segítsen: apát akarok találni, nem édesanyát veszíteni!

„Nem jó neked a Bordás név, nem szereted apádat!?” - Újból magyarázkodtam. - „Nem érdekel az apád! Hülye, idegbeteg féltékenységevel úgyis megőrjített volna! Csak azt sajnálom, hogy nem hamarabb hagytam ott! Nem érdekel, nem, én jól megvagyok!” - Ő sírt, én meg zsolozsmáztam valamit, amit talán nem is értett. - „Mi bajod velem? Más is elvált, ezrivel elválnak, én mért vagyok bűnös? Nem felneveltelek!?”

- Úgy éreztem, ő a gyerek, én a felnőtt. Konokul mondtam, hogy a vércsoportvizsgálat csak mutat valamit!

„A Jutában egy lány senki mással, csak az egyik művezetővel volt, mégsem tudja rábizonyítani, hogy ő az apa!”

- De az ellenkezőjét százszázalékosan ki lehet mutatni, azt, hogy kié nem lehet a gyerek!

„Spilár József kicsinálta! Ő csak később, az idegbajtól lett impotens!”

- Akkor se lehetek a gyereke, fából nem lehet vaskarikát csinálni!

„Én tehetek róla, hogy megtagadott!? - kiabált anyuka. - Én nem vagyok kurva! Én felneveltelek!”

Remegett az ablak. Felálltam, kinéztem, toronyházunk körül tenyérbe való kis traktor szántotta a kiszáradt gyöpöt.

- Ha idősebb lesz, beszélni fog róla - jegyeztem meg.

- Lehet - felelte Gábor, és mint aki befejezte, eltette a jegyzetét.

- Szerinted anyád jó híre miatt nem kérte Orbán István apaságának a megállapítását? - kérdeztem, és ahogy Gábor összeharapta a száját, látszott rajta, hazudni fog vagy eltitkol valamit:

- Neki én kellettem, ez megvolt, a gyerekének apa kellett, az is volt; Bordás apuka azt mondta, hagyja a fenébe az egészet, ő a nevére vesz és kész!

- Megtudtál valamit attól az asszonytól, édesanyád konyhai kolléganőjétől?

- Elmondtam neki, ki vagyok, mi vagyok, mire rám üvöltött: „Na és!?” Kezdtem olvasni a vallomását. Püffedt lábát feltette a hokedlira, simogatta, és erősen szuszogott. „Így volt, mind így volt!” - mondta megnyugodva, hogy nem tőle akarom megtudni a „titkot”. Megkérdeztem, miért haragudott anyámra. „Mert Büki elintézte neki, hogy csak a második fogást csinálja, felét sem cipekedett, mint én a levessel! De ülj le!” Forgatott így, forgatott úgy, hogy hasonlítok-e Orbánra vagy Bükire, aztán ítéletet hirdetett:

„Egyik sem volt ragyás! Honnan szedted ezt a fekete loboncot?” - Elmondtam még, hogy első apám, Spilár József beköltözött Gyöngyösre, gyereket fogadtak, és arra kért, őket ne háborgassam.

Néztünk egymásra, Gábor zavart volt. Hát mi lehet itt még titkolnivaló?! - Említette, hogy anyukának jó hangja volt, és hogy ők Sannának hívták. Kiss Anna: Sanna.

- Te Gábor! Bükiről nem kérdezted!?

- Motorral hídoszlopnak rohant még '58 tavaszán. Hajnalban találtak csak rá. Sokan esküszenek rá, halálában benne volt valakinek a keze, két hajdani rab kijelentette, szégyelli, hogy nem ő csapta szét a fejét. Meghalt, ezért sem szerepelt a tárgyaláson. A sírján, lábtól, ökörfarkkóró díszeleg.

- Ökörfarkkóró? - méláztam megint az ablaknál. Ránéztem: hát ez a félelmed, Gábor, hogy ennek a dúvadnak vagy a fia? Ragyás arc, tiszta lélek! Megkönnyebbült, hogy Bükiről beszélt, vagy talán attól, hogy megérezte, értem az aggályát, vidáman folytatta hát:

- Elsétáltam azért Spilárék felé. Kis híján tőle érdeklődtem, mivel épp a Trabantjukat mosta a fiával. Olyan idős forma a gyerek, mint én voltam, mikor elhagytam a nevét. Képtelenség, de szakasztott olyan az a gyerek, mint a nevelőapja, nemcsak az arca, minden mozdulata! Tudd meg, örültem neki. Ha kétségekkel, dühvel, mégiscsak abban élt tizenhárom éven át, hogy van egy fia, aztán egyszer csak piff, puff, sehol semmi. Jó, nem törődött velem - az talán nem is nekem szólt -, a marha nagy utakon csak eszébe jutott, hogy egyszer beszálok mellé, vagy elé állok: én vagyok a fia!

- Őt sem ítéled el?

- Miért ítélném!? Van valami anyámnak abban a kétségbeesett mondatában: „Én neveltelek!” A szülőket nem elítélni vagy felmenteni kell. Hamarosan bíró leszek, a vádlottak padjára ültethetem Spilár Józsefet, Orbán Istvánt, Büki Gáspárt, az anyámat, mert szerettek, mert engem akartak, vagy ha nem is akartak, világra juttattak? A szégyenük a bűnük?

- A beismerést minden bíróság enyhítő körülménynek tekinti!

- Bíróság, megint a bíróság! - legyintett dr. Bordás Gábor bírósági írnok. - Orbán István a Hortobágy-malomban molnár. Azt hazudtam neki, hogy a recski internálótábor története a diplomamunkám. Meghívott, náluk aludtam. Te tudtad, hogy ezekben a táborokban ártatlan emberek is voltak? Miért mosolyogsz?

- Az *is* miatt!

- Orbánt azért vitték be, mert a bátyja Pálffy Györgynek volt a tisztiszolgája, vagy miije. „Maga az az Orbán?” - költötték fel egy éjjel, és öt éven át nem kérdeztek tőle semmi mást!

- Nem sejtette, hogy ki vagy?



- Tudhatta a tárgyalásról, hogy anyuka Bordásné. Többször fürkészte az arcom, de az én esetemben ez nem meglepő. A felesége valamire azt mondta: „Derék asszony lehet az édesanya!” Nem az apámat dicsérte, hanem anyukát! Amikor elbúcsúztam, István bátyám - Gábor megállt egy pillanatra - kikísért, a vállamra tette a kezét, és ötszáz forintot akart adni, hogy ne utazzak stoppal.

- Elfogadtad?

Rázta a fejét:

- Mondtam már, hogy nincs gyerekük?

- Ő mondta a tárgyaláson.

- Kilenc év alatt születhetett volna!

- Büki Gáspárt említette?

- Nem.

- Négyszemközt is beszéltek?

- A malomban meg valameddig náluk is.

- Megkérdezted, ha annyira szerette, miért nem vette el édesanyádat?

- Nem mertem.

Hallgattam én is, belém szorult a szó. Négy óra: egy élet! Egy? Letettem a jegyzetemet, nyújtózkodtam. Fogalmam sem volt, hogyan írom meg a ragyás fiú történetét. Gábor szede-lőzködött. Mit mondjak neki búcsúzóul? Mielőtt bármi eszembe jutott volna, valósággal nekem ugrott:

- Meg sem kérdezed, miért adtam fel az apakeresést?! - Holdkráteres arca lángolt. - Gondold végig! Miért nem vette el Orbán anyukát? Miért nincs gyereke? Miért nem említette épp a leghitványabb őr a nevét? Miért nem kérte anyám az apaság megállapítását? És miért hallgat előttem oly görcsösen? Hát lehetek én az Orbán István fia?!

- Túl bonyolítod, szakmai ártalom! - mondtam fölényesen. - A vérvizsgálatot elfelejtetted?

- Láttam olyat, hogy hét „jelöltből” háromról megállapították: „Apasága nem zárható ki!”

Nem tudtam mit mondani, biztatni sem mertem, hátha farkast fogna. Csendben búcsúztunk. Amint elment, sokáig álltam az erkélyen; lakótornyunkat már körülölelte a szántás.

(1979)

## Miért van az ember?

- Nincsenek már azok az erők, tervek bennem, mint eddig. Semmi betegség, semmi engem nem tudott legyűrni. Tavaly egyszer éreztem problémát a pécsi vásáron. Nehéz, nehéz, csak gyengülök, gyengülök. Azt mondják az orvosok, nem a szívemmel van a baj, hanem a gerincemmel. Nem így születtem. 1940-ben - tizenhárom éves koromban! - csinálták ezt az országutat. Az anyag szállítását a holdak alapján vetették ki. Édesapám katona volt, nekem kellett elvégeznem a mezőgazdasági munkát, és ezt a követ is elintézni. A gyerekekben is megvan a kivagyiság: amit csak bírok, fölemelni!

Orvoshoz, hova? Kórházba?? Próbált édesanyám a javasasszonyokhoz vinni, de nem bírtam ki a fájást, amit okoztak, s attól kezdve így meghajlott a hátam. Nem fájt ez aztán, pedig rengeteget dolgoztam. A testvérem özvegy maradt, aztán egy bátyám is meghalt, azoknak is segítettem. Amikor bejött a téesz, csináltam ezt is, otthon a háztájit is tavaly őszig. Alakuláskor ebben a téeszben nem volt főagronómus. Van nyolc osztályom meg ezüstkalászos tanfolyamom, hét évig én tartottam az eligazítást. Szervezni, az megy! Így születtem? Nem tudom. Ha én bárkivel beszélek tíz percig, nincs az a röntgensugár, amivel úgy belelátnak, ahogy én: tudom róla, mire való. Mert minden ember való valamire, s oda kell tenni, nem oda, ahová nem jó.

### AZ ÉRTÉK

Ha a mi országunk mindenhová olyan vezető embert tudna tenni, amelyik szereti, amit csinál, nincs olyan világválság, amelyik le tudna bennünket győzni; akkor boldogság is volna, minden volna. Ha az ember valamit szeret, azt általában tudja, de ha megtanulta és nem szereti, nincs értelme semminek, higgyen nekem, öregnek. Kicsi-kicsi koromban, ha én láttam két öregembert, otthagytam a pajtásaimat, s mentem hallgatni, mit beszélnek. „Várjál, majd ha öreg leszel!” - mondták, mert sosem hittem nekik. Most, amikor már odajutottam én is, sokszor eszembe jut, hopp, én ezt már hallottam: igaznak bizonyul, amit mondtak.

Ahol egy faluban, egy téeszben jó a gárda, megértik egymást, és egy a gondolatuk, ott boldogság van. De hiába tanultak az emberek, ha egymást nem becsülik, a másik javaslatát semmibe veszik. Ez így van egy téeszben, így van egy megyében, így van egy országban, és így van a világon. Lehet bármilyen tanult ember, ha nincs jó természete, jó szíve; ha számára nincs más, csak önmaga, annyira sem tartom, mint egy becsületes analfabétát. Sajnos egyre kevesebb értékes ember van, a gyengébb szaporodik.

A feleségem kérdi, te Tamás, miért nem voltál ilyen jó fiatal korodban? Mert most már kevesebbet kell menni, már a fiatalabbak mennek, én meg mindig hazajutok időben.

### A FALU

Volt itt valamikor ez a nyolc horvát község, ma, Révfalu megszűnésével, már csak hét - Szentborbás, Tótújfalu, Potony, Lakócsa, Felsőszentmárton, Drávakeresztúr, Drávasztára -, és mindenütt más egy kicsit a tájszólás. Ezekbe a községekbe mentek férjhez szentmártoni lányok. Ha egy szentmártoni lányt elvittek Lakócsára, az egy év alatt úgy beszélt, mint azok, de ha egy lakócsai lány idejött Szentmártonba, az haláláig úgy beszélt, mint a többi lakócsai lány. Ezt nem tudom megérteni. Talán onnan bennünk az alázat, hogy mi voltunk a legszegényebbek?

Ebben a faluban sosem ért be a gyümölcs. Cseresznye, meggy, alma, akármi: amikor a virág bogyót fogott, a rengeteg gyerek már szedte és ette. Bogdására a Péter-Pál-napi búcsúba száz-százötven gyerek indult el, mert útközben Markócon volt gyümölcs a kertekben. Bekötötték a kertbe a kutyát, mi eloldottuk a láncot, és csak rá a fára! „Jönnek az éhes hernyók!” - ezt mondták ránk.

Ezekben a szűk udvarokban három-négy család élt ezelőtt hatvan évvel. Most nagy területen kevesebben vagyunk, mint akkor. Talán egy kicsit el is pocsékoltuk a sok földet. Elment az édesapám, elment az édesanyám, a fiam Szigetváron van, s itt ez a ház kettőnknek. Mit csináljak vele? Női itt valami haszon? Egy szobába talán be sem megyek két évig, de rengeteg pénzt, rengeteg munkát fektettünk bele. Tíz év sem kell, hogy rájöjjünk, mennyi felesleges mindent csináltunk az országban.

Sok helyen ma sincs kerítés. Ez lenne a nyitott szláv szív? Meg a szegénység: nem volt mit féltetni! Gyerekkoromban nálunk sosem volt az ajtó bezárva. Soha. Most a mama meg én már bezárkózunk. Miért? Mert már van valamink. Régen legfeljebb a gyerekeket vihették volna el, mert egy házban biztos volt hat-hét belőlük, de nem kellett senkinek.

#### A NYELV

Az én időmben hatéves koráig egy szót nem tudott magyarul a gyerek. Viszont amikor belépett az iskola küszöbén, horvát szót ki nem ejthetett. Amikor Rákosi kötelezővé tette a nemzetiségi nyelvű oktatást, mindenki fel volt háborodva, mert ez a szegény nép azt hitte: ha magyarul beszél, ő is gazdag lesz. Úgy gondolták, azért kötelezik még a gyerekeinket is, hogy horvátul tanuljanak, hogy még szegényebbek legyünk.

A múlt rendszerben drávafoki gyerek nem vehetett el horvát lányt, nem adták oda a szülők. Ma szentmártoni lányok vannak Drávafokon, drávafoki lányok Szentmártonban. Ha egy magyar fiú elvisz egy horvát lányt, az nem fáj, de ha a gyerekek nem tudnak horvátul, az fáj. Meg kellene tanulni annak a gyerekek magyarul, horvátul is. A fiam nem beszél otthon az unokáimmal máshogy. Szégyen ez? Nem volna jobb, ha még kettőt tudnának? Érdekes, ha ebbe a szintiszta horvát községbe benősül egy magyar, akkor előbb-utóbb horvátul beszél.

#### A FÖLD

Azt mondták annak idején, aki nyilas lesz, földet kap, legalább két holdat, ha másból nem, a pap földjéből. Hogyne mentek volna bele ezek a szegény hónapszámosok! Így lett nálunk rengeteg nyilas. A végén rájöttek: hiába lettek nyilasok, nincs föld. Amikor a kommunisták jöttek, mindjárt lett föld - amennyi volt. Mert mi mindig ráfizettünk. Az első világháború után is keletről kezdődött a földosztás, s mire ideért, itt volt az országhatár, aztán később azt a területet is elvesztettük, ami a Dráván túl volt. A második világháborúban is mi még menekülve voltunk, amikor Szigetváron már mérték a báró földjét. Mire hazajöttünk, a szomszédos községek már elosztották a földet. Most mi hova? Nem volt hova, megint csak így maradtunk.

A háború után alig lett valamivel könnyebb. A nyilasokat nem szedték elő, mert még a kommunista párttitkár Kecskés Gáspár bácsi is nyilas volt korábban. Egyszer összeszedték és elvitték őket Barcsra, úgy szegényen, rongyosan, ingben, mezítláb. Lerítt róluk, hogy valódi proletárok, akiknek már elég volt a hónapszámból, akiket a földdel csábítottak be a nyilasok a pártba. Amikor Tito láncos kutya lett, nem volt itt könnyű az élet. A faluból egy embert internáltak, az egyetlen gazdag embert, a malmost.

## A MÚLT

Május elsejétől november elsejéig voltak oda a hónapszámosok, és havonta egyszer jöttek haza. Pécs alá is elmentek, egészen Görcsönyig. Sírtak, amikor búcsúztak, de amikor a lovas kocsi elindult, akkor szépen elkezdtek énekelni, és egész addig énekeltek, amíg a faluból kiértek. Most busszal utaznak, és senki sem énekel.

Negyvennégy nyarán a falu vezetői eladták a fiatalokat. Korábban rengeteg hónapszámos került ki innen a nagybirtokokra, de akkor sok fiatal elvittek katonának, és az uradalmakban nem volt munkaerő, mire a mi főjegyzőnk felajánlotta Kaposvárnak a falu fiatalságát. Kényszerrel vitték el őket, még a lányokat és a gyerekeket is. Én csak azért nem estem bele, mert a sógorom és édesapám távollétében nekem kellett a két kisbirtokot fenntartani. A fiatalság elhurcolása borzasztóan megviselte a falut, de senki nem mert szólni. A csendőrök elvitték őket, s egypár nap múlva hazaszökdöstek. Másnap újból elvitték őket. Volt, aki tízszer hazajött. Akkor még nem volt cipő - hétköznapi cipő! -, mezítláb jöttek-mentek, így hajtották őket Kaposváron a mezőgazdasági akadémia előtt.

A főjegyző akkor sem adta lejjebb, amikor bejöttek az oroszok. Együtt reggelizett, ebédelt, vacsorázott a szovjet tisztekkel, de magyarul mindig mondta a feleségének: „Miért nem tettél mérget a piszkosoknak?!”. Egyszer aztán elvitték a partizánok őt meg a nyilaspárt vezetőjét, Marci bácsit. A főjegyzőt kivégezték, a nyilaspárt vezetőjét elengedték.

## A MUNKA

Tizenkét éves voltam, amikor édesapámat elvitték katonának. Én már akkor szerettem a növényeket és az állatokat, már gyerekésszel azon gondolkodtam, hogyan lehetne többet termelni. Próbáltam mélyebbre állítani az ekét - csurgott a víz a lovakról, de szebb lett a kukorica meg a búza. Még egy kicsit mélyebbre állítottam, s próbáltam szűkíteni a barázdát. 53-ban megválasztottak a termelési bizottság elnökének, talán azért, mert akik jöttek, kérdezték, kié ez a szép kukorica, szép búza! „Hát a Kustra Tamásé!” Elsőként hoztam műtrágyát és hibrid vetőmagot Szentmártonba. Ezt a vetőmagot villanymorzsolón morzsolták, a szemek össze voltak zúzva, megfelelve, senki sem akarta hazahozni. Én az enyémet a szüleimmel kiválogattam, nekem sikerült meg egy bácsinak.

Az ötvenes években a pap és a kántor földjén alakult egy téesz. Ennyi földet nem lett volna érdemes szétosztani, azt mondták, legyen inkább egy csíra, de nem jó csíra lett. Amikor 1960-ban megalakultunk, azt akarták, hogy ehhez csatlakozzunk, de megmondtuk, csak akkor maradunk itt, ha ezt felszámoljuk és újat alakítunk. A „Dráva öré”-t akkor felszámolták, és megalakult a Zrínyi.

A Dráva mentén volt egy legelőnk, ott szállt le 69-ben vagy 70-ben a repülő. Ez fog növényvédelmet csinálni? Az elnök kiadta, az összes brigádvezetőnek ott kell lenni. Egyenként felszálltunk megnézni, fölről hogy néz ki egy tábla. Nem hittem volna, ha nem látom: ahol egy tő hiányzott a sorból, azt fölülről észre lehetett venni. Láttuk, ki végzett rossz munkát, hol dugult el a vetőgép, hol foltos a vetés. Repülő! - még autóban sem ültünk abban az időben. Gulyás János bácsi, az egyik, már nyugdíjas brigádvezetőnk sárga volt, és hányt, amikor leszállt.

## A GYEREK

Nem hiszem, hogy van az emberben máskor annyi erő, annyi tudásszomj, mint amikor beszélni kezd. Ha harmincéves korában is ilyen lenne, egy év alatt az összes nyelvet megtanulná.

Mert az a gyerek, aki nem tudott semmit, egyszer csak azt mondja: papa! Ez a világon a legnagyobb dolog. S nem mindegy, hogy ma ez a papa, holnap meg egy másik papa, egy hét múlva meg a harmadik papa. Ez nem jó. Azt senki nem tudja megadni, amit a jó szülő. Régen azt mondták az öregek: egyszer válni, egyszer leégni. Mennyi válás van most az országban? Ez annyi leégés. S mit várunk az így felnőtt gyerekektől?

„Édes fiacskám, kérsz fagyit? Édes fiacskám, kérsz csokit? Egyél, kapsz egy forintot!” Amikor bejött a téesz, az emberek többsége azt mondta a gyerekeknek: „Menjetek hazulról, menjetek iskolába, ne kelljen dolgoznotok!” Nekem csak egy fiam volt. Azt mondtam hát neki: elmész az iskolába, hogy nálam többet tudjál dolgozni, hogy amit én nem tudok, azt is tudjad, de amit én csinállok, azt is csinálnod kell! Ne kelljen nekem elmenni hozzád kaszálni vagy a kiskertet megkapálni, mert a munka nem szégyen. A fiatalság jó része szégyell dolgozni, úgy nevelték őket, hogy dolgozni csúnya, meg piszkos.

Két unokám van, a kisfiú tíz, a kislány tizenkettő. Két éve jön ki hozzám biciklivel a fiú: „Papa, az egyik bika megszökött!” Tamás, én most nem mehetek haza, nézd, most kezdtem el mérni a ribizkét. Menj a szomszédba Lacihoz, van a pajtában lánc, és kössétek be. Eljött, szolt a tizenhét évesnek, de az sosem tette be a lábát az istállóba, nem merte bekötni ezt a szelíd kis jószágot. Végül Tamás azt mondta neki: „Fogj egy botot, s ha bántana, vágj rá!” És ez a nyolcéves gyerek bekötötte a bikát. Ha én kibírtam tizenkét éves koromtól a fizikai munkát, akkor miért kell a mai gyereket - amelyik tele van mindennel, amit a szeme-szája kíván - kímélni? Mert nem bírja, mert simogattuk. És kinek csináltunk rosszat? Neki, mert egyszer mi nem leszünk, s akkor?

Tudom, át kell ezen nekik is esni, de sokkal nehezebb lesz, mint nekünk: mi a rosszból jöttünk a jóba, nekik szegényeknek meg ezt kellene fenntartani. Régen könnyű volt azt a hét gyermeket felnevelni, semmibe se került: combközépig érő szoknya mindre, s kész. Ahogy most nadrágban vannak a lányok meg a legények is, akkor szoknyában volt mindkettő. Csak arról lehetett megismerni a fiút, hogy elöl a szoknya pisis volt. Ma mennyibe kerül a gyerek?

#### AZ EMBER

Miért van az ember, miért? Azért, hogy uralkodjon mindennek felett. Másnak parancsol - s magának? Szegény! Amikor le kellett mondani a dohányzásról, a szeszről, akkor jöttem erre rá. Addig nem is tudtam, ki vagyok. Rengeteg embernek parancsoltam mindennap: te oda mégy, te oda - milyen könnyű dolog az! És magamnak nem tudok parancsolni, hogy nem gyújtok rá, hogy nem iszom meg azt a féldecit? És akik akkor velem voltak, azok már a föld alatt vannak régóta, én meg még mindig élek, mert azért vagyok ember, hogy parancsolni tudjak magamnak. Semmit sem csinálnék másként, csak a tanulást. Tegnap este is kinn voltam a határban, szénát gyűjtöttünk, s hallgattam, amikor elment a gép, hogyan muzsikálnak a tücskök. Elvirágzott már a búza, de még egy kicsit lehet érezni a virágzás illatát, s nem soká lehet érezni az érését. A világon nincs, amitől én boldogabb tudnék lenni.

(1984)

## Gondságban

*A rendőrségi fogdában mondta magnetofonra az itt olvasható sorokat egy tizenhat éves lány. Története elsőként azt a kérdést teszi fel: valóban vérfertőzést követett el az apa? A többi szereplővel folytatott hasonló beszélgetések és a zárt tárgyalás anyaga szerint nem, legalábbis nem valószínű. Egy kelepcébe csalt, valamelyik szülejét elárulni kényszerülő kislány tragédiája lenne ez a történet? Talán.*

- Nem tudom, milyen magas vagyok. Azt hiszem, százhatvan centiméter. Fekete a hajam, fekete a szemem, fehér a bőröm. Nem vagyok valami sovány, nem vagyok kövér sem: nem vagyok csúnya lány. Sokan dicsérik a szemem meg a hajam, mondták azt is, hogy nincs rossz lábam. Többen mondták, elhittem.

Anyu mondta is: „Pont egy ilyenbe kellett beleszeretned? A lábad nyomába se léphet!” Csakhogy nekem nincs becsületem, és nekem csak Lali kell. Anyu mondta, hogy miért nem választok magamnak olyat, aki legalább vesz valamit; nemcsak én kellek neki, hanem viszonzozza ő is.

Édesapám huszonnyolc éve sofőr, édesanyámnak több munkahelye volt, aput a TEFU-nál ismerte meg. Akkor gyerekágyas lett, és otthagyta a vállalatot. Aztán volt a konzervgyárban, de nem tetszett neki, átment a rádiócsőgyárba. Ott nyolc évig dolgozott, és mikor én a ruhagyárba mentem, átjött, hogy együtt legyünk. Nincs szakmája, ezerkétszázat keres, édesapám ezernyolcszázat. Emellett még ő rengeteget dolgozik. Ha reggelig volt műszakban, hazajött, átöltözött, és ment is. Maszekolt. A szomszédban vannak fuvarosok, és fogadnak munkásokat, akik helyettük hajtják a kocsit.

Édesapát szerették mindenfelé, hívták sok helyre, mert ismerték, hogy jól dolgozik. Az utolsó két év alatt nagyon ivott. Akkor nem tudtam, mi az oka, de láttam, hogy veszekszenek állandóan. Nem tudom, hogy min veszekedtek. Állítólag anyu mindig azt mondta, hogy apunak a fatelepen van valami kurvája. Apu szakszervezeti bizalmi volt, és ha ment tagdíjat szedni, vagy oktatás volt, nem jött haza, hanem ittak, és anyu mindig azt fogta rá, hogy nőekkel foglalkozik. Hallottam én is, hogy apu mondta a boltban egy bundás nőnek, ha leteritené a subáját, akkor szívesen ráfeküdne. Ilyen kétértelmű dolgot.

A József Attila Általános Iskolába jártam az első osztályt. Kitűnő voltam. A negyedik osztályban már nagyon leromlottam, azt már nem is ott jártam, mert az anyám meg az osztályfőnököm között volt valami kapcsolat, és a többi szülők... Az egyik tanár néni nagyon szeretett. Többször elhívott, de nem engedtek, mert bent lakott a városban. Ezért nem hozzá, hanem a barátokhoz kéredzkedtem. Neki nem hazudtam, ő szeretett. Gyönyörű könyvei voltak, és kaptam tőle egyet, bele is írta, hogy a legkedvesebb tanítványomnak. Tudtam, ha ezt anyuék meglátják, megtudják, hogy a városban voltam. Eldugtam hát a nagy zöldben a könyvet, és a szép könyv elment, elvitte valaki. Értékes lehetett, irodalmi könyv.

Otthon csak az a könyv van, amit én vettem, a szüleimtől soha nem kaptam könyvet. Amit most vettem, annak nem tudom, mi a címe. Kétkötetes. Előtte vettem a Nyomorultakat. Az izgalmasakat szeretem, a tájleírókat nem bírom egyáltalán. Olvastam a Robin Hoodot, a Börharisnyát, az Aranykoporsót, Az anyát. Sokszor elolvastam már a Légy jó mindhalálígot, mert az olyan igazi...

Az első hazugságom nem tudom elfelejteni. Másodikos voltam, énekórára mindenkinek kész volt a leckéje, egyedül nekem nem, a tanár néni hatalmas egyest írt a füzetembe. Féltem, hogy ki fogok kapni, de anyu nem bántott. Megcsináltuk a leckét, ami fel volt adva, és azt mondtam, jelentsem a tanár néninek, hogy készen volt, csak elfelejtettem, hogy a borító alá volt dugva. A tanár néni bevette, és kihúzta az egyest. Ez volt az első hazugságom. Hogy a többi miért jött, nem tudom, mert rengeteget hazudtam, mióta élek, de ez volt az első.

Hatodikos voltam, amikor beteg lettem. December 13-án énekóránk volt tizenegyedtől. Nagyon fájt a fülem. A tanár bácsi azt mondta, menjek el az orvoshoz. Ott állítólag olyan tüvel szúrták ki a fülemet, ami fertőzött volt, a genny nem kifolyt, hanem felment az agyamra. Hogy aztán mi volt, nem tudom. Arra emlékszem, hogy hazamentem, és anyu először még vissza akart küldeni az iskolába, hogy ne szimuláljak. Krumplis pogácsát csinált, mondta, hogy egyek, végül elment dolgozni, és én lefeküdtem a szobában. Akkor csak a szelvény volt meg, a kombinált bútorunk még nem. Aztán nem emlékszem.

Mondták, hogy másnap telefonáltak a mentőkért, mert akkor már eszméletlen voltam. A kórházban levágták a hajamat olyan kopaszra, mint az arcom bőre. Öt helyen felnyitották a koponyámat, leengedték az agyvizet. A fülemből kivettek egy csontot, a karomba meg infúzió csöpögött. Január vagy február végén tértem észhez. Be volt bugyolálva a fejem, és mindenhol jöttek hozzám, hogy talán meghalok. Mindenki szeretett engem, aki ismert, mindenki nagyon szeretett. Egyszer aztán megismertem az apámat a hangjáról. Nagyon beszéltem volna, de itt a torkom fel volt nyitva. Akkor egy hétig nem is jöhetett hozzám senki, nehogy elmezavart kapjak, hogy felismertem. Legközelebb anyu hozott egy mesekönyvet. Nem tudtam ám elolvasni. Anyámat sem ismertem még fel. Később láttam a fehér sapkát a fején, és akkor arról megismertem. A nővérek hoztak ceruzát, de marokra fogtam. A kanalat is. Írni, olvasni, beszélni, járni, mindent újból kellett tanulni. Újságpapírt adtak a nővérek, hogy gyakoroljam a nevem. Nem ment. Olyan szépen le volt írva, hogy Balogh Tünde, de az enyém csak krikszkraksz volt. Mikor élet-halál között voltam, azt mondta apám, hogy karácsonyfát állíttat az ágyam mellé. De az orvosok azt mondták, lehet, hogy nem karácsonyfáról, hanem koporsóról kell gondoskodniuk.

Aput egész kicsi koromtól kezdve jobban szerettem. Ő megértett engem. Ha azt mondtam, hogy elmegyek Lacival játszani, elengedett. Anyu viszont: „Te lány vagy. Ne menjél sehova!” Már akkor féltett a fiúktól.

A betegségem miatt a hatodik osztályt újból kellett járnom. Hallottam, hogy a szüleim olyan megjegyzést tettek, ha csak nyomorúságnak maradok, akkor inkább meg se maradjak. Hogy igaz, vagy nem, nem firtattam. Félévkor hét tantárgyból buktam, év végén kettőből. A hetedik osztályban hármasként lettem, a nyolcadikat is így végeztem.

Folytatom. A nyolcadik osztály után erőszakkal varrónőnek adtak. Az iskolába bejárhattam a városba, kezdtem ismerkedni ezzel is, azzal is. Voltam olyan rafinált, hogy hamarabb elmentem a busszal, vagy azt mondtam, hogy egy órával több óránk lesz. Volt a szomszédunkban egy lány, Zsuzsa. Ez mindig mesélte, hogy bejár a városba, hogy ilyen fiúja, olyan fiúja van. Akkor még nem tudtam, hogy milyen a Csöpi, vagy az Apolló, vagy a Trubadúr, vagy a Mária presszó. Tavaly nyáron egyszer átjött Zsuzsa: „Bejössz-e velem a városba?” - Persze hogy bemegyek! Felöltöztem szépen. Zsuzsának volt egy piros klipsze, az egy feketének nagyon jó. Ki mondta volna, hogy én csak tizenöt éves vagyok?

A lakást nyitva hagytam, mintha csak a szomszédba szaladtam volna át. Bementünk a Csöpibe. Nekem ez nagy újság volt. Körülbelül két órát ültünk benn, amikor mondom: - Mire várunk? Miért nem megyünk már? „Hová akarsz menni? Várj még. Most jön a java.” - Kit

várunk? „Gézát.” Azt hittem, valami fiatal, de ötvenvalahány éves öreg ember. Van egy Wartburgja, de nincs felesége, családja. Agglegény, és itt szedi össze a lányokat. Ahogy megjött, bemutatkozott, és konyakot hozatott. Majd jött Icu meg Zsóka. Kilenc óra felé jöttek a jugoszlávok. Egyszer a Dzsaja odajött hozzám, hogy felkér táncolni. Persze hogy szabad! „Eljössz velünk?” - kérdezte. Tudtam, hogy hova akartak csálni, nem mentem. Végül három fiúval elmentünk Z.-be, a Koszorúba. Defektet kaptunk. Megcsinálták. Úgy hajnali két óra lehetett, amikor elindultunk visszafelé. Ott jöttünk el a házunk mögött, de nem mertem kiszállni. A városban volt Dzsajának albérlete. Eljött a nagy alkalom. Félttem, nem engedtem meg neki. Hátat fordított. Elmenjek? - kérdeztem tőle. „Aludjál!” Nagyobb dolog nem is volt semmi.

Ez volt az első nagy utam. Otthon azt mondtam, hogy Zsuzsáéknál aludtam. „Nincs neked lakásod? Le akarsz engem égetni?” Nagyon kikaptam. De azért máskor is elmentem. Ha kimaradtam vagy később mentem haza, másnap anyám vitt az orvoshoz, hogy nem vagyok-e terhes. Azt mondta, menjek normálisan férjhez, és aztán legyen csak gyerekem. Ha nem pont azon a napon, hanem egy kicsit később vagy hamarabb jött meg a havi vérzésem, mindig félt. Még most is, mikor bent volt nálam itt a börtönben, azt mondta, hogy az előadó vigyen el és vizsgálta meg!

Január 13-án apám azt mondta anyámnak, hogy vetközzön le. Levetköztetett engem is. Kettőnket odaállított a tükör elé, és akkor azt mondta: „Nézzétek meg magatokat!” Nagyon szégyenkeztem. „Lányom, nagylány vagy már. Tudod, hogy mi az élet. Anyád azt állítja, hogy én meg te jóba vagyunk. Adjunk neki igazat!” És akkor belefektetett az ágyába. Ő feküdt középen, én kívül voltam, anyu a túloldalt. Az egyik keze apunak a fejem alatt volt, a másik kezével engem piszkált, szóval bántott. „Nem mondd meg, hogy ki volt nálad?” - kérdezte közben anyámat, mert az elment egy emberrel, akinél apám dolgozott. Anyám szürke kabátja nemcsak körbe, hanem még az ujja is ki volt rakva százasokkal. Apám megfogta, és ropogtak benne a pénzek. És akkor este apám ott az ágyban azt kérdezte: „Na nem mondd el, hogy mi történt?” Képes volt anyám inkább engem feláldozni, mint hogy elmondta volna, hogy mit csinált. Apám először csak a melleimet bántotta. Fogdosott. Majd később a lábát az én lábam közé rakta, és az ujjával vájkált bennem. Nem volt berúgva! Aztán biztos csak eszébe jutott, hogy nem teszi tönkre az életemet, és kiküldött. Bent még veszekedtek, vagy mit csináltak, mert röcsögött az ágy. Másnap este, mikor ettünk, apu kirakott egy százast a tányér mellé, meg molesztálta anyut: „Nem vagy éhes? Minek főztél?” Anyu tudta, hogy miért van kint az a százas, és furdalta a lelkiismeret. Nemigen volt pénze, mégis egyszer vett egy körömcipőt, majd egy szettet. Ezt is, azt is. Amikor apu kirakta a százast, akkor anyu tudta, hogy miről van szó.

Megvacsoráztunk. Egyszer elkiabálja apu magát: „Vetközz!” - és a nadrágszija már ott volt az asztalon. Levetköztetett engem is, anyámat is. Lebonyolódott ugyanaz, ami előtte való este, de csak kézzel bántott. Majd tizenegy óra körül azt mondja anyám: „Most már takarodj kifelé!” Fogtam a fürdőköpenyt, abban feküdtem le. Elaludtam, és egyszer éreztem, hogy apa kitakar. Széthúzta a fürdőköpenyt, és szabályosan rám feküdt. Biztos nem akarta, hogy az egész teste rám nehezedjen, ezért az egyik kezével támaszkodott a rekaméron. A lábával szétfeszítette a lábaimat, és a szeméremtestét az enyéembe tette. Anyám meghallotta, hogy ütemesen mozog a rekamér, erre odaszaladt a villanykapcsolóhoz, kapcsolta volna, de nem gyulladt. Ha ez nem történik, akkor apám a közöszlést be tudta volna fejezni. Mire felgyulladt a villany, apám nagy nehezen lemászott rólam, és kilépett az előszobába. „Mit kerestél a lánynál?” „Én nem voltam ott” - de közben a papucsát ott hagyta az ágyamnál. „Mit keresett itten apád?” - kezdett anyám kiabálni, de az öcsém, aki mellettem aludt, mégsem ébredt fel. „Itt nem volt apu, értsd meg!” - tagadtam.



Egy vasárnapi napon főztünk anyuval, és akkor elmondtam neki, mi történt. Akaratom ellenére elszóltam magam. Anyu hétfőn bement a rendőrségre... Nekem nem mondta, hogy márpedig monddjad, de kerülő úton mindig rávitt, hogy mégis mondjam el, hogy megszabaduljon apámtól.

Volt nekem egy órám, de azt az órát, hogy hol, hogyan, elveszítettem. Apunak megmondtam, hogy nincs meg az óra, mert tudtam, hogy ő nem ver meg érte. Azt mondta: „Lányom, négy-öt nap dolgozom, és lesz órád!” És hogy, hogy nem, mikor a tárgyalás megvolt és apámat elítélték, anyám azonnal vett nekem egy órát. Hárman éltünk anyám keresetéből, de ebből ő vett nekem órát, lakktáskát, rendes táskát, nejlonharisnyákat, csináltatott ruhákat. Amíg apám otthon volt, anyám nagyon ritkán vett ruhát, nem futotta rá, de az utolsó tárgyalásig vett nekem, nem is tudom, hányat. Egyedül volt, mégis vágott disznót. Úgy tettem, hogy elhiszem, hogy futja a fizetésből. Mindegy, én megkaptam ezeket a szép holmikat tőle, csináltatta a ruhákat, vett szebbnél szebb anyagot, és ami a divat volt, azt csináltatta. Azelőtt soha nem engedett miniruhában. Mikor apámat elvitték, mindent megengedett: rúzsozhattam, lakkozhattam, mindent csinálhattam.

Húsvétkor vártam a fiúkat, és véletlen bementem a szobába, és anyám ott ült Gonda Miska ölében. Nálunk az előszobaajtón nagy üvegablak van, és a rekamér pont szemben van vele, egyszer így láttam, hogy ott ült a Nagy Pali karjaiban. Annak is van felesége, Gonda Miskának is van felesége, de az ő dolguk, hogy mit csinálnak. Apámról csak azt tudom levonni, hogy nagyon rendesen dolgozott, nem volt annak ideje elmenni más nők után, meg anyámat nagyon szerette. Biztos, hogy nagyon szerette, anyám mégis beadta máról holnapra a válópert. Azt mondta, azért vált el, mert apám ivott. Persze hogy ivott az a szerencsétlen!

Ahogy apámat elvitték, elkezdődött az én kalandos életem. Május másodikán kijöttem a munkahelyről, és este találkoztam a jugó srácokkal, és mondták, hogy ne menjek már haza. Elmentem átöltözni, és május másodikától egészen huszonegyedikéig haza se néztem. Eljövetelem estéjén táncoltunk, ittunk, aztán egy nagyon jóképű jugó fiú egyszer azt mondja: „Eljössz velem?” - El! - Kivettük a ruhánkat, és elmentünk haza. Ez a fiú olyan külföldi kereskedő, kijár Bécsbe meg mindenfele, és amikor jön ide, mindig biztosítva van neki a lakás. Mivel lányt is vitt, még ötven forintot kellett fizetnie. Vagy öt napon keresztül volt itt, és öt napon keresztül én vele voltam mindig, úgyhogy gyönyörű holmit kaptam tőle. Itt már nem mondhatom, hogy nem volt semmi.

Ahogy elutazott, nekem a Lalival volt találkozőm a placcon. Elkerültük egymást, csak később jött. Miért nem voltál kinn? - kérdeztem. Levette az óráját: „Kint voltam öt órákor, vagy nem?” Nem is tudtam, hogy miről van szó, mire földhöz vágta az óráját. „Tedd el, marad legalább egy emléked” - mondta. Lementünk a Gambrinusba, aztán elmentünk a Verébékhez. Ő is sofőr, és van neki rendes lakása, saját lakása. Veréb volt az egyik szobában, mi meg a másikon. És ekkor, május ötödikén ígért nekem Lali örök esküt. Akkor én már nem voltam kisgyerek, és amikor megkérdezte, hogy...? Persze - mondtam neki. Akkor közöszültünk először. Elmondtam neki, hogy milyen szüleim vannak, hogy nincs apám, de hogy miért, azt nem. Aztán kimentünk Laliékhoz, és kint voltam egy hétig. Tizedikén Lali is otthagya a munkahelyét. Ha ő hazament, mindig kapott pénzt, mert hazaadta a keresetét, és ahogy a testvérei, a sógornője meg a rokonai elmondták, ő rendes fiú volt, mint amilyen lány voltam én azelőtt.

Nyár volt, nem kellett kégli. Volt, mikor kint aludtunk a parton, az erdőben. Mikor hol. Egy alkalommal hazamentem, hogy átöltözzöm. Be volt lakatolva az ajtó, kulcs sehol. Végül jött az öcsém az iskolából. Az első lebukásomat ő szervezte meg. Ugyanis anyám kioktatta, hogyan próbáljon törbe csalni. Sikerült. Megjött az URH, bevitték. A rendőrségen azt mondták

anyámnak, hogy adja férjhez a lányát, mert rendes ember a Lali, de anyám haragudott rá, mert büntetve volt verekedésért. De minél jobban tiltotta anyám, annál jobban szerettem, mindig elszöktem otthonról. Anyám egy alkalommal elkapott bennünket. Behozott a rendőrségre. Aztán elvitt a diliházba, hogy nem vagyok normális, és bent hagyott. Mikor apámat elítélték, ő azt mondta, lehet, hogy vannak elmezavaraim, mert műtve voltam az agyammal. Akkor anyám kézzel-lábbal hadonászott, hogy a lány normális, és a lányt ne vigyék sehova, hogy megszabaduljon az apámtól. Persze a rendőrség kivizsgáltatott, és megállapították, hogy normális vagyok.

December hetedikén moziban voltunk. Lalinak egy haverja fizetést kapott, és az egészet elmulattuk. Nekünk is volt pénzünk, azt is elittuk. Elkísértük aztán egy darabig, és látom a Kodály téren, hogy ott áll egy kocsí. Mondom Lalinak: Gyere, menjünk arra, megnézzük. Nysa FE 32-21 rendszámú volt. „Sokan vannak” - mondta. Nem tudom, miért félt. Elmentünk más irányba, de csak oda lyukadtunk ki. Odamentem. Félrehúztam a kisablakot, és kinyitottam. Lali beszállt, én meg elkezdtem sétálni. Akkor már hó volt, és nehezen indult a kocsí, mert le volt fagyva. Végül Lali megállt az áruház előtt, és én beszálltam. Elmentünk Cs.-be, kerültünk egyet. Elhatároztuk, kimegyünk a TEFU-hoz Z.-be, és ott megtankolunk. A TEFU előtt a kocsí nem ment tovább. Hátul volt egy benzineskanna meg pokróc, műszerek. Egy zakóban, benne az illetőnek a jogosítványa, a határátlépési engedélye, a személyi igazolványa, a menetlevele, a katonakönyve. Minden ott volt a kocsiban. Első este abban aludtunk. Reggel, mikor felébredtünk, tíz óra lehetett. Lali fogta a benzinjegyet, és elment a kúthoz. Elindultunk, azt mondja, itt van ötszáz liter benzinjegy meg valamennyi pénz. Eltettem őket.

Lalinak tárgyalása volt tizedikén. Gondoltuk, visszajövünk, letesszük a kocsit, és bemegyünk a tárgyalásra, mert kíváncsi volt Lali, hogy mennyit kap. Tudtam, hogy be fogják csukni, ezért még ott akartunk aludni, ahol az előző este, a kocsiban. De most meg elromlott. Két órát büttykölte, mire megcsinálta. Ekkor már három napja kocsikáztunk. Mondom Lalinak: „Add már ide a volánt!” Ideadta. Azt mondta, mindegy, hogy melyikünkénél lesz a volán, ha lebukunk, a kocsí úgyis lopott. Így én is vezettem. A hátunk mögött jött egy kocsí, nem tudott megelőzni, és szólt a járőrnek, mi aztán belerohantunk...

Köszönt a rendőr, és kérte a jogosítványt. „Itt valami nem stimmel: nem hasonlít magára a fénykép!... Na, szálljanak ki a kocsiból!” Ekkor elmondtuk, hogy a kocsí lopott, mert tudtuk, már nincs mentség. Délután innen a kapitányságról értünk jöttek. Lali kezére rátették a bilincset, és azt mondták, hogy feltűnés nélkül menjünk ki az épületből. Lali mellém ült, persze beszélgetni nem lehetett addig, míg be nem sötétedett. Azt mondta Lali, tudja, hogy én őt nem fogom megvárni; mire kiszabadul, férjhez megyek, de ő azt úgysem fogja túlélni, merthogy engem nagyon szeret. Mondtam: „Megvárlak!” Kiszedtem egy csomó hajamat. Összekötöttem és kerestem a zsebét, hogy beletegyem. Erre a főhadnagy hátraszól: Ne oldalt keresse neki. Elszégyelltem magam. Végre megtaláltam a zsebét, és beleraktam. Mire ide értünk az integetős rendőrhöz, Lalinak szakadt a könnye. Sírtunk mind a ketten.

Ahogy behoztak, a cipzár sarkával felnyomtam az ínyemet, és az elkezdett vérezni. Volt nálam egy fehér zsebkendő, és beleírtam a vérrel: „Szeretlek Lali! Megvárlak! Anyuci, ezerkilencszáz... december tizenhat.” Van egy piros banlonblúzom, arra szoktam ráakasztani az ő haját. Mert küldött az egyik őről.

Három hétig egyedül voltam egy cellában. Éjszaka csak néztem a plafont, és gondolkoztam. Mellettem egy cigánylány volt a hármásban, nyitva volt az ablak, és áthallatszott, hogy énekelt. Rettentő jó hangja volt, nappal azt hallgattam. Az ötös cellában két lány volt, az egyik kopogós cipőjével állandóan sétált. Amikor elvitték őket, odahoztak egy pesti fiút. Kopogtam neki a falon. Kopogott ő, kopogtam én. Egyszer megszólal: „Ki vagy?” - Mellékes. Te ki

vagy? Elkezdte, hogy pesti fiú, harmincnégy éves, van neki egy családja, elváltak a feleségétől, és itt B.-ben volt grimbusza. Egy alkalommal nagyon fájt a fejem, és a jajgatásom áthallatszott hozzá. Mit csináljon szerencsétlen, mivel vigasztaljon? Elkezdett énekelni. Ha ötször nem énekelte el egyfolytában az Arany végű cigarettát, akkor egyszer se.

Szerdán áthoztak hozzám egy nőt, egy gyilkos nőt, aki megölte a férjét. Annyit beszélt, mint egy magnó. Nagyon untam, de nem mertem lefeküdni. Elmondta, hogyan ölte meg a férjét. Akár nálunk, rossz volt közöttük a családi élet. Mikor be volt rúgva az ember, mindig azt mondta, hogy a rendőrségen b...ák a feleségét. Egy alkalommal megint be volt rúgva, felkapta a baltát, és hozzá akarta vágni Erzsike nénihez. Ő elkapta, fordult egyet, és fejbe vágta, de még ésnél volt az ember. Az asszony azt mondta neki: „Elmék a rendőrségre, és elmondom, hogy mi történt.” És akkor azt mondta az ember: „Ereggy, majd megb...-nak, oszt elsimítják az ügyet.” Erre Erzsike néni visszament az ágyhoz, és amíg szólt, addig verte a férjét, úgyhogy az agyveleje, mindene kijött. Erzsike nénin a lila ágykabát csupa vér volt. A plafon csupa vér volt, a függöny csupa vér volt.

Utána Erzsike néni kiment, megfürdött a kút alatt, felöltözött, és elment a rendőrségre, hogy agyonütötte a férjét. A szerencsétlen arra gondolt, hogy azonnal felakasztják. A rendőrségen nem hittek neki. Kimentek, aztán Erzsike nénit behozták ide. Három-négy napig normálisan viselkedett, de aztán idegsokkot kapott: látszott rajta, hogy nem épelméjű, és én nem mertem éjszaka aludni. Aztán jött egy fiatal, tizennyolc éves, kmk-s lány. Így lettünk hárman. Azt mondja: „Ne félj, túlteszünk rajta, ha valamit akar!” Aztán kapott Erzsi néni gyógyszert, és nappal is, éjszaka is aludt. Később elvitték, de másnapra hoztak egy másik nénit. Az meg sikkasztásért volt benn. Szombaton pedig hoztak egy lányt. Az ütk-ért van benn, huszonegy éves. Mikor idejött a Luxemburgi Cirkusz, az egyik fiú miatt felvették oda, a kígyós nőnek lett a segédje.

Mi október óta csináltunk olyan bűncselekményeket, hogy megállt a főhadnagynak meg az előadónak is az esze. A legelső egy pokróc volt. Mondta Lali, hogy neki ki kell menni H.-ba anyakönyvi kivonatért, mert elveszítette az egész igazolványtartóját. Mentünk kifelé, és a Mester utcánál ott állt egy kocsi, és Lali feltörte. Volt benne egy nagy pléd, és akkor lent aludtunk az állomásnál, az erdőben. A pokrócra füvet raktunk, és otthagytuk. Ez volt az első bűncselekmény. Másnap Lali H.-ban élő unokanővéréhez mentünk. Ott az asztalon volt egy tál, abban fülbevaló, gyűrű meg ez-az. Lali kivett egy gyűrűt, majd beadta itt B.-ben a zálogházba, és a papírt feldugta az ajtófa alá. Azt nem vették észre, hogy nincs meg a gyűrű, csak a papírt találták meg. Feljelentették Lalit. Emiatt volt a tárgyalása, meg hogy megdurranott az öltözőszekrényből kétszáz forintot. A pokrócot akkor még nem tudták.

A Homok utcán állt egy nagy tejeskocsi, volt benne egy orkáncabát. A kocsit otthagytuk, az orkánt másnap beadtuk a zálogházba. A következő egy Zsuk volt. Abban volt egy orkándzseki, egy sál, két doboz cigaretta és egy pléd. A dzsekit beadtuk a zálogházba, a pléd megmaradt. Kint az AKÖV-telepen a kiselejtezett buszok között volt egy párnázott kocsi, abban laktunk sokáig. Ott legalább négy plédünk volt. Egy reggel Lali kiszerelte a buszból a rádiót. Egyszer halljuk, hogy valaki lép fel a lépcsőn. A kocsi gazdája volt. Mikor meglátta, hogy nincs rádió, bement az irodába. A plédeket gyorsan beraktuk az ülés alá, és eljöttünk. Délután megyünk vissza, és látjuk, hogy vontatják a lakóházunkat. Egy másik buszban is sokáig laktunk.

Egyik nap azt mondja Lali, gyerünk ki ahhoz a nagypénzes gazdához, aki anyám szeretője volt, és majd megdurrantunk tőle valamit. Kimentünk. Levitt bennünket a pincébe. Úristen, mennyi bor volt ott! Megivott egy pohárral ez az ember, és be volt rúgva! Lali vigyázott, hogy be ne rúgjon, legyen ereje. Na jó. Telt az idő, felmentünk, beszélgettünk. Kérte az ember,

hogy pakoljak össze neki. Volt ott két gyönyörű fehér és egy kék nejloning. Mondta Lali, hogy tegyem el. Volt még egy sál és egy pár bőrkesztyű. Mind eltettem. Az öreg berúgott, és mondta, hogy táncoljunk. Ahogy táncoltunk, hátranyúltam a tárcájához. Rengeteg százas! Kivettem a tárcát, odaadtam Lalinak. Ő meg leakasztotta a falról a karórát, és felcsatolta a kezére. Egyszer csak megszólal Lali: „Hű, de késő van! El kell menni!” Elköszöntünk, de nemsoká észrevette az öreg, hogy nincs meg a pénze. Hajnalban kiment hozzánk, és elkezdte verni a kaput: „Hol vannak a fiatalok? Ellopták a pénzemet!” Feljelentett bennünket. Muszáj volt elismerni, mert a bicskám ott maradt bizonyítékkul. A következő a Lali keresztanyja volt. Ott Lali vette el a pénzt, de magamra vállaltam, mert a szerencsétlen gyerek, ha mindent úgy tudnának, ahogy volt, akkor öt évnél nem kapna kevesebbet.

Mikor letartóztattak bennünket, mondtam neki, hogy az ezer forintot elvállalom. Elmondta, hogy a belső szekrényben volt egy szürke mellény, piros pénztárcával, abból vette ki az ezer forintot, és hetven forintot benne hagyott. Így megegyeztünk. Ez az ezer forint, meg a Nysa kocsija, meg az öreg pénze - ez a három bűncselekményem van.

Volt nekem szeretőm azelőtt is, de Lali volt a leghosszabb. Szeretem, mert sohasem csapott be. Ritka az olyan férfi, amelyik kitart egy nő mellett. Hallottam, hogy az egér is megunja azt az egy lyukat, meg hogy a madarak is szoktak fészket cserélni. Nyolc hónapja ismerjük egymást, és nem volt más lány, akivel foglalkozott volna. Nekem, miközben Lalival jártam, három hónapig azért még öt-hat fiú udvarolt. Azt is figyelembe vettem, ha egy másik fiú megtudja, hogy mi volt az apám és közöttem, eldobott volna. Van egy ismerősöm, egy huszonegy éves lány. Ezt a lányt megerőszakolta az apja, és a lány elköltözött otthonról. Az anyja nem jelentette fel az apát, és a lány még a mai napig is hazajár. Rengeteg vőlegénye volt már. Volt egy székegy Erdélyből, egy lengyel, egy német vőlegény; rengeteg fiú, de nem veszik el. Amikor megtudják, hogy mi történt, mind otthagyja. Elgondolkoztam, ha a Lalit becsukják két-három évre, mi lesz velem a nagyvilágban? Anyám most is azt a kijelentést tette, hogy míg ő él, addig én nem leszek K.-né, pedig ha elérem a nagykorúságot, semmi köze az életemhez. Ő abban a hitben van, hogy a Lali vitt el otthonról, miatta lettem csavargó. Pedig nem. Ha ő engem nem ismer meg, talán nem lett volna ilyen, nem kapja meg a négy-öt évet. Sok bűncselekménybe belevittem. Ha nem vele csavarogtam volna, isten tudja, hány gyereke lenne, meg ki tudja, mi lennék.

Anyám mindig arra tanított, nagyon vigyázzak, nehogy teherbe essek. Egy alkalommal azt mondta, hogy amikor a Jancsi eléri azt a pontot, az utolsó előtti állomáson szálljon ki. Mit értek ez alatt? Hogy ne sikerüljön a közösülés. Azt is mondta, hogy egy tiszta fehér ruhát fertőtlenítsék ki, és azt tegyem fel. De ehelyett a steril vattát, amit lehet kapni a patikában, azt használtam. Az én Lalimnak ez nem tetszett. Elmagyaráztam neki, hogy meg mint, mégsem engedte. Így mikor éreztem, hogy ott vagyok, megmozdultam, és persze kiesett, és haragudott. Mondtam neki: - Nézd, Lalikám. Most csavargunk, később börtönbe kerülünk, nincs nekem arra szükségem, hogy gyereket szüljek apa nélkül. Amikor a feleséged leszek, akkor majd lehet szó gyerekről, és akkor majd tudod igazán, hogy a te gyereked, te csináltad. Tudod, hogy nagyon szeretlek. Én is boldog lennék, ha már megvolna a gyerek, de félek, mert azt a gyereket apa nélkül felnevelni csak nehéz.

Azt várom, hogy az én életembe ne szóljon bele anyám. Ha kiszabadulok, nem fogok nála lakni. Biztos, nem fogok. Elmék dolgozni, és lesz lakásom is. Ha elmék szórakozni, az nem jelenti azt, hogy engem az a fiú meg is húz. Két évet kell várni, akkor betöltöm a tizennyolc évet, és lehetek a Lali felesége. Addig dolgozom. Ha kiszabadul apám, úgyis felkeresi anyámat, és tudom, hogy meg fog keresni engem is, akárhol leszek. Ő is nagyon szeretett engem, én is nagyon szerettem, és tudom, hogy még mindig szeret. Ha elhív, elmegyek hozzá lakni.

Amikor az történt, anyu állandóan arról beszélt. Pár hónapig gyűlölet fogott el apu iránt, de később, hogy anyámat nem hallottam, apára gondolva a könny is kicsordult a szememből. Néztam a smasszert, és eszembe jutott: Istenem, az én apámra is ez vigyáz. Egy alkalommal a börtön felé jártunk, és akkor azt mondta apám: „Mindenkinek van abban egy téglája, lányom!”

Ő nagyon szeretett bennünket, a gyerekeit. És anyámat is nagyon szerette. Olyan gyönyörű, tizennyolcezer forintos bútort vett, hogy mikor segítettek behozni - mert nehéz volt a kombinált szekrény -, csak nézték! Miértünk csinált mindent... Van egy főművezető rokona az apámnak. Az azt mondta, hogy ez a dolog hagyomány az apáméknál, hogy az én nagyapám is megerőszkolta az ő két nővérét, és aztán nagy hozománnyal adta őket férjhez. Az biztos, nincs más olyan ember B.-ben, amelyik annyit dolgozott, mint az apám. Rajongott értünk. Nemcsak a két gyerekéért, anyámért is, de ő visszaélt vele. Egy alkalommal anyám azt vágta a fejemhez, hogy nem az édeslánya vagyok. Hát!?!... Mégis, ha anyám nem most adja be a válást, hanem mikor elvégeztem az általános iskolát, nem kerülök ide. Én apámat csak jobban szerettem, és szeretem is, és hozzá kértem volna magam, akkor pedig nem történt volna meg ez. Anyám csinálhatta volna tovább, amit művel, én meg jövőre talán már szakmunkás lennék. Szakma lenne a kezemben, és nem ilyen szemmel néznének rám a világban, mint ahogy most; szebb lenne az életem.

Fél éve volt az első eset, hogy öngyilkosságra gondoltam. Lementünk a folyópartra négyen: én, Lali meg egy másik pár. Beszélgettünk. Aztán elkészöntem tőlük, és bementem a folyóba. Ruhástul. Fekete szűk szoknya volt rajtam, fehér csipkeblúz, Lali észrevette, hogy a vízben vagyok. Ruhástul utánam ugrott. Majdnem ellepett a víz, mikor megfogott. Kihúzott, és nagyon megpofozott. Egyszer fel akartam akasztani magam, akkor meg letört az ág. Most mondtak egy újabbat, de nincs szándékomban megcsinálni. Egy néni mesélte, hogy ha fehér liliummal körbe rakom az ágyamat, és lefekszem este, többet nem is kelek fel. Olyan erős a lilium illata, hogy attól az ember meghal. Sima halál.

Sok gyerekséget csináltam, talán azért, mert tudtam, hogy akkor anyámat teszik felelőssé. Akartam is ezt meg nem is. Az apám tárgyalásától azért menekültem, mert azt hittem, ha nem megyek el, akkor őt kiengedik. Gondoltam, hogy letagadom, de azt mondta anyám, hogy akkor őt csukják börtönbe. Gondságban voltam. Nem akartam azt se, hogy az apámat elvigyék, de azt se, hogy az anyámat. Aztán én kerültem ide, meg az apám. Itt kuksolok, és várom, hogy hozzák reggel a kávé. Nincs olyan csajka, amelyikben nincs benne a nevem, meg a Lali neve. „Szeretlek Lali! Tündi, Cula” - becenevek. Egyébként a feketét utálom, de muszáj meginni, már csak azért is, hogy nyugodt legyen az ember... Van benne valami bróm. A férfiak még csak meglennének bróm nélkül, mert nem látnak nőt, de a nők! A fegyőrök mind férfiak, és ha kihoznak egy rab nőt, milyen érzése van, ha nincs benne bróm? Mert csak férfi a fegyőr meg a nyomozó. És hát...

Tizenegy éves lehettem, amikor először voltam fiúval, amikor közösültem. A szomszédunkban laktak a Madaiék. A négy fiú közül az egyik akkora, mint én. Egy alkalommal kint játszottunk a szénában, és eltaláltuk, hogy próbáljuk ki ezt a... De féltünk meg szégyelltük is magunkat. Csak megvolt a nagy dolog. Üvölteni szerettem volna, annyira rossz érzésem volt, de mégis... Arra gondoltam, hogy ilyen már több úgyse lesz. De aztán alig bírtam menni, minden részem fáj. Mikor együtt voltunk az apámmal, nekem éppen annyira fáj, mint a legelső alkalommal. Gondoltam, ő vette el végleg a szüzességem. Ekkor szakadhatott át teljesen a szűzhártya.

Nekem egy nap többen sosem voltak. Gyűlölöm az ilyen partit. Tavaly két fiú volt összesen, meg a tavalyelőtti, aki az első volt. Nem vagyok kisgyerek már. Gondolom, aki már alkalmas arra, hogy közösüljön, az már nem gyerek. A szexuális kapcsolat az étellel jár, és egy ilyen

idős lány, mint én, csak megkívánja. Bűn, hogy hiányzik? Örömet azóta érzek, mióta Lalival vagyok. Tizennégy éves korom óta érzem, hogy jólesett vagy jólesne, szóval hogy hiányzik. De örömet, csak mióta Lalival vagyok, azóta talállok benne. De nem tudom elképzelni, mire fel mondta anyám, hogy én fehérmájú vagyok. Ez rosszulesett, mert hallottam, hogy mit jelent.

\*

Bejöhet! Ne haragudjon, hogy kiküldtem, de szégyelltem maga előtt ezekről beszélni. Szeretnék valamit kérni. Verseket szoktam írni, és jó lenne, ha kaphatnék be papírt meg ceruzát. Azt mondták, hogy van, aki kap... Fejben legfeljebb rövid verset lehet költeni. Van egy, Lalinak. Ugye lejátssza neki a magnóról, ha beszél vele? Kezdem:

*Fekete hajad ragyogását, mintha mindig látnám,  
Átvirrasztott éjszakákon könnyes lesz a párnám.  
Simogató kezed az arcomon érzem,  
Szíved boldogsága altatódal nékem.*

Ennyi az egész. Éjszaka fejben mennyit tudjon megtartani az ember?

(1971)

## **Sorpor** ***avagy a kamasz halála***

*Móni hetykén vágta oda tizennégy éves bátyjának:*

*- Enyém a ház, mert te úgyis öröklöd aputól az elnökséget!*

Hej, Kari, Kari, becsaptál!

Hej, Kari, bár becsaptál volna! De mielőtt nekiállnánk kánonban átkozódni, elmondom, hogy csaptál-nem-csaptál be. Előbb azonban bemutatnám Karit. Róla minden valamirevaló parasztizáló ember tudja, legalább Hajdú-Biharban, hogy Fazekas Károly a teljes neve, és a becsületesebbje évtized múltán se fogja őt feledni, bár hivatalosan immár egy esztendeje nyugalomba - nyugalomba? - vonult a termelőszövetkezetek területi szövetsége titkári tisztségéből.

GYERÜNK HALÁPRA!

Szóval ez az én szívember földim még nyolcvannégyben géniusz embernek mondta Lókodi Lászlót, a Debrecen hóna alatti Haláp Új Élet Téeszének az elnökét. Karinál a szó, a minősítés úgy van kimérve, mint a legmegbízhatóbb bíróságnál a súlyosbító és enyhítő körülmények. Ha ehhez még azt is tudjuk, hogy Lókodi László apjától örökölte az elnökséget - sőt, hogy testvére József meg Nyírmártonfalván elnök -, akkor a csöppet is kíváncsi ember velem együtt mondja: gyerünk Halápra!

Útközben megemlítette még Kari, hogy László motoszkálós, sőt kemény fajú - és ezzel csapott be, mert elnöki rang ide, elnöki rang oda, Laci könnyes szemmel emlékezett:

- Édesapám embersége nélkül nem jutottunk volna ide: utánozhatatlan vezetői múlt van előttem! A mai eredmények sokkal látványosabbak, mégis azt az időszakot tartom az igazinak, akkor vált a parasztság képessé arra, hogy ekkorát alkosson, akkor kovácsolódott össze a szövetkezet. Megítélésem szerint az előszeretettel emlegetett tartalék csak ott van a mezőgazdaságban, ahol mély emberi kapcsolatok léteznek. Lehet itt akármilyen technika, akármilyen fajta, ha hiányzik mögüle az emberi melegség! Ez az emberi közelség, összetartás az igazi apai örökség! Sose' felejttem el, amikor szénagyűjtés idején egyik pillanatról a másikra 50-60 embert kellett toborozni, mert jött a felhő, és féltünk, hogy elázik a széna. A széna pedig...

Az érettségi a felnőtté válást jelentette nálunk, hogy rágyújthatok egy Fecske cigarettára, és apám nem üti ki a kezemből. Jól sikerült a vizsga, és egy nappal tovább ünnepeltünk, mint kellett volna. Tudtam, hogy apám nagyon szereti a sört, vettem két üveg családit, és két barátomat is kihívtam, hogy koccintsunk apámmal, hisz már felnőttek vagyunk. Az erdőtől kábé háromszáz méterre van a tanyánk, és amikor az öreg meglátott, hogy feketébe öltözve ballagunk haza a bankett után, akkor a laposból, ahol a szénát gyűjtötte, már messziről rám kiáltott:

„Nem b... meg a jó isten, hát nem látod, hogy jön az eső, te meg sétálva jössz hazafelé?” - Ez volt az érettségi után az én nagy fogadtatásom. Persze akadt annyi villa, hogy a haverokkal összekapokdtuk a szénát, és utána sor kerülhetett a sörivásra is.

## EGY REGGELI MEGMARADT

Idősb Lókodi József az ötvenes években lett először elnök, de amikor megharagították, kilépett a szövetkezetből. Persze mindene benn maradt, és amint újrateremtette a saját gazdaságát, elérkezett 1960. Az öreg mindig úton volt valahova - csak nem a mások által az ő részére kitalált szocializmus felé -, kocsin töltötte a napokat, hogy a szervezők ne találják otthon. Megmondta, csak akkor lép be, amikor már mindenki aláírt. Így is történt.

Volt egy gyönyörű lova, azt még el akarta adni, mielőtt magára csukja a szövetkezetet. Meg is egyezett a vevővel, de az utolsó éjszaka valaki kiszúrta a ló szemét. Vagy talán az ág verte ki? Sosem lehetett megtudni. Amikor három szedett-vedett elnök megbukott és az öreg elvállalta a szövetkezet vezetését, akkor ez a félvak ló húzta a szolgálati járművet.

László az egyetem elvégzése után került a szövetkezetbe, és az állattenyésztést vezette. Ha ivott a papa, utána neki hajnali háromkor kellett felkelnie Debrecenben, mert az öreg ott várta az istállóban, hogy letolja.

Apának és fiának minden reggel a mama készített reggelit, de az egyik rendszerint megmaradt, mert apa és fia úgy veszekedett a téesz ügyei miatt, hogy egyikőjük éhen elszaladt. Ha az öreg rászólt Lacira: „Fiam, hogy tűröd el, hogy ez az ágas ennyire szaros?” - akkor ő nem felelhetette azt: „Miért tetszett tegnap este berúgni?” Ez a kiváló nevelő így adta a fia tudtára: neki az a dolga, hogy az állattenyésztésre ügyeljen, nem pedig az, hogy apja pálinkapartiját figyelje; számára ez nem mentség.

„MILYEN EMBER AZ ILYEN?”

- Az öreg már a háborúban kislelektálódott - szólt közbe Fazekas Kari -, huszárszakaszvezető lett, pedig nem volt iskolai végzettsége; kijött belőle, hogy átlagon felüli ember.

- A papánál minden a lótól indult ki - folytatta Laci. - Vigyázott arra is, hogy a sorpor hogy néz ki. Együtt mentek nyugdíjba a lovával, Büszkével. Az öreg végig a kétkerekű kocsival járt. Becsápolhatott, Büszke tudta, hol kell megállni; a ló nemcsak hazavitte, hanem még be is tolt a bricskát a fészker alá, nehogy megázzon. Büszkének szabályosan temetése volt.

Induláskor húsz-harminc pár ló dolgozott a téeszben. Az öreg két kilométerről megismerte nem azt, hogy ki ül a bakon, hanem azt, hogy melyik pár ló közeledik. A nyomáról felismerte mindet.

- Annyit kaptam otthon a sorpor miatt, hogy meggyűlöltem a lovat. A jó gazda levakarta a lovát, aztán lekefélte, a kefével beleverte a vakaróba, és a vakaróról a port sorba kiverte a placc szélére, és a simára mosott placcon ez a sorban kiverő por mutatta, hogy a ló tiszta. Apáméknál a parancsnok végighúzta fehér kesztyűs kezét visszafelé a lovon, és ha piszkos lett a fehér kesztyű, akkor tovább kellett kefélni. Nekünk annyi kedvezményünk volt, hogy apám csak a kezét húzta végig, és ha meglátszott a nyoma, akkor a ló nem volt rendesen megpucolva. Ezt a gondozást megkövetelte az öreg a téeszben is. Én mint állattenyésztő annyit kaptam a lovak miatt, hogy állandóan azon gondolkodtam, hogy lehetne megszüntetni a lótartást.

Amikor én lettem az elnök, az öreg még brigádvezető maradt, és ha kocsival mentünk valahová, és láttuk, hogy a kocsi előtt ott áll a szekér, akkor az öreg bement, és nem azért tolt le a komát, hogy miért iszik, hanem hogy takaratlanul hagyta a lovat. „Milyen ember az ilyen?” - kérdezte felháborodva.



## SKANDALUM

Az Új Életben, akkor kezdődött igazán új élet - akkor került a gazdaság egyenesbe -, amikor a hivatalosan először szentesített reformpezsgést felhasználva idősb Lókodi József félig-meddig szakszövetkezetté alakította a gazdaságot, vagyis a legkevésbé sem hivatalosan - sőt a városi vezetés ellenzése dacára - éppúgy „újraosztották a földet”, akár a kínaiak egy évtized múlva.

Ellenzés, írom most, pedig volt, aki azt mondta, hogy az öreg Lókodit be kell csukni, a később családi művelésből diplomázó fiát meg el kell zavarni az egyetemről. Ezek a „becsukós” emberek szerették egy pincérre jutó nyereségben számolni vagy szánthatni a szövetkezetek eredményeit. A Lókodiakban viszont mindig volt valami átkozott paraszti - kálvinista? - nyakasság, ők sokáig azt hitték, hogy eredményt csak munkával lehet elérni. (Megírtam az elnökökről egy könyvet, ezért - nem akarván kellemetlen helyzetbe hozni - meg sem kérdeztem Lókodi Lacit, szerinte mi még ma is az „eredményesség” legegyszerűbb módja.)

A gyöngye, homokos talaj családi műveléséhez visszaadták a lovakat is, és a tag ezerhatszáz forintot fizetett érte a közösnek, így a ló öt év alatt megtérült a téesznek, és amikor tíz-tizenkét éves korában eladták a vágóhídnak, akkor még vagy tízezer forintot kaptak érte.

- Sokat civódtunk az öreggel, mert én azt mondtam, hogy ide gépek kellenek és nem lovak. Akkor apám váltott, a három-négy éves csikókat betanítottuk, és minden évben három-négy-százezer forintot árultunk belőlük. Arra volt a legbüszkébb, hogy egyszer az iráni sah testőrségének is eladtunk négy lovat, mert a marmagasságuk 178 centi volt. Ezekért a hároméves csikókért darabonként hetvenezer forintot kaptunk, amiért annak idején traktort lehetett venni.

Az öreg beteg lett - rákja volt, operálták -, azért pizsamában odaállt az ablakhoz, és figyelt. Lókodiék halápi házában olyan szerencsétlenül van az ablaka, hogy pont a téeszközpontra néz, és amikor az elnökfiú ment reggelizni - mert ez a szokás megmaradt -, akkor az öreg azzal fogadta: „Nem veszed észre, fiam, hogy ez most vágóban ment a szekérrel?” Meg hogy mit hoztak ki a téeszből: „Hát ott vagy, mégsem látod!?”

## BETEGES CENTRALIZÁCIÓ

Kívántam a megismerkedést Lókodi Lászlóval azért is, mert akkor épp negyvenezer forintos büntetéssel fenyegették jogtalan kocsihasznalet miatt. Ezek a kocsihasznaleti ügyek a betegesen centralizált gazdálkodás „ékkövei”. Ilyenek láttán nem az a csoda, hogy a világtól mind vészesebben lemaradunk, hanem hogy a butaság még csak oda juttatott, ahova.

Akiknek nem volt szerencsájük ezekhez a kövületekhez, azoknak elmondom, nem egy jó agronómusból csináltak a lakhelyétől negyven-hatvan kilométerre ellehetetlenült szövetkezetben elnököt. Mivel az illető hetenként legalább egyszer látni szeretne volna a családját, de két járason át tizenkét óra lett volna az utazás oda, tizenkettő vissza, a megpöndült gazdaság felelős tulajdonosai - a vezetőség vagy a közgyűlés - azt mondták, kibírják, hogy az elnökük utazzon: vigye a hivatali kocsit!

Vitte is, csak épp kék lámpa volt rajta. És az elnök intelligens birkatolvajok között lehúzott néhány hónapot előzetesben, majd hűtlen kezelés miatt elítélték egypár évre (s ha igazán jó alanyt választottak, még a gazdaság is elvérzett). Vagyis jogtalan kocsihasznaletért lecsukták a becsületes vezetőket, amikor a kocsilopás még nem minősült bűncselekménynek!

A különös gyakorlat szemet szűrt már néhány éve a Legfelsőbb Bíróság illetékeseinek is, ezért ma inkább már csak - csak? - keményen bírságnak a jogtalannak tartott utazgatásért, így hazánk már régóta nem rés, hanem erős bástya a közkocsik használatában; lehet, hogy ebben már világelsők is vagyunk.

A tanulság? Aki nem akar a bűnüldöző és az igazságügyi szervek markába kerülni, az inkább tegyen tönkre egy céget, egy megyét, egy országot, semhogy királyi engedély nélkül köz-kocsiba üljön! Ezt Lókodi László sem tudta, meg is lóbálták a nyaka körül a kötelet.

#### KINEK VAN MERCEDESE?

Nem ám az elnök feleségével járt a piacra a kocsi. Fittyfenét! Lókodi László olyan erkölcsöt örökölt és őrizett meg, amivel nem fért össze, hogy az agronómus azt mondja négykor vagy ötkor, hogy neki megy a vonata, és ott hagyja a barázdában görnyedő tagot vagy a vitában izzadó társait. Ha pedig a munka a végéig tart, akkor a közös nem teheti, hogy vezetői tíz kilométert gyalogoljanak Debrecenbe. Ám akit a közkocsi hordott, azzal a bérlet árát befizettették a közösbe. És még ez sem minden! Vettek egy mikrobust, de rájöttek, olcsóbb, ha azt bérletbe adják, és a személykocsit használják. Amikor a gazdaságosabb megoldást választották, akkor verték szájon őket.

- Tíz-tizenkét napig nem aludtam: nem tudtam elszámolni magammal. Nem értem, hogy bizonyos emberek, bizonyos szabályok miért nem tekintenek partnernek? Lehúztam ebben a szövetkezetben közel két évtizedet, és ha nagyon szép időszak volt is, a fiatalságom nagyobb része oda van; és végső soron semmi sem vagyok. Vénembernek éreztem magam, amikor kipattant ez a dolog. Este kimentem otthon a teraszra, cigarettáztam, és elkezdtem írdogálni, mit csináltam én ennek a közösségnek. Mint egy hülye, írtam, hogy felépült a terményszárító, az irodaház, a raktár... Amikor idejöttem, hatmillió volt az árbevételünk, most közel negyedmilliárd - mondta négy évvel ezelőtt. - Nem voltam még negyvenéves, mégis úgy számoltam el magammal, mint aki nyugdíjba készül. Úgy éreztem, mintha a levegőben lógnék. Ebben az ügyben nem lesz nekem partnerem?

Jöttek és adták a tanácsot, hogy ennek szóljak, annak szóljak. Nem szólok! Itt magával a renddel, a szemlélettel van probléma. Felelősség és képzettség nélküli embereket küldtek a nyakamra, akik politikai előadást tartottak arról, hogy a miniszter alól is kivették a Mercedest.

- Ide figyelj - mondtam neki -, ne filozofálj nekem, mert mellékesen vörös diplomával végzett filozófiatanár is vagyok. Ne magyarázd nekem, hogy ez milyen helyes intézkedés, hogy a társadalom morális állapotát néhány vezető Mercedese borította fel. Valamikor ebben a megyében is Mercedesszel járt az első titkár, és milyen jó volt, mert ha elment erre, szóltam: fattyúk, sepregetsetek, mert ha jön visszafelé, lehet, hogy ránk néz, rend legyen! Ma már nem félek, mert ha jön egy Mercedes, tudom, hogy Kórodi Pista, a virágkertész jön ganéjt venni a téesztől. Nyugi, fiúk, mondom, Mercedesszel csak a virágkertész jár! Morálisan ez kell nekünk? El akartam ezt is mondani, de javasolták, hogy ne menjek bele, mert ezzel csak még nagyobb bajba kerülök.

#### HÜLYE INTÉZKEDÉSEK

A megyei tanács közlekedési felügyeletének emberei segíteni akartak rajtam, mondván, a büntetéshez nem tizenöt forinttal, hanem csak öttel számolják a kilométereket, és nagylelkűen megígérték azt is, hogy nem jelentenek fel a bíróságon. De rajtam ne gyakoroljanak kegyet, a rendelet pontosan előírja, hogy mikor kell tizenöt, mikor öt forinttal számolni. Ha viszont bebizonyítják, hogy kárt csináltam a téesznek, jelentsenek fel bátran!

„Na látod, ez nem is olyan rossz ötlet! - mondta egyikőjük. - Mi kivizsgáljuk, gyorsan megcsináljuk a feljelentést, és mire megszületik az ítélet, itt lesz április négy, és amnesztiát kapsz!”

Ha az ember nem venné szívére a történeteket, azt mondanám, ráfér a parasztra minden évben egy ilyen tortúra, mert úgy leszűkíti a baráti kört, hogy csak na! Mint a pestis, elterjedt, hogy Lókodi bajban van, mire nyomban megjelent az én vasalt nadrágos barátom:

„Jaj, Laci, majd lesül a képemről a bőr, februárban kértem egy kocsi trágyát, és még mindig nem fizettem ki se a fuvart, se a lágyát!”

- Nem kaptál felszólítást? - kérdeztem.

„Nem.”

- Akkor semmi baj, biztos elloptuk, úgyhogy most már ne gyere azzal, hogy fizetni akarsz, de ne csak most ne gyere, hanem soha többé! - Mert attól félt, hogy az isten tudja, milyen vizsgálat eljut hozzá is, az ő trágyájáig.

- Azt nem határozzák meg, hogy egy autó mennyit futhat? - szóltam bele fájdalmas monológjába.

- Dehogynem, a Volga például ötvenhatezer kilométert évente. Miért nem elég ennyi szabályozás? Miért nem az én lelkiismeretemre bízzák, hogy ezt hogy használom fel? Ha egy félmilliót rákölténénk és vennénk Barkasokat, annyit járhatnánk vele, amennyit akarunk, mert nem a gazdaságosság az érdekes, hanem a hülye intézkedések!

#### A KIS ÖRÖKÖS

A papa már az angyalokat korholta a sorpor miatt, amikor egy vasárnapi ebéd után László két általános iskolás gyereke azon évődött, mit fognak örökölni. Móni hetykén odavágta tizennégy éves bátyjának:

- Enyém a ház, mert te úgyis öröklöd az elnökséget aputól!

1986 tavaszba nyúló telén Fazekas Kari meghívott szülőmegyém elnökeinek szokásos budapesti fejtágítójára. Persze hogy mentem, hisz a vége nincs ügyek is foglalkoztattak, hogy mi lett például a kocsihaszonlat körüli huzavonával.

- Lókodi Laci nincs itt? - kaptam el Karit, amikor néhány órát már tébláboltam közöttük. A hivatalnokoskodásra képtelen ember arcát összegyúrte a kérdés:

- Nem volt ereje eljönni, két hónapja temette a fiát, avval a kurva vadászfegyverrel szétlőtte a fejét! - Néztem Karit, de nem tudtam, kit kell egy tizenhatodik évében levő egészséges gyerek halálakor káromolni?

- Tudni, miért tette?

- A búcsúlevélben a szüleit dicsérte, mentette, megírta, miként csente el a puskát, nehogy bántódása essék az apjának.

Állunk szélütötten, mindkettőnk bensőjét versengve szorítja a keserűség, a düh, a tehetetlenség.

#### CSÖND ÉS HALÁL

Lehet ezután Lókodi Lászlót büntetni?

Néma maradtam volna, hisz ilyen esetben dadogni, ha tud az ember, ám elnökönyvem lektora pontatlanságot talált a Lókodiékról írtakban, s el kellett neki küldeni, hogy segítsen. Válaszként még egy köteg jajdulást is postázott nekem Lókodi: önvédő - örülettől védő? - írásait a fiáról.

Vártam még egy esztendőt, és telefonon óvatosan megkérdeztem: találkozhatnánk, beszélhetnénk?

- Igen - hangzott a határozott válasz, mire eszembe jutott Kari szava róla, hogy kemény fajú. Másnap Debrecenben Laci nem a tévészhez invitált: - Gyere el hozzánk, vár a feleségem is, úgy gondoltuk, legyen az írásod emlék Laciról!

Úristen! Lehet ezt vállalni?

De csak nem én fogok panaszkodni!?

Lókodiék külvárosi házában nem kell ügyeskedni, hogy Laci ágát - a tragédia helyét -, Laci szobáját, Laci fényképét láthassa az ember. A bejárattal majdnem szemközt nyitva az ajtó, és a szobafalról úgy néz a derűs tekintetű, szép kamasz a belépőre, hogy legszívesebben azt mondaná: várjuk meg az ebéddel.

Már az első gimnazista Móni az egyetlen örökös, és éppúgy nem tud mit kezdeni a halállal, mint hasonló társai. Ha megkérdezik, van testvéred, rebben egyet: nincs, és sosem teszi hozzá, hogy volt. Mert a *volt*-ba belezsibbad a szív.

„Kedves Móni! Bocsáss meg nekem utoljára azért a sok incselkedésért! Tudd meg, hogy nagyon szerettelek! Utoljára rád bíznom imádott kutyáimat is, legyél jó gazdájuk! Megérdemlik! Éljen boldogan, testvéred: Laci.”

„Kedves Szüleim! Bocsássatok meg nekem! Nem volt más kiút!

*Anyu!* Ne haragudj, hogy ma reggel becsaptalak! Nem mentem suliba! Már régen foglalkoztatott ez a gondolat, és ma meg kellett csinálnom!

*Apu!* A fegyverszekerény kulcsát a zsebedből loptam ki! Tudtam, hogy mindig ott hordod. Bocsáss meg!

Köszönöm azt a sok jót, amit tettetek velem. Ti vagytok a világon a legrendesebb szülők.

Éljetek boldogan.

Fiatok: Laci.

*Ui: Mónira és Magatokra nagyon vigyázzatok!”*

Szavak, Laci, szavak, hisz neked kellene rájuk vigyázni! Ha látnád édesanyád rángó arcát, talán megértenéd, amit talán nem is tudok elmondani. Neked biztos nem, de talán társaidnak sem.

## AZ IGAZSÁGOSZTÓ

Érzem, kérdéseimtől egyszerre kezdene sírni a család, külön vonulunk hát Lacival. Nézem a hirtelen öregedett embert, a szemem előtt meg föltűnik a már mindörökké kamasz maradó fia bajszočkájá, és nem tudok kérdezni. De mondja Laci kéretlenül:

- 1986. január 21-én mi már megvoltunk a zárszámadással. Ilyenkor jól lehet forgatni a nyereséget, a bajban levő gazdaságok sok mindent olcsóbban adnak. Hétmilliónk volt. Fél ötkor indultam dolgozni, de pénzt elfelejtettem magamhoz venni, pedig ha megyek valahová, mindig megveszem a családnak, amit látok. A sofőr mondta, ne forduljunk vissza, van nála annyi, hogy elég lesz. Nem jöttem hát haza, sőt kikapcsoltam a kocsiban a cébérádiót. Vacsorátájt értünk vissza Debrecenbe, és a helyettesemmel leültünk a gyerekekről beszélgetni. Ami sosem

fordult elő velem, nem akartam hazajönni. Miért? Aztán már nem lehetett tovább húzni az időt.

Itthon anyám közölte velem, hogy mi történt.

Honnan vette az erőt a szavakhoz, és honnan vettem én?

Most vagy megfogjuk egymás kezét, vagy elpusztítjuk magunkat! - Ezt mondtam. A részleteket csak később tudtam meg.

A fiam visszajött az iskolából, és mivel az anyja még itthon volt, azt mondta neki, hogy rossz hétre pakolt. Aztán a feleségem bevitte kocsival, ő kiszállt a Tóth Árpádnál, és amikor az anyja elment, felszállt a buszra, hazajött, és a saját fegyveremmel... Móninak és nekünk is egy búcsúlevelet írt, aztán találtunk még egy családnak szólót a táskájában. Képes volt még az utolsó pillanatban is hazudni értem, azért, hogy a fegyverért el ne kapjanak. Neki nem kellett elcsennie, még keresnie sem a fegyverszekerény kulcsát! Verték is belém a tüskéket miatta, mindennek lehordtak.

Nem szerettem vadászni, protokollvadász ha voltam, rábeszéltek, hogy lépjek be, gondolták, akkor a téeszben nem lesz annyi a vadkár. Persze nem kényszerítettek, érdekem volt nekem is közéjük kerülni, eredményesebbé vált a munkám, bizonyos találkozásokra így van módja az embernek.

Ő volt a támaszom, rászólni soha nem kellett. Imádta az állatokat, a természetet, a szabadidőmet ő programozta; szombatonként addig hajtott, hogy vasárnap legyen idő vadászni menni. Kilenc-tíz éves korától jártunk együtt.

Semmit nem tiltottam tőle, akartam is, hogy egyetlen munka se essen ki a kezéből, a hízóknál ő takarított, de a fegyvertisztításban is segített. Életvidám kamasz volt, soha eszünkbe sem jutott, hogy ilyesmire képes lehet. Ő, a mókamester? Felszerelt kinn egy csengőt, hogy a mamát kiugrassza a telefonhoz. A kirándulásokról a zsebpénz hatvan százalékát ajándékként visszahozta. Jól tanult. Akkor miért?

Igazságosztó volt, a maga tizenöt és fél évével igazságosztó. Elnök bátyámmal, ha beszélünk, a fiam beleszólt az álságok és hazugságok ellen. Amikor a feleségem rátalált, magára nyitotta a gázt. De mi lesz Mónival? A gyerek tragédiája a mi tragédiánk, új célokat kellett találni, talpra állni, mert van egy élő gyermekünk.

Igyekszem tisztességesen dolgozni, de már nem tudok úgy bemenni elnökként, mint öt évvel ezelőtt. Az évek során a vezetői magatartást sikerült úgy átalakítani, hogy az ember csak annyit adjon ki, amennyit muszáj. A vállalkozásban még mindig több az esztelenség, mint a tettvágy, hisz amiért öt éve szétverték a fejünket, most arra buzdítanak. Kímélj meg a példáim megírásától, Árpád! A velemkorúak szörnyű csalódása, hogy megtanultuk a reform-szocializmust, de igazán csinálni soha nem hagyták, a magyarázatokba belefulladtunk, legalábbis belefáradtunk.

MIÉRT, MIÉRT, MIÉRT?

Laci újra festett szobájában a szokásos desodor, borotvahab, s ki tudja miféle flakonok mindegyike képeslapokból kivágott kutyaképekkel van körülragasztva.

„Én a Tóth Árpád Gimnáziumba szeretnék menni... A gimnáziumban mindenképp kitűnő szeretnék lenni. És ez kell is ahhoz, hogy később a Budapesten levő Állatorvostudomány Egyetemre felvegyenek... Ha sikerül állatorvosnak lennem, akkor az életben nagyon sok nehézséggel kell szembenéznem. Akkor már egyedül is meg kell állnom a

helyem, és nem is akárhogy... Ha mindez sikerülne, én lennék a legboldogabb a világon. Segíthetnék az állatoknak szenvedésük orvoslásában. Az állatoknak, »akiket« még talán az embereknél is jobban szeretek.”

- Önvédelemből nem kellene mégis eladniuk a házat? - kérdem a félárva édesanyát.

- Nem tudom itt hagyni. Naponta járok a temetőbe, ha egy nap nem mennék, ellopnák a virágot a sírról. Ellopnák? Halálának, temetésének hófordulóin letaposták a virágot, hiába köröztünk éjszaka is kinn a kocsival, lelopták a vázát a sírról több mint egy éven át. Mi a jó abban, ha összegázolnak egy sírt? Fájdalmat akarnak okozni? Furcsa dolgok történnek, rengeteg a miért.

- Szerelmes volt Laci?

- Igazán nem, a kutyáját még többre becsülte a lányoknál.

- Őszinte volt magához?

- Mindig, mindenben - a legnagyobbat kivéve. Nem tudom, miért jöttem akkor haza: attól a látványtól nem fogok már megszabadulni soha.

- Nem vádolják egymást?

- Egymást nem, magunkat igen. Voltak a szomszédban öngyilkosok, olyan is, akit én vittem el. Megtudta, és azt mondta: „Anyu, hát hogy tehet valaki ilyet!?” Nagyon szeretett élni. Barátait - akivel előző este még együtt futtatta a kutyát -, osztálytársait, mindenkit végigkérdeztünk, hátha valamit nem vettünk észre. Soha nem volt elkeseredve, soha célzást nem tett erre: soha, soha semmit! Inkább ő tartotta a lelket a családban; fiú léte sűrű, főzött. Kicsit jó is, hogy felboncolták, azt mondta az orvos, hogy átlagon felüli képességű volt, ha most nem, lehet, később megtette volna.

Az orvost dicséri ez a mondat, még ha nem is hihetünk az efféle elrendelésben. Ha József Attila a kerek alá vetette is magát, Bartók nem, és Jókai vagy Szent-Györgyi sem.

- Nem voltak maximalisták a gyerekekkel szemben?

- Ha rászólok: tanulj, ha megkérdezem: tanultál, maximalista vagyok? Nem hiszem; de nem a tanár a hülye, és nem a tanár pikkel rá. Biztos nem tudok gyereket nevelni. Egyáltalán jó, ha dolgoz, becsületes embernek nevelem? Ha hoz egy gyengébb jegyet a kislány, mondom neki, nem baj, Móni; de az nem én vagyok! Rászólok, mert mégsem biztos, hogy az a jó, ha elhallgatom.

Hol rontottuk el? Néha irigységen kapom magam: ha mi ezt érdemeltük, mi járna annak, aki elhajítja a gyerekét!?

Most jöttünk csak rá, hogy hetedikés korától kezdve nagyon szerette a fekete ruhát. Ez a divat - mondta, mondtuk; talán jobban oda kellett volna figyelni erre a depressziós színre. Pálya-választási dolgozatára is csak most mondják, hogy egy nyolcadikos gyerek nem fogalmaz ilyen felelősséggel. Kihez hasonlítottam volna, nekem csak ez az egy nyolcadikos gyereke volt!

- Állj! Bocsánat, de ha így folytatja, elemészti magát!

- Nem élet ez már. Mondják, majd könnyebb lesz. Nem igaz, egyre nehezebb. Erőmön felül létezem. Azóta nem olvastam mást, csak amit ő dicsért, ami neki tetszett. A háztáji jó, a mezőgazdasági munka jó: az nem várhat. Korábban ismeretlen volt, hogy a vasalóval összegyűlt, már nem az. Félek a téltől, mert több időm lesz gondolkozni.

„ÉLJETEK BOLDOGUL!”

„Kedves Szüleim, Testvérem!

Kérlek benneteket, ne haragudjatok rám azért, amit most teszek! Úgy érzem, így lesz a legjobb! Azt hiszem, nem tudnám megállni a helyemet az életben! Köszönöm azt a sok jót, amit tettetek velem. Nem érdemeltem meg! Még annyit kérek tőletek, utoljára, hogy a kutyáimat lássátok el rendesen.

*Éljetek boldogul!*

Szerető fiatok: Laci.”

A búcsúleveleket annak rendje-módja szerint elvitte a rendőrség, majd az eredménytelen vizsgálat után visszaküldték a szülőknek. Hogy történt, mint történt, nem tudni, de ezt a borítékot, különösen pedig az egyik levelet Kitty, Laci dobermannja valahogy megkaparintotta a levélszekrényből, és dühödten összetépte, és úgy tette le a lábtörlőre.

Csak nem tud valamit ez az oktalan állat, amit mi nem tudunk?

(1986)

## Hazaér-e Odüsszeusz?

Szúunion hegyfokán, a lemenő nap után nézve csupán a sziluettjét engedte lefényképezni:

- Senki nem látott még kalapban, nem is az enyém, és ne legyen az enyém a nevem sem: nevezd Sztavrulának, Sztellának, Jannulának, de az igazi nevem ne írd le! Nem tudom, hazajövök-e Görögországba, vagy otthon maradok-e Pesten - mondta, aztán felnevetett! - Egy görög lány különben sem kirándul ismeretlen férfival!

„MAGYAR NEM VAGYOK, AKKOR MI VAGYOK?”

A bágyadt napsugár mézként csorgott végig Poszeidón templomának oszlopain. Látnod? - akartam kérdezni, de már csak a tenger sistergett mögöttem, a lány eltűnt a tömegben.

Idejövet Jannula elmesélte, négyéves korában azt sem tudta hogy hívják a szüleit: ő akkor épp a menekült görög gyermekek balatonkenesei táborában élt, partizán édesapja Szófiában lelt menedékre, édesanyja pedig börtönben ült Görögországban. A mama 1952-ben szabadult, és átszökött Albániába, amiért Görögországban elítélték mint „albán kémét”, és csak Európát megkerülve, 1954-ben jutott el Lengyelországba, és egy év múlva találta meg a kislányát. Jannula tízéves korában látta először az apját, ettől kezdve éltek együtt Budapesten.

- És éppen te, a „kémnő” lánya, akarsz hazajönni?!

Jannula némán nézte a busz ablaka előtt szaladó olajfákat, és amikor már azt hittem, megbántottam, hirtelen belekapott: - Amíg a junta nem tette be a kaput, apám azt sem engedte, hogy otthon magyarul szóljunk. Állandóan útra készen voltunk: Ke tu hronu sztin patrida! Jövőre otthon leszünk! - köszöntöttünk minden új évet. Az egyetem idején szakadtam ki ebből a bezártságból, aztán két éve, mielőtt apám meghalt, meghagyta, hogy hozzuk haza. Anyám, bár... - Itt hirtelen abbahagyta a mondatot. - Hallod, milyen hangosak a földijeim? Szóval hazahoztuk apámat, és a temetés után anyám bement a rendőrségre: „Csináljanak bármit, én még egyszer nem hagyom el Görögországot!” Én visszamentem, ő halála után két nappal kapta meg a görög állampolgárságot!

Futnak az olajfák.

- „Anyám, bár...”, és itt félbehagyta. Elhallgattál valamit?

- Ha még egy hétig él apám, elválnak. Feltették valamire az életüket, aztán 1968 után kettészakadt a Görög Kommunista Párt, és anyám az egyikhez, apám a másikhoz kezdett húzni. Visszamenőleg elrontottak mindent, értelmetlenné tették életük összes áldozatát.

A buszablakban föltűnik a tenger, a messzeségben sötét sziget gunnyaszt, és rá se hederít a déli fények bokázására.

- Gyűlöltem marakodásukat, szinte szégyelltem a szüleimet. Mikor sírba csendesedtek, bennem dörömbölni kezdett a kérdés: Mi vagyok? Magyar nem vagyok. Akkor mi!? Két hete lejöttem harmadszor is Görögországba: nem temetni, nem külföldi vendégként, és mintha világéletemben itt éltem volna: ismerősök a mozdulatok, a hangos beszéd, az emberek járása: sosem hittem volna, hogy ezeknek jelentősége van - mondta.

Téblábolok a tenger istenének temploma körül, de Jannula nincs sehol, csak az „isteni színjáték” után kerül elő, kisírt szemmel: - Szúunionban egyedül kell nézni a naplementét!



## NYUGDÍJAS TÁBORNOK, NYUGDÍJAS PARTIZÁN

Ha Odüsszeusz visszatér is Ithakába, az odisszea még nem ér véget! - mondja kollégám, Tzitzilonisz Hrisztosz, a Rizoszpasztisz rovatvezetője. - Aki szocialista országból tér haza, annak itt új életet kell kezdeni, csak 10-20 vizsga után ismerik el a diplomáját, itt keményebben kell dolgozni, és meg kell szokni a szorongást: „Mi lesz holnap?” Aki dolgozik, többnyire jobban él, de nem minden a szép kirakat. Görögország a kultúrát adta a világnak, de hol van az már: Romániában tudtam olvasni, operába járni, itt négy év alatt színházba sem jutottam el!

Hrisztosz odisszeája tizenöt éves korában kezdődött: a partizánok a harci területről öt testvérével együtt Albániába menekítették, ahol ő tanítani kezdte a kisebbeket. Amikor megérkeztek értük oda is a teherautók, egyikőjük erre, másikójuk a másikra kapaszkodott: a nővére Csehszlovákiában, a három öccse Romániában, ő Magyarországon kötött ki.

- Betegek, mezítlábasok voltunk, háromnapos orvosi vizsgálat után egy hatalmas raktárban öltözhettünk, és foclicipőt választottunk, mert annak két-három évig biztos nem kopnak el a fura bőrszegei. - Fehérvárcsurgó, Iszkaszentgyörgy, Dég, Balatonalmádi, Balatonkenese neve különösen cseng az athéni szerkesztőségi asztalnál; az itteni görög gyerekotthonok mindegyikében tanított Hrisztosz, aki végül tanítói oklevelet szerzett nálunk. 1958-ban engedett a boly akaratának: hogy együtt legyen a család, átköltözött Nagyváradra, s hamarosan újságíró lett. Most a legnagyobb munkája egy félévesre tervezett sorozat, a címe: „Görög emigránsok - 30 éve távol a hazától.”

- A portugál, a spanyol változások után Európában egyedül a görög emigránsok helyzete rendezetlen. Három évtized alatt a hatvanezer menekültből huszonöt ezer már hazatért, többen úgy, mint én, hogy látogatóba jöttek és maradtak. A GKP szerint politikai rendezésre van szükség: minden emigránsnak lehetőséget kell adni a hazatérésre, és azután következik, hogy például a szocialista országokban szerzett nyugdíjat miként lehet elismertetni: erről a görög kormánynak kell minden országgal tárgyalnia.

Az eddig közölt cikkek több mint a fele az emigránsok életét mutatja be: tiltakoznak, hogy négy öreg, beteg lengyel-görög nem kap engedélyt a hazatérésre; nyilatkoznak az ismert emberek, Theodorakis például azt mondja: „Az emigránskérdés a görög test gennyes góca, a nemzeti összefogással ellentétes, hogy vannak emberek, akik nem élhetnek saját hazájukban.” A lap megszólaltatja a többi párt képviselőit, sőt olyan nyugdíjas tábornokokat is, akik annak idején a partizánok, a mai emigránsok ellen harcoltak; Konmanakosz Jorgosz például azt mondta: „Harminc év után nem lehet a harcot fenntartani: legyen nekik is helyük az országban!”

- Fél a kormány az emigránsoktól? - kérdem Hrisztoszt.

- Harmincötezer emigráns nem fogja megváltoztatni a rendszert! Édesanyám először nem kapta meg a letelepedési engedélyt, pedig ha valaki veszélyes a rendszerre, az én vagyok, és nem egy nyolcvanéves asszony! Az a félelmetes, hogy az engedélyezésnek vagy elutasításnak nincs kritériuma!

„NEHÉZ ROKONSÁG VAN KÖZÖTTÜNK”

Dimitrisz Hadszisz az egyik legismertebb görög író; hatvanöt esztendeje ellenére is sodró a temperamentuma:

- Szerettem Magyarországot mint második hazámat: szeretem az országot, szeretem az irodalmát, szerettem az embereket, imádom Kádár Jánost. Ez a kis nép az emberiség számára

is figyelemre méltót alkot azzal, hogy a saját arcára formálja a szocializmust! Nehéz rokonság van közöttünk: egyedül állunk nyelvileg... - És mindkét nemzet mintegy harmada a határokon túl él, jut eszembe, de nem szólok közbe. - Színházzal, mozival, jó fordításokkal, jó érintkezéssel kell a két kultúra különbségeit áthidalni!

- Mennyire veszték el az emigrációban töltött évtizedei?

- Gorkij Capriban is orosz történeteket írt, én is megmaradtam Magyarországon görög írónak; az emigrációban írt könyveimet legjobb műveim közé sorolják. Ezekben az években fegyelmet, pontosságot, szervezést tanultam; más nép megismerésével az ember kevesebb illúzióval látja a saját népét: mondhatom, realistább lettem.

„PAPA, HISZ NEM TE NEVELTÉL FEL ENGEM!”

Rossz görög lennék, állapítom meg, utálok várakozni.

Igaz, Jannula megmondta: „Tudod, mi linkek vagyunk egy kicsit; nem a rossz szándék, a lelkesedés visz bele, hogy mindent igérjünk!” A lány Szúnon óta elveszett.

- Jó napot, miben segíthetek? - szólít le egy mosolygós, ötvenes, félkarú férfi, aztán nevetve tisztázzuk, „Aranyjelvényesek az olimpiára” feliratú trikóm árulta el neki magyarságomat, s gondolta, útbaigazít, de én az életét kértem...

Achileusz a karját adta a polgárháborúnak, de 1956-ban így is az elsők között állt munkásörnek Budapesten. Nyolc esztendőn át volt alapszervi párttitkár Miskolcon, mégis úgy jött haza, hogy a másik, az itt belsőnek nevezett és magát eurokommunistának valló párthoz csatlakozik, aztán pártonkívüli maradt, és néhány barátjával azon gondolkodik, hogy görög-magyar baráti társaságot kellene szervezni.

- Több mint egy évtizedig égtünk, hogy szocializmus lesz Görögországban is! 1953-ban kértem az elvtársaimat, rokkant vagyok, hadd menjek egyetemre, most itt a lehetőség a tanulásra! „Bármelyik pillanatban indulhatunk folytatni a harcot, te meg Pesten lebzselnél!” Azért éltünk családotól 2,5x3 méteres, betonos szobákban a Dohánygyárban, hogy az útra készen álljunk! Magyar elvtársaink mondták, költözzünk szét, menjünk vidékre, mert ennyi lakást nem tudnak Pesten adni, de mi nem mozdultunk. Tíz évvel később, 1962-ben szerveztem egy csoportot, s lementünk Miskolcra, 1967-ben hatalomra jutott a junta, 1968-ban kettészakadt a párt, az emigráció reménysége szétfoszlott, egymásnak ugrottak az emberek, volt harcostársaim engem is feljelentettek. - Az öreg nehezen lélegzik, mintha sziklát görgetne. - Olvasni kell Rákócziék, Kossuthék vagy Kun Béláék, Rákosiék, szóval az emigránsok életét; szerencsére közülünk már senki nem fizet az életével, ha feljelentik, én is csak kórházba kerültem nyolc hónapra, infarktussal.

- Párton kívül könnyebb?

- Nálunk az MSZMP-ben más volt! - Fájdalmasan mondja: nálunk. - Társaim a tízszerre erősebb pártban maradtak, ezt ismerik el a szocialista országok is. Hát mindenkivel szembe-kerüljek, téglája legyek ennek a rettenetes válaszfalnak?

- Ezért jött haza, nem?

- Most a mozgalomnak nagyobb szüksége van ránk itt, mint Magyarországon. Nekem pocakom volt, és sokan még ezen is megdöbbsenek. „Pocak a szocializmusban!” Ha én csak azt mondom el, hogy Magyarországon milyen az iskola, milyen a kórház, nincs szükség más propagandára.

- Szóval párton kívüli párttag? - kérdem, de Achileusz már más vizeken evez, nem felel.

- Amikor 1974-ben Karcsit, a fiamat egy évre ítélték garázdaságért, kitagadtam. A bátyja, Michalisz nyolc évvel idősebb volt nála, őt a húgom nevelte itthon. Lejöttünk, hogy legyen hazánk, hogy legyen legalább egy gyerekünk. - Nem találja a magyar szavakat? - nézek fel, de Athén főterén, a Szintagmán szerzett ismerős a szemét törölgeti, az orrát fújja. - Nem kaptam munkát, és Michalisz négy hónap után azt mondta: „Ez így nem lesz jó, papa, hisz nem te neveltél fel engem!” - Csak mikor a ötödik Ikarusz-busz is befordul az athéni főterre, akkor rángatja ki magát Achileusz a némaságból:

- Tavaly augusztusban utánunk jött a „magyar” fiam, Karcsi. Darus, jól keres, ő tart el bennünket. - Szünet. - Minden éjfélkor meghallgatja a tízórás magyar híreket, hogy tudja, mi újság nálunk, és mi az igazság. - Szünet. - Most ismertem meg a fiam: úgy látszik, *a magja* mégis jó.

„ITT IS KÜLFÖLDI VAGYOK”

Ithakába menet akartam útba ejteni Kosztaszt, de üzen, bejön ő Athénba, egy magyar könyvvvel a kezemben várjam az Akropolisz bejáratánál!

- Itt találkozunk a legkevesebb göröggel - mondja mosolyogva a szobortermetű, negyvenes férfi. - Görögországban mindent lehet és semmit sem lehet - teszi még hozzá, majd látva, hogy ezt is keveslem, kiegészíti: - A faluban én vagyok „magyar”, a junta alatt berángattak egy-párszor.

Pedig Kosztasz családjából senki sem volt partizán, ő maga nyolcéves volt, amikor Albániába menekítették. Tanulni sem akart magyarul, hisz úgyszólván fordul vissza, aztán húsz év múlva állt meg a ház előtt, ami annyira hasonlított az emlékeiben őrzött házra, az öregapó meg az apjára.

- Ki érti ezt? Mióta itt vagyok, oda vágyódom, ahol fiatal voltam, ahol először voltam szerelmes, ahol felneveltem magam. Az ottani szabadságot itt nem kapják meg, mi éreztük, hogy fiatalok vagyunk. Itt nincs szórakozási lehetőség, azt sem lehet, hogy elbeszélgezz egy lánnyal, hogy táncolj vele; csak a menyasszonyoddal. A másik nemet meg sem ismerheted, legfeljebb egy kurvához mehetsz el, de az egészen más.

- Mi a bajod, Kosztasz?

- A szüleim öregek voltak, segítségre vártak, de én nem akartam kecskével bajlódni, jártam Patraszba munkáért, amíg nem mondták, hogy nősülni kell: a lány, akit kiszemeltek, majd segít nekik, és a hozománya sem utolsó! Megnősültem, de nem illünk össze: mi „magyarok” más életet élünk. Mióta az öntödében dolgozom, mehetnék erre-arra, még üdülni is, de a feleségem nem mozdul: gyűjti négyéves lányunknak a hozományt!

- Ha mindent előről kezdhethél, hogy csinálnád?

- Hogy egy embert normálisan felnevelhess az életre, ahhoz kilencven százalékot onnan kell venni, tíz százalékot innen. Itt csak az a jobb, hogy sokat tudsz keresni, de az itteni munka sokat is kér. Ha a fiam akkora lesz, hogy vihetem, megmutatom neki: látod, apád itt volt gyerek! Ha végigjárom Magyarországot, talán nem fogok többet vágyódni. Az az igazság, el lett rontva az életem: ott is külföldi lennék, és itt is azt érzem, hogy külföldi vagyok!

„A TARTALOM MIATT SÍRT, AKI SÍRT”

Ilyen még nem volt Athénban: az iskolák kivonultak, százezrek nézték meg Makrisz Agamemnon Kossuth-díjas szobrászművész kiállítását. Én már nem láthattam, ott lehettem viszont felesége, Makrisz Zizi athéni mozaik- és rajzkiállításának megnyitóján. Ott volt

Jannis Ritszosz, a modern görög költészet megteremtője, századunk egyik legjelentősebb költője is, és azt mondta: „Üdvözetem küldöm annak a népnek, amelyik nyitott szívvel fogadta a görög menekülteket, és lehetőséget adott a Makrisz házaspárnak is, hogy tehetségét kibontakoztassa és érvényesüljön.”

- Itthoni sikerük azt jelenti, hogy műveik megőriztek valami görögös jelleget? - kérdem Makrisz Agamemnonról.

- Nem hiszem, hogy az én mauthauseni emlékművemben vagy többi szobromban a nemzeti jelleg fogta meg az embereket: a tartalom izgatta őket, emiatt sírt, aki sírt, ez teremtett kontaktust, megértést.

- „Életveszélyes” önnel egy athéni presszó teraszára ülni, ismerősei percenként leszólítják. Ha most valaki azt mondaná: „Milyen hazafi vagy, Memosz, hogy nem térsz haza!?” - mit felelné neki?

- Vagyis hogy lehet, hogy Odüsszeusz sikerrel hazatért, és mégis marad? - kérdi nevetve. - Hatvanöt éves vagyok, ebből itt éltem harminckét évet; Magyarországon, ahová véletlenül kerültem, huszonkilenc évet, a többi pedig Párizsban. Ha fiatalabb volnék, biztos idejőnnék, de most már nem tudok új életet kezdeni; erősen belekeveredtem a magyar életbe, túl sok kötelék tart ott. Nem az a hazafiság, hogy hol élsz, hanem az, hogy mit hordasz magadban! Én ott is segítségére vagyok görög hazámnak, most már közvetlenül úgy is, hogy az athéni tanács felkérésére tervet készítek néhány köztéri szoborra.

- Hogy van a honvágygal?

- Zizi marad még, én megyek haza, itt nincs műterem, nincs installációm, és a munka nélküli élet fáj. Ha itt vagyok, oda vágyom, ha ott, ide, lehet, egy idő múlva, én is úgy leszek, mint a viccbeli hős: útközben fogom otthon érezni magam.

„OTT JOBB KÜLFÖLDINEK LENNI”

Achilleusz, aki leszólított a Szintagmán, elküldte hozzám a szállodába a fiát, Karcsit.

- Dicsért apád. Ilyen jó nevelőintézet a magyar börtön?

- Ez a nevelőintézet, ami itt van; hülye az ember, ami a szájába repül, azt nem becsüli, és hogy mennyi minden repült a szájába Magyarországon, arra csak itt ébred rá! - Fúj egy nagyot. - Azt nem mondta az öreg, hogy nem vagyok a „törvényes” fia? - Bután nézhetek rá, mert elneveti magát. - Amíg görög pap meg nem keresztel, addig nem kapom meg a papírokat: az egyház nagy úr! Az ottani esküvőket sem ismerik el; van Athénban egy srác, akit huszonnégy év után az anyja nevére írtak, mert az apja Magyarországon meghalt, tanácsi esküvőjük meg itt nem érvényes. Van, aki háromszor esküdött: a hegyekben a párt előtt, aztán a tanácsnál, most meg a papnál. Szerencsére egy rendes pópa Pesten százötven forintért megírja a papírt. Elébe ráncigálhattam volna én is valakit, mert onnan kell asszonyt hozni! Tudod, mennyire mások vagyunk? A repatriált fiataloknak volt egy klubjuk, a lengyel-, a szovjet-, a magyar-, a román-, a bolgár- meg a német-görögöknek, de gallyra ment, mert egy kis pia után mindig összeverekedtek a nemzeti ellentétek miatt. Agybaj: itt, Athénban, állandóan ütötték például a magyar- és a lengyel-görögök a román-görögöket vagy a német-görögöket...

Már csak a „magyar klub” él, a „főnökasszony”, a hihetetlen vitalitású Lili, minden szombat estére összegyűjti kis csapatát, nem utolsósorban azért, hogy a magyart ne feledjék.

- Az itt annyira használatos angollal ezerszer többre mennének! - mondom neki.

- Görög vagyok. Születésemtől kezdve arra neveltek, hogy egyszer haza kell jönni, de magyar is vagyok, magyarok a szokásaim, ha ötven évig élek itt, akkor is ott születtem, mindent ott kaptam, először magyarul tanultam meg írni, ott szerettem meg az olvasást, az irodalmat - magyar újságokat járatok, és ajándékba csak könyvet kérek onnan -, és itt olyan ember próbálok lenni, amilyennek ott faragtak! - mondja egy szuszra. - Itt büszkék az emberek, és én is büszke vagyok rá, hogy görög vagyok. Magyarországon nem nevelik a gyerekekbe ezt a büszkeséget, ott jobb külföldinek lenni!

„HOLNAP FORRADALOM! - A NYUGDÍJJAL MEG NEM TÖRÖDTEK”

Kérésemre Lili bemutatta előre a társaságot, elmondta, ki közülük a sofőr, a villanyszerelő, a szerszámkészítő, a diák, ki miként szeretne képzőművész, villanyszerelő-vállalkozó, fényképész, orvos lenni, ám egy pillanat alatt összekeveredik bennem minden, amikor a srácok, a Monasztiraki negyed kiskocsmájában, pardon, tavernájában lerohannak:

- Elkészült a Margit híd?

- Mi van a Népligetben?

- Mit játszott a Honvéd?

- Átadták az új metrót?

E találkozók önvédelmi alapszabályát, hogy politizálás nincs, erre az estére felfüggesztik, össze is rettenek néhányszor, hogy még ölre mennek! Két forró téma van: a nyugdíj és a két párt.

- Értsétek meg, Magyarország nem Nyugat-Németország, dollárunk, márkánk nincs, a forint nem váltható át, a szocialista országok még egymás között sem fizetnek nyugdíjat - magyarázatom. - A szüleitek most már görög állampolgárok, a görög kormánynak kell hát a szocialista országokkal tárgyalni erről!

- Pártközi megállapodás alapján kerültünk a szocialista országokba, intézze el a nyugdíjat is a párt!

- Melyik párt?

- Tudod, apám azt hazudja, hogy küldik neki, kapja a nyugdíjat!

Közbekiált egy hang: - Tudod, hol van a 28-as végállomása? A temetőnél! Szólj, kerítsenek el egy nagy részt a görögöknek, mert ha nincs nyugdíj, mind ott fog meghalni!

Csend telepszik ránk, amíg Dimitrisz - a magyaroknak Döme - be nem dobja: - Énekeljünk neked magyar népdalokat?

- Én az öregeimet hibáztatom: mindig azt álmodták, hogy szocializmusba jönnek haza, a nyugdíjjal meg nem törődtek; nekik kellett volna ezt évekkel ezelőtt elintézni! - mondja Angelosz, és ezzel elszabadul a politikai vita pokla. Órákba telik, amíg ugyancsak ő - a legidősebb és legtapasztaltabb - kimondja: - Az a magyar igazság, hogy nincs egység, és ez a legnagyobb bajunk!

A viharok múltán én is kérdezhetek: - Volt valami kellemetlenségetek Magyarországon amiatt, hogy görögök vagytok?

- Á!

- Érzi az ember, hogy idegen, ha nem is éreztetik!

- Amikor lejöttem először látogatóba, fizetés nélküli szabadságot kértem, és rám támadt a személyzetis, hogy csak nem gondolom, hogy az állam két hónapig fizeti utánam az SZTK-t, aztán megkérdezte, ha görög vagyok, mit keresek Magyarországon, miért nem megyek haza. Sírva mondtam neki: „Magának mint párttagnak kellene a legjobban tudni, hogy miért vagyunk itt!”

- Amikor bejelentettük, hogy eljövünk, volt, aki úgy kezelt bennünket, mint egy árulót. „Mikor mentek már, kell a lakás!” És kifestve, kimázolva kellett leadni, pénzzel megváltani nem lehetett, hiába magyaráztuk, hogy mi nem a szomszédba költözünk, nincs rá időnk.

- Ez csak az elején volt így!

- A könyveket írd meg! Fel kellett volna hordani Pécsről Pestre az antikváriumba felértékelésre, aztán harminc vagy hány százalékát befizetni!

- Mi ott is hagytunk minden könyvet.

- Beraktam a vagonba, és nem szólt senki egy bűdös szót sem!

- Panaszkodunk. Tudod, mi ezekről soha nem beszélünk senkinek, mert eltávolítanánk őket a szocializmustól, ezt pedig nem akarjuk. Itt ideáik vannak az embereknek: fehér vagy fekete...

- Nem károsak ezek a találkozók? - kérdem. - Egy cipőben jártok, egymásnak aligha adhattok tanácsot, ezzel a magyarkodással csak a beilleszkedést nehezítitek!

- Mindenkinnek megvan a bennszülött baráti köre; hogy egy héten egyszer találkozunk, az tapasztalatátadás, pihenés, megkönnyebbülés: az összetartás erő!

- Görögnek lenni azt jelenti, hogy otthagytad a nyugalmat, a biztonságot, a tanácsi lakást, a szakszervezeti segílyt, a bölcsődét, az orvost! Ott engem nem érdekelt, hogy van-e munkája a gyárnak, a fizetésem megkaptam: itt annyit kapsz, amennyit dolgozol. Mégis ezt választottam, mert görög vagyok, azzal együtt választottam, hogy a szüleimet is nekem kell eltartani. Átok ez? Rajtam van: engem már az is kielégít, hogy a hazámban vagyok!

- Ott könnyű görögnek lenni, itt mutassa meg a sok nagypofájú, hogy görög!

- Nehogy hősnek érezd már magad! Magyarországon hogy éltél? Miért küzdöttél? Csak disco meg a csajok, ott nem kellett felmérni az erődet, itt meg feszt politizálsz! Ott te voltál Jorgosz, a görög, itt meg egy senki vagy, ez a bajod!

„LÓGNAK A FÁN A CITROMOK”

Hajnali fél négykor elbúcsúzom: reggel utazom! Aludni persze nem tudok, tovább kóborlok a magyarul üvöltöző görög srácokkal a Plakán. Fél hatkor megszólal a telefon: biztos elvették az ébresztést! Hallózok, csend, amikor letenném, akkor hallom meg a szipogást:

- Jannula, te vagy az!? Jannula, jössz te is!? - A sírás erősödik. - Mi baj? Szólj már!

- Korinthoszban vagyok, lagziban. Kinyitottam az ablakot, és lógnak a fán a citromok!

- Ezért sírsz? Nem láttál még citromfát?!

- Nem érted? Nem kell a közértbe menni citromért, csak letéped! - Hallgat egy kicsit. - Felköltöttelek?

- Nem.

- Ne haragudj, csak ezt akartam. Csókolom Magyarországot!

- Köszönöm, átadom.

(1979)

## A legkisebb hidacska

„Már én többet nem kapálok,  
fazekasinasnak állok...”  
(Magyar népdal)

Tapintatlanul hazardírozok, és nyolcvanegy éves utasommal ungon-berken át hajtok be a kispesti porcelángyárból a Belvárosba, hátha megússzuk a csúcsforgalmat. Egyszer csak megkérdi:

- Hol járunk?

- Fogalmam sincs - vallom be -, megyek az orrom után.

- Nagyszerű! - mondja ő, és önfeledten gyönyörködik a házakban, a parkokban.

Eva Zeiselnek - született Stricker Évának - talán az álmai is olyan törékenyek, mint híres kerámiái. A lelkéről mit mondhatnék néhány órai ismeretség után? Azt tudom, hogy 1936-ban Sztálin elleni merénylet vádjával tartóztatták le a Szovjetunióban.

Éva jó módú és kalandos életű családba született. Ősei már a XVIII. században Magyarországon találhatók, de dédapja még a vilnai rabbiképző éléről küldte intelmeit Budapestre, hogy miként neveljék az unokáját - Éva édesanyját -, Polányi Laurát. Külön levélben foglalkozott például a biciklizés fontosságával. Tanácsainak is szerepük lehetett abban, hogy valószínű, Polányi Laura volt az első nő, aki történész doktori címet szerzett Magyarországon, és sok minden más mellett képviselőjelölt volt a Károlyi-kormány idején.

Eva világmegváltó gondolatok között született. A Galilei-kör alapítói - akiknek Éva nagybátyja, Polányi Károly lett az első elnökük - felkeresték Éva anyját, Polányi Laurát, hogy vetesse el a gyereket, mert az elvonja majd az emberiségtől. Ilyen előzmények ellenére - és még ha a lányok általában az apjukhoz vonzódnak is - Éva életében az édesanyja a legfontosabb személy. Húszévesen Polányinak vallotta magát, és ma - Hitler meg Sztálin túlélése után - férje vezetékneve után Eva Zeiselként ismerik őt, ahol csak porcelánt gyártanak.

Apjáról, Stricker Sándorról, az 1921-ben csődbe jutott csehországi textilgyárossal Éva azt mondja: - Apám két zseniális dolgot csinált: elvette az anyámat, és megvette az Istenhegyi úti telket. Ez a hatszáz méter hosszú kert maga a legenda. Volt benne patak kettő is, sőt az egyik vizét elnyelő barlang, aztán Mária-szobor, mindenféle fák - őszibarack, mandula - és sok szőlő. Hatalmas kutyámmal mindig ott aludtam, ahol valami virágzott. A kommün idején apa teheneket, kacsákat, jóságokat vásárolt, de nem tudtuk, mit kell velük csinálni. A kacsák megették az aranyhalakat, a disznók lelegelték a szőlőt, a tehenek megborjastak, de semmihez sem értettünk, nem tudtunk sajtot, vaját készíteni.

- Milyen iskolát végzett?

- Én főleg hiányoztam. Hattól tizenkét éves koromig Bécsben éltünk a családdal. Ott nem tudtam németül, itt magyarul, végül magánúton tettem le a harmadik-negyedik gimnáziumot. Folyton a szabadban festettem, illetve a melegházat alakítottam át műteremmé. - A Szépművészeti Akadémián Vaszary Jánosnál, Márffy Ödönnél tanult, Derkovits Gyula a legendás kertben magyarázta neki, miként fesse a fák ágait; és a világomlások ellenére is mintha lenne egy vázlata tőle.

Ahogy fokról fokra elvadult a kert, úgy vadult el Éva is a nagypolgári élettől, a család erős intellektuális hagyományaitól. Három akadémiai szemeszter után az abszolút függetlenség és biztonság érdekében elhatározta, hogy mesterséget tanul. Az egyik legrégebbi és bizonyos mértékig legegyszerűbb szakmát választotta: fazekasinasnak áll.

Este dinerparti, reggel meg a kollégák által levizelt anyag - amitől kiütést kapott. Mégsem futamodott meg. Nemcsak ekkor: soha. Az orosz porcelán- és üvegipar művészeti vezetőjeként gyakran utazott távoli gyárakba. Egyszer másfél napig várt a teherautóra bokáig a sárban, könnyekkel küszködve egy keresztútnál. Hátat fordíthatott volna az egésznek, de eszébe sem jutott, mert vállalt valamit. Nem a világnézetet: Éva sosem volt kommunista. Amikor ez a „jó házból való úrilány” inasnak szegődött, bizonyoságot kívánt szerezni arról, hogy képes megcsinálni, amit akar. Talán boldogságának is az a titka, hogy amit elhatározott, azt rendre megvalósította. Az ő szavaival:

- A boldogság gyökerei bennünk vannak.

Eltökélségének a Budapesti Tetőfedő, Kályhás és Kútcsináló Mesterek Ipartestületének 1925-ös segédlevele volt az első tanúsítványa. Ám az eltökélség tábornoki vonás. Éva emellett visszahúzó és rendkívül érzékeny. Ezeknek a tulajdonságainak is köszönhető, hogy ma ő az egyik legismertebb formatervező a kerámiaiparban, akit az illetudó japánok tízezer dolláros csekk átnyújtásával kértek fel étkészlettervezésre.

Amikor 1926-ban Stricker Éva - céhe első nőtagjaként - tervezői állást kapott a kispesti porcelángyárban (ma Gránit), akkor a korongot még lábbal hajtották, és kézzel formáztak. Első munkahelyének köszönhetem, hogy megismerhettem őt: egyetemi társam, Sárközi Dezső vezérigazgató említette, hogy hatvan esztendő után immár harmadszor is nekik tervez - persze nem dollárezrekért. Szerettem volna amúgy gipszporosan meglepni a modellezőműhelyben, de ő már várt. Munkaasztalán az öccse, György tanácstag beszámolójára invitáló értesítések kemény kartonjából kiszabott kávékészlet kontúrjai között egy üveg 4711-es kölni díszlett. Illata nem rafinált, de nagy hagyományú - és talán egy kicsit Európa is annak, aki Amerikában él. Mert Éva ugyan a forma művésze, emlékei mégsem a formákhoz kötődnek.

- Mindennek az illata marad meg bennem: a nedves, kicsit savanykás agyagillat végigkísérte az életemet.

Budapestről hamarosan a durva kikötővárosba, Hamburgba került. Műhelyük közel volt a vörös lámpás kerülethez. A szomszédos kávéház közepén az alsóneműjüket kivillantó lányok együtt lovagoltak a klienseikkel, és a lovak homokot rúgtak a kávéba. Az egyik nap a közönséges öreg fazekasmester egy agyagból formázott, életnagyságú férfi nemi szervvel lepte meg Évát. Ő minden cécó nélkül kidobta a figurát, és ezzel a „szertartással” egyenjogúvá vált. Fizetéskor új barátaival ment sört inni; közéjük tartozott. 1928-ban a Fekete-erdőbeli Schrambergban kapott műhelyt; egy lukat a padláson. Csaknem két évet töltött itt egy korong társaságában.

- A kis padlószobában lassan múlt az idő. Néztem az esőcseppeket a telefondróton, és fogadtam magamban, hogy melyik pottyán le hamarabb. Kenyérmorzsákkal az asztalra szoktattam egy kiséget, ha kopogtam a ceruzámmal, elszaladt. Sokáig tart betanítani egy egeret, de valamiképp a vödörbe fulladt; ezután nem volt társaságom. Tulajdonképp egész életemben nagyon egyedül voltam. A gyárban „fehér galléros munkásnak” számítottam, de a középosztály potenciális náci volt. Abban az időben Németországban mindenkinek valamelyik politikai csoporthoz kellett tartoznia. Én a tiszteletre méltó német munkások pártjához, a szocdemekhez csatlakoztam, klubként pedig a természetjárókat választottam. Télen a fenyőillatú hegyeken sieltünk, és menedékházat építettünk a Fekete-erdőben.



Május elsején felvonultak a munkások, utánuk egy csoport náci masírozott. A helyi kereskedők sikertelen csemetéi voltak, talán húsz-harminc sajtóképű, beteges, unintelligens fiatal, akik bizonyos mértékig kívül is álltak a társadalmon. Mivel az ember látta az előttük menetelő munkásokat, eszébe sem ötlött, hogy az utóbbiak lesznek a győztesek - mondta.

Nekem csak egy fél nap jutott a gazdag életű Eva Zeiselből, mielőtt visszautazott Amerikába. Búcsúzáskor azzal vigasztalt, hogy amit már nem volt ideje elmondani, azt megtalálom Suzannah Lessard The New Yorker-beli írásában (1987. április 13.). Szerinte ebben az öt Új Tükör oldalra rúgó riportban szép dolgok vannak nagyon jól összehozva ötször kétórás beszélgetésükből.

- Az nem tetszett csak, hogy szerelmeimről úgy szól, mintha váltogattam volna őket. Nekem nem voltak afférjaim, ez nem az én karakterem, és a kor sem olyan volt. Szerettem volna könnyűszívű lenni, de valamennyi kapcsolatom nehezzé vált. - A korszak legsúlyosabb kapcsolatát Artur Koestlerrel - az ugyancsak magyar származású újságíróval, íróval - alakította ki, akit gyerekkora óta ismert, s akivel Párizsban találkozott ismét, ahová Schramberg úr küldte őt évente két hónapra, hogy lépést tartson a modern formatervezéssel.

- Mitikus kertjükben - akkor Istenhegyi út 11. szám - ma úri villák állnak. Hol vannak a patakok, a barlang, a virágzó fákról, a nagy kutyáról nem is beszélve, hová tűnt mindez?

- Mire Schrambergba kerültem, a pesti kertet már eladtuk, és azóta bolyongok a világban.

A schrambergi gyárat részben azért hagyta el, mert nem tették rá a nevét a termékeire. Berlinbe ment, és egy ismert cégnek, a Carstensnek kezdett tervezni. Az ellentmondásos Berlinben akkor a shimmy volt a divat, és a közönséges beszéd. A kifinomult ízlésű famíliák Casals-kocertekre jártak, ám szaporodtak a nácik, és Brecht Három garasos operájának lumpenjeivel a színházból kijövet is találkozhatott az ember.

- Zsurnaliszta karrierje csúcán Koestler miért volt szomorú, és miért voltunk azok valahányan? Berlin hangulatát is a reménytelenség és a nyugati civilizáció iránti utálat jellemezte. A szocialisták és a kommunisták éppúgy harcoltak egymással, mint a nácikkal. A várost megtöltötték az orosz emigránsok; dalaik, művészetük, magatartásuk azt a reményt keltette, hogy van Napkeleten egy ifjú, életerős kultúra; érdemes rá figyelni.

Évának és korán meghalt fivérének volt egy stúdiója, ahol alkalmanként akár százszemélyes partikat is adtak elkötelezett és érdeklődő barátainak. Éva mégis belevágott a nagy kalandba: az első ötéves terv kellős közepén, 1931-ben, talán csak szeszélyből, talán kíváncsiságból elment szétnézni Oroszországba. (Ő ma is így hívja a Szovjetuniót.) Hogy vízumhoz jusson, eljegyezte magát testvére barátjával, Weissberggel. Az anyja unszolására később hozzá is ment a Harkovban dolgozó fizikushoz, de ezt ma már csak úgy említi:

- Közben picit férjnél voltam.

Csupán egy rövid vakációt kívánt „Oroszországban” tölteni, de nem sokkal megérkezése után, 1932 januárjában munkát kapott az ukrán porcelán- és üvegipar irodájában. Látogatta az ukrán gyárat, és két héttel az elegáns berlini idők után farkasok üvöltöztek a trojkájuk körül a sztyeppén, és a szobájában patkányok trappoltak.

- Nedves, öreg ruhaszaga volt az egész országnak; ezeknek az éveimnek. Nem mondhatom, hogy csupán az együttérzés tartott ott: kíváncsi voltam, hogy az egészről mi a kommunizmus és mi az orosz.

Rendszeres tervező- és szervezőmunkája mellett Éva tanműhelyt állított fel a modellezőknek, de kölnisüvegeket is tervezett a Molotovné által vezetett üzlet számára. Leningrádban olyan szállodában lakott, ahol kaftános babilóniai királyok voltak az ajtónállók, talán a fehér éjszakákat is ők bocsátották a városra.

- Az emberek nagyon közvetlenek, kedvesek és mérhetetlen tűrőképességűek voltak. Az egyik nap egy részegét láttam az utcán, aki azzal csókolta meg a lovát: „Nem korlátozlak tovább a szabadságodban, menj és légy szabad!” Csakhogy az állami tulajdon elhagyása bűn volt, lebeszélék hát az illetőt, és más hajtott tovább a lovat, de a kocsis szüntelenül azt kiabálta: „Hó, hó” - és a ló állandóan megállt. Az emberek türelmesek voltak ezzel a kocsissal. Egyszer láttam, amint a villamos levágta egy férfi lábát, és ő csak azt hajtogatta: „Volt lábam, nincs lábam! Volt lábam...”

Megtörtént, hogy egy távoli állomáson az asztalon aludtam, és arra ébredtem, hogy az emberek teáznak körülöttem az asztalon, de nagyon csendesen, óvatosan, hogy ne zavarjanak.

Az egyik gyárban megdöbbenve láttam, hogy a munkások egyharmada ül és eszik, a többiek pedig körülöttük járkáltak, mert csak minden harmadik nap jutott nekik étel. A párttagok kapták a legkevesebb pénzt. A fizikusok olyan cipőkben jártak, amiből kikandikált a lábujjuk. De amikor egy parasztasszony a buszon látta dzsekije vörös selyembélését, felkiáltott: „Nézzétek, milyen nagyszerű anyagunk van már!” A legnagyobb nyomorúságot is végigkísérte valami utópisztikus álmom; az apák tisztelték a fiaikat, akik majd meglátják az ígért földjét.

Bár Schramberg után Éva egy cikkében azt írta a geometrikus formáról, hogy az humortalan és elnyomja a művészi egyéniséget, egyik napról a másikra nem tudta magát kivonni a Bauhaus és a berlini Deutscher Werkbund hatása alól. Olyannyira nem, hogy a Szovjetunióban bajba is került, mert ösztönözte volna a geometrikus formák alkalmazását, ám ekkor már elutasították a porcelánok efféle díszítését, mint a Nyugat szellemi kudarcának a jelét...

A rigorózus beleszólásra Éva formái gazdagításával válaszolt, s 1935-ben, huszonkilenc éves korában az Oroszországi Szovjet Szocialista Köztársaság Porcelán- és Üvegiparának művészeti igazgatója lett. A Könnyűipar című orosz újságban közölt fénykép szerint „hudozsnyik tovaris Stricker” egyszerre két teáskannából töltötte egy csészébe a semmit.

Régi barátja, a kiváló fizikus, Viktor Weisskopf varázsoson vonzó személyiségnek festette le Évát, aki szép, de nem a mozi stílusában: vonásain átragyog az intellektuális érdeklődés és a nyitottság. Egy 1935-ös képen egy csapat kimeredt szemű, kidöntött mellkasú férfi társaságában az alacsony, sötét hajú, egyszerű ruhás nő mintha nem is ő lenne. Mint említettem, férjével, Weissberggel rövid ideig élt együtt; a Szovjetunióban töltött éveinek nagy részében egyedül volt. Amerikai kollégám szerint: „Kommunista barátai és kommunista szeretői voltak, de ő nem foglalkozott az ideológiával.”

1936. május 28-án hajnali négykor az édesanyja öleléssel költötte fel Évát. Családjukban a tartózkodás erősebb volt annál, semhogy fizikailag érintsék egymást, ezért Éva kétszeresen örült a hajnali simogatásnak.

- Titkosrendőrök vannak a nappaliban - súgta a mama.

Évát a Lubjanka börtönbe vitték, végül egy leningrádi magánzárkában kötött ki. Néhány hét után közölték: azzal vádolják, hogy összeesküvést szőtt Sztálin meggyilkolására.

És itt álljunk meg egy percre. Öt évvel ezelőtt hét amerikai és kanadai múzeum összefogásával megszületett Eva Zeisel Budapesten is bemutatott életmű-kiállítása, amiről amerikai kollégám így vélekedik: „A Brooklyn Múzeum kiállítása helyet ad neki a művészettörténetben.” A vándorkiállítás 120 oldalas nagyalakú katalógusa a legteljesebb összefoglalása Éva

munkásságának. Az ebben található esszé szerzője, dr. Eidelberg mégis szükségesnek tartotta közölni, hogy írása nem teljes egészében az ő nézetét tükrözi. Mi lappang e furcsa kijelentés mögött? Az, hogy Éva nem egyezett bele „oroszországi” viszontagságainak a közlésébe:

- Az amerikai kispolgár szörnyülködött volna: „Na, ez Oroszország!”, mert arra nem figyel, hogy 1936-ban volt ilyen. A New Yorker értelmiségi olvasóinak beszéltem erről, de kérem, keveset foglalkozzon a börtönméltósággal.

Kihallgatása során szerették volna bizonyítani: azért hívott be Németországból modellezőt, hogy gyilkolja meg Sztálint. A kérdések másik része párizsi látogatásaira vonatkozott, de nem tudta, hogy miért. Később Koestler így foglalta össze a történeteket: „Éva a leningrádi börtön udvarát róttá, én Spanyolország hadi ösvényeit: Európában 1936-ban ez volt a tipikus intellektuális séta.”

Éva elhatározta, hogy semmiképp sem veszti el a méltóságát. Kiirtotta hát magából az ábrándozást, a tervezést, a türelmetlenséget, a melegséget, de még a lázadást is. Igába fogta a gondolkodását - azzal foglalkozott, hogyan tervezne meg egy melltartót, sakkozott magával, francia párbeszédet folytatott vagy stanzákat írt fejben -, és igába fogta a szervezetét is: rendszeresen tornázott.

Egy éjszaka kihallgatott egy brutális vallatást. A cellája fölött levő szobában arra akartak rábírní egy foglyot, vállalja el, hogy Trockij futára. Az illetőt azzal biztatták: „Éva Alexandrova Strickernek mindenképpen pusztulnia kell, a maga ellenállása nem számít!” így tudta meg, hogy Trockij miatt firtatták Párizsi kirándulásait.

Úgy látszik, a saját élete ellen még Éva sem tudott elég eltökélt lenni; azt hitte, hogy a véletlen fegyvert adott a kezébe, amivel megvédeheti magát. Mivel akkor még fontos volt a törvényességnek legalább a látszata, arról ábrándozott, hogy a törvénytelen leleplezésével kiszabadul! Reggel találkozót kért a vallatójától, Eliástól, aki szerette őt. A tiszt azzal fogadta, hogy Éva lakásában két pisztolyt találtak a varrógépben... Szó szerint fegyvert adtak hát a kezébe, de ettől Alexandrova Stricker lemondott az életéről. Azonban Elias Moszkvába utazott, és kiderítette, hogy a két pisztoly Éva lakótársáé, egy magyar forradalmáré. Hát mégis szabad remélni?

Éva támadásba ment át, éjszakai értesülése alapján megkérdőjelezte a nyomozást, sőt megvádolta, hogy törvénytelen módszereket használ. Úgy tűnt, a taktika beválik, vallatója megölelte, és azt mondta:

- Éva Alexandrova, én mindig jó voltam hozzád, hallgass rám: ha kijelented, hogy Bikovszkij - a vádló - bevallotta neked, hogy ellenforradalmár, akkor legrosszabb esetben is enyhe ítéletet kapsz, de lehet, hogy elengednek, ha viszont nem ismersz be semmit, akkor mindennel vádolnak!

Éva Alexandrova vállalta, hogy együttműködik vallatójával. Kitalált egy homályos beszélgetést Bikovszkijjal Sztálin és Trockij agrárpolitikai nézeteltéréséről. Elias is segített a fogalmazásban, és amikor összeállt a vallomás, a tiszt a szokottól teljesen elütő hangon megszólalt:

- Alexandrova Stricker, ön bevallotta a bűnösségét!

Ez már nem Éva Polányi Stricker volt. Hát mégis kicsorbult a méltósága? Éjszaka egy dróttal öngyilkosságot kísérelt meg a cellájában. A parancsnokság még gyakorlatlan volt, és vizsgálni kezdték, hogy a külföldi fogoly miért akart meghalni.

- Mert a vallomás hamis volt, és hamis ígérettel csalták ki belőlem!

Csaknem egy évig nem történt vele semmi. 1937. szeptember elején különös körülmények között útlevelet kapott, majd vonatra ültették. A kísérőjétől megtudta, hogy Elias börtönbe került, őt viszont kiutasították, s néhány nap múlva már Bécsben volt.

- Miért engedték futni?

- Sosem tudtam meg. Hozzájárulhatott az is, hogy anyám nyilatkozatokat gyűjtött rólam neves orosz fizikusoktól. Közülük néhányan alig ismertek, tehát saját sorsukat is kockára tették.

Évekkel később akadt Éva kezébe Alexander Orlov: Sztálin titkos bűnei című könyve. A titkosrendőrségnek ez a Nyugatra menekült magas rangú tisztje szerint 1936 elején Sztálin úgy döntött, hogy megsemmisíti Trockijt azzal a váddal, hogy összeesküvést szőtt a meggyilkolására. Ennek bizonyítására kiterjedt összeesküvő hálózatot kellett fabrikálni, amiben Orlov szerint Éva vádlója, Bikovszkij is részt vett. A konstrukció elemzésekor Sztálin rámutatott, óriási lyuk az „összeesküvésben”, hogy nincs egy olyan fogoly, akit Trockij küldött a Szovjetunióba. Végül felkértek két hűséges berlini ügynököt, vállalják, hogy Trockij utasította őket Sztálin meggyilkolására. Az ügynökök beleegyeztek, aztán más vádlottakkal együtt agyonlőtték őket. Orlov szerint Sztálin - akkor még? - ügyelt rá, hogy a jegyzőkönyvek semmiféle törvénytelenséget ne mutassanak.

- Úgy érzi, ez a könyv a nyitja saját sorsának?

- Egy biztos: rosszul lettem, amikor elolvastam.

- Mennyire sokkolta a másfél év börtön? Csalódott?

- Mivel nem voltam kommunista, nem hittem, hogy földi paradicsomot fogok találni; nem szenvedtem annyira: aki ellehet, nem ábrándulhat ki. Persze a börtön traumáját nem lehet elfelejteni - például hat hónapig nem szólt hozzám senki -, éveken át depressziós voltam, de nem a „Napkelet” elvesztése miatt. Engem a kormányzati rendszereknél jobban érdekel az emberi természet, hogy tisztességes köznapi emberek képesek részt venni a visszaélésekben. Elias jó ember volt, tisztességes, mégis Megöletett volna; ez az, amit nem bírok megérteni!

Börtönélményeit elmesélte Koestlernek, aki ezt felhasználta a koncepciós perekről írott és tudtommal Kelet-Európában még ki nem adott kulcsregénye, a Darkness at Noon (Sötétség délben) írásakor. A Szovjetunió lerohanása idején Éva kérte, hogy a könyvbeli Éva sorsát ne azonosítsák az övével. Ezeket feltételeket szabta első férjének, a sztálini börtönöket ugyancsak megjárt Weissbergnek is, amikor hozzáfogott oroszországi tapasztalatainak a megírásához.

- Rossz néven vették, hogy én, aki szenvedtem, nem segítettem gyűlölködni. - A vita olyan keserűvé vált környezetével, hogy utána Éva és Koestler évekig nem beszélt, s feszültté vált a viszony nagybátyjával és Weissberggel is.

- Csak néhány éve olvastam Koestler könyvét. Miért bűnösök a szereplői, miért nem büntelenekről írt? Igaz, sokáig én is azt hittem, hogy az egyetlen bűntelen én voltam.

Bécsben régi barátja, Hans Zeisel jogszociológus várt rá. Elhatározták, összeházasodnak, de jött a hír, hogy Hitler megszállja Ausztriát. Két órával az után, hogy Éva az utolsó menekültvonatok egyikével elhagyta Linzet, megérkezett a városba Hitler. A Gestapo letartóztatta Éva anyját, de ő Koestler és egy kvéker nő segítségével kiszabadította a mamát.

- Anyámmal megmentettük egymás életét, és ez rendkívül közel hozott bennünket egymáshoz.

Éva és Zeisel Angliában összeházasodtak, és 1938 őszén elindultak Amerikába, ahová később Éva szülei is követték őket. Az ifjú párnak - Éva harmincegy, Hans harminckét éves volt - 64

dollár lapult a zsebében; ennyivel kezdték az életet. Mivel Évát New Yorkban nem ismerték, elhatározta, hogy takarítónő lesz. A Fifth Avenue-n belebotlott egy könyvtárba, ahol a folyóiratok közül kiszúrta a China, Glass and Lamps című szaklapot, és szerkesztőjétől találkozót kért. Ő ajánlotta aztán be egy kerámiagyárhoz New Jerseybe, aki azonnal rendelt tőle tizennégy miniatürkerámia-tervet. Novemberre már két másik cégnek is dolgozott. Egy évvel megérkezése után a Pratt Intézetben tanított, ahol addig a kerámia kézműiparnak számított, de Éva bevezette az ipari szemléletet, ő kezdte a tanulókat gyakorlati foglalkozásra vinni.

Egyik tanítványa azt mondta amerikai kollégámnak: „Éva tanított meg rá, hogy a kerámiára mint kifinomult művészetre tekintsünk. Egyedülálló volt, hogy keramikus és nő létére a tömegtermeléshez fordult.” 1942-ben már a Metropolitan Museumban tartott előadást, és kiállítása volt a Museum of Modern Art-ban: másodszor is megcsinálta karrierjét.

Jelenleg Évának Manhattanben szokatlanul nagy ablakos lakása van, de Chicagóban él a férjével, és van Rockland Countyban egy stúdióval felszerelt háza, ahol a fia, John, és a leánya, Jean, és három unokája gyakran meglátogatja. Ez a ritka szépségű vidék az első hely a budapesti kert után, ahol gyökeret eresztett, a manhattani lakás viszont az a kuckó, ahová egyedül szokott elvonulni.

- Az élet nyolcvanéves korban éppen oly kusza, mint negyvenévesen. Egész életemben elbűvölt a változás mozzanata, például az alvás és az ébredés közötti átmenet. Gyerekkoromban valaki besétált a szobába, amikor épp elaludtam, és ettől nagyon boldog lettem. Egyszer a Park Avenue-n rádöbbsentem, hogy semmi sem olyan, mint amikor fiatal voltam, sem a formák, sem a stílus, sem az építőanyagok. Rendkívüli a változás a designban, még rendkívülibb, ha az ember öreg, és nem tudja, hogy mindez mikor történt: itt voltam, és elszalasztottam a pillanatot!

Csaknem hatvanéves volt, amikor abbahagyta a tervezést, csatlakozott a békemozgalomhoz, és fotókat gyűjtött a résztvevőkről. Aztán elkezdett az USA történelmével foglalkozni; két történelmi téma mellett börtönmemoárjait írta.

- A modern design elvesztette az érdekességét. Ha az ember nagyon jól csinál valamit, egy ponton túl már nem érdekli, hogy tökéletesebb legyen. - Vagy mégis? Több mint másfél évtized kihagyás után, hetvenhat éves korában meghívást kapott Pécsről a Zsolnay Porcelángyártól. És az első megbízást követte a második, a harmadik: ismét érdekelni kezdte a tervezés, napi 10-12 órát dolgozott.

- A fejem már nem emlékezett semmire, de a kezem igen!

Eva Zeisel 1987-ben megkapta a Magyar Népköztársaság Csillagrendjét, a legmagasabb kitüntetést, amit nem magyar állampolgár kaphat. Nem magyar!?

- Ha az embernek amerikai gyerekei és amerikai unokái vannak, akkor ő is odatartozik. Annyiban vagyok magyar, hogy a legrégebb emlékek a legédesebbek, hogy magyarul beszélek, hogy magammal vittem a köcsögök Madonna-formáját. A mi családuink mindig híd volt a különböző népek között, híd vagyok én is: a legkisebb hidacska.

- Mit gondol, jut magának hely a művészettörténetben?

- Nem hiszem! És mit érdekel engem a jövő művészettörténete.

(1987)

## Esztelen történelem

„Kedves Cikkíró Úr! A VI. kerület királyi felvonulási terület volt és most nincs önálló ifjúsági háza! Nálunk lehetne egy Ötödik sebesség szerkesztőséget, presszót csinálni; az ebédosztást, konyhát, mosogatást átvállalnám, ha adnának betekintést a szerkesztői munkába, azt is vállalnám. Nem rosszak a fiatalok elgondolásai, csak nem elég erősek a hitükben; felnőttébb embereket kellene közéjük dugni! Ha menőképes leszek, én még összeszedem a fiatalokat és gyerünk úszni, mint Komjádi Béla bácsi idején. Mélyreható dolgok vannak itt!

Csak azt közöljék, hogy tauglich (alkalmas) vagyok-e a magyarországi életre, ha untauglichnak találják, utasítsanak ki, ha nem, akkor teljesjogú tagként helyezzenek vissza a szocialista közösségbe, és legalább szombat-vasárnapra adjanak mozgóárusi engedélyt, hogy amit nem kapnak meg a kirándulók, azt beszerezhessék. Ha én vonalilag nem felelek meg, adja valaki vonalas ide a nevét! Az arcokon látszanak, Szerkesztő Úr, hogy milyen csúnya dolgok vannak. Köszönettel: Ráczné Klein Ágnes, Budapest, VI., Király (most Majakovszkij) u...”

### 1.

Tompa őszi köd és sötét, a csend lebeg a keramitudvar fölött, a szédült körfolyosót gerenda-erdő tartja. Bujkálok köztük, keresem a névtáblát, közben gyanta ragad a kabátomra. Végül becsöngetek az egyetlen sötétbe bújó, név nélküli lakásba. Csönd van, akár a holtak házában. A második csöngetésre csoszogást hallok, az ajtó díszes rácsa mögött kinyílik az ablak, és megjelent egy porcelánvonalakkal rajzolt, ártatlan arc. Összeszorul torkom: a nagyanyám! Bemutatkozom.

- És!? - csattan fel.

- Nekem tetszett írni - hebegem, és mutatom a levelet.

Hozzá se nyúl, kinyitja az ajtót.

- Van valami igazolványa? - A félhomályban csak a képet nézi, aztán az arcomat. - Ez tényleg maga, vagy jó retusálás! Miben lehetek szolgálatára?

Megint a leveléről hebegek, hogy érdekel a sorsa.

- Elnézést, nincs villany, kikapcsolták. Jöjjön mögöttem!

Gyorsan körülnézek. Bútor egy szál sem, a hallban vadonatúj szárnyas ajtó fekszik a falnak támasztva. Mi jobbra tartunk. A sötét fürdőszobában vizeletszag van, a kövezet gödrös.

- Elnézést, idejönnek, és kiverik az égőt! - Felnézek, ott van a foglalatban. - Kimosom a kádat, és bepiszkolják! - panaszkodik, miközben becsúszik a macskasurranásnyira nyitott ajtón, aztán belül elhúzza az eléje tolt szekrényt, és beenged.

A félhomályon széles heverő úszik, fedélzetén tányérok, fehérneműk, újságok, körötte pedig gyümölcsládák rongyokkal rakott bárkái rajzanak. A széket is beterítik a rongyok.

- Válasszon valami szép anyagot a feleségének! Ilyen árut sehol nem talál, Bécsből kapom őket! - Tehetetlenül nézek jobbra-balra. - Ha más színösszetételt gondol, legyártatom. Mekkorára tételről lenne szó? Édesapa mindig azt mondta...

- Textiles volt az édesapja? - kapom el szalmaszálként a kérdést.

- Klein Ármin. Ismerte? A millenniumi emlékmű avatására nem rakta fel a raffolt, fekete-sárga osztrák nemzetiszín jelvényt, mint a tömeg, ő piros-fehér-zöld kokárdát tartott a zsebében. Ha jó voltam, vasárnap bevitt a nagy ágyba, a fülemhez tartották a telefonhírmondó kagylóját, és jött belőle a hírek meg Pósa bácsi meséje.

Édesapának dupla sérve volt, mégis bevonultatták, én sírtam, hogy vigyenek el engem is meglátogatni őt az olasz frontra, de csak a nagymama és a nagypapa utazott utána. A vasúti kocsinak nem volt ablaka, a nagymama huzatot kapott, és a fél fülére megsüketült. Nagypapa Trentinóban négy egészséges fogát húzatta ki a katonáorvosokkal ötszörös honoráriumért, de hiába mesélt nekik édesapa a dupla sérvről, mégsem szerelték le. Nagypapa selypített, aztán aranyfogat csináltatott. Vasárnap zsakettet öltött, szürke cilindert tett a fejére, gumirádlert vett az Operánál, és kihajtatott velem a Weingrubrig, Gundelig, ahol Fricsay Richárd katonazenekara játszott. Visszafelé bementünk a Drexler kávéházba, nagymama stammasztalához, a nagynénik párnákra ültettek, szalvétát terítettek a nyakamba, és talpas pohárban tejeskávét kaptam habbal, csokis kaláccsal. A „Mire a falevelek lehullanak, katonáink itthon lesznek” háborút legalább még együtt szenvedték végig a keresztények és a zsidók, és közös tömegsírba kerültek! Budapesten előkelő román tisztok grasszáltak - ki voltak festve, piszkos volt a nyakuk - az antant tisztai szálláson tőlük kellett útlevelet kérni Bécsbe. Adnak, mondták, de édesanya hagyjon lenn engem, és egyedül menjen fel érte. Választott már? - kérdi hirtelen, és elém tart egy maréknyi rongyot.

- Talán majd máskor - felelem.

- Legyen máskor is szerencsénk! - Feláll, de még mielőtt zavarba jönnék, nekem szegezi a kérdést: - Tud németül? - Ingatom a fejem. - Kár. Eddig három lehallgatót találtam, ott vannak a szekrényben! - Odanézek a csupasz falra, ceruzával fiókos szekrény van rárajzolva.

- Vannak rokonai?

- Dachauban és Majdanekben mindet kieresztették a kéményen át. Két nagy család gyermeke vagyok, és egyedül maradtam. Apuka, anyuka öngyilkos lett, a lányom disszidált...

- És a férje?

- Maga is neki dolgozik!?

- Én!? Itt a levél, amit nekem tetszett írni!

- A levelet el lehet fogni! Nem ismerem magát, minek jött ide, ki küldte!?

- Senki. Kérdezni tetszett a levélben, hogy tauglich-e...

- Azt hazudta, nem tud németül!

Ülök a reménytelenségben.

- Nem akarom zavarni - mondom, és felállok.

- Engem nem lehet zavarni! Tessék, miben lehetek szolgálatára?

- Beszéljen még az életéről. Gyermekkora volt a legszebb?

- Valami itt van belőle a levegőben, ami simogat, ami fáj, ami soha nem enged! - Elnehezül, lehullik a keze. - Kitaszítottak, útban vagyok, az ajtón kívül a helyem. - Hirtelen kiabálni kezd. - De ők csaltak meg, ők loptak meg! A zsidó nagytőke finanszírozta Hitlert a kommunisták ellen: saját hittestvéreim miatt jutottam ide! - Kifulladás. - Küldték, vagy önként jött... Lehallgatóval dolgozik? Kérem, nézze meg a Deák téren a Csemege bolt kirakatát: a november 7-i plakát szuronyát a tokaji borra tartja! Ez a német vonal! Egy ilyen törpe szocialista ország nem bír el ennyi nyugatnémet árut, szegény emberhez szegény ember való. Nyakunkon a harmadik infláció, utána mindig háború jött vagy gazdasági válság!

- Érdeklik a gazdasági kérdések?

- A Budapesti Kereskedelmi Akadémián végeztem. Kék rakott szoknya, tafota felső, a kezelőt nekünk kellett kislingelni, meg bal oldalra kivarni az iskola jelvényét: BKA. Az utcán kiabáltak utánunk a fiúk: „Béka, béka!”

Megint rongyok között matat, a kezébe akad a zsebrádió. - Ha kinyitom, elkezd mögöttem ömleni a gáz. Nem azért, mert orosz, hanem azért, mert narancs.

- Rácz nénit deportálták?

- Csillagot sem viseltem, bujkáltam a kislánnyal, Judittal. Édesapa tagja volt a Budapesti Zsidó Tanácsnak. 1944. március 28-án járt Pesten egy Eichmann nevű német úr, és elgondolásaival elbűvölte a zsidó tanácsot. Megtárgyalták, hogy Magyarországon nem lehetnek olyan slamposak a sárga csillagok, mint Szerbiában vagy Görögországban. Elhatározták, hogy Budapesten egyencsillagok lesznek, egységáron, de a terv valami panamán elbukott. Biztos sajnálta Eichmann úr, édesapa is dühöngött április 5-én, hogy mennyi zsidónak nincs szép-érzéke, minden rongyot magukra raknak! December 5-én bedeszkázták a budapesti gettót, a család belül, mi Judittal kívül „karácsonyoltunk”. Gézturbánnal a fejemen vártam az oroszokat. Lejöttek a pincébe, és két fiatal nőt felvittek, aztán megjelent egy tiszt, én riadtan mutogattam a turbánt, hogy kaput, kaput, ő elmosolyodott, megsimogatta Juditot, leült mellém, és ismeretlen nyelven mesélni kezdett. Lassan megnyugodtam, hogy nem akar tőlem, velem... De akkor mit akar? Pirkadat előtt az órájára pillantott, és felpattant. Kezet fogtam vele, mert rájöttem, bevetés előtt mesélt nekem talán az életéről, talán az övéiről, és mellékesen megmentett. Reggel Judittal rohantunk a gettóba. Csontsovány, sárga árnyak tépdesték magukról a csillagot: kiabáltak, keresték, vádolták egymást. Judittal megfogtuk a mama és a papa kezét, és elindultunk haza. A letépett csillagok bokáig értek az utcán: slampos csillagok közt jártunk!

Mindezt még tiszta szemmel láthatta Ágnes asszony. De ha ezt ép ésszel túlélte, mikor zavarodott meg?

- Perényi Emmát ismeri? - kérdi hirtelen. Ingatom a fejem. - Ő nem zsidó, ő volt a férjem árjásító társnője! Mert Eni parolázik, és arcokat csinál!

- Perényi Emma a barátnője volt? - próbálom felfejteni az értelmetlen mondatot.

- Előbb nekem, aztán neki!

- Ezért nem szeret a férjéről beszélni?

- Tudja, képzeim vannak, képzelgek; de ha megismerem jobban, és magát tényleg érdekli, beszélek majd róla is.

Csörögni kezd a vekker.

- Kérem, most menjen el: kezdődik a Szabó család!



## 2.

- És mire ment szegénnyel? - kérdi tőlem a stílbútorok között Perényi Emma.

Mesélem.

- Azt nem mondta, hogy elszerettem a férjét?

- Valamit említett - óvatoskodom.

- Akkor elmondom, mi történt! 1952-ben ismerkedtünk meg Mezőberényben; oda telepítették ki őket is Budapestről.

- Miért?

- Miért?? - Elmosolyodik. - Kapatársunk volt Rajk titkára vagy gróf Pálffy Vilmos, az ő kitelepítésüket még meg lehet magyarázni, de ott volt doktor Winter, akit mint orvost Auschwitzban a gázkamrákhoz osztottak be, és egy napon a saját szüleit kellett a gázba kísérnie. Ő miért került Berénybe? Ágnesek kitelepítése is érthető volt, hiszen a férje disszidált, de mi, a többiek, csak azzal tudtuk magyarázni, hogy frekventált környéken laktunk, jobb lakásunk volt, és kellett valakinek!

- Ágnes asszony férje mikor jött haza?

- Folytathatom!? - int rendre a muszlinkendős Perényi Emma. - Kleinék hármán voltak a kitelepítéskor: a mama - a vörös hajú Magdi néni -, aztán Ágnes, és a tizenöt éves lánya, Judit. Ágnes édesapja 1948-ban felakasztotta magát az üzletben; sokszor elmondták, hogy üres volt mellette a kassza, üres volt az üzlet - úgy államosították. Sok rokonuk van Nyugaton, Eni - Ágnes után már én is csak így emlegetem a férjét - 1947-ben járt is Amerikában, és felhívta Ágnest, hogy menjen utána a gyerekekkel, de ő maradt. Eni hazajött, és nem bírta magával. Kapóra jött - legalábbis ő azt hitte! -, hogy kiderült, agydaganata van. Még 1950-ben is el tudta intézni, hogy kiengedjék Stockholmba, Olivecronához műtetre. Utána nem haza utazott, hanem Londonba, a testvéréhez. 1952 nyarán Mezőberényben hívták Ágnest a postára telefonhoz, és londoni sógora közölte, hogy Eni a második műtét közben meghalt; Ágnest a postamester mosta föl.

Két hét múlva Ágnes megkapta férje angol halotti bizonyítványát. Sokat nézegette, de ha valaki közeledett, eldugta. Aztán mégis odaadta Pálffy Vilmosnak: „Grófúr, ön biztos jobban tud angolul, kérem, nézze ezt meg!” Pálffy kihúzta magát: „Kérem, ne szólítson gróf úrnak, mi önként adtuk le szombathelyi birtokunkat!” Ágnes ezt nem is hallhatta, mert ahogy átadta a blankettát, elájult. Néhány héttel később azt súgta nekem a kislánya, Judit: „Képzeld, anyu bebeszéli magának, hogy apu él!” Később Ágnes nekem is megmutatta a halotti bizonyítvány alján a kisbetűs írást: „It is valid from 1847 to 1946”, vagyis hogy a nyomtatvány 1847-1946 között érvényes. „Látod - mondta -, Eni halála nem hatályos, hisz hat évvel később történt!”

- Ebbe bolondult bele?

- Dehogy! Épen túlélte még az anyja halálát is! Azután kezdte tanítani a kitelepített gyerekeket, és azokon a téli estéken egyformán lebilincselte a hatévest és a tizennyolc évest! Magának is azt mondta, hogy az édesanyja öngyilkos lett? Nem igaz! Szörnyű kis tanácselnökünk a tanácsház pincéjében meggyőzte Magda nénit is arról, hogy ezer forint békekölcsönt kell jegyeznie, mert: „Kapja a sok levelet a gazdag Amerikából!” Tudja, mit jelentett akkor ezer forint? Megtörtént, hogy tűző napon, védőcsizma nélkül rizst gyomláltunk, és egy álló napra 80 fillért számoltak el! Ebből kellett élni és fizetni a békekölcsönt, mert azt minden kitelepített kiemelten jegyzett Mezőberényben! Magda néni kisebb idegsokkal került ki abból a pincéből, persze továbbra is dolgozott, aztán jött a bélfertőzés, késve került a csabai

kórházba, és ott maradt a berényi temetőben! A harmadik temetésünk után elterjedt köztünk, hogy továbbvisznek bennünket Oroszországba, mire mindenki hazaküldött mindent Pestre, aztán kérincseltünk, hogy ezt vagy azt küldjenek vissza.

Miután megkaptuk a budapesti letelepedési engedélyt, én visszamentem anyagkönyvelőnek, Ágnes bolti eladó lett, és kínlódott Judittal, aki nagy mellű, feltűnően szép zsidó lány volt már Berényben is. Kiskorúsága mellett talán ennek is köszönhetette, hogy nem ítélték el, amikor lázítás miatt beidézték a csabai bíróságra. Sok felnőtt és férfi között egyedül ez a lánygyermek mert panaszkodni a tanácson, hogy egész héten dolgozunk, és mire szombat délután hazaérünk, már nincs kenyér. Ez volt a lázítás. Először csak a lány nyelvétől szenvedett Ágnes, aztán fiúzásaitól, végül önfejlésétől; például az esküvőjét is csak utólag jelentette be az anyjának. 1956-ban a fiatalok disszidáltak, Ágnes egyedül maradt, és kezdte jobbítani a társadalmat. Újításokat, javaslatokat fogalmazott a krumplicukor törésére, a cigányoktatás szervezésére, a kutyák jelölésére. 1959-ben kapta az első levelet Judittól és az első fényképet az unokájáról, akiről addig nem is tudott! Fogalmam sincs, mi történt, de Ágnest, zsebében a levéllel, a határsávban fogták el. A kihallgatások, az alsótesti motozás megviselte, amikor egy tiszt Ágnes zavaros szövegét megunva azt mondta, ha aláírja, hogy Jugoszlávián át a lányához akart szökni, akkor szabadon engedik - aláírta. Felhozták Pestre, a cellában többször elájult, panaszkodott, hogy állandóan mérgezik; börtönkórházba került, majd három hónapra ítélték - annyira, amennyit benn töltött. Kijött, eladó lett ismét, de elszámolta magát, és elbocsátották; mosogató lett, majd utcaseprő, végül 1965-ben leszázalékolták. Ekkor jelentette fel először a férjét, hogy itthon bujkál.

- „Eni parókézik, és arcokat csinál!”

- Ez az! Mindenütt Enit látja! Később feljelentett engem is, hogy a férje velem él bigámiában. Tíz éve meg kellett szakítanom vele minden kapcsolatot, azért hetente legalább egyszer most is eljön: rongyokkal tömött szatyrokkal álldogál itt lenn a sarkon, és órákig nézi az ablakom. Ilyenkor este altatót kell bevennem, és vigasztalom magam, nem engem vár, hanem Enit!

### 3.

Másnap púderes orral fogad Ágnes asszony. A hajónyi heverő összevisszaságát most papírpénzek tarkítják; legalább 3-400 forint van szétszórva a szobában.

- Cserélik a pénzeket! Fizetek vele a boltban, mire hazaérek, mégis a tárcámban van, és a másik hiányzik. A rabbi írásában észrevettem két fordított hatost és egy nyolcast! Nem ő az, de tudja, mit jelent! Jöjjön csak, látja a sarokban azokat a lyukakat?

Több helyen apró kaparások vannak a vakolatban, nemcsak a heverő fölött, de a három és fél méter magas mennyezeten is!

- Ezeken a lyukakon át figyelnek a felső lakásból, és ha elalszom, gázt engednek rám! A hírhedt Andrássy út 60-ban, a zsidófaló és a kommunistafaló Hain Péter Gábor rezidenciájában most egy vegyészeti impex irodája van, és ők tartanak itt az ablakom alatt egy raktárát: innen jön a méreg és a gáz!

- A börtönben próbálták először megmérgezni?

- Magát ő küldte? Mit üzent?

- Kicsoda?

- Ő. Én magát nem ismerem! Honnan tud az életemről?

Nem megy, abbahagyom! De a kíváncsiság kegyetlen, még egy utolsó kérdést felteszek:

- Nagyon szerette a férjét?

Nevetni kezd.

- Úgynevezett „szerelmi házasság” volt: szerette az apám pénzét! - elgondolkodik. - Nekem a nászút volt a legnagyobb csalódás az életemben! Az esküvői szertartás a kis Lukácsban volt, Fischer rabbi esketett, bűdös volt a szája, hogy rosszul ne legyek, mereven néztem a kántort. Arra figyeltem csak fel, hogy az apósom kedvéért tányért törtek, a sohasem teljes zsidóöröm kifejezésére. Felvettem egy kis cserepet, a glaszékesztyűmbe rejtettem, később ezüstbe foglaltattam, belevéstem az esküvő dátumát, úgy került a vitrinbe. Amikor Eni hazajött Angliából, rögtön eladtam az ezüstjét, a cserepet, fekete szalaggal átkötve, a drapp tárcámban tartottam.

- Hol voltak nászúton? - próbálom sínen tartani.

- Abbáziában. A hálókocsiban azt mondta: „Megígértem az édesapjának, hogy a mai nap után a vonaton megkímélem!” És reggel még ő korholt: „Miért aludt ruhástól?” A hotelszoba erkélyéről ködben úszó szemmel bámultam a februári Adriát. Vártam, kijön, megölel, de csak kiszólt: „Jöjjön, kérem, csomagolja ki a kofferokat!” Felrendelte az ebédet. Norvég rák, scampi volt az előétel. Már ez megkevert, fáradt is voltam az éjszakai nem alvástól, és hiába tiltakoztam, az utolsó falat közben felnyalábolt. Legalább a mozdulatai ne lettek volna olyan előre megrendelvek, és az asztalt szedette volna le, mert görcsbe szorított, hogy bejön a pincér! Így úszott el nekem egy lány legszebb aktusának minden varázsa! A szobában a scampi mély szaga összekeveredett a toscanai bor illatával; émelygett a gyomrom. Hát erre vártam? Eni egy könyvet adott a kezembe: „A zsidó házaselet törvényei.” Megtudtam belőle, hogy tilos a nászút, mert az első érintkezés után nidoh - érinthetetlen - lesz az asszony! - Elhallgat, s ringatózik, mintha hajón ülne az Adrián.

- Szerette a férjét?

- Másfél év után hazaköltöztem, de addig duruzsolták, hogy nem szabad elválni, amíg egy vasárnap felmentem a lakásunkba; abban a hónapban terhes maradtam. Elnézést, kötelességem lett volna figyelmeztetni, hogy lehallgatós szobában lakom!

- A férjét deportálták?

- Igen. Tudott róluk a világ, de sem a pápa, sem Roosevel, sem Sztálin nem tűzte fel a sárga csillagot, megmutatni, hogy együtt érez velük! Gigászi, amit az oroszok önhazájukban tettek, ők szabadították fel a haláltáborok zömét, de ha már a világ lelkiismerete nem ébredt fel, legalább ők miért nem akadályozták meg a haláltáborok működését, miért nem bombázták szét az Auschwitzba, Majdanekbe, Dachaub a vezető utakat vagy akár magukat a táborokat? - És megint üvölt: - Reszkess, Európa, millió apám, millió anyám, gyerekem füstje örökké fölöttes fog lebegni! Lebegni, lebegni! - visszhangozza, és a selyem- és taftongyokat dobálja az égne. Riadtan megérintem:

- Nem kellene gyógyszer bevennie?

- Maga is szeretne korcsnak nyilvánítani, akinek nem jár az írott és az íratlan?!

- Mi az írott és az íratlan? - dadogom.

- A szocialista élet maga! - Leülök. - Kérdelem én, egy idegbeteg így beszél!? Itt van ez a rengeteg adomány, új holmi - le a rongyokba -, vegye fel őket, aludjon itt két napig, és mondja el, hogy vannak-e kényszerképzeteim, ömlik-e itt a gáz!? Hát bűnös vagyok? Beteg vagyok??

- Mikor engedtek először gázt Rácز néniire?

- Erről még nem meséltem? Bementem a Nyugati váróterébe melegedni, és bementék, hogy indul a szegedi vonat. Én tudom, mi szállt meg, vettem egy jegyet! Két név derengett bennem: Benedek Iván és Darabos (Deutsch) Pál, édesapa két veje! Meglátogattam őket, az egyik nem jött haza a frontról, a másik éjjeliőr volt. Maradt időm, sétáltam, átmentem Újszegedre, és egyszer megállt mellettem egy parasztszekér, hogy szálljak fel, mert megfázok. A bácsi cimbalmot vitt a szőregi kocsmába. Útközben előremutatott az ostorral:

„A második falu Újszentiván, a fele szerb, a fele magyar!”

- Nem érdekel - mondtam. Jött egy rendőr, kérte a határsávéngedélyt, aztán disszidálási kísérletért letartóztatott, és rabként hoztak Pestre. A kihallgatáson hiába volt minden tiltakozásom, nálam találták a lányom levelét, hogy egyedül van otthon az unokám, felmart popsival, nincs, aki tisztába tegye; ezért lettem bűnös!

A börtönben észrevettem, hogy három egyforma kerek csajkát tettek elém a padra, és figyelték, melyiket veszem el! Evés után altesti ingert kaptam, és torokfájdalmat, néha hidegrázást. Már enni sem tudtam, a prices résein pedig szivárgott a gáz. Azt mondták, nem létezik. Kihívtak képletesen egy szerelőt, aki megállapította, hogy semmi baj. Vízbe mártottam a zsebkendőmet és a számra tettem, ez enyhített. Rájöttem, múltbeli gazemberségről van szó, amiről itt senkinek nem lehet panaszkodni. Küldtek ellenőröket is: „Hogy érzi magát?” Nem szóltam, és akkor két napig békén hagytak. Kihallgatott egy nagyon jó arcú, németül, magyarul egyaránt jól beszélő állítólagos ügyész, aki a celláig kísért, és meghagyta a fegyőröknek, hogy jól bánjanak velem. Este a fegyőrök beszélgetéséből kihallgattam, hogy ez az illető a nyugatnémet követségről jött, és engem a németek ki fognak kérni, de amikor belépnek a cellámba, belém lőnek.

A titkos bejárón át sokszor állt be német kocsi, egész éjjel rakodtak, hogy mit, azt nem tudni, de reggelre nem volt semmi nyoma. Azóta többször körbejártam az épületet, és nem tudom, hol állhattak be ezek a teherautók. Biztos alá van építve, és össze van kötve a hírhedt Andrassy út hatvannal, amihez annak idején még a Lukács cukrászdát is hozzacsatolták, és ott tanították be Rajkéknak a szöveget a tárgyalásra; aki jól tanult, az krémest kapott meg tortát!

Hallgatók.

- Este beállt például egy német teherautó, és kérdezték, hol van a Váci út. Elmagyarázták nekik, aztán éktelen köhögés közepette kinyitották a cellám ajtaját. Az volt az érzésem, hogy személyi igazolvány nélkül is futni hagytak volna, de nem mozdultam; az én ükanyámat itt Pesten mentették ki egy ablakon át 1838-ban, a Wesselényi-árvíz idején, ide születtem én is, engem hagyjanak itt, én magyar vagyok! - üvölti, akit disszidálási kísérletért tartottak fogva.

- Átvittek a rabkórházba, ahol huszonnégy órát aludtam. A mellettem levő lánynak igen jó hangja volt, és jól dobolt egy felfordított lavóron, de rájöttem, hogy homokos, a másik oldalra behelyezett rabok pedig a vamzerek, a besúgók! 1959. március 8-án volt az utolsó vérzésem, tartott vagy egy órán át, görcsöltem, aztán megszűnt. Az ideg orvos azt mondta: „Nem tudom kiállítani a papírt, hogy bolond, az élete terheli csupán, hogy nem volt apja, és az anyja mosónő!” Amikor kijöttem, két hónapra rá halott volt az orvos!

- Azóta itt a lakásban mérgezik?

- Fekszem a rekamén, és mintha a hajamat nyúznák, az alsótestemen, mellemen felégetik a bőrömet, olyan erős a gáz- és a vegyszerszag, hogy olyan lett az orrom, mint egy kitágult paripáé, a torkom is ki van égve a gáztól, és hiába jelentem, süket fülekre találok!

#### 4.

Dr. Z. Károly ideggyógyász barátom úgy hallgatja „felfedezéseimet”, ahogy én hallgatnám egy analfabéta fejtegetését arról, hogyan kell riportot írni, azért csak mondom, mondom:

- Neked Ágnes asszony orvosi eset, nekem társadalmi: egy ember, aki nem is volt gettóban, két évtized múltán mégis újból átéli sorstársai borzalmát! Halad mellette az élet, és ő képtelen felkapaszkodni rá!

- Tavaly kis híján írtam egy eszme-futtatást *Körtünet és kortünet* címmel arról, hogy ma nem Ferenc Józsefnek, hanem mondjuk Hitlernek képzelik magukat a betegeink, hogy egyre többen panaszkodnak „mérgezésre, lehallgatásra”, hogy van már „ürhajós” elmebeteg is. De mindez valahol mégiscsak közhely, ötven éve még nem voltak ürhajósok; mindenki csak a saját sorsából tudja felépíteni a betegségét!

- Ágnes asszony férje halálából és a zsidók üldözéséből rakta az alapokat, a falakat pedig talán lánya, unokája hiányából, talán börtönbeli sorsából, talán menstruációja elmaradásából emelte!

- Ne keress törvényszerű kapcsolatot; élet és betegség között csupán hidak vannak! Ahogy elmondtad, már a nászút is csalódás volt neki, nem szerette a férjét, akkor mért épp az ő és nem a nagyon szeretett édesapa elvesztése billentette ki az egyensúlyából? Az elmebetegséget észokokkal nem lehet magyarázni!

- Ezért ellenszenvesek a „felfedezéseim”?

- Félek a téveszméktől! Az utóbbi évek világkongresszusain kiderült, hogy még mi ideggyógyászok sem értjük egymást, nem tudjuk megmondani, mitől kóros az agy, mitől nem. A második világháború után nem emelkedett a szorongásos elmebetegek száma, önmagában tehát az ideg- és elmebetegségek társadalmi eredete sem igaz! Ugyanakkor saját szememmel láttam, hogy 1959-60-ban mennyi volt a „tsz-mérgezett, tsz-akasztott”, hogy 1968 után az átlagosnál több betegünk került ki a gazdasági vezetők köréből. Most ugyanez tér vissza: jönnek a negyvenévesek. Véleményem szerint nem tanítottuk meg őket alkotón gondolkodni, most mégis ezt várjuk tőlük, csak hogy alkalmazkodási készségük megkopott, nehezen kapcsolnak, neurózissal válaszolnak az új követelményre.

- Létezik az, hogy valaki tisztán emlékszik a betegsége kitörése előtti dolgokra, az azóta eltelt időszakra viszont nem?

- Itt minden elképzelhető - az egyik szkizofrén cammogó nulla, a másik József Attila -, de nem hiszem, hogy ilyen éles határvonal húzható, például Ágnes asszony életében 1959-cel. Arról írnék, hogyan tudjuk őket visszaadni a társadalomnak! Az emberek az ideggyógyászatban vagy a cirkuszt látják, vagy a tragédiát, és legritkábban nézik reálisan. Tudod, egyre inkább úgy érzem, egy társadalom humanitása azon is mérhető, hogyan viselkedik elmebetegeivel szemben!

#### 5.

„Igen Tisztelt Szerkesztőség! Kb. két hónapja már, hogy nálam járt Pünkösti Árpád cikkíró szerkesztőjük, aki felírta nekem a címét és a nevét, és én csak most vettem észre, hogy ez a volt férjem bizonyítható írása! Jól megnézik Önök újságírójuk múltját, hovatartozását? P. urat két hete a televízióújság képén fedeztem fel, a Keleti aluljáróban a babájával bújít félre! Tisztelettel: Ráczné Klein Ágnes.”

## 6.

Miután férjét is felismerte bennem, még inkább szorongva csengetek be Ágnes asszonyhoz.

- Maga ugye kommunista? - kérdi, ahogy meglát. - Ha annyi kommunista volt, ahányan magukat annak mondták, akkor 1944 és 1956 hogy történhetett meg!? Miért nem harcolok legalább szóval? Ha én kommunista vagyok, nem a magam érdekét nézem; ha a kezem nem nyúl ki a másik emberért, akkor feladtam a szocializmus eszméjét!

Bárhonnan induljon is, a kitaszítottság szorongató érzéséhez jut el.

- Mért éppen a fiatalokról írt nekem? - kérdezem.

- Kiszorítottam magamnak annyit, hogy több helyre írogathatok, többet dolgozom, mint egy fizetett ellenőr; próbálok svungot venni a szocializmusban. Az életet nem határozhatja meg a pénz, csak a jó aláfestő zene! Itt van például a Liszt Ferenc téri gyermekkönyvtár: nincs jól kihasználva. Kiharcoltam viszont az éjszakai gyógyszerért, mégis hülyének néznek, nincs alkalmam kapcsolatra. Álljunk meg! Azt hiszem, az államvédelmi hatóság nem teljesen tölti be a feladatát, szívesen megnézném azt a piros és zöld folyosót Ferihegyen: ha jön egy focista, vagy színész, vagy valaki rokona, haverja, megy a telefon, és máris átengedik! Néha árucikk, néha ember, először üllő, aztán kalapács: először, másodszor, harmadszor: senki többet nem tehet! Én a nagy betéteket zárolnám, utána néznék néhány villa, nyaraló eredetének, de ha kellene, zsetonozó is lennék, esetleg éjjeli mosogató. Vagy belehelyeznek a szocialista közösség nagy családjába, vagy nyíltan üzzenek el!

- Mi köti Magyarországhoz?

- Hogy magyar vagyok! Kádár elvtárs szívéhez egy becsületes pártonkívüli közelebb áll, mint egy zsír- és kalácsjegyes párttag! '42-ben egyszer azzal állított be Eni, hogy kivándorlunk. Nem értem, mondtam, egyébként is állapotos vagyok! Eltolt magától: „Ezt nem teheti!” Mi az, hogy nem tehetem, mit nem tehetek!? Sírtam, és odajött Ilona, hogy adjam ki a cseléd-könyvét: „Ne tessék kérdezni, miért, van magának úgyis elég bánata, és én itt úgysem maradok!” Végül egy zúgorvosnál kötöttem ki, egy hentes formájú pasas segített neki; piszkos volt a lavór, piszkos volt a gumikötény és a kezük. Kifejlett fiúgyermeket vettek el tőlem.

- Megcsalta a férje?

- Perényi Emma!

- Őt nemcsak a kitelepítéskor tetszett megismerni?

- Mégis nekik dolgozik!? Annál jobb, ha megtudja az igazat! 1942 szilveszterén elmentem Eni elé az üzletbe, már csak a hátsó ajtó volt nyitva, mentem befelé, és Eni meg Emma ott a pulton...! Eni akkor szakított Emmával, és utána még többször. Elhittem a férjemnek azt is, hogy az utolsó transzporttal jött haza a hadifogságból, akkor még nem tűnt fel, hogy a fürdővize tiszta, hogy a bajusza ragasztott, nem tudtam, hogy csak egy köpésről, a Pozsonyi útról, az árjásító társnőtől, Perényi Emmától tért haza!

- Azt tetszett mondani, hogy Eni munkaszolgálatos volt!

- Azt hazudta, de rájöttem, hogy nem igaz! Hat hónap múlva kereskedelmi tárgyalások címén Kaliforniába utazott, valójában rokonlátogatásra - mert ő mindig hazudott! Kinn érte a stabilizáció, a '48-as pártfúzió, és nem akart hazajönni, de én nem mentem utána. Megérkezett, és meg volt részegedve, hogy csak vissza, vissza Amerikába! Kezdett panaszkodni, hogy látótérkiesése van, közben az utolsó pillanatig kocsit vezetett! Két évig szaladgált a professzorokhoz, végül prezentált egy konzíliumos leletet, hogy meningeomája, agytumora

van! Volt szövőnőjük, Ratkó Anna miniszter segítségével útlevelet kapott, és 1950. március 8-án elutazott Olivecronához a műtetre, aztán saját keze írásával hamisított, antedatált halotti bizonyítványt küldött Angliából, és azóta örök fogoly vagyok: nem válhatok el, nem mehetek férjhez!

A büfében borsszemek voltak a sóban, és akkor leesett a tantusz, hogy ő Maléter Pál, aki miatt 1956-ban annyi katona vérzett! Ez a degradált honvéd a derekamnál fogva akart felkísérni, és közben arról beszélt, hogy nőket foglalkoztat, tölgyfaleveleket gyűjtenek neki 1-2-1-2 sírkoszorúba. Megkérdeztem a farkasréti temetőben, és nem kellett nekik tölgyfalevélgyűjtő! Sétáltam a temetőben, és észrevettem, hogy a bokrok alól figyelnek! Megkérdeztem a sírásót is, nincs szükségük levélgyűjtőre. „Menjen innen - mondta -, Rákosi elvtárs hamvait kiborították, becsináltak az urnába!” Ez a sírgondozó is ő volt, és rám akarta fogni! Egyszer mint kocsist láttam őt Szőregen, de volt cipőtisztító a Nemzetinél és vállalati igazgató; annyi mezben láttam, amit a maga fantáziája nem is érne fel. Lányom előtt felfedte magát, ‘56-ban rábírta, hogy disszidáljon vele. Az első unokám kint született, reménykedtem, hogy majd kárpótol az élet, de rájöttem, hazugság minden: pici koruk óta itt élnek, csak eltussolták előlem, csupán látásból ismerem az unokáimat! Ha kimegyek a Madách térre, mindig látom őket, de megsimogatni sem engedik egyiket sem!

Csendben ülünk, egy országba, egy utcába, egy bérházba, egy lyuggatott falu szobába, Ágnes asszony képzelgéseibe falazva, amikor ismét megszólal a vekker.

A kézfogás után nem engedi el a kezem:

- Nem szeretem a rekompenzációs üzleteket, mégis megkérdem: nem segítene visszatérni a társadalomba, az emberek közé?

- Megpróbálom!

## 7.

Másnap fütyörészve megyek Ágnes asszonyhoz: moziba fogom vinni, jövő héten meg színházba!

Az ajtón fehér cédula libeg:

„Pünkösti urat nem fogadhatom! (Ne jöjjön többet!)

Egész éjjel friss butángázzal öltek!

Nem kényszerképzetem!

Gyilkosokkal! A volt férjemmel és az áruló rokonaimmal nem beszélek! Nem élünk 44-ben!”

Az üvegen át látom, ott gyüszmél a konyhában, de a csengőt már nem merem megnyomni. Őt féltem, vagy magamat?

(1981)

## A kettévágott vőlegény

*B. Géza 49 éves katonatiszt 1975. július 2-án 16.37 órakor lakása előszobájában AM 4478. sz. szolgálati fegyveréből közvetlen közről hat lövést adott le lánya vőlegényére, C. Zsigmondra. A 34 éves vegyészmérnököt négy lövés érte. A katonai bíróság B. Gézát emberölés kísérlete miatt négyévi szigorított börtönre ítélte. C. Zsigmond és B. Katalin mindezek ellenére házasságot kötöttek.*

AZ ÁLDOZAT: - Nem emlékszem rá, hogy a kémián kívül komolyan foglalkoztam volna bármi mással. Mondhatnám azt is, berobbantam a veszprémi egyetemre. A gimi szakköréből csentem egy kis káliumklorátot és vörös foszfort, mert ha keverékükbe mártod az ujjad és csettintesz, a lányok csak úgy ugranak a durranástól. A heverőm lábánál álló rozoga szekrényben volt ez a miskulancia egy üvegben, és éjszaka, alvás közben, megrúghattam a szekrényt, az üveg leesett, és fölrobbant. Ez még apám agyvérzése előtt volt, és ahogy a riadalom meg a füst kezdett oszlani, nekem esett. Ráadásul az üvegcserepek összevágták a talpukat. Bár ez a történet egyetlen önéletrajzomban sem szerepel, azt hiszem, itt kezdődött átlagosnál jobbnak mondható szakmai pályafutásom.

A végzés után néhány évig maradtam az Akadémia hidrogénezési csoportjánál, közben oktattam az egyetemen, és ha már ilyen szentélyekben csellengtem, kandidáltam is, de belőlem sikerült olyan jó mérnököt faragni, hogy efféle karrierre sosem vágytam: mindig a gyakorlat érdekelt. Látod, milyen nyúzga vagyok, szívós fajta, reggeltől estig mászom a krakk-üzemet. Egyszer hetvenkét órát kellett talpon maradnom, másnap azért jöttem, mintha mi sem történt volna.

Bosszant, ha leverem a lécet; nem szomorú vagyok vagy letargikus, hanem dühös: sarkall a vereség. A lelki problémáimat szeretem magam rendezni; kevés a barát, a család a minden, nyomorék apámhoz is nagyon erősen kötődöm, pedig annak idején taszított aranyifjú volta. Ellentétben vele, familiáris típus vagyok, második feleségemmel jól élünk, de ehhez kellett egy sikertelen első házasság is; saját dolgában nem mindig tud okos lenni az ember.

Az első feleségemnek éveken át udvaroltam. Már akkor is sokat veszekedtünk, nem is tudom, mi tartott mellette. Nyilvánvaló volt, hogy nincs értelme folytatni, mégis nehezen tettem pontot a végére. De képzelj el egy bomba nőt, aki a tetejében értelmes - szóval amilyen állítólag nincs is -, és bár sok dologban különbözött is a véleményünk, mindenképp szellemi partner volt. Csak hát a szülei elkényeztették, neki sem tetszhetett, hogy csak gürizek; rengeteg meló és tanulás, pénz meg sehol. Ő a Bakony Művekben kevés erőfeszítéssel kifuthatott volna. De minek?

Nem akart gyereket, én viszont igen: én nagyon akartam, ő nagyon nem akart. Később lát-szólag beadta a derekát, de évekig nem lett gyerekünk; azt hiszem, kijátszott, szedett valamit. Hosszú menetelés után a válás nem volt csúnya, persze megviselt, de meg is nyugtatott. A válás előtt fogyasztószereket kezdett szedni, ami instabil állapotot okoz; féltem, hogy valami örültséget fog elkövetni. Nem lett volna szüksége a fogyókúrára, mégis csinálta, aggodásom végül feleslegesnek bizonyult, semmi baja nem lett, csak fogyott néhány kilót. Félre ne érts: az örültséget nem miattam követte volna el, hanem hogy mit szólnak a szomszédok!



AZ APÓS: - Tízen voltunk testvérek, ebből kilencen ma is élünk, csak apánk szerepét a legidősebb bátyánk vette át. 1948-ban hívtak be katonának, apámat meg télesztagnak. Mondta a szervezőknek, hogy heresérve van, nem való ő már semmire, azt felelték, nem b...-ni kell itt, papa, s aláírták a belépést. Az aratáshoz cseresznyét adtak, kenyerük sem vót. Huszonhét évig tartott a szolgálatom, akkor fosztottak meg mindentől, vagy hát fosztottam meg magamat.

Amikor a katonaládával elindultam, egy lánytól kaptam az útra egy szem búzát: „Ha ezt meg tudod őrzni, akkor engemet is megőrzöl!” Amikor 1951-ben elvégeztem a tiszti iskolát, akkor volt az esküvőnk itthon, Derecskén. Lakást Pápán kaptunk, Kata ott született kilenc hónapra. Szeretettel éltünk, a feleségem mégis becsapott, tessék, ehol a búzaszem, ő meg sehol. Hiába vagyok materialista, amikor 1971-ben kiderült, hogy gyógyíthatatlan beteg, csodát vártam, de nem jött. Halálával rám dőlt a ház, a letargiából egyetemista lányom szabadított ki. Enélkül is majomszeretettel vettem körül, aztán meg neki szenteltem az életem. Kati majd' mindenik hétvégén hazajárt. Jött például, hogy buljuk lesz. A kívánt lila anyagot nem kaptuk meg Pápán; gyerünk Pestre, a Váci utcába! A varrónő nem akarta vállalni, végül csak elkészült péntekre, és én vittem el neki Veszprémbe. Amit ő kiejtett a száján, előteremtettem, hisz nem volt édesanyja!

Háromesztendőnyire a feleségem halálától megismerkedtem egy öreglánnyal, Gáspár Annának hívták. Már úgy vótunk, hogy együtt kértek fel névadónak minket, de amikor mentem azt mondta, nem jön, szűnjön meg közöttünk minden. Nem értettem. Elmaradásunk kifelé is sértés volt, faggattam hát, és végül kibökte: a kislányom azt írta neki, hogy hagyjon engem nyugton. Azt hittem, Katinak ellene van kifogása, de ő bizony attól tartott, mi lesz, ha az anyagi függetlenségem megszűnik; nem akarta, hogy nőüljek! Ezt onnan tudom, hogy az új állomáshelyemen volt egy asszonyka, és azzal is hasonlóan bánt, csak az szívósabb volt. Nálam volt egyszer, és váratlanul megérkezett a lányom is. „Maga mit keres itt!” - támadta le. Mondtam neki, hogy feljött. Kata a fejéhez vágta: „Még az utcai kurva is megvárja, hogy a férfi hívja!” Ekkor az egyik elrohant erre, a másik arra; az egyik vissza Veszprémbe, a másik a falujába. Melyik után menjek?

AZ ÁLDOZAT: - Nem kerestem Kati ismeretségét. Senkiét. Elhatároztam, hogy a válás után egy időre nyugalmat teremtek magam körül. Csakhát az ötödéves B. Katalin hidrogénezési témát választott diplomamunkának, és katalizátorügyben megkeresett. A későbbiek miatt szeretném hangsúlyozni: én őt sosem tanítottam, nem én voltam a témavezetője, nem függött tőlem, csupán rákérdezett egy cikkemre.

Kati fekete, az előző feleségem teljesen szőke volt. A megismerkedésnél biztos jelentett valamit, hogy még az előző feleségemnél is szebb, később ez egyre kevésbé számít, inkább a karakter döntő, ami annyira más, hogy a két nőt nem is lehet összehasonlítani. Katival szégyentelenül jól éreztem magam, kiegyensúlyozottá vált a világ; az értelmes házasság olyasvalami, amiben mi élünk. A korábbi házasságom állandó csapássorozat volt, Katival ha összekapunk valamin, az a legritkább esetben tart öt percig. Hihetetlen józanul gondolkodik, tudja, hogy pillanatok alatt dühbe jövök, de ha visszavonul, nyomban el is múlik. Nem a vita vagy a kritika zavar a házasságban sem, az dühít fel, ha gyöngye érvekké jönnek ellenem. Persze ez szubjektív dolog, különben is előre szaladtam a történetben.

Kati már egyetemista volt, amikor meghalt az édesanyja. Hogy tudnám elmondani, mit jelent az, amikor nekem még az édesanyám? Az anyák senkihez sem foghatók. Kati mamája fiatal asszony volt, a család lelki fenntartója, aki éppúgy irányította enyhén alkoholista férje sorsát,

mint a lányáét. Katit nemcsak a gyász nyomta, hanem önállótlan apja dajkálása is. A család tartóoszlopa kihullt, s ahelyett hogy az apa vigasztalta volna a lányát, Katinak kellett tartania benne a lelket. Még a gyásztól is megfosztotta ez a kikövetelt pátyolgatás. Képzeld el egy tehetetlen katonatisztet, aki ugyanakkor zsarnok, aki elvárta, hogy Kati minden szabad idejét neki szentelje, minden hétvégét otthon töltsön; ha csak késett is, óriási jelenetek voltak, ha pedig nem ment haza, az apja elment érte, és elvitte. Szóval parancsnoki pontossággal ellenőrizte húsz éven felüli lánya minden lépését. Család? Inkább egy kiváló anya, asszony emléke.

Rangja alapján úgy sejtem, hogy az apa tisztí karrierje - talán az ivás miatt - megfeneklett, ötvenéves sem volt, és ott állt magára hagyatottan. Foglalkozott a gondolattal, hogy kéri korkedvezményes nyugdíjazását. Katitól tudom, hogy ismeretségünk előtt két-három évvel összeszólalkoztak valamin, mire az apja előkapta a pisztolyát, és, piff-puff, a lánya fölé lőtt! Ez következmény nélkül maradt, a tölényekkel valahogy el tudott számolni, viszont a tárgyaláson a szomszédok állították, Kati hozzájuk menekült a lövöldözéskor. B. Gézával többször megtörtént, hogy előkapta a fegyverét, de nem lőtt: szerette ezt a játékot.

Katinak korábban egy évfolyamtársa udvarolt. Amikor elvitte mutatni, az apja elrohant hazulról, és amíg a fiú ott volt, nem került elő. Neki az volt az elképzelése, hogy a lánya ahhoz megy férjhez, akit ő kiválaszt, és természetesen egymás mellett, legalábbis egy városban fognak lakni. Heves ellenállással fogadta Kati velem kapcsolatos szavait is. Úgy volt, hogy már szilveszterkor bemutat neki, de Kati táviratozott hazulról, hogy ne menjek, az apja semmiképp sem akar találkozni velem. Úgy látszik, a feleségem elég erős volt hozzá, hogy megmondja, márpedig ebbe a házasságba nem szólhat bele, ő férjhez megy! Hónapokig huzakodtak. Amikor Kati durva, fenyegető leveleket kapott az apjától, nem ment haza, ám akkor ő jött el, és részeg jeleneteket rendezett. Ez történt húsvétkor is, amikor végül csak találkoztunk. Megmondta nekem is, hogy az ő lánya nem mehet elvált emberhez, különben sem tisztességes az oktató-diák viszony, biztos ezzel visszaélve bírtam rá Katit, hogy hozzám jöjjön.

Próbáltam megértetni vele, hogy nem az engedélyét kérjük, a lánya nagykorú, beleegyezése nélkül is férjhez mehet, és akár így, akár úgy, de összeházasodunk. Nem tudtunk zöld ágra vergődni, s végül részegen közölte velem, hogy a feleségemnek több szeretője volt, mielőtt megismert. Mondtam neki, ha ez igaz lenne, akkor is a mi dolgunk. Rácsaptuk a kollégiumi szoba ajtaját, és kimentünk a lakásomra.

Néhány óra múlva megjelent nálam már hulla részegen, és én bolond, beengedtem. Ekkor közölte, azért nem egyezik bele a házasságba, mert amióta meghalt a felesége, neki szexuális viszonya van a lányával. Elöntötte az agyam a vér, üvölteni kezdtem: egy ilyen strici azt sem érdemli meg, hogy a gyereke ránézzen. Kati sírógörcsöt kapott, és azt hiszem, ettől a pillanattól kezdve nem tud semmiféle gyermeki érzéssel gondolni az apjára. Műszaki vagyok, velem a logika azt mondatja, normális ember nem csinál ilyet. Olyan mértékű aljasság, hogy valakinek ilyesmi az eszébe ötlik, amit egyszerűen nem tudok felfogni.

Előkapta feleségem kislány kori hajtincsét, hogy az Kati fanszörzete: a bizonyíték a viszonyukra! Ekkor hajítottam ki a lakásból. Nem tudom, hogy volt rá erőm, hisz azért mi nem vagyunk egy súlycsoportban. Külön história, hogy a bíróságon elhitték, hogy megvertem őt, pedig ha Justitia csak a fél szeméről lehúzza a kendőt, észreveszi, hogy ez képtelenség.

Ja, azt elfelejtettem, hogy amikor beengedtem a lakásba, rögtön italt kért. Nem tudom, aztán hogyan keveredett vissza a kollégiumba. Ott a következő attrakció az volt, hogy beszedte a Kati fiókjában található egy levél Tetránt, és öt antibébi tablettát. A lányok értesítették az

orvost, de az semmi nyugtalanítót nem talált, mire az alezredes elvtárs eltűnt Veszprémből; tudtommal a csapatteste után utazott Pécs környékére gyakorlatra.

AZ APÓS: - Amikor Kata szakított évfolyamtársával, Bán Gabival - azt szerettem volna vőmnek -, azt mondta, ha én ilyesféle nőkkel bíbelődök, mint az a kidobott asszony, olyat tesz, amit maga is megbán: férjhez megy! Húsvétra haza sem jött, én mentem Veszprémbe. Tanult, ideges volt, én meg csöndben keresztretjévenyeztem kollégiumi szobájában; így vártuk „Zsigát”. Bejött egy nyiszlett férfi, de azt sem mondta, befellegzett, Kata sem mutatta be. Később meg is mondtam neki: legalább annyit kérdezhetett volna az adjunktus úr, hogy ki vagyok. Persze tudta! Nem volt szimpatikus ezért sem, meg aztán elvált ember, tíz évvel idősebb Katinál, termetre sem illett az én lányomhoz, a tetejében oktatója is volt, függött tőle. Emiatt lássam én kevesebbet Katát, a kislányomat, akinek a hajtincse mindig nálam volt. Elmondtam az adjunktus úrnak több mindent, de nem bánnám, ha ezt csak nagy vonalakban írná, nem szeretnék felbolygatni semmit. Ahogy kipakoltam, otthagytak. A lányom évfolyamtársai mondták ám, hogy vigyázzak, mert Kati teljesen az adjunktus befolyása alá került. Biztatásukra kimentem C. Zsigmond lakására, ahová be sem akartak engedni. Dörömböltem. Akkor valaki elfordította a zárban a kulcsot. Vártam, aztán benyitottam, és ez lett a vesztém. Abban a helyzetben egy ökröt is le lehetett volna ütni.

Nem is tudom, mennyit kaptam. Amikor magamhoz tértem, vérzett a szám, és már el volt törve egy bordám. Akkor az adjunktus úr leültetett a kanapéra, aztán verte a fejem a falba, közben azt kiabálta: „Hülye, barom, állat! Hülye, barom, állat!” A lányom ott állt egy drapp nadrágban, kértem, ne engedje már, mire kiment. Amikor az adjunktus úr abbahagyta a verésem, valami Hubertus-félét itatott velem, és kilökött a folyosóra. Alig értem el a sarokig, kijött belőlem minden. Annyira el voltam keseredve, hogy ami gyógyszer csak találtam a lányom szobájában, azt hülye fejjel mind beszedtem. Csak elzsibbadtam tőlük, így haza tudtam utazni. Kértem egy hét szabadságot, hogy ne lássák, mi történt velem, aztán távira-toztam Katának, hogy beteg vagyok. Felhívta a parancsnokom, aki persze azt állította, kutya bajom. Nem jött a lányom. Azután levélben kértem tőle magyarázatot, mire azt válaszolta, megérdemeltem, amit kaptam, többet nem jön haza, és feleségül megy C. Zsigmondhoz.

Hogy betegségem ellenére sem jött haza, elkövettem a következő hülyeséget: beszedtem egy csomó Tardylt. Ez végképp kikészített, ha a szomszédasszony nem vesz észre, végem van. Azután jöttek-mentek a levelek, elnézést kértek ők is, elnézést kértem én is, és beleegyeztem a házasságba. Azon az emlékezetes napon, június másodikán az állomáson vártam őket, taxival kimentünk a piacra bevásárolni, hogy a kislányom tudjon ebédet főzni.

Együtt vettük meg a jegygyűrűket, de én fizettem, aztán ebéd közben felhúztam nekik. Koccintottunk a boldogságukra - akkor már tegeződtünk Zsigával -, és megegyeztünk, hogy velük megyek vissza Veszprémbe. Átjött a szomszéd, és amikor meghallotta, hogy eljegyzés volt, hozott ő is egy üveg bort. Említettem neki is, nincs értelme tovább ellenezni a fiatalok házasságát, nyugdíjba megyek, és hozzájuk költözöm. Ekkor Zsiga az mondta, előbb rendbe kell jönnöm, ezért elvisznek Sümegre, az idegosztályra. Ezt nem akartam, féltem, hogy bevisznek, és soha többé nem engednek ki.

„Ha nem fogad szót az öreg, akkor sarokba állítjuk!” - mondta Zsiga. Közben Kata már csomagolt, kérte az én ruhámat is, kinyitottam a szekrényt, és a nadrágom alatt ott volt a szolgálati fegyverem. Nagyon el voltam keseredve, elhatároztam, hogy öngyilkos leszek. A kislányom a második szobából meglátott, és felsikoltott:

„Jaj, édesapámnál pisztoly van!”

Zsiga és a szomszédok berohantak, dulakodtunk, és mire ki tudták csavarni a kezemből a fegyvert, kilőttem az egész tárat. Ha nem szaladnak be, magammal végzek.

„Hogy szolgált le maga ennyi időt, ha egy fél méterről sem talál el valakit?” - gúnyolódott velem a nyomozó. Mindig jó lövő voltam, ha Zsigát akartam volna lelőni, akkor lelövöm, de nem akartam. A kislányom sikoltásától kezdve semmire sem emlékszem, csak arra ocsúdtam fel, hogy a lépcsőházban ülök az ablakban.

A bíróságon összevissza beszéltek, bennem így él minden, azóta sem értem, hogy lőhettem bele, amikor magamba akartam. Belevesztem a reménytelenségbe, hogy mi lesz velem egyedül. Azt kellett volna csinálni, ha te, lányom, úgy, én emígy. Ehelyett az a hülye eszmém volt, ha azt mondom, hogy viszonyunk volt, elfordítom őket egymástól. Abban az időben ittam. Részeg sosem voltam, nem is bírtam az italt, csak iszogattam.

Kata azt állította, hogy egyszer már rálöttem. Ez nem igaz. Amikor megkérdeztem a tárgyaláson: kislányom, mikor lőttem én rád, akkor egy szót sem szólt. Azt viszont mondtam neki, hogy öngyilkos leszek - hülye eszme -, de a lövés nem igaz. Mégis elhitték, és ő lett a mártír, én meg az agresszív. Kitalálták, azért vittem haza a szolgálati fegyverem, mert készültem rá, hogy lelövöm az adjunktust: szándékos volt az egész. Máskor is hazavitettem, meg az önvédelmi pisztoly mindig otthon volt, akkor ez minek? Vizsgálták az agyamat. Hároméves koromban volt egy agyvérzésem, elájultam. Vagy örököltém volna valamit? Nagyfokú agyi érlemeszesedést tudtak csak megállapítani, és depressziót. Azóta is előfordult, hogy elsötétült előttem a világ, és nem tudtam magamról. Aztán itt fenn a búbomnál, ezen az egy ponton szokott fájni. Dolgoznak a törpéim, jönnek és kalapálnak, de a fájdalomcsillapítótól szépen eltirhulnak.

Másfél évet ültem a Fő utcában, másfelet a Markóban. Gépelni tudtam, a befogadóra tettem. Annyi mindent vesztettem, annyi minden fájt, hogy magát a börtönt alig vettem észre. A családbeliek látogattak, meg az az asszonyka, akit a lányom elküldött. A börtönből írtam Katának. A levél visszajött, hogy hagyjam őket nyugton, különben a rendőrséghez fordulnak hatósági védelemért. Lefokoztak, elvesztettem a lányomat: nagyon nagy árat fizettem azért, mert hülye állat voltam.

AZ ÁLDOZAT: - Miután Kati apja beszédte a fogamzásgátlókat és eltűnt Veszprémből, durva hangú, iszonyatosan primitív leveleket küldözgetett, ugyanakkor a pszichiáter szerint messze nem mondható primitív személyiségnek. Érdekes kettősség. Érdekes? Ezek a levelek egy otromba, elállatiasodott ember gondolatai. Életemben nem olvastam ilyesmit. Aztán egyszer csak teljes fordulat, hívott haza bennünket, menjünk el, beleegyeznek az esküvőbe. Hallani sem akartunk róla.

Amikor heteken át csak normális hangú mentegetőző levelek jöttek, lépre mentünk. Nem voltam azért egészen nyugodt, felhívtam a parancsnokát és kértem, vigyázzanak rá, ne tudjon fegyvert hazavinni. Mindent megígért, de semmit nem csinált, és a tárgyaláson letagadta, hogy beszéltem vele. Mentette magát, mentette a beosztottját a szándékos emberölés vádja alól. Szándékos? Nem tudom megfejtetni a történeteket, nem értem az indítékot; nem biztos, hogy ő ezt egy bátor elhatározással csinálta, lehet, hogy csak eszeveszett kapálózás volt, semmi több.

Az állomáson nem fogadott túl barátságosan, de azt sem állíthatom, hogy különösebben ellenséges volt. Otthon Kati átugrott a szomszédba, és ő megint kezdte, hogy mégsem egyezik bele a házasságba, de sokkal enyhébben mondta, végül aztán csak kijelentette: rendben!

A feleségem tartott ettől a találkozástól, de azt hiszem, nem komolyan, akkor talán még remélte a kibékülést. Látszólag ez meg is történt, megünnepeltük az eljegyzést, s ekkor az apja

közölte, hogy kivett néhány nap szabadságot, s mivel a magányt nem bírja, eljönne velünk, még azt is megkérdezte, lakhatna-e nálam néhány napig. Természetesen. Kati hozzá is látott a csomagoláshoz. Mi a szomszéddal az előszobában váltottunk még néhány szót, amikor minden átmenet vagy olyan előkészület nélkül, amit egy kicsit spiccesen is észrevehettem volna, hirtelen kiugrott a szobából, és elkezdett rám lövöldözni. Szerencsére a szomszéd felütötte a kezét, végül alighanem emiatt nem tudott úgy eltalálni, hogy ottmaradjak. Én csak annyit láttam, hogy kiugrik a szobából, és villan a revolver. Érdekes, hogy nem éreztem egyetlen lövést sem, sőt a hangját sem hallottam, a szakértő szerint azért, mert túl közelről lőtt, és minden lövedék ért valamit.

Egy kiáltás rémlik, abban a pillanatban, ahogy a lövések villantak, de hogy mit kiáltott, nem tudom. Hat lövést adott le, négy eltalált. Egy a térdem alatt, egy a lágyékhajlat alatt ért, a harmadik a mellkas bőre alatt, a negyedik pedig a gerinc alatt ment be, és minden lövedék kijött. Az első lövés alatt elhajoltam és oldalra fordultam, az utolsó kettő azért sem érhetett, mert addigra a szomszéd már felcsapta a kezét. A feleségem csomagolt, és amikor meglátta az apját a pisztollyal, beugrott abba a kis előtérbe, ahonnan az apja kijött.

Egy katonakolónián történt az eset, egy pillanat alatt tele lett emberekkel a lakás. Arra még emlékszem, hogy a feleségem apja elindult kifelé, és ketten közrefogták, hogy ne tudjon elmenni. Kati odaszaladt hozzám, és sírva azt mondta:

„Ezt nem akartam!”

Besegítettek a heverőre, mondtam, hívják a mentőt, és nem túl soká meg is érkeztek, közben én valami Rejtő Jenő-i ötlettől vezéreltetve a hátamon levő sebet befogtam, nehogy elvérezzek. A sebészetem gyerekkori pajtásom, D. Kálmán volt az ügyeletes, nem is tudtam, hogy itt dolgozik. A lövedékek behatolási irányából, abból a feltételezésből, hogy mind a hat töltényt rám lőtte, Kálmán azt mondta, ha golyó van bennem vágni kell. Kértem, azonnal hívják fel a mellkasi sebész nagybátyámat Pesten, ha tud, jöjjön. Csináltak egy röntgenfelvételt, és azt még hallottam, hogy fémárnyék van a bal mellkasfélben: ott a lövedék. Telefonon megegyeztek a nagybátyámmal, hogy amíg megérkezik, elindulnak a műtéttel, s ettől kezdve nem emlékszem semmire, sokkot kaptam, annyi vért vesztettem, hogy elszállt a vérnyomásom.

A golyót keresve kis híján kettévágtak. Anyám úgy tudja, hogy csak a lábamat horzsolta egy lövés. Talán sejt valamit, mert azelőtt nyáron állandóan fürdönadrágban voltam, azóta viszont soha nem látott félmeztelenre vetkőzve. Amikor az altatás után magamhoz tértem, a nagybátyám ott ült az ágyamnál. Valamit kérdezett a gyűrűről, mondtam neki, hogy ma volt az eljegyzésünk. Kérdeztem a műtétről, mire megnyugtatót, hogy semmi komoly. És a golyó?

„Nem volt golyó” - felelte, és nekem eszembe sem jutott megkérdezni, hogy akkor mi volt a fémárnyék. Másnap jött a katonai ügyész, talán a rendőrségről is valaki. Elvitték a ruhám, amin ott volt a lőporfüst, ami azt jelenti, hogy 40-50 centiről lőtt rám.

Ez történt 1975. június másodikán, és szeptemberben volt az első tárgyalás. A szimpatikus fiatal ügyész elhitte, amit a parancsnokról mondtam. A bíró joviális öregúr volt. Amikor a parancsnok a szembesítés során letagadta, hogy figyelmeztettem telefonon, olyan mérhetetlenül fel voltam háborodva, hogy szólni sem tudtam. Egyébként a házból az egyik szomszéd is azt vallotta, hogy a feleségem apja említette neki, lelő mindkettőnket: nemcsak engem, hanem a lányát is. Megdöbbenett, hogy az ítélet szerint nem előre megfontolt szándékkal történt, ami történt.

A feleségem megtagadhatta volna a tanúskodást, de vallott az apja ellen. Akkorra ő már végérvényesen leszámolt gyermeki érzéseivel, és amennyire ismerem, ez az elhatározás

megváltoztathatatlan. Először úgy terveztük, hogy az utolsó tárgyalás után tartjuk az esküvőt, de annyira nyúlt az egész, hogy nem bírtuk kivárni. Később, a kis Zsiga születése után, néha kimondva is megfogalmazódott bennünk, hogyan tudjuk majd megakadályozni a feleségem apját, hogy ha kiszabadul, megközelítsen bennünket? Biztonságban lesz a gyerekünk? Abban bízunk, hogy nem jut fegyverhez, hogy a börtönben töltött három év csak elég ahhoz, hogy magába szálljon. Ezért félek az írástól is, hátha felszakítja a régi sebeket. Én balesetnek könyveltem el a történeteket, olyan balesetnek, ami bárkivel előfordul, aki mondjuk kocsiba ül vagy repülőre száll, vagy bármire. Az élet kockázata - így kell rá gondolni, hogy nyugalmam legyen. Otthon mi erről nem beszélünk, gyerekeink sem tudják, mi történt. Persze vigasztalhatom magam, hogy kétszer ugyanaz nem szokott egy ember életében megismétlődni, de lehetek babonás, hogy egyszer már megúsztam, másodszor nem sikerülhet. De nem is rólam van szó elsősorban, hanem a családról.

AZ APÓS: - Sajnos nem hallgattam a lányomra, és elvettem azt az asszonykát, akit kiutasított, de mellettem állt, amíg a börtönben ültem, vigasztalt. Hétévi házasság után csak el kellett válni, annyira elkurvult. Nem az volt a baj, hogy szeretője volt, hanem hogy mellettem csinálták, a szomszéd ágyon. Annyira se tartott, mint egy macskát, akinek azt mondja ilyenkor, hogy sicc arrébb. Férfinak tartom még magam; nem azt mondom, hogy mindennap, nem is minden másnap - de ez megalázó volt. A feleségem a munkaköre folytán emberséggel is megoldhatta volna a gondját. Mai napig sem haragszom rá, csak kár volt ügyvédre költeni a pénzt, meg kellett volna békén egyezni.

Sok jót tett értem ez az asszony, hívtam is vissza, mert nem tudok egyedül élni. Télen elváltam, 1984 tavaszán újra nősültem. Feleségem helyes asszony, takarékos, tisztán járat, van egy lánya, egy aranyos kis vacak unokája; ők pótolják a lányomat és az unokáimat. A régi feleségem tiltotta, hogy emlegetsem a múltat, de ő azért sűrűn felhozta, milyen volt hozzá Kata. Ez a kis feleségem egész másként vélekedik. A lányomékkal tudattam mindkét házasságomat. Az első levél visszajött, hogy a címzett ismeretlen, a másik nem, de válasz sem jött. Azt sem tudom, hol élnek. Talán két családjuk van, egy kisfiú és egy kislány. A bátyámék kérdezték: „Tudod, hogy Kata Pesten lakik?” Nem. Talán valami laboratóriumnak a vezetője. Szeretném látni, hogy néz ki. Tizenkettedik éve mondta, nem vagyok tovább az apja, pedig milyen apás volt valaha!

Nem tudom, melyik volt nagyobb csapás, a feleségem vagy a lányom elvesztése, de nem én vagyok az első, akinek meghalt a felesége, akitől elfordul a gyereke. Hallottam, hogy az unokáim a keresztapjukat, keresztanyjukat hívják nagypapának, nagymamának. Ne is tudják meg ezt a tragédiát. Az utcán nyugodtan elmehetnének mellettem, ha nem szólítanának meg, én nem szólítanám meg őket, az meg eszembe sincs, hogy ártsak. Nem örülök, hogy így van, de nem keresem őket. Nem jönnek, hát nem jönnek. Mit tudok tenni? Nekem ezt az életet kell élni, nekik a magukét. Kívánom, legyenek boldogok, sikeresek, nem bántom, nem is zaklatom őket. Egy dologért neheztelek csak a kislányomra, hogy több mint tíz év alatt egy szál virágot sem küldött az édesanyja sírjára. Eljuttathatná a nagynénjének is a pénzt rá; okosabb ő annál, hogy ne találná meg ennek a módját, ha akarná! Hogy engem megtagadott, tudomásul vettem, de az édesanyja nem adott rá okot.

Elfáradtam; ha nyugdíjba megyek, nem fogok dolgozni. Három évtizeden át nem végeztem fizikai munkát, nem is vagyok erős fizikumú. Mégsem azért sajnálom, hogy nem maradhattam katona, hanem mert az egyenesebb, igazságosabb, fegyelmezettebb világ, és a direktíváknak megfelelően halad. Nekem olyan nehéz volt megszoknom a civil élet fegyelmezetlenségét, vitatkozását, hogy el nem mondhatom. Az az igazság, nem is szoktam meg: hülye rendet

tartok magam körül, és amikor rászólok valamelyik fiatalra, ne hagyja szanaszét a szerszámot, visszaszól: „Már nem a seregben van!”

Amíg a börtönben voltam, rossz emlékeim voltak, aztán kint elmúltak. Két éve tán, hogy éjszaka megjelent előttem a tanya, a kis szürke puli. Az a disznó kutya szaladgált összevissza a búzaföldön. Ébren néha eszembe jut, ha majd felkeresnek az unokák, és kérdezik, mi történt, akkor azt mondom nekik: ezekről az örültségekről ne beszéljünk, gyerekek. Kár, hogy megtörténtek.

A LÁNY: - Már gimnazistaként elhatároztam, sosem veszem fel a férjem nevét, doktorálok, a saját munkámmal szerzek tekintélyt a B. Katalin névnek. Minden így történt, csak épp G. Zsigmondnéként. Ne haragudjon, ennél többet nem akarok, nem tudok mondani.

AZ ORVOS: - 1975 nyarán, meg nem mondom már, milyen napon, kaptam a telefont, hogy unokaöcsém, Zsiga a műtőben fekszik, katonatiszt apósa több lövéssel, áthatoló sérüléssel megsebesítette. Kezdjék el a műtétet, mondtam, és mivel nem találkoztam a rendőrrel, egy óra tíz perc múlva a százhusz kilométerre levő kórház műtőjében voltam. Amikor bemosakodtam, már a mellkas és a hasüreg is nyitva volt, ahogy megegyeztünk.

Békeidőben kettős üregi sérülés ritkán fordul elő, legalábbis olyan országokban, ahol nem nagyon lövöldöznek és szurkálnak. A sebészi szabályok értelmében minden kettős üreget ért sérülés politrauma - súlyos baleset -, és ha áthatoló, behatoló jellegű, szinte kötelező a műtét, mert csak így lehet meggyőződni arról, nincs-e melléksérülés a tüdőn, a rekeszen, a gyomron, a lépen vagy másutt. Áthatoló sérülésről tehát thoracholaparatómiát - mellkasi feltárást - kell csinálni, a nyolcadik bordaközben behatolva, a rekeszen át a hasüreget megnyitva - jól áttekinthető mindkét üreg. E nagy műtét közben a beteg az oldalán fekszik.

Az öcsémnél semmi roncsolást nem találtak, viszont nem találták a golyót sem! Áttekintettem én is a nyitott mellüreget, a rekeszen át ejtett metszésen a hasüreget, a hashártya mögötti területet is: golyó sehol! Kértem a mellkasfelvételt. Vitathatatlan fémárnyék látszott a bal mellkasfélben, és az is, hogy a felvétel közben Zsiga érthetetlen módon a hátán tartotta a kezét, jobb híján az jutott eszembe, befoghatta a sebet. Kértem az oldalirányú felvételt is, és kiderült, hogy a nagy izgalomban öcsém gyerekkori barátja - az ügyeletre behordott tíz másik beteggel a háta mögött - nem csinált oldalirányú felvételt. Hogy egy ilyen műtéttel elinduljon az ember, a legelső dolog az idegen test - például lövedék - helyének a meghatározása, s ehhez kétirányú röntgenfelvételre van szükség, különben az ember nem tudja a mélységet. Csupán szemből készült felvételtől nem lehet megállapítani a golyó pontos helyét, hogy elől van-e vagy hátul, átment-e vagy sem a rekeszen.

Lehet, hogy a már említett okok mellett azért sem készült oldalirányú felvétel, mert nem tudták felállítani a beteget. Nem tartozik az ügyhöz, de megemlítem, hogy a Reagan elnök elleni merényletkor azért tartott a műtét három és fél órát, mert nem találták a lövedéket, pedig ott olyan műtőasztalon dolgoztak, ahol nyitott mellkas mellett is lehet röntgenfelvételt csinálni.

Útközben sokkal rosszabb helyzetre számítottam, több belső szerv sérülésére. Mivel nem találtuk a golyót, arra gondoltam, csak a mellkasban vagy a hasfalban lehet, ezért nem értük el, onnan viszont kívülről ki lehet venni. Zártuk a rekeszt, a hasfalat és a mellkast is, és nem kevés izgalommal vártuk az ébredést és a kontroll-röntgenképet is, hogy megtudjuk, jó helyen vannak-e a behelyezett csövek, és hogy végső soron van-e golyó vagy nincs, mert csak birizgált a rossz érzés, hogy benn maradt.

A kontroll-felvétel megnyugtató bennünket: semmiféle fémárnyék nem volt. Zsiga simán ébredt, épp a pulzusát néztem, amikor kinyitotta a szemét. Ahogy tettem le a kezét, megakadt az ujjam a gyűrűjében. Te a hátadon tartottad a kezed? - kérdeztem tőle.

„Befogtam a sebet, hogy el ne vérezzek!” - felelte. Tehát a gyűrűjét mutatta a röntgen fémárnyékként.

*(1986)*



## Most elmegyek tőletek

### 20 ÉVES LÁNY HAMIS BÚCSÚLEVELE

„Felejtethetlen Lacikám!

Nem tudom, hogy mit értek ez alatt, hogy élet: talán a forgalmat, a rohanást, a zajt, a keserűséget? Miért csak ennyiből áll? Miért hiányzik belőle a szeretet, az érzéki szerelem, a hála, a segítség, a boldogság? Miért csak a technikát, az üzleteket fejlesztik, miért nem él az ember önzetlenül másokért? Azt hiszem, gépek vagyunk, van egy főirányító, és az szabályozza a sorsunkat, mindnyájan a sors szeszélyeinek a rabjai vagyunk, ostoba kis lények, akik fenn hordják az orrukat, rohanunk egymás mellett, és eszünk ágában sincs engedni méltóságunkból. Miért utálatos ennyire a világ?

Legyen, ha már az így sikerült elv alapján születünk, és utána kezdődik a bonyodalom, hogy mi a jó égnék kellett ez az élet a világra? Az állat csak hagyján, az nem gondolkodik, nem tud sírni tehetetlen dühében, csak bög keservesen, ha oldalba rúgják!

Boldogság, jóság, megértés, szerelem! - ugyan kérem, elcsépelt frázisok. Ha én hű vagyok egy fiúhoz, biztos, hogy megcsal - ha én csalom meg, ő hű hozzám. Talán már szélhámos vagyok, a tíz ujjamon sem tudnám megszámolni, hányan várnak randira és választ a levelekre, amelyeket nemrégén dobtam tűzbe. Nem szeretem, ha csak biológiai lénynek tekintenek!

Nem is tudom, hogy miért írtam le ezeket Neked. Talán azért, mert olyan jó most egyedül lenni, sírni - alig látom a sorokat -, és arra gondolni, hogy nemsokára meghalok. Borzalmas állapotban vagyok, de így volt a jó, mindent el tudtam mondani Neked, ami kínozott.

Húszéves vagyok, s »mindent megkaptam« a »húszgrammnyi boldogságon kívül« (minden évben egy gramm talán járt volna nekem is), de majd a föld alatt megkapom. Neked küldöm utolsó csókjaimat, amikor meghalok: Pötyi.”

*(A levelet a lány üres szállodai szobájában találták, nyomban elkezdődött a kutatás, tapintatosan felkeresték a háromszáz kilométerre élő szülőket is, és meglepetésre a lány is otthon volt.)*

### 37 ÉVES KÖNYVELŐ

*(Bűnről a család nem nyilatkozik, a rendőrség nem tud.)*

„Tisztelt feleségem!

Nagyon szépen kérlek, bocsáss meg ezért a tettemért, nem bírom tovább az életet. Menj el orvoshoz, a kis jövevényt még mindig nem késő... Egyetlen lányunkat neveld fel, és mielőbb menjél férjhez.

Ami rám emlékeztet, azt mind tüntesd el a háztól, és követelem, hogy néhány hónap múlva teljesen felejts el! Én különleges lény voltam, akinek nem szabad lett volna családot alapítani. Az életem óriási bűn terheli, amit nem bírok tovább, más választásom nincs.

Végrendelet: a tulajdonomat képező minden ingó és ingatlanomat feleségemre hagyom. Egyetlen lányom felneveléséről gondoskodni kötelezem őt. Gráner István.”

#### 48 ÉVES ELVÁLT ASSZONY GÉPELT BÚCSÚLEVELE

„Egy pár cipőm van a cipésznél, sajnos senki nem használhatja, szerencsére a kabátom még anyagban van, legalább másnak felkínálható. Az asztalon hagytam a függőben levő dolgok jegyzékét. Mindent kimostam kedden hajnalban, és tegnap még vasaltam, mert azt hittem, van remény, hisz a pártbizottságon Fóti elvtárs azt mondta, segít, de nem hiszem, hogy érdemes elkezdni állás után járni.

*(Alatta kézírással):*

Egy jogi kérdés: Az nem üzemi baleset, ha valakit halálba hajszoznak?”

#### 78 ÉVES ÖZVEGYASSZONY

„A rendőrségnek: Kérem, ne boncoljanak fel. Régi súlyos szívbajom és szürke hálógom miatt tehetetlenné váltam, nem kívánok élni. A jó Isten áldja meg szomszédaimat, akik jók voltak hozzám, és teljes egyedüllétemben segítségemre voltak. Kérem értesíteni a zsidó hitközséget. Végredeletemről szóló közjegyzői letéti jegy a zsidó hitközségnél.

A szobaasztalon borítékban csomag, a hitközség vezetőségének adandó át, okmányaim vannak benne és kérésem ügyeim elintézésére.”

#### 44 ÉVES MUNKÁSASSZONY

„Drága jó férjem és Kisfiam!

Férjem, akit húsz év alatt még csak spiccesen sem láttam, nagyon jó férj és édesapa voltál, nagyon kérlek, ne haragudj rám, hogy ilyet tettem, de én már nem bírok a jövőbe nézni. Meguntam mindent, én nem akarom látni a fiam gyötrelmeit sem, bár sikerüljön neki, legyen jobb élete, mint nekünk volt, de én nem bírom végignézni, ami még hátravan neki az egyetemen. Tudod, ha te tanulod a politikát, én a betege vagyok. Az emberek gonoszak, csak kis része a rendes. Hagyjatok meghalni, mert sajnos énnekem nincs erőm, hogy végignézzem a világot.

Szerető feleséged és édesanyád búcsúzik tőletek és azoktól, akik jók voltak hozzám. Legyen ez a nagy bűn az anyám, apám lelkére írva, én nagyon jó gyerek akartam lenni, de ők gonoszul eldobtak, és megjátszották az ártatlant. Rettenetes nagy erő kell ahhoz, hogy itt hagyjalak benneteket, de oly gyengének érzem magam, hogy nem tehetek mást. Két darab köpenyem, egy pár tornacipőm bent van a munkahelyemen, majd te leszámolsz. Éjszakánként nem aludtam, úgy fájt, hogy ilyen fájdalmat okoztam nektek, mégis megtettem. Még ma is gyönyörködtem fiam szép szemében, mégsem tudtam már semminek sem örülni, ne haragudjatok, de nekem jobb már pihenni. Még egyszer búcsúzom, csak azon csodálkozom, hogy ennyi gyógyszer után még mindig ép ésszel vagyok. Rögtön szeretnék elaludni, és még ez sem sikerül. A mélyhűtőben van egy kg hús, vidd el a Zsóknak, hogy ne romoljon meg, majd ő megfőzi.

Kifáradtam, pihenni vágyom, nekem mindig csak a neheze jutott, a lelkemben van a nagy hiba, mert a múltat nem tudom feledni, a jövő mindig nehezebb lesz. Ne próbáljatok megmenteni, ez felesleges. Égessetek el, hogy a kukacok ne lakmározzanak rajtam. Egyszerűen dugjatok el, nem kívánok semmi feltűnést. Jóságotokat még a sírban sem feledem el, drága férjem, de képtelen vagyok a harcot felvenni. Álmos vagyok, most már nagyon, nagyon álmos vagyok, nyugovóra térek...”

#### 42 ÉVES JEGYSZEDŐNŐ

„Amit tettem, azért ne vádoljanak; a férjemet már nem lehetett bírni, én őt szerettem, de ő elidegenedett tőlem. Már nem is szólhattam hozzá, kegyetlen volt velem, elválással fenyegetett. Ő ment szórakozni, és amikor éjjel hazajött, mindig jó volt, míg csak el nem aludt. Reggel már utált. Teljesen ki voltam neki szolgáltatva, ezért nem tudok már élni vele, inkább a halált választom.”

#### 20 ÉVES VILLANYSZERELŐ

A munkásszálláson felakasztotta magát. Egy borítékra ennyit írt:

„Szia, Zsuzsa, szeretlek, öcsi, Algyőn temessenek el.”

*(A borítékban tiszta és üres levélpapír.)*

#### 51 ÉVES TÉESZTAG

A búcsúlevelet egy öles és koszos papírsák darabra írta 2-3 centis betűkkel, a gyűrődéseket kikerülte:

„Azt mondtad, hogy soha nem kellek neked, pénzt sem adtál, hiába voltam nálad, ezzel megmutattad, hogy ki vagy. Én adtam neked mindig, és mindig szerettelek, nem csalnálak meg téged, nem tudok nálad nélkül élni, Zsófikám. Most, miután beszédtem a hatvan szem altatót, még így is gondolok rád, és hagytam neked bort is. Te voltál az első nekem, és inkább meg tudok halni, mint hogy téged elveszítsek. Nekem már mindegy, de ha ez sem sikerül, akkor felakasztom magam.

Én kedden határoztam el ezt, amikor a feleségem szóba se állt velem, pedig én józan voltam, semmit nem ittam, és szépen kértem, hogy legyen az enyém és éljünk együtt, mert nélküle és a fiam nélkül úgysem tudok dolgozni.

Édesanyám és testvéreim, ne haragudjatok rám, nekem ez a sorsom. Anyám, ezt nem részegen tettem, de mivel víz nincs, ne haragudjatok, bort kell használni.”

#### 42 ÉVES KONYHAI DOLGOZÓ

„Édesanya! Tudatom Veled, ha lesz pénzem, rövidesen hazamegyek, sok mindenről lesz beszélőnivalóm. A Pista el akar válni tőlem, azt mondta, elég volt velem tizenkilenc év, már nem szeret. A holmimat Gáborékhoz fogom elszállítani, aztán döntök a sorsom felől. Maradok szeretettel, sokszor csókolok mindenkit: Kati.”

*(Ekkor kinyitotta a gázt, megfordította a levelet, és a hátuljára ráírta:)*

„Sajnos Pistának nője van, és én már az útjában vagyok, így inkább a halált választottam: bocsássatok meg, Édesanyám!”

#### 52 ÉVES, GERINCSORVADÁSSAL KEZELT ÖZVEGYASSZONY

„Isten veletek kedves családjaim, én már nem bírom ezt a nagy fejfájást, mindegy már neki kelmeni eneka csúnya halálnak. Neis haragugyatok érte, majd elfelejtitek.”

#### 57 ÉVES GYERMEKTELEN ÖZVEGYEMBER

„Drága anyukám!

Gizának a húszezer forintot elküldtem, nem bírok ennyi átok súlya alatt tovább élni. Az Ilonka és az én karikagyűrűmet add oda a két húgomnak, mivel családi ereklye! A gyűrűk a gyógyszeres fiókban vannak: Béla

Tisztelt Felettes Hatóság!

Tettemet önként határoztam el, senki hozzám tartozó nem tudott erről. A hátsó szomszéd kútjába ugrottam, azért bocsánatot kérek Terényi úrtól.

Tisztelettel: Ladányi Béla”

#### 26 ÉVES, NŐTLEN TSZ-TAG

„Kedves Testvérem!

Most elmegyek tőletek, ne haragudjatok rám. Én őszinte voltam veletek szemben, azt is jól tudjátok, hogy tartoztok nekem, és mikor kértem a saját pénzem, nem adtátok, sőt semmi jót nem kaptam tőletek. Tudjátok, miért kértem a pénzt, ki akartam cserélni az ajtót és az ablakot, de már nem kérem többször, nagyon megbántottatok, ezért döntöttem így. Én nagyon pórul jártam, meggyanúsítottatok a húgommal és... (nem olvasható) tablettát adott, és olyan hülye voltam, hogy minden hülyeséget mondtam, ebből semmi sem igaz.

A legkedvesebb kislányt, a szomszéd Gabikát sokszor csókolom, és nem kérek tőle többet, húsvét napjára egy piros szegfűt.”

*(A levél egy üres bejelentőlap hátuljára íródott.)*

#### 45 ÉVES EGYGYERMEKES TÉESZTAG

„Itt az elmulatott százas!”

#### 69 ÉVES NYUGDÍJAS

„Drága Mucuskám!

Köszönök neked mindent, köszönöm azt a boldogságot, amelyben öreg napjaimban a te odaadó szereteted által részem volt. A haldokló őszinteségével kívánom, légy boldog az életben, utolsó gondolatom is a te drága neved lesz. Az íróasztalom fiókjában van egy jegyzetomb, abban kettőezeröttszáz forint, az OTP-tartozás. Kérem a hamvasztásomat, hogy egy helyen legyenek az én drága feleségem hamvaival.

Édesem, mindenem: minden maradjon neked, amit odavittem, ha neved, mi olyan drága nekem, be akarnám szennyezni, akkor leírnám, de sokkal jobban szeretlek, mint hogy ilyet tegyek.

Kérem az elvtársakat, hogy ezt az utolsó helytelen tettemet bocsássák meg nekem, de az oly rég gyötrő betegségem nem enged tovább élni, addig is emberfeletti volt, amit kiálltam, tovább nem bírom. Elvtársak és te drágám, bocsássatok meg és tartsatok meg emlékezetetekben.

Szeptember 22-én 23 óra 40 perc.”

## 52 ÉVES TSZ-TAG

Ötször akasztotta fel magát, utoljára meghalt:

„Én voltam a bűnös, sokat részeg és esztelen dolgokat csináltam, nem bírom a szégyen tovább. Nem bűnös senki!”

## 22 ÉVES, NÉGY HÓNAPOS TERHES LÁNY MÉGSEM UTOLSÓ LEVELE

A Tiszába akart ugrani, megakadályozták, a zsebében a terhességet bizonyító igazolás hátuljára írta:

„Öngyilkos lettem a házinéni és az anyám végett. A többit bízzák énram, és úgysem tudnak megmenteni!”

## 38 ÉVES SEGÉDMUNKÁS

„Tisztelt Doktor Úr!

Legyen szíves elfogadni az elválásunkat, mert mi el szeretnénk válni egymástól. Abból az indokból, hogy nem bírom a feleségem vágyait teljesíteni már a házasság céljából, mert én olyan beteg vagyok, hogy egyáltalán nem kívánom, mert én már rég gyógyszeren élek és viszont a feleségemnek pediglen nagyon hiányzik a férfi személy. Közös beleegyezés. Gyopáros József  
(*Ugyanazzal az írással:*) Gyopáros Józsefné.”

## 29 ÉVES NŐTLEN ALKALMI MUNKÁS

„Kedves Anyám és Rokonaim!

Biztos fáj majd, amit tettem, de próbálják elfelejteni, énnekem úgysem ér az élet semmit. Csak...

Egy kérésem van, ne temessenek el, hanem hamvasztást csináljanak, igen megzavarta az agyam már ez a sok minden. Ha Romániából írnak, válaszoljatok. Kedves szomszédaim, utolsó búcsúzásomban sok jó mindent kívánok, bocsásson meg mindenki nekem. Sok szeretettel Gabi.

Drága jó Nagynéni! Kit nagyon szerettem, most magától búcsúzó, köszönöm, hogy a betegágyamnál annyiszor gondom viselte, én már nem tudom visszaadni, de majd a jó isten fog gondolni magára. Sokszor csókolja szerető öcsi.”

## 33 ÉVES, EGYGYERMEKES ELVÁLT ASSZONY BÚCSÚLEVELE

Éveken át volt az igazgató kegyeltje és laboránsként is a vállalat egyik legfontosabb embere. A pártbizottság utasítására az asszonyt el kellett helyezni a vállalattól, de az igazgató nem merte közölni vele, elutazott külföldre:

„Édes Lajoskám!

Bocsásson meg, hogy így írom, most talán megengeded!

Ma reggel Zámos elvtársnő közölte velem utasításaidat, kérte, ha egy kicsit is szeretlek, megteszem: elmegyek a vállalattól. Sajnálom, hogy neked nem volt bátorságod közölni velem, bár az elvtársnő szívesen vállalta a hóhér szerepét.

Azt mondtad, bízzam benned: bár soha ne bíztam volna senkiben, akkor talán még ma is élnék! A karriered töretlen, már nem állok az utadban.

A kislányom nem szeret Téged, talán ösztönösen érzi, hogy azt veszed el tőle, ami pótolhatatlan, az anyai szeretetet. Azért kérlek, a lakást - ha lehet - ne vegyétek el tőle, hogy ne kelljen fűtetlen előszobában, albérletben hányódnia, mint nekem kellett. Z.-né azt mondta, hogy azt is jogtalanul adtad, azért félek, hogy elveszitek. Tudom, hogy lelkiismereted talán nincs is, de ha már engem embernek sem néztél, legalább egyetlen, beteg kislányomnak hagytál volna meg, amíg szüksége van rám. Ki nem tudom szavakban mondani, mennyire fáj a szívem, de mégse mertem őt is magammal vinni. Az adott szavadat visszavetted, most már zavartalanul boldogok lehetek hön szeretett feleségeddel, hiszen egy ember elvett élete ragyogja be boldogságotokat! Nem kérem, hogy felejts el, hiszen soha nem is gondoltál rám, csak magadra. Szórakozz jól továbbra is, és törtess csak felfelé, mint mindig! Ili”

#### 57 ÉVES HÁZTARTÁSBELI

„Sanyikám! nekem egy kommunista temetést rendeztetek. Nagyon megbabonáztak és imádkoztak is rám.”

#### 45 ÉVES MUNKÁSASSZONY

„Nagyon kérem a rendőrséget, a nevemet kérem ne közöljék le az újságban, akármi is lesz velem. Senki nem segített rajtam, mindenki csak kigúnyolt, azt mondták, bolond vagyok, elfordít tőlem mindenki!

Drága kislányom, vigyázz magadra, jó legyél, anyu jusson eszedbe mindig!”

*(Szétfut az írás, tovább nem olvasható.)*

\*

Tavaly 4800-an voltak öngyilkosok, és 1400-an haltak meg közlekedési baleset következtében.

*(1976)*

## L. Z. örökös falai

Elpusztult, hogy szeressék, és  
mindent elkövetett ez ellen.  
(Keres Emil)

Olyan formátumú tehetség volt,  
amelyiknek állandóan ütköznie kell.  
(Pétervári István)

Megsiratni való, hogy mint a többi  
veszélyes zsenit, őt sem tudtuk megtartani.  
(Illyés Gyula)

Alkotni csak az tud,  
akiben szenvedély van.  
(Buda Béla)

Különbözősége nem erény volt,  
egyre inkább tehertétel.  
(Kovács András)

Latinovits Zoltán pörei, a felperes (vagy alperes?) örökös távolléte miatt lezárultak, és minden eddiginél nagyobb pör kezdődött igazi hagyatékáról, művészetéről. Ám a hátsó bejárat is hangos, a jól értesültek itt teszik közprédává életének más kincseit és kacatjait. Áll a vásár. Citálják hívők és hitetlenek, misztikusok, anarchisták, alkoholisták, bizakodók, cinikusok - ellentmondásos egyéniségéből, értelmetlen halálából mindenre futja. Szenzáció? Ködbe vész a Ködszurkáló alakja? Az ítéletet nem a hátsó bejáratnál hirdetik. Ám a jelenség porújítás nélkül is figyelmet érdemel, hogy jobban megismerjük őt magát és magunkat.

*- L. Z. gátlástalan jobbító szándéka túl sokszor futott tévútra; győztes csatáinak elvesztésében milyen szerepe volt környezetének?*

KERES Emil, a Radnóti Miklós Színpad igazgatója: Ki tud erre választ adni? Nem hiszek az eleve elrendelésben, hogy a sorsa így volt megírva, de nagyon veszélyes, ha egy színész a poklok poklát egy az egyben éli, ha nem tud önmagára kacsintani, hogy ez játék. Ő nem a valóság illúzióját akarta nyújtani, hanem egyfajta lehetetlenségre vállalkozva magát a valóságot. Életéből nem lehet olyan tanulságot levonni, amelyik adalék lehetne a színészi élethez: határeset volt, egyszeri jelenség.

A kollégák színházalapítási tervét is érdeklődéssel figyelték, még ha tudták is, nem lehet neki színházat adni. Nagyon vágyott az igazi művészi alkotómunkára alkalmas közösségre, de különösségével, rendhagyó magatartásával képtelen volt hosszabban alkalmazkodni bármiféle közösséghez. Elpusztult azért, hogy szeressék, és mindent elkövetett ez ellen. Paradox volt, hogy tőlem mint igazgatótól kérdezgette: eljössz hozzám igazgatónak? Ilyenkor visszakérdeztem: mit csinálsz, ha még két Latinovits kerül a társulatodba?

Egy helyen érezte igazán biztonságban magát, a színpadon, kivéve talán az utolsó időszakban, de akkor sem a közönség kavarta, hanem az attól való félelem, hogy nem tud saját színvonalán szerepelni.

- *Könyvét, a Ködszurkálót a boldogtalan színészek bibliájaként emlegetik, táborokat, ellen-táborokat teremtett ezzel is. Ám aki ellenfélként számításba sem jöhet, most az sem mer véleményt mondani róla. Mi ennek az oka?*

KERES: Kérdése részben válasz is. Valós értékei alapján kell őt megítélni, ami sok kijelentése, türelmetlensége, betegségéből fakadó agresszivitása miatt nem könnyű. Túl közeli még a halála, hogy meghatározzuk helyét a színházművészetben és a társművészetekben - a filmben, a rádióban, a televízióban és a pódiumon. Idő kell a lenyugváshoz, és valaki - nem barát! -, aki vállalkozik rá, hogy átadja a szakmának és a közönségnek az ő értékeit: szükség van előbb-utóbb egy róla szóló könyvre.

Van, aki azért hallgat, mert nem hitte, hogy beteg volt, és csak most jött rá tévedésére. Vagy esetleg nem akar beállni a barátok hirtelen megnövekedett táborába. (Zárójelben mondom, nem tartozom a barátaik közé. Kapcsolatunk nem tudom, minek nevezhető: tehetségének megbecsülése kötött hozzá, és az aggodalom, hogy vigyázni kell rá.)

A Ködszurkáló értéke nem abban van, hogy mennyire állította melléje vagy vele szembe az embereket, hanem abban az akarásban, amivel a színházi életet kívánta megújítani. Ha személyeskedő részeit elhagyják, lehet, hogy a könyv elveszti pikantériáját, de értékesebbé válik, hitelesebb lett volna sok gondolata.

- *Ha a színházban lenne bukás és eget verő siker, ha a művész csinálná a telt házat és nem a szervező, jobban elviselnék egy kolléga sértő rendhagyóságát?*

KERES: Kikerülöm ezt a kérdést, és csak a közönség vonzódásáról beszélek, ami rendkívüli volt. Ő mindig figyelemre méltót csinált, sosem középezt, és minden alakításában volt valami felhívás a szakma számára is. Olyan példa, olyan plusz volt az ő odaállása, amivel szembe kellett nézni. Végül is elégett ebben a feladatban.

- *Színészként ismert; rendezőként milyen volt - hiszen csak Veszprémben rendezett?*

PÉTERVÁRI István, a Veszprémi Petőfi Színház igazgatója: Ebben is a mindenséggel mérte magát. Úgy rendezett, hogy minden szerepet, férfit, nőt, fiataalt, öreget hihetetlen könnyedséggel, átgondolt elő- és utóélettel, teljesen átélve előjátszott. Minden figurába bele tudott illeszkedni. A rendezés egy tekintélyes része iparosmunka - kellék, díszlet, jelmez stb., elkészülnek időben, a kávéscsészét hozzák be, és nem mást? -, mindez kifárasztotta, és félelemmel töltötte el. Elfelejtett enni, nem aludt, olyan állapotba került, hogy két év, két színdarab után nem mertem rendezést rábízni, ezért jött el Veszprémből. Nem tudom eldönteni, hogy jót tettem-e, vagy rosszat. Mentegetőzöm, ha azt mondom, az ő sorsa, már születésekor meg volt írva? Nem vagyok fatalista, de az ő rohanásában benne volt a végeredmény, csak az időpont volt kérdéses.

- *Közöny, közepszer nem járult hozzá sorsa beteljesüléséhez?*

PÉTERVÁRI: Vértől, börtön és Tahiti nélkül - mondjuk, a szocialista társadalomban - Gauguin jobb festő lett volna? Gyerekség, ostobaság így feltenni a kérdést. Az ő művészetét a társadalom megértette, imádásig honorálta. Olyan formátumú tehetség volt, amelyiknek állandóan ütközni kell, ő mindig és mindenütt megtalálta a falakat, benne a szuperérzékeny ember állt szemben a világgal. Nem érti Latinovits művészetét, aki szembeállítja őt a társadalommal.

- *L. Z. utókora lettünk. Hová helyezzük őt a művészek sorában?*

ILLYÉS Gyula: A legnagyobbak közé sorolom. Ha nemzedéknek őt óriási színésze van, ő versenyben van velük. Egyetlen olyan alakítására sem emlékszem, amely ne lett volna megrázó. Műveltsége rendkívüli volt, előadóművészek között különösen ritka (mások



gondolatainak közvetítésében az ő egyéniségük gyakran lekopik). Férfiszepség volt, ami megnyerő modorral, mindenki iránt megnyilvánuló figyelemmel párosult, teljes egyéniségével becsülte meg, akivel csak egy szót is váltott. Célozlak feldúltságára, lelki zavaraira, szeretnék itt egy alapkeretet tisztázni: vannak, akik a józanság nevében lenéznek Csontváryt, Hölderlint, mondván, ami jó bennük, azt lelki zavarainak köszönhetik, ettől nagyok. Ám közöttük, a zavartak között éppúgy találhatunk tehetséges, becsületes és tehetségtelen, hitvány embereket, mint a többiek között. Különben a velük foglalkozó gyógyintézetekből tucatszám lehetne kivezetni a rendkívüli írókat, művészeket. Az alaptétel mégis az, hogy Hölderlin vagy József Attila már földült lelkiállapotuk előtt is rendkívüli tehetségek voltak, ezek közé tartozott ő is.

Az Örök művek világa című versemmel megírása idején meg voltam elégedve, de bonyolult volt, nem az első vonalba soroltam. Egy álmos délután, nem is nagy igényű közönség előtt ő elmondta, és akkor értettem meg, mi van ebben a versben. Óriási hatású művész volt, hihetetlen módon tudott belemélyedni a műbe. Forrt, gőzölt belőle a tehetség, ha megjelent a színpadon, onnan már semmi sem hiányzott. Tele volt emberi - égi? - adottságokkal, megsíratni való, hogy mint a többi veszélyes zsenit, őt sem tudtuk megtartani.

- *Ki nem tudta megtartani?*

ILLYÉS: Nem tudom, mennyi türelem kellett volna hozzá mesterségileg, milyen mértékben volt ő türelmetlen, és milyen mértékben volt a környezete türelmetlen vele szemben. Tragédiája, hogy azért fért bele nehezen minden közösségbe, mert annyira akart a közösségért tenni.

Az emberek nehezen viselik el, aki kiütközik: miért ő és nem én!? Önkéntelenül is lenyomnák, elgáncsolnák, mondjam, hogy amiért nem egyenlő mindenkivel, demokráciaellenesnek vélik. Szerette a közönség, de kevesen értik, mit jelent a rendkívüli ember küzdelme. Ajándékozzák, szolgálják csak a közösséget! Járandóságként várják ezt tőlük. Az emberek lelkiismeretét ha valami fel tudja támasztani, akkor az ilyen emberek halála kell hogy javítsa a közösségi tudatot. Leckéjüket legalább haláluk után tanuljuk meg.

- *A tehetség születik?*

BUDA Béla pszichiáter: Vitatják, nincs kialakult vélemény. Ami nem testi tulajdonság, arról alig tudjuk, mennyire született és mennyire tanult. Az elmúlt századokban született tehetség volt mindenki. Ma tudjuk azt is, hogy a nagy ambíció, a kora gyermekkortól megmutatkozó törekvés rengeteg képességet tud kihozni.

Értelmiségiek, művészek körében alig találni valakit, aki sikereit nem született tehetségnek tulajdonítja, hangsúlyozva ezzel is behozhatatlan előnyét. Ha nem tehetséges, akkor is jó ezt vallani: született tehetségtelen, tehát nem tehető felelőssé - ez mentség a lazításokra, mulasztásokra.

- *A zsenit egy hajszál választja el az örülttől - mondják. Megalapozottan?*

BUDA: Arisztotelésztől származó gondolat, amit szépírói, de filozófiai oldalról is vitattak. Könnyű összeszedni a megszokottól eltérő viselkedésű, nem kiegyensúlyozott idegrendszerű alkotókat, ám a többi ember sem kiegyensúlyozott. Igazán teherbírónak, harmonikusnak csak a népesség 5 százalékát tekinthetjük, további 20-30 százaléknak kielégítő az idegállapota, a többség akár orvosi esetnek is tekinthető. Csakhogy Kiss Gábor könyvelőről ki tudja, miként él? Alkotó ember reflektorfényben van, ami kiemeli a látszólagos összefüggést a lélek diszharmóniája és az alkotómunka között. Esetenként az alkotás a lélek zavaraiából, a létezés nehézségeiből is táplálkozhat, de ez nem általánosítható, és talán művészeti áganként is változó. Például a színpad rengeteg feszültséget képes feloldani.

A komoly művészek - alkotók -, akik kiélik magukat, akiknek sikerük van, általában egészségesebbek, mint a hozzájuk hasonló, de nem tehetséges emberek.

*- A lélek zavaraiért mennyire tehető felelőssé a társadalom?*

BUDA: A társadalom sarokba tud szorítani embereket. A nagyarányú öngyilkosság az emberi létezés súlyos zavaraira, az emberi kapcsolatok teljes hiányára figyelmeztet. Ám az egyénnek igen nagy szerepe van abban, mit fog fel lehetetlen helyzetnek, miért nem veszi észre a kiutat. Úgy gondolom, Latinovits jelentékeny szabadsággal rendelkezett: anyagi függetlenséggel, a kísérletezés, a pihenés szabadságával; fiatal volt, és félreállíthatatlan annyi megbecsülésben részesült.

Az alkotással összefügg az ütközés. Alkotni csak az tud, akiben szenvedély van. Az ilyen ember nem taktikus, hanem türelmetlen, nem tudja kijátszani az esélyeit. Az alkotó ember vállalja a harcot, gyakran győz, gyakran kikap, ám mindkettőben önmaga igazolását látja, amitől csak határozottabbá válik. De a színészi alkotást elsősorban nem ez, hanem a nagyfokú érzékenység jellemzi, az erős önértékelés, a sérülékenység. És a színészi munka jobban beágyazódik a társadalmi környezetbe a többi művészi tevékenységnél, mert jobban függ a műsorpolitikától, az anyagi lehetőségektől.

*- Elfogadható az orvos számára, hogy egy ember sorsa, végzete előre megírt?*

BUDA: Ha valakit sikerül orvosi esetté minősíteni, akkor családja, környezete is megnyugszik: benne van a baj, ez pedig a szakemberre tartozik, aki majd igazít a szerkezeten. Noha a társadalom nem mindig hibáztatható, még az igazi elmebetegek esetében is található a környezetben bizonyos változtatási lehetőség. Ismerünk notórius veszekedőket, akik a munkahelyek sorát háborúzzák végig, valóságos rémekké válnak. Mégis az a tapasztalat, hogy egy-egy munkaszervezetet is jellemez, milyen összeütközések zajlanak benne. Jól működő szervezet ezeket jól tűri, vagy egészségesen távolítja el. Miért tud az egyik munkahely hasznot húzni a szokásostól eltérő viselkedésű tehetséges emberekből, és miért nem tud a másik? Az „orvosi esetek” okozta feszültségek a társadalmi feltételek miatt válnak orvosi esetté, ez éppúgy vonatkozik a házastársi, családi kapcsolatokra, mint a munkakapcsolatokra. Ezért kerül előtérbe az orvosi gyakorlatban a társas kezelés, amibe egész családokat vonunk be.

*- L. Z. művészetét rengeteg alakban őrizte meg a technika. Milyen hatással lehet ez utóéletére?*

KOVÁCS András filmrendező: Megyeri nagy színész volt - elhisszük. Csontos, Kabos jobban a miénk, mert filmekben is fennmaradtak. Latinovits „utóéletében” szerepe lesz annak is, hogy ő nem „csak” színész volt, nemcsak művészi módon tolmácsolta a műveket, hanem új értékeket alkotott belőlük, például az Ady-műsorában.

Ahogy Soós Imre kifejezte egy korábbi korszak lényegét, úgy volt ő a hatvanas évek típusa. Ezekben az években kapott lehetőséget, vele lépett színpadra a kezdeményező, a falakig elmenő nehéz ember. A színészi alkat, arc mondanivaló is. Ugyanaz a tehetség bizonyos korszakokban nagyon szükséges, máskor elmennek mellette, sok színész nem kiöregszik, hanem a benne megtestesült tartalom időszerűtlenné válik.

*- Tehát: időszerűtlenné vált, kereste a helyét, felkapaszkodott minden szekérre, végül a kerekek alá került? Ami itt van a Szindbád, Az ötödik pecsét vagy a Bozzi úr sikere!*

KOVÁCS: Akkor művész volt, hogy függetleníteni tudta magát még a karakterében rejlő tartalomtól is, így őrizte meg szerepét a hetvenes években. De látni kell, hogy ez művészi programját is megváltoztatta: a világmegváltás helyett (mellett?) nevetetni akart, énekelni

kezdett, fölesküdt az operettre. Nem szívderítő változás volt ez az ő számára. Megoldást talán az adhatott volna, ha végre színházat kap.

Kusza elképzelései nem annyira útkereséséből, mint konfliktusaiból fakadtak. Közéletünkre jellemző, hogy ezek a kinövései meghatározóvá válhattak. Latinovits lényege nem valami miszticizmus, hanem a nagyfokú türelmetlenség a butasággal, a mozdulatlansággal, mindenemű alávetettséggel, feudális kötöttség szemben.

Elmondta nekem, miért veszekszik. A rendező a színésszel szemben hatalmi helyzetben van. Ő a normális és állandó feszültségből adódó mértéket rendre megkérdezte. Napok múlva kérdezte, és ha észrevette, hogy nincs összhang a válaszok között, ha csak az a fontos, hogy a rendezőnek legyen igaza: elröppent a szükséges tekintély, megszűnt az őt fegyelmező kontroll! - nem tudott uralkodni magán. Az fegyelmezte, ha látta a munka értelmét, hogy azt más is komolyan veszi. Kevés olyan fegyelmezett színésszel találkoztam, mint ő.

Lehetett volna konfliktusunk. A Hideg napok forgatása idején hallottam az öltözői mesét: „Latinovits azt mondta, fenntartásai vannak a filmmel szemben.” Nem érdekelt. A munkája volt a lényeg, a pontos alakítás. A forgatás végén egyébként elmondta, egyetért velem, egyetért a filmmel.

*- Sorsában tehát társadalmi ellentmondások feszülnek?*

KOVÁCS: Igen. Persze minden pályában szerepet játszanak a biológiai tényezők. De mennyire biológiai és mennyire társadalmi okok magyarázzák akár a természetes halált is, hogy meddig él az ember? Nem magyarországi jellegzetesség a kor lelassulása a hetvenes években. Ebbe a csaknem mozdulatlanságba ő nehezebben fért bele, különbözősége nem erény volt, egyre inkább tehertétel. Nem jó szemmel nézték, hogy sokkal magasabbat ugrik másoknál, mert így kiderült róluk, nem csinálnak semmi rendkívülit. Ő azoknak az ideáknak a szellemében akart mozdtítani a társadalmon, amelyek Ady végletes fogalmazásaiban, tragikus felhangjaiban találhatók. Halálosan komolyan vette, amit csinált, ebbe halt bele.

(1976)

## Az anyó, a halál meg én

Két éve keveredett az öregember beszédes viszonyba a halállal. Megvárta már neki eddig kétszer is a *halóruháját*, de akkor nem jutott eszébe, hogy beszélgethették. Vagy ha jutott is, félt tőle. Mostanára összeszoktak: kilencvenhat esztendőből meg nyolc hónapból futotta erre is. Nem maga miatt vágott ám bele a barátkozásba, az anyó az oka mindennek. Az, hogy leesett a lábáról, hogy elhagyta a hallása meg a látása. Ahol ni: most is tölti a tejet, tölti, tölti melléje az egészséget, de még azt se veszi észre, hogy a lábát paskolja...

Megint a fájdalmasabb végével akaszkodott az öregbe a gondolat: mi lesz ezzel a magára nem való asszonnyal, ha ő elhal mellőle? Hat gyerek között sincs egy sem, aki furtonfurt mellette tudna ülni, vele lenni, ahogy ő! Hát ez vitte rá, hogy egyezkedni kezdjen a halállal.

- A tyúkokat bezártad?

A felesleges kérdésre az öreg felkapja a fejét, pedig hetvenöt esztendeje hallja, megszokhatta volna. De szokja meg az anyó, hogy ő semmit se felejt! Egy szívlelkésnyi volt csak a mérge, mert miközben azt billegtette a fejében, hogy válaszként biccentsen vagy kiáltson, tapogatózó pillogása mögött észrevette az öregasszony szemét: - Mennyit változott, istenem! Hát nem ilyen vörös szeme volt neki! - ám a szörnyülködés is rögtön csodálkozásba fordult, hogy percenként látja, mégis tud rajta újat találni. - Micsoda szép lány volt! Kövér. A faráig ért a haja, nem úgy, mint most. - Erre valami melegség kezdett bizseregni az öregben. Hát ezt vajon mi indította el, az emlékezés vagy a kemence?

Be! - kiáltotta válaszul, s furamód az anyó megértette. A szomszéd nála sokkal jobban tud kiabálni, mégis mikor kérdezte tegnap: - Aztán mit mondott a pap a hetvenötödik házassági évfordulón? - az anyó azt válaszolta: - Csak macska, a kutyát sose szerettem! - mire kinevettek.

Ő maga is hogy járt? Mióta az öregasszonyból is kifogyott az erő, ő jár a boltba, leginkább cukorért: mivel a teát nagyon kedvelik, abból kell a legtöbb. Cukor meg fekete céna. Kéri, leteszi elé a kislány, de látja ám, hogy fehér! Szól miatta, mire a kis eladó nevetve mutatja, fekete az, csak a papírba van csomagolva. Kérdezi hát az árát, azt meg olyan halkán mondja, hogy kétszer is meg kell tudakolni. Megint csak nevetnek meg tessékeli is kifelé, hogy ott diskuráljon. Kivel? Csendesen elbotorkál haza. A lába még hagyján, a remegését képes megállítani, ha meg-megtámaszkodik egy ház falába, kerítésbe, de az agyát mihez támassza? Ki tudja, mért vannak ennyire lenézve az öregek?

Mögötte a biciklisek jönnek, gyilkolják a csengőt, de az ő fülében még mindig az a bolti kacagás vinnyog. Rákiáltanak: - Nem hallja, hogy csengettünk!? - Szégyenkezve lehúzódik a vékonyka járdaszalagról, és még visszahallja, hogy a sor elején megjegyzik: - Láttatok, hogy be volt rúgva az öreg Bán?

Hát csúfságra éljen az ember? Nem fél ő a haláltól egy szikrát sem, nem bánná ő már azt se, ha reggelre meghalna! Illetve... Hát éppen ez az, amit meg kell tárgyalni!

- Nem sült még meg a tök?

Nicsak, tényleg, a tök! Nem válaszol, kívül kerül, ahol a kemence szája van, aztán tálcán behozza a szeleteket. Az öregasszony feltápászkodik a padkán, és sorra tapogatja őket. Mind forró. - Hagyd még, mama, feküdj vissza - mondaná, de nincs ereje kiabálni, meg úgyse

érintené. Ülnek hát csendben. Az anyó meg-megtapogatja az ételt, az öregember meg passzítgatja a hátát a kemencéhez. Mennyi idő lehet ilyenkor? Rondák ezek a téli esték, se vége, se hossza... Itt elágazott az öreg gondolata. A kártya felé menjen tovább, vagy inkább az olvasás... Na! Azt mondtam volna az imént, hogy mama? Ezen megütközött. Legalább tíz esztendeje... Igen, amikor azt mondta a téuszben, hogy na most már pihenek egy kicsit, vagyis 82 esztendősen hívta utoljára mamának. Mert a megszólításnak is megvolt a maga rendje. Úgy kezdődött, hogy Marika. Aztán lett belőle Marikám, majd kedvesem, mikor a gyerekek jöttek, növegettek: mama, most az anyó. Mindegyikre tizenöt esztendő jutna.

Nézd már, mit akar az anyó? Felkelt, és ahelyett hogy erre jönné - levinné ő a lábát, átengedné -, amarra tart, neki a kis könnyű székek. Megfogja, billegtetí egyik lábáról a másikra, úgy viszi maga előtt. Nicsak! Érti az anyó az ő nézését, válaszol is: - Megy ez a maga lábán! - Beugratja a széket az asztal alá, aztán kicsoszog. De az ajtót nem nyitva hagyja!? Olyan hideg a lába meg a keze, mint a jég. Mindig fázik, mindig panaszkodik és mégis... A fene rágja meg azt a nyüves ajtót! Figyelné az öreg, hogy mit motoz az asszony, de olyan hirtelen elébe ugrik Mariskája egy darab jeget szopogatva, hogy pislogni kénytelen. Pedig látja! Látja a mosolyát, meg hogy a hajfonat veri hátát, és közben eszi a jeget! Az ember ráfordul: - Ráfizetsz még egyszer, a fene essen abba a jégbe, mit lehet azon szeretni? Mielőtt megint összekocódhatnának a „nyalakodáson”, megjelenik az anyó, most már a valóságban és farkocs nélkül, egy darab sült tököt billegtetve kabátja felfogott sarkában:

- Hát négy vót benn, nem három! - mondja, és leteszi a kint felejtettet a többihez. Az öregember felkel, és dühösen becsukja az ajtót. A fenét csak azért nem emlegeti, mert nem szeret káromkodni, mint sok más. Nem szabad a fenét se sűrűn használni. Egy kis motyogás azért csak kihabzik belőle: - Attól fázik a lábad, attól a sok jégtől!

Az anyó látja, hogy mozog a szája, replikázik is:

- Pedig te tetted be! Látod, hogy négy!

Erre nem lehet mit mondani, pedig azzal is telnék az idő. Na szombaton már jobb lesz, jönnek a cimborák kártyázni. Filkós meg hatos asszonyos, de nem pénzbe, csak süvegelésre! Bezzeg mikor 32-ben beköltöztek a tanyáról, minden téli estére akadt beszélgetőtárs, kártyapartner, egészen addig, amíg a tévé el nem koptatta őket. Megint csak odajutott az öregember, hogy nincs az ő életében semmi öröm. Az a nagytó is meddig volt jó az olvasásra? Talán ha két esztendeig... Már csak a keze írását tudja olvasni, a háborús cimborák nevét; még 1916-ban írta össze őket. Böngészgeti is sokat, el ne felejtse, arra még szüksége lehet... Ott volt az a Varga Ferenc is Zala megyéből, micsoda jó cimborája volt! Hívta le a Bug folyóra fürdeni. Itt Kevermesen nem volt neki semmi fürdőzésben része soha, nem is mert csak kötésig menni, beljebb nem. A barátja meg felkapta, oszt úszott vele! Az finom volt, egészen ráka...

- Te nem eszel? - emelte ki az anyó a Búgból a sült tököt kínálva. - Na! - biztatta az anyó. Felállt, és elvette a már megkezdett darabot. Parázs tök, gondolta, ahogy szénnyomta az ínyével, ebből jóllakok. De a negyedik falatot már úgy kellett lenyomkodni. Ketten sem ettek meg annyit, mint amennyit a szomszédék macskája szokott. Ettől vagyunk gyengék. Pedig hogy felástam a kertet, azt hittem, mennyit fogok majd enni!

Megnézte az öreg az órát. Elszomorodott, még csak a kilencesnél tartott a kismutató. Ilyen korán ők nem mernek lefeküdni. Tizenegykor már fenn lenne, és akkor járkálni kell, mert ha nem alszik, ő biz nem tud feküdni. Ez az egy belérögződött, hiába próbálta, nem tud rajta változtatni. Nem volt alvós soha, a fronton is azért tették fölvezetőnek, ő aztán nem aludt el.

Átjöhetne valamelyik gyerek, de hát... Bezzeg, ha száz forint kell, vagy valami szerszám. Jól van, no, nemcsak akkor, napjában azért valamelyik... - zsörtölődött az öreg, de ez se tudta sokáig lekötni, mert megint csak oda lyukadt ki: menne ő, menne bizony, csak lenne több ereje. Micsoda jó volt utazni! Pedig majd éhen döglött, mert vonaton egy falatot se tud enni, mégis nagyszerű volt. Bezzeg az unokája, az megy, most is Oroszországból küldött lapot... Jó dolguk van, hiába: fenn van a nap, amikor mennek dolgozni, meg amikor jönnek haza, akkor is.

- Feküdjünk! - ugrott fel nagy örömmel az öreg, mert a szeme sarkával észrevette, tíz óra van. Nem volt fáradt egy szikrát sem, de ezen nem szomorkodott, tudta, még nehéz feladat vár rá. Sokáig cihelődtek mindketten. Hová siessenek, nincs nekik egy éjszakára való aludnivalójuk. Végre aztán leoltották a villanyt. Tudta, hogy István itt van a házban. Vagy a kuckóban ül, vagy a szekrény mellett. Ezeket a helyeket szereti. Egyébként nemrég nevezi csak Istvánnak. Hosszú időn keresztül nem tudta, hogy szólítsa. Aztán rájött: ez az ő halála, akkor pedig éppúgy hívják, mint őt: Istvánnak. Mióta ezt így kifundálta, bizalmasabb viszonyban voltak egymással. Az ágyára is akkor ült először, amikor Istvánnak szólította.

- Gyere ide, István! - mondta neki, és beljebb húzódott az ágyon. Várt, várt, de csak nem jött. - Nem intéztél semmit, ugye - korholta az öreg. - Pedig láthatod: mire jutna ez a szegény asszony nélkülem? Azt hiszed, félek? Fél a fene! Nekem is lenne a legjobb, ha csak úgy szépen elaludnék, oszt utánam az özönvíz. De nem tehetem. A világból sem lehet akárhogy kivonulni... Hallgass rám! Mibe kerülne az... - Hirtelen eszébe jutott egy gyerekkori emlék, s érezte, ezzel csatát nyer. - Mondok én egy példát, István; de hitvány egy halál vagy, ha nem eszerint teszel! - Úgy hallotta az öreg, hogy megreccsent az ágy, és ezt biztatásnak vette: - Igazad lesz így neked is, nekem is! Vót itt Kevermesen még gyerekkoromban egy Venczel Lajos nevű ember. Meghalt az asszonya, és a mamáék mentek át siratni, virrasztani. Ott voltam én is. Bejött ez az ember, pálinkát kínált, kiment az üveggel, és a pitvarban összeesett, meghalt. Egyszerre temették őket. Egyszerre, érted? Nem időt kérek én, nem nagy dolgot, csak hogy az anyót...

Mintha sóhajtást hallott volna az öreg, beleegyező sóhajtást, s ettől nagyon boldog lett. Annyit mondott még: - Köszönöm, István! - Megnyugodva átfordult a másik oldalára. Most, hogy így egyezségre jutottak, nyugodtan lehet élni - gondolta, és máris aludt. Álmában biciklizett, igen vidáman biciklizett, és senkinek sem csöngetett a hátába, pedig csupa öregember téblábolt körülötte. Aztán mikor ránéztek, akkor vette csak észre: mindegyik ő, ő maga: Bán István, Kevermesről.

(1975)

**KI ÁLL MÖGÖTTE?**

## Márványaink

Muszka Imre, a csepeliek csodaesztergályosa is köszöntötte 1949 decemberében a hetvenéves Sztálint, és átadta neki a magyar dolgozó nép kétvagonnyi ajándékát. Muszkának, mint valami istennek, minden ünnepi alkalomból ezer százalékok pattantak ki az ujjából, Kossuth-díjat kapott, mellé egy villát, ahol a lakásszentelőn maga Gerő Ernő képviselte Rákosi elvtársat és a pártot. (Akkor ez a kettő egyet jelentett, de ebben a sorrendben.) Muszka Imre sztár volt, aki átnézett az embereken, és kezdte a ráosztott szerepet is rosszul játszani: tízezer forintos keresetből csupán 500 forint békekölcsönt jegyzett!

1956 októberében összetévesztették a nagyszerű embernek ismert másik sztahanovistával, Bordás Gyulával, és a sötétben helyette Bordást lőtték agyon. Muszka disszidált, egy időben állítólag az utcalányok tartották el, hogy később mi lett vele, nem tudom.

A múzeumi pincékbe került hajdani szobrok után kutakodni érdekes dolog, de ha végre ideért Wajda *A márványember* című filmje, kár volna ismételni, amit ő megtett. Megkértem viszont Hári Antal hajdani ifjú sztahanovista lakatost, jelenlegi gépkocsivezetőt, a hetvenegy éves Marosán Györgyöt, a magyar politikai élet ismert alakját és a nála egy esztendővel idősebb Pióker Ignác nyugdíjas gyalust, az Elnöki Tanács tagját, hogy nézzük meg együtt a filmet, és beszéljünk saját „márványainkról”.

„ÍGY VETTÉK LE AZ ÉN KÉPEMET IS”

Zalaszentgyörgyön Háriéknál Antal volt az utolsó, a tizedik gyerek. 1950-ben inaskeresetéből vette magának az első új ruhát, addig mindig csak az idősebbeket örökölte.

- Az újpesti Kilián György Iparitanuló Otthonban beleneveltek, hogy Rákosi az apánk, eszembe sem jutott, hogy másképp is lehetne. Nem panaszként mondom, hisz a „Gábor Áron rézagyúja”, a zakatolások és a mindennapos zászlófelvonás ünnepélyessége ma is bennem él.

Hári Antal szerkezeti lakatosként a Gheorghiu-Dej Hajógyárban kezdett dolgozni - vajon hány húsz-harminc éves tudja, hogy ki volt Gheorghiu-Dej? -, majd miután fél éven át tartotta az előírt 160-180 százalékot, 1953. április 4-én sztahanovista lett: negyedik vagy ötödik sztahanovista harminc munkás közül. A SZIT-ben agit. prop.-titkár volt, hamarosan párttagjelölt lett, pártiskolára ment, szemináriumot vezetett: a hajógyári fiatalok egyik példaképe volt.

A bátyja mint leventeoktató néhány hónapot ült is, és amikor a hajógyárba jött dolgozni, az éberség egymás mellé tette a két önéletrajzot, és vége lett Antal karrierjének: „Miért hallgatta el a bátyja büntetését!? Ellenség, befurakodott a pártba! Miért nem akadályozta meg, hogy a bátyja levente legyen!?”

- Tízéves voltam - felelte, de hiába. Most azt mondja: - Amikor a filmben levették Birkut képét, eszembe jutott, így vették le az enyémet is, nem voltam többé példakép! Lehet, meglepődik, de azt mondom, kellett a sztahanovista mozgalom - na, nem a túlkapásai! -, de abban a gazdasági helyzetben szükség volt a lendületre, és abból a lelkesedésből, munkaszeretetből ma sem ártana egy kicsi! A brigádmozgalom összemosza a különbségeket, úgy csinálunk, mintha mindenki egyforma volna, ha nagyon kirívó, majd „megneveljük”! De a nevelés nevelés, a munka munka, kár összekeverni!

- Kellenek az ilyen filmek?



- Ezekben a sötét dolgokban csak akkor vájkáljunk, ha előbbre viszi az ügyünket, mert ki tudja, mit vált ki a fiatalokból. Szükség lenne rá, hogy megtudják, mik történtek, mert azok is mi voltunk, de ezt a korosztályt még semmi sem rázta meg: nem tudom, szabad-e megmondani nekik. *A tanú* vetítése közben egy ötven év körüli férfi ráüvöltött a fiatalokra: „Ha akkor éltetek volna, nem röhögnétek!” És ha egy ilyen film nem röhögést, de agresszivitást vált ki?

- Mit tud Rajkról?

- Keveset. Gondolom, hatalmi harc áldozata lett. Hallottam, hogyan kaparták el őket: aki ezt csinálta, szerintem bűnös.

- Nem érzi, mennyire ellentmondásos a véleménye?

- De. - Szünetet tart. - Meggondoltabb lettem, családom van, félek. - Megint hallgat, aztán szinte kitépi magából a következő mondatot: - Kellenek ezek a filmek! Döbbenetes, hogy olyan *A márványember*, mintha magyar volna! - Lecsendesedve még hozzáteszi! - Csak a fiatalok is jól értsék!

Hári Antal negyvenhat éves.

## HÍD NÉLKÜL A DUNÁN

Náci bácsi a gyárban van, Náci bácsi ülésen van, Náci bácsi emeletráépít a gyerekeinek: Náci bácsi nem ér rá nyugdíjas lenni!

Élete ismert, és különben is képtelenség volna itt elmesélni, így csak annyit említek az ötvenes évekből, hogy ő volt, aki az országban elsőnek fejezte be az ötéves tervet - 1950. november 30-án fél tízkor -, majd a második ötéves tervet is, és Móré Mihállyal együtt készített másolószabadalmuk aranyérmét kapott a brüsszeli világkiállításon.

Az Izzóban, a Sztahanov-mozgalomban Szlovák és Lutz kezdte a gyorsvágást. Három munkás - amiért elbocsátották őket, és egy évig nem kaptak munkát - javasolta, ne szóljanak hozzájuk. Így érthető, hogy Pióker Ignác sem akart sztahanovista lenni, félt, hogy a nagy teljesítmények miatt utcára kerülnek a társai, és hogy elvész a minőség. Megmagyarázták neki, ha mindenki ezer százalékot teljesít, az is kevés volna. Amikor a többiek elmentek, titokban kipróbálta, mire képes, csak azután jelentkezett.

- Volt munkája, amit szégyellt?

- 1949 decemberében a Sztálin-műszakra előkészítettünk mindent, akkor kiválogattuk a munkát is, így 1400 százalékot teljesítettem, de amit csináltam, úgy nézett ki, mint a mélyszántás, életemben úgy nem gyalultam. Nekem sosem voltak eget verő százalékaim, az ötéves tervek úgy sikerültek, hogy egyenletesen 270 százalék volt az átlagom. Arra mindig vigyáztam, hogy mellettem a többiek is megéljenek. Magunk rendeztük a normát, és a normásnak lediktáltam, hogy milyen fogásokkal lehet elérni ezt a teljesítményt. Volt olyan 2040 perces munka, amit végül 228 perc alatt tudtam megcsinálni, mert újítottunk, ésszerűsítettünk, így lettem a szakma legjobb gyalusa ötször is.

- Azt mondják, Náci bácsi volt Rákosi egyik kedvence.

- Tagja voltam a Hazafias Népfrent elnökségének, és a nyolc párttag minden ülés előtt egy órával jelentkezett nála, hogy megbeszéljük, mit kell tenni, nehogy kisebbségben maradjunk. Egy fogadáson odavitt Vorosilovhoz, és bemutatott... - Könny szökik a szemébe, zavartan felkel, leereszti a redőnyt, előkeres egy zsebkendőt, és csak aztán ül vissza.

- Szerette Rákosit?

- Tudom, miket tett, de én akkor kaptam a Kossuth-díjat, a Szocialista Munka Hőse kitüntetését, hozzám nem volt rossz. Szép szóval engem át lehet vinni híd nélkül a Dunán, és engem sokan átvittek; ő is. 1953-ban magához hívatott. Hiába találkoztam többször vele, majd kiugrott a szívem. Aztán elmondta, hogy igazgatót szeretnének belőlem csinálni, én megköszöntem, és azt mondtam, vannak már, akiknek jóval nagyobb a képzettségük, mint az én hat elemim, szeretem a szakmám, engedje, hogy gyalus maradjak. - Keresi a szavakat, nehogy félreértsem. - Az élethez szerencse is kell: sok olyan ember van, mint én, többet is értem el, mint amit megérdemeltem. Mellettem sok olyan barát, mester, mérnök állt, aki megfogta a kezem, ha kellett; egyedül elveszett az ember. Én örökké hálával és szeretettel gondolok mindazokra, akik segítettek nekem: egy volt közülük Rákosi. Amiért most nem illő róla ilyet mondani, azért én nem hazudhatok.

- Miért hullottak le a csillagok?

- Vicesen azt mondtam a múltkoriban Gazda Gézának: „Ne panaszkodj, kirakatrendezés volt, mi már voltunk a kirakatban, most újak jöttek!” Az igazság az, hogy jogos ellenszenv is kísért a sztahanovista mozgalmat, mert sok sztárt, krekket nevelt, válogatott melókkal, fekete segítséggel futtatták őket. Miattuk a becsületesei közül is lenyomtak sokat, nem beszélve azokról, akik belefáradtak, túlhajszolták magukat.

- Volt kellemetlensége Náci bácsinak is?

- Volt, aki azt mondta az első normarendezés után: „Elintéztétek magatokat, stricik, most mutassátok meg, mit tudtok!” Megmutattuk, de akinek nem volt tehetsége, akarata, vagy nem tudott pontosan dolgozni, ezzel sem ért semmit. Bemutatóra én soha nem mentem, mert vagy olyan kemény anyagot adtak, hogy csak leégett az ember, vagy, ha félrefordította a fejét, elállították a gépet. Ezt itthon is megtették velem, s akkor ferdén gyalultam. Mászor egy vasrudat tettek a fogaskerekek közé, de észrevettem, kivettem. Egyik este tízkor a villamoslépcsőn, máig sem tudom, kicsoda, megkérdezte: „Te vagy az a híres Pióker!?”, és lekevert két vagy három pofont. Úgy fejbe vágtam volna én, hogy csak a lábát rázza meg, ha el nem szalad. Ötvenhatban négy kézigránátot vágtak a kapunkba, az ajtónk kiszakadt, az ablakok betörték. Sejtettem, ki volt, megkérdeztem tőle, etettem neki, aztán igyekeztem elfelejteni. Ekkor vagy másfél évig engem is leprásként kezeltek, de én akkor is odaálltam a gép mellé, és tettem a dolgomat.

- Kellenek a csillagok?

- 58-ban felszólaltam a jó hagyomány megőrzése mellett, s ezt nagyon rossz néven vették tőlem. A brigádmozgalom ismert eredményei sem győztek meg arról, hogy nem volt igazam. Az a véleményem ma is, hogy kellenek a vezető egyéniségek; csak az tud rendet és fegyelmet tartani, akinek szakmai tekintélye van, őt követik az emberek: kell nekik, aki után menni tudnak! Nem hiszem, hogy szerencsés dolog azt várni tőlük, hogy az egész termelést tekintsék át, de aki jól akar vezetni, az időről időre kérdezze meg őket a saját munkájukról, azt értik!

- És a film?

- Félek, hogy fiataljaink félreértik. Úgy érzem, ők elszakadtak tőlünk, talán éppen azért, mert keveset beszéltünk nekik azokról az időkről, dolgainkról.

„ÉN IS FELELŐS VAGYOK!”

Ha televíziónk történeti sorozata napjainkba is belenyúlna, Marosán Györgyöt Gregus játszhatná. 1947-ben vagy 1957-ben nem hasonlítottam volna össze őket, és ha most is a párt titkára vagy államminiszter volna, nálunk akkor sem lenne ildomos ilyesmit leírni. Ettől

függetlenül ugyanabban a faragóműhelyben készült mindkettőjük arca, és a színészmesterség nem idegen tőle sem. Már a második mondatnál a közeli falhoz vagy szekrényhez lép, és mutogat, magyaráz: előad. Két perc után azt hiszed róla, hű, de beképzelt, néhány önironikus megjegyzése után nem tudod, mit higgyél, amíg rá nem jössz arra, amit legalább a lexikonokból tudsz: hogy Marosán bensőséges viszonyban van a történelemmel. Pedig éppen ezért választottam őt harmadiknak, hisz például az MDP főtítkárhelyetteseként ott ült a lengyel párt egyesülési kongresszusának az elnökségében, ahol a filmben is szereplő Bierutot a párt vezetőjévé választották, és ahol - megdöbbenésére - megfosztották minden tisztségétől Gomulkát, akit ő nagyon nagyra becsült. Mellesleg Marosán az egyik legnagyobb magyar filmfogyasztó is - évente 100-200 filmet néz meg! -, ahogy ő mondja magáról: közismert filmbolond. A vetítés végén mégis felugrik:

- Nem adok interjút, ez nem „sztahanovista film”, ez az egész személyi kultuszról szól, aminek én is részese voltam!

- Úgy értem, felelősnek érzi magát?

- Igen. Felelős vagyok, amint ezt 1957-ben is elmondtam.

- Annak ellenére, hogy 1950-ben halálra ítélték, és csak 1956-ban szabadult?

- A Rajk-per idején még a Politikai Bizottság és a titkárság tagja voltam!

- És megakadályozhatta volna ezt a tragédiát?

- Egyedül vagy néhányan semmiképp, de legalább lemondhattam volna, ám én a helyemen maradtam, mert a Rákosi megkérdezte: „Pártszakadást akar előidézni?!”, amit én soha nem vállaltam.

- Ennyire megrázta a film?

- Nagy mű. Ez az egyik legjobb Wajda-film, mert nagy művészi erővel, merészséggel és bátorsággal nyúl egy minden szocialista országot érintő témához. Nemcsak Birkut, a sztahanovista kőműves képését szedték le a Nowa Huta-i homlokzatról, de Bierutét és Gomulkáét is. Ezek összefüggenek egymással, a személyi kultusz és a sztahanovista mozgalom következnek egymásból, és hatnak egymásra. Mi is nyomozhatnánk sztahanovisták után - Pióker, Horváth Ede a ritka kivétel -, akik morálisan nem csúsztak félre.

- Mit jósol, hogyan fogadják nálunk A márványembert?

- Jártok tőle, hogy az utánunk jövő generáció csak a pikantériáit veszi észre. Bárcsak maradna ebből a példátlanul hősi korszakból az emberek szívében és lelkében valami! Vegyék észre, hogy egy egészen más Lengyelországban kezdődik és végződik a film; döbbenjenek rá, milyen hősi és tragikus utat tettünk meg; érezzék és tudják, hogy a két ország történetében mi az azonos, és mi történt másként.

Azért is üdvözlöm lelkesen a filmet, mert végre mi beszélünk a témáról, és nem ellenségeink. Hiszem, hogy csak az a rendszer mer nyíltan szólni önmagáról - a hibáiról is -, amelyik elég erősnek érzi magát. Nálunk megfelelő légkörre talál A márványember, a magyar kultúrpolitika is azon van, hogy szülessenek olyan művek, amelyek képesek mulasztásainkat, de akár bűneinket is megmutatni anélkül, hogy erényeinket lesöpörnék. Mindezzel együtt nagyon sokan ellenérzésekkel fognak majd viseltetni a filmmel szemben, mondván: „Menjenek a fenébe, ne vakargassák a múltat!”

- Félnék, hogy ez a múlt a mai politikára is rossz fényt vet?

- Ez a folytonosság hibás értelmezése. Mi az ötvenes évek bűneinek nem vagyunk folytatói, a munkásmozgalom folytonossága, különösen Európában, jóval nagyobb távlatú! Ezzel együtt sem állítom, hogy megtanultuk kivédeni a hatalom minden torzító hatását, a stabilitás nemcsak a jót, a rosszat is állandósítja.

- Mikor készül el önéletrajzának éppen a szóban forgó évekkel foglalkozó kötete?

- Tíz éve megvan.

- És mikor jelenik meg?

- A közeljövőre ígérik, és remélem, ez is segít majd a fogalmak és a történetek tisztázásában.

- Interjú „helyett” megírhatom ezt a beszélgetést?

- Magára bízom, de az ügynek ne ártsunk! Egyébként sem kell nagy port verni e film körül, menni fog anélkül is, hogy túllihegnénk.

(1979)

## Árvíz után köpönyeg\*

1970-ben újból megtanultuk a Tisza-völgy folyóinak a nevét. A minden korábbi fölülmúló áradástól Dél-Magyarországot megmentették; Makó, Szeged, Sarkad, Szarvas, Szeghalom áll, mi értelmé hát előszedni a régi dolgokat? Egyáltalán: illik-e bármit is fölhánytorgatni a győzteseknek?

Nem erről van szó. Mintha elmeszesedett volna a legifjabb társadalom: struktúrája ott is ellenáll a változásnak, ahol béklyói régóta húsba vágnak. Hogy működik ez a rendszer „hadi-helyzetben”? A párt, az államigazgatás, a katonaság hierarchikus rendjébe „belecsöppent” egy szakmai szervezet - a vízügy -, amely meghatározója (kellene legyen) az árvízvédelemnek. Hogy fungált ez a négyes csapat? Az eredmény ismert. De vajon kié volt a döntő szó? A párté?

Láttam, hogy az érintett dél-magyarországi megyék mindegyike másként szervezte meg a védekezést. Különösen az első időkben voltak nagyok az eltérések, szinte mindenütt más parancsolt. Másfél évtized múltán is az a véleményem, hogy az egyetlen lényeges hatalmi tényező - a párt - szerepe meglehetősen tisztázatlan volt a védelmi munkában, így az idő múlásával egyre nagyobb lett a szerepe, Makó kitelepítését például Komócsin Mihály, a megyei pártbizottság titkára irányította. Az ellentmondásos helyzettel kapcsolatos kérdéseket és a válaszok idejét múlt részeit elhagytam.

*Dégen Imre árvízvédelmi kormánybiztos, az Országos Vízügyi Hivatal elnöke*

- A feltett kérdések csak részproblémák, a fő kérdés az, hogy ki kell építeni a minél nagyobb biztonságot nyújtó árvízvédelmi rendszereket. Csodákkal határos tetteket lehet végrehajtani, de csodákat nem lehet művelni. Az árvízvédelem leghatékonyabb és egyben leggazdaságosabb módszere a kellő biztonságra kiépített árvízvédelmi művek rendszere.

A tiszai árvízvédelem tapasztalatait a Politikai Bizottság és a kormány is megtárgyalta, és megállapította, hogy a korszerűsített vízügyi szervezet - szorosan együttműködve a többi tárccal és a tanácsokkal - képes nagy elemi csapás kivédésére is. Kiemelkedően jó volt az együttműködés a vízügyi szervek, a fegyveres testületek, a tanácsok és a pártszervezetek között. Az egész védekezésből a fegyelmezettséget és a szervezettséget emelném ki, mert alapján pánik nélkül sikerült megoldani a védekezés bonyolult, emberfeletti erőfeszítést igénylő munkáját.

Jóval szélesebb körű és nagyon szoros, jól szervezett hidrológiai előrejelző szolgálatot kell kiépíteni a Tisza-völgyi országok részvételével. Ennek lehetőségét alátámasztja az is, hogy szocialista országok közötti együttműködésről van szó. A kormány felhatalmazása nyomán ennek érdekében mi kezdeményező lépéseket teszünk, amelyek, reméljük, sikerre vezetnek.

Kérdéseivel kapcsolatban: a területi árvízvédelmi bizottság nem folyamatosan működő és nem is operatív szerv. Feladata az állásfoglalás az árvízvédekezéssel kapcsolatos alapvető kérdésekben és az árvízvédelemben részt vevő szervek munkájának koordinálása. Az árvízvédekezéssel összefüggő államigazgatás feladatok ellátása: a közérő mozgósítása, a lakosság áttele-

---

\* Rövidített változat. A teljes szöveg a *Tiszatáj* 1970/10. számában jelent meg.

pítéséről és visszatelepítéséről, ellátásáról való gondoskodás a tanácsokra hárul. Egyébként *az árvízvédelem irányító és túlnyomórészt végrehajtó szervezete a vízügy.*

A vízügyi szervezet egymagában nem birkózhatott volna meg az áradattal, csakis társadalmi méretű összefogás segítségével. Egységes hadművelleti terv szerint mindenki a maga feladatát végezte, és keresztbe szervezés általában nem fordult elő.

Tételezzük fel, hogy mindegyik megyében szervezünk egy területi bizottságot annak ellenére, hogy a folyók nem veszik figyelembe a megyehatárokat. Ebben az esetben a vízügyi igazgatónak az árvízvédekezés legnehezebb időszakában két vagy három területi bizottság munkájában kellene egyidejűleg részt vennie, hogy minden megyében szakmailag irányíthassa a védekezést, amivel kapcsolatban a korábbi tapasztalatok nem vetettek fel problémákat.

Nagyfokú akciókészség, operativitás, gyorsaság, szervezettség, fegyelmezettség, magas fokú öntudat és helytállás jellemezte a honvédséget, és a társ fegyveres testületek munkáját. A kiképzés során a honvédség műszaki alakulatai árvízvédelmi gyakorlatokat is végeznek, így ismerik az egyes intézkedések értelmét és módját. Együttműködésünk kiváló volt. A védekezésben részt vevők harmada fegyveres testület tagja. A szeghalmi kritikus éjszakán, amikor már csak a homokzsákok tartották a vizet, a foki hídnál katasztrófahelyzet alakult ki. Ha nem tudjuk, hogy Szeghalmon állomásozik egy katonai alakulat, ha nincs ott ez a tartalék erő, amelyet nyomban be lehetett vetni, nem sikerült volna megtartani a már roskadó gátakat.

*Kerekes Szilveszter ezredes, katonai árvízvédelmi körzetparancsnok*

- Három dunai és egy körösi árvízvédelmi munka irányításában vettem eddig részt. Az 1965-ös dunai árvízhez képest óriási fejlődés van az irányítómunkában, az anyagi és technikai eszközök színvonalában, a vízügyi szakemberek és a honvédség együttműködésében, mindenben. Ez nem jelenti azt, hogy most nem követtünk el hibákat, de tudnunk kell, hogy öt év alatt is nagyon jelentős fejlődés történt.

Szeged térségében a védekezést a területi bizottság irányította, és *a területi bizottságon én a megyei szervezetet értem.* Ezen belül a szakmai irányítás szigorúan a vízügyi szervezet feladata, legalábbis minden esetben így kellett volna lennie. A bizottság minden anyagi, személyi és politikai erőt mozgósított a „front” számára. A pártnak ezen belül koordináló szerepe van, mert néha komoly ellentétek is előfordultak. A párt a munkát senkitől sem veheti át, csak politikailag kell hogy alátámasszon minden ténykedést, hogy mozgósítson a párttagságon keresztül. Tagadhatatlan, néha úgy tűnt, hogy átvette a munkát például a tanácstól, amelynek egyébként a védekezés feltételeit kell megteremtenie. A honvédség pedig a döntések alapján rendelkezésre bocsátja az erőket és eszközöket.

Voltak vitáink a vízügyi szakemberekkel. Nekünk határozott parancsokat kell kiadnunk, ezek megfogalmazásához nem mindig kaptuk meg a megfelelő szakvéleményt. A Marosnak hazánkban a két parton 50 kilométernyi töltése van. Kértük, mondják meg, hogy hol várható a helyzet veszélyessé válása, hol vannak a gyengébb szakaszok, hogy mi oda tudjuk készíteni az anyagot, és ott erősebb figyelést végezzünk, mert a védekezésnek ez a lényege: ha az erők és az eszközök ugrásra, bevetésre készen állnak, akkor nem lehet baj. Azt a választ kaptuk, hogy mindenütt veszélyes. A Maros vize a makói talajszint fölött volt 4-5 méterrel. Ebből ki lehet számítani, hogy mennyi nyomás nehezedik a gátra, mennyi súllyal kell leterhelni, hogy ne történhessen baj. Az ilyen számvetések elkészítése hiányzott a legjobban a vízügy munkájából. Az volt a véleményük, ha lehet, mindenhová állítsunk embert, mindenütt dolgozzunk. Így nem tudtuk koncentrálni az erőinket, emiatt kellett aztán tépnie magát a honvédségnek, és egyben ez volt a túlbiztosítás oka is. A gátak minden méterének alapos ismerete híján az

előkészületi időket főként az első időszakban nem tudtuk megfelelően kihasználni. Először a gátaikon is nagyon gyenge volt az irányítás. A Körösökön egyes egységeket 24 óra alatt háromszor is át kellett csoportosítani. Másutt is megtörtént, hogy nem oda kérték az erőket, ahol szükség volt rá, feleslegesen rángattak bennünket, elutazgattuk az időt védekezési munka helyett. A vízügyiek mentségére szolgáljon, hogy nem voltak felkészülve arra, hogy célszerű döntéseket hozzanak, hisz 38 esztendő alatt még hasonló helyzet sem volt.

Mi a katonai árvízvédelmi körzeteket nem megyénként szerveztük, ami megosztja az irányítást. Lehet, hogy ezt a beosztást felül kell vizsgálnunk. Befejezésül csak ismételni tudom, hogy minden hiba ellenére sokat fejlődött a védekezés. Csak egy példát erre: 1965-ben még fáklyákkal világítottunk éjszaka a gátaikon, itt viszont végig villany égett.

#### *Győri Imre, a Csongrád Megyei Pártbizottság első titkára*

- A rendkívüli helyzet rendkívüli feladatokat támasztott a politikai munkával szemben is. Teendőink meghatározásánál is csak abból indulhattunk ki, hogy a párt mellett ott vannak az igazgatási, a tanácsai, a tömegszervek, a szakmai és a gazdasági szervezetek - mint például a vízügy -, amelyek gyámkodás nélkül is képesek feladataikat megoldani. Arról mi ebben a helyzetben sem feledkezhetünk meg, hogy a párt a népet szolgálja, nem utasít, nem parancsol, annál inkább, mert ilyenkor könnyebben előfordul - mint azt tapasztalhattuk is -, hogy a meggyőzés helyett, a körülményekre hivatkozva az utasítgatást akarták alkalmazni.

Voltak viták az irányítást illetően. A két szélsőséges álláspont az volt, hogy semmi különöst ne csináljunk, folytassuk a megszokott munkát, illetve hogy valami katonai irányítást vezessünk be. Mindez megerősítette a véleményünket, hogy az ilyen esetekre létrehozott szervezetnek, a területi bizottságnak kell irányítani. Ebből kiindulva egyik feladatunk éppen az volt, hogy erősítsük a tb-t például azzal, hogy benne mindegyik szerv töltsen be a hivatását. A közös cél a hatékony védelem volt. Abban, hogy milyen áron tudjuk ezt megvalósítani, esetenként eltérhetett a védelmi körzetvezető, a honvédség és például a tanács érdeke. Ezt a sokféle érdeket felül kellett bírálni, összhangba hozni a napi és a távlati céloknak megfelelően. De természetesen a döntés után a végrehajtásban a pártbizottságnak is teljes erejével részt kellett vennie politikai eszközeivel. Szakmai kérdésekben sosem vindikáltuk magunknak a döntés jogát, mi az erők, az eszközök megszervezésében, biztosításában segíthetünk. A közvetlen ügyintéző szerepét nem vettük át; ám ha ez elkerülhetetlen volt, akkor az alkotmányos elveknek megfelelően a tb-től felhatalmazást kértünk bizonyos intézkedések végrehajtására, másrészt viszont nem féltünk olyan operatív intézkedések megtételétől, amire a szükséglet kényszerített.

Bár a normális élet megőrzésére törekedtünk, a pártbizottság utólagos jóváhagyásával még szervezeti változást is végrehajtottunk. A tb-ben dolgozó végrehajtó bizottsági tagok munkájának támogatására létrehoztunk egy külön részleget, ahogy nevezték: stábot, amely a vb-tagok keze alá dolgozott, hogy mindig megfelelő legyen az informáltságunk, és időben tudjunk fontos kérdéseket felvetni, illetve a különböző javaslatokhoz hozzászólni. Ezen túlmenően természetesen néhány dolog szorosabban a párthoz tartozott, mint például a munkás-őrség, a karhatalom, a rendőrség tevékenységének összehangolása a területi bizottsággal.

A védekezés szakmai irányításáról az eredmény beszél. Tapasztalatom szerint az első időszakban túl magabiztosak voltak vízügyi szakembereink, aztán mikor a különböző jóslatokat megcáfolta a természet, egy kicsit elbizonytalanodtak, de miután jobban megismerték a gátaikat, a rendelkezésre álló erőket, ismét magabiztossá váltak.

*A veszély az embereknek a jobbik oldalát mutatja meg, a szervezeteknek viszont a gyengéit.* Az irányításnak is sok gyenge pontja volt - maga az első, Battonyával kapcsolatos intézkedés is hibás volt a hiányos információ miatt -, mégis úgy érzem, jóval kritikusan veti fel ezt a kérdést, mint azt az eredmény indokolná. Tanulhatunk, tanulnunk is kell a tapasztalatokból, de jobban kell hangsúlyozni, hogy ezek mégis egy győztes csata tapasztalatai, különben úgy tűnhet, hogy mindenáron a hibákat keresi.

*Takács Lajos, a Körösvidéki Vízügyi Igazgatóság vezetője*

- Nálunk a szakmai vezetés szerepe a védekezésirányításban megfelelő súllyal érvényesült, de igaz, hogy másutt ettől eltérőek a tapasztalatok. Területünkön egységes volt az irányítás. A szakmai véleményeket a pártbizottság és a tanács elfogadta, segítette érvényre juttatni. 1966-ban katasztrofális volt a helyzet, mindenki irányítani akarta a védekezést, nagy volt a széthúzás. Jóleső érzéssel mondhatom, most rendkívül nagy bizalmat kaptunk a megye vezetőitől. A középírányításról csak azt tudom mondani, hogy *a tb nem tanács, és nem is vízügy*, hanem egy olyan eszmei irányító, ellenőrző, politikai tevékenységet is kifejtő testület, amelyik *a pártbizottság segítségével* irányítja, koordinálja ezt a hatalmas munkát. Én a magam részéről a nálunk levőnél jobb szervezetet nem is kívánhatok, annak elismerésével, hogy kiesett kezünkől a szarvasi járás, amelyik terület vízügyileg nem hozzánk tartozik.

Tapasztalataim szerint a honvédség szerepe is egyértelműen meg volt határozva. A néphadseregnek nem lehet célja az árvízvédelem, és ha 1966-ban fel is vetődött, hogy ki parancsol kinek, most nem került szóba ez a kérdés. A honvédség nem ismerheti a gátak állapotát, annak gyenge pontjait, a döntés tehát az erről legtájékozottabb szakemberek, a vízügyiek feladata. Hogy nagy volt a túlbiztosítás, azzal egyet lehet érteni, de nem szabad elfelejteni, hogy emberéletekről és rendkívül nagy vagyonról volt szó. A „kerül, amibe kerül” elsősorban a közérő felhasználásánál volt tapasztalható. A vízügy, mondjuk, száz embert kért egy veszélyeztetett pontra, de a biztonság érdekében az összekötők ezt rendre megtoldották, és a végén 500 ember jelent meg a gátakon.

Nálunk nem fordult elő, hogy különböző szakmai kérdésekben a döntést a politikai vezetőkre bíztuk volna. Ez nem is történhetett meg, mert én egy személyben képviseltem a vízügyet.

A szakmai irányítással kapcsolatban el kell mondanom, hogy mi elvárjuk a szakemberektől, hogy tapasztalt stratégaként irányítsák a munkát, holott nem erre képezték őket, sőt nem is mindegyik szereti az embereket, nem tud velük bánni, nem tudja őket irányítani. Felfigyeltünk erre, és az ilyen embereket leváltottuk, vagy meg se bíztuk ezzel a feladattal, hogy se magának, se a szervezetnek ne okozzunk kellemetlenségeket. Mivel még egy kerítéssel elzárt üzemben is előfordul a csellengés, a belső munkanélküliség, itt bizonyos mértékig természetes is, mert ebben a munkában csak tartalékokkal lehet biztonsággal dolgozni.

Volt titkolódzás, de nem azért, mert a védekezéssel egy időben polgári védelmi gyakorlatot is tartottunk. Még ezen az áron is meg kellett védeni az embereket attól, hogy visszaszök-dössenek az árvízveszélyes, a fakadó vizek miatt fertőzött településekre. Ha mi előre elmondjuk, hogy mikor költözhetnek vissza, nem hiszem, hogy lett volna erő, amelyik meg tudta volna akadályozni a visszaszivárgást. Az a kis misztikum, ami előfordult, a közösség érdekében történt, éppúgy, mint minden más intézkedésünk ebben a nehéz időszakban.



*Hersiczki Lajos vezérőrnagy, a Magyar Néphadsereg műszaki főnöke, a HM árvízvédelmi törzsének vezetője*

- A közigazgatási és vízügyi szervezetek határainak eltérése Csongrád megyében kevés problémát okozott, mert a megye belül van egy vízügyi igazgatóság határain. Mohács-szigeten az 1965-ös kiürítéskor okozott ez nagy gondot nekünk, mert a sziget egyik fele a pécsi igazgatósághoz és Baranya megyéhez, a másik viszont már a bajai igazgatósághoz tartozik, úgyhogy a cél érdekében végül kényszerintézkedéseket kellett tenni.

A hadsereg az egész árvízvédelmi tevékenységet arra építi, hogy a vízügynek segít. A katonai árvízvédelmi körzetek határa egybeesik a vízügyi igazgatóságok határaival, azok közül kettőt fog össze egy körzetbe. Tapasztalatom szerint békében és árvízvédelem idején is képes egyetlen parancsnok is együttműködni két igazgatósággal. Egyébként ezt a szervezetet az 1954-es és 1956-os árvizek tapasztalatai alapján hoztuk létre. Az azóta eltelt időben a mi szervezetünk és együttműködésünk a vízügyi szervekkel kiállta a próbát. Aki a gátakon megfordult, láthatta, hogy a legveszélyesebb helyeken az erők és eszközök többségét a katonaság adja. Ezeken a pontokon egy-két vízügyi irányító szakember vagy gépkezelő személyzet mellett csak a honvédség erőit találhatják. Mi ezt a szervezeti formát - a jelenlegi közigazgatási rendszer mellett, mert ennek bírálata nem feladatunk - jónak tartjuk. Nekünk együttműködési megállapodásunk, utasításunk az OVH-val van, és nem a Minisztertanács Tanácsi Hivatalával. Ennek az árvízvédekezésnek az idején, ha nem is elsősorban Szeged környékén, adódtak olyan helyzetek, amelyek szerint nem elég csupán a vízügygel együttműködnünk. Például a tanáccsal együtt kellett megszerveznünk a lakosság mentését vagy ivóvízzel való ellátását, Szegeden pedig a tanáccsal, illetve a polgári védelmi parancsnoksággal együtt kellett kidolgozni a kiürítési és mentési terveket. A honvédség jelenleg érvényes utasításai nem foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel, pedig különösen a mentési és kiürítési tervekkel kapcsolatban a tanácsi szervezetekkel - akikkel béke idején semmilyen együttműködést nem szerveztünk - kell együtt dolgoznunk. Persze ezt tizenkilenc megyében megszervezni nagyon nehéz dolog.

Egyébként a katonaság és a vízügy együttműködése alapján a baráti és környező országok közül egyedül nálunk létezik árvízvédelmi katonai utasítás, amelyik egészen a szakasparancsnokig meghatározza a teendőket. Vagyis alapjában ez a kapcsolat rendezett. A probléma legtöbbször ott van, hogy a jól átgondolt szabályokat egyes emberek nem tartják be. Gondolom, hogy Kerekes elvtárs is említett ezekre példát. Kétségtelen, hogy Szeged környékén, különösen az első időkben, az egyik legnagyobb hiba az volt, hogy nem tartották be ezeket az utasításokat. Eszerint a védelemvezető és a katonai parancsnok egy nappal előre elosztja a védelmi erőket. Itt viszont egyik pillanatról a másikra követeltek többször is 3-400 embert, de végül nem tudtak dolgozni, mert hiányzott az anyag a védekezéshez. Nekünk hosszú harcban sikerült 1956 után megértetni a katonákkal, hogy ők nem vízügyi szakemberek, a szakmai döntések felelősségét nem vállalhatják magukra. Ma viszont egyes vízügyi vezetők váltak túlságosan katonává, közvetlenül kívánnak rendelkezni a katonai erőkkel, amit a parancsnokok nyilvánvalóan nem hagytak, és ez bizonyos súrlódásokat okozott. Azt is meg kell említeni, hogy a Tisza mellékfolyóin másként jelentkeznek az árvizek, mint például a Dunán, ahol öt nappal előre meg lehet becsülni a várható vízállást, a Körösökön viszont egyik pillanatról a másikra zúdult le akkora víz, amilyenre még nem volt példa. Ilyen körülmények között a védekezést tökéletesen megszervezni nem lehetett.

A tapasztalatok alapján módosítani kell a katonai árvízvédelmi utasításokat is. Szükség van erre azért, mert beléptek ebbe a munkába a hadsereg olyan eszközei, amelyek korábban nem

álltak rendelkezésre, vagy legalábbis nem ilyen nagy mennyiségben. Nincs utasítás például a felderítő repülőgépekkel vagy a mentő helikopterekkel kapcsolatban. Vagy egy másik példa: korábban nem volt ennyi növényvédő szer, mérgező anyag az ország területén, mint most, így a vízellátás megszervezésére sem kellett gondolni. Hogy mennyire komoly kérdés ez, azt saját bőrömön is tapasztaltam. Borsózott a hátam, amikor innen Pestről kellett kiadnom az utasítást - vízszűrő berendezéseink kifogástalan működésében bízva -, hogy a vizet kioszthatják a lakosságnak. A rendelkezések szerint, míg a Köjál meg nem vizsgálja a vizet, addig azt nem lehet ivásra felhasználni. Csakhogy a Köjál vizsgálata 12 napig tart, így nyilvánvaló, hogy ennek az eredményét nem várhattuk meg. Ezeket a kérdéseket nekünk rendeznünk kell, hogy a felelősséget tökéletesen tisztázzuk.

Szeretném hangsúlyozni, hogy a *hadseregnek nem fő feladata az árvízvédekezés*, ezért nem is akarhatná, de nem is tudja irányítani ezt a munkát. A feladatunk az, hogy a védelmi munkákban segítsünk a különböző szervezeteknek, fenntartva természetesen mindenütt a felelősséget.

*Szabó Sándor, a Békés Megyei Pártbizottság titkára*

- Amikor a Békés megyei folyók megleptek bennünket, az árvízvédelmi munkák irányítására *gyakorlatilag nem volt szerzett vezető testület*. Létezett ugyan egy területi bizottság, de van minimális jogkörrel delegált tagokkal, akik csak bizonyos áttételek, konzultációk után tudtak volna tárgyalni, de a vis maior ezt nem tűrte el. Az első lépés az volt, hogy döntésre kész, erre felruházott emberekből létrehoztuk a tb-t. A kezdet kezdetén úgy tűnt, hogy az irányítás a vízügyi igazgatóság kezében van, tekintve hogy információi neki voltak, de ahogy teltek az órák, a tb, az abban részt vevő szakemberek véleményére alapozva, átvette az irányítást.

Rengeteg kísérletet tettünk, hogy felvilágosítást szerezzünk a folyók romániai szakaszáról - nem sok eredménnyel. Úgy gondolom, ez az országos szervek, a kormányzat ügye, sőt népeink közös ügye kellene hogy legyen. Sajnos a rossz informáltság miatt rengeteg kritikus helyzet adódott, nagyon hosszú idő kellett az adatok beszerzésére, és azok is ellentmondóak voltak; például a Fehér- és Fekete-Körös deltájához érkező vízmennyiséget 80 ezer köbmétertől 300 ezerig mindenféle értékre jelezték. Ez roppant megnehezítette a helyzetet a tb-ben, emiatt fokozott elővigyázatosságot kellett tanúsítani. A gyenge tájékozottság, a tapasztalatok hiánya miatt, a veszély nagyságából, a talán túlzottnak is nevezhető felelősségérzetből előfordultak egymást keresztező intézkedések vagy az eszközök túlzott biztosítása. De ki tudja ilyen helyzetben megmondani, hogy tíz percen belül nem lesz-e szükség a kiszállított anyagokra, az odavezényelt emberekre? Előfordult, hogy panaszkodtak az emberek, mert nem volt munkájuk, vagy nem volt zsák stb., ami bizonyos mértékig demoralizálólag hatott. *Pedig nálunk összkomfortos árvízvédekezés folyik*, vagyis mindent fizetünk, márpedig akkor a pénz ellenében mindenkitől elvárhatjuk a becsületes munkát.

A védekezés előrehaladásával együtt alakult ki a szervezett politikai munka is. A megyei pártbizottság a legkritikusabb szakaszokra a vízügyi szakember, a védelmi parancsnok mellé *politikai biztosokat küldött ki az osztályvezetők közül*. Ez bizonyos fókig védte a szakembereket, segített érvényt szerezni a szakirányítás döntéseinek. De ahol lassúságot vagy közönyt tapasztalt a szakember részéről, azt sem tűrte el. Ezek az emberek természetesen többnyire nagyon jól megértették egymást.

Bonyolulttá, komplikálttá teszi a védekezést, hogy Békés megye folyóinak egy része nem a gyulai, hanem a szegedi, illetve a debreceni vízügyi igazgatósághoz tartozik. Például Csökmőt és Újirázt kitelepítették, és ezekkel a községekkel szemben mi védtük a folyó túlsó oldalát, míg a másik oldalon a debreceniek dolgoztak. Azt mondták, küldjünk át hozzájuk embereket

és anyagokat. Ha nem kell a homokzsák, természetesen átvisszük, de bontani azért nem lehet, hogy a túlsó oldalon erősítsenek, mert ez a part is éppolyan drága, mint a másik. Egyéb viták és nézeteltérések is származtak ebből a megosztottságból. Tapasztalatom szerint nem volt meg a koordináció, és ezt nem is lehet egy területi összekötővel megoldani. Igaz az is, hogy néhány napig kiesett a látókörünkől Szarvas város és környéke, amelyik nem tartozik a vízügyi igazgatósághoz, de a megyéhez igen. Később fölkértük a szegedi igazgatóság képviselőit, hogy számoljanak be a munkákról, sőt később oda is küldtünk ki politikai biztost. Szerintem célszerű lenne az egész megye védelmét a gyulai igazgatóság szakembereivel védeni. Egy pártbizottság vagy tanács képtelen arra, hogy két-három igazgatósággal olyan együttműködést alakítson ki, mint azzal az eggyel, amelyik a területén dolgozik.

Az előfordult, hogy két kocsi ment ki egy községbe, de nem hiszem, hogy a vezetésben bárminemű kettősség lett volna, különösen nem azután, hogy kooptáltuk önmagunkat a tb-be, hogy *kineveztük magunkat tb-nek*.

*Polgár István, az Alsótiszavidéki Vízügyi Igazgatóság főmérnöke, védelemvezető-helyettes*

- Azt hiszem, tévesek az információi; feltételezései többségével nem értek egyet. A vízügyi törvény kimondja: „Az árvíz- és belvízvédkezés műszaki és tanácsai államigazgatási feladatainak összehangolását rendkívüli ár- és belvízveszély esetén az ár- és belvízvédelmi területi bizottság látja el... Minden vízügyi igazgatóság területén működik egy területi bizottság.” A vízügy nem vállalat, hanem vízügyi hatósági és államigazgatási feladatokat ellátó szervezet is. Minden védekezéssel kapcsolatos teendő - a szükséges anyagoktól és köz-erőtől kezdve egészen a honvédségi létszámig - szakmai kérdésekkel függ össze. Az árvíz-védkezés területi műszaki irányítását és vezetését a vízügy látja el. A vízgazdálkodást aktívan csak egy zárt vízgyűjtő területen belül lehet megszervezni, tehát *a vizek kártételei elleni védekezésnek sincs semmi köze a megyehatárokhöz*.

Ezek szerint a tb szükséges, a védekezés irányításának egyetlen szerve egy vízügyi igazgatóság területén, több megyére szólóan. Az más kérdés, hogy az érintett megyék nem képviseltették magukat megfelelő szinten, sőt Békés megye külön területi bizottságot szervezett a gyulai igazgatóság területén, és a Körösök hozzánk tartozó 35 kilométernyi szakaszának védelmét teljes egészében a szarvasi járási és városi szervekre, illetve ránk hagyták (ők kitűnően vizsgáztak ebben a munkában). Persze ilyen rendkívüli állapot, hogy egyszerre árad a Tisza, a Maros, valamennyi Körös és a Berettyó, csupán 500 évenként fordul elő.

A vízügyi törvényekben megfelelően tisztázott a területi bizottság összetétele, az abban részt vevők tennivalója is. Így egyértelmű a pártbizottság feladata is: politikailag ők készítik elő minden intézkedést. Mint a terület legfontosabb vezető szervétől, néhány sürgős esetben közvetlen segítséget kértünk. Például 500 db hordsaroglya elkészítését egy éjszaka a szegedi pártbizottság első titkára intézte el, de a makói körzet kitelepítésének lebonyolítása, annak fegyelmezettsége is elsősorban a megyei pártbizottságnak köszönhető.

Valóban volt bizonyos feszültség a honvédség és a vízügy között, ami abból adódott, hogy ellentétben a többi szervezettel, ők úgy érezték, hogy ők is vezetői ennek a munkának, holott a honvédség feladata az, hogy rendelkezésre bocsássa azt az igen szervezett tömeget és technikát, amit máshonnan nem tud az ország ilyen rendkívüli esetben előteremteni. De a védekezési munkának a vízügy az irányítója és felelőse. Meg kell mondanom, hogy mi a szükséges információt minden esetben időben a honvédség rendelkezésére bocsátottuk, amint ezt az árvízvédelmi napló bejegyzései is bizonyítják. Még itt sem voltak a honvédségi erők, amikor közöltük, hogy a Maroson hol lehetnek a veszélyeztetett pontok, ugyanez vonatkozik a Tiszára is.

Nem hozott ez a védekezés semmi olyan tapasztalatot, amelyek alapvető szakmai vagy szervezeti változtatást tennének szükségessé a védekezés irányításában.

*Dr. Komócsin Mihály, a Csongrád Megyei Pártbizottság titkára*

- Nem hiszem, hogy az ön kérdései a legfontosabbak az árvízvédekezéssel kapcsolatban, ezeket a problémákat az élet eldöntötte, de ha kritikai cikket akar írni, az irányításnak is van számos olyan tapasztalata, amiről érdemes beszélni. Ezek közé sorolom például a meggyőzést; az embereknek még ilyen esetben is meg kell magyarázni, hogy miről van szó. Az „elrendelem”, „kiürítem”, vagyis az adminisztratív intézkedések elkerülhetetlenek, de ha előtte politikailag előkészítjük ezeket az utasításokat, ha megmagyarázzuk őket, sokkal eredményesebben dolgozhatunk. Vagyis *ilyen nagy veszély esetén sem szabad csupán adminisztratív intézkedésekre támaszkodni*. Amikor az emberek ellenállásával kell számolni, csak a legvégső esetre lehet hagyni az utasításokat. Hogy a makói kitelepítés úgy sikerült, ahogy sikerült - az többek között a meggyőző munkának köszönhető, annak, hogy a karhatalmat csak utólagos ellenőrzésre használtuk. A fegyveres testületek inkább segítettek, gyámolítottak, semmint parancsoltak.

Nagyon fontos, hogy minden befutott hírt többszörösen ellenőrizzünk. Itt van a ferencszállási kitelepítés példája. Ha nem ellenőrizzük le az információt, az egész Maros-balpartot kitelepítettük volna. Vagy jelzést kaptunk arról, hogy a lakosság meglincselt egy embert Apátfalván, mert átvágta a gátat. Mikor megvizsgáltuk, kiderült, hogy vaklármá volt az egész. De tömegével lehetne sorolni hasonló példákat. Ha a vezetés nem elég nyugodt, könnyen elhamarkodott intézkedések születhettek volna. Bármennyire is kevés az idő, bármennyire is riasztó a hír, a vezetőknek ellenőrizetlen hírek alapján nem szabad dönteniük. Mindennek elkerülésére ilyen helyzetben azonnali és többoldalú hírösszeköttetést kell szervezni. Mindamelletts számos tapasztalata van még ennek az árvízvédelmi munkának, de úgy gondolom, ezek a leglényegesebbek.

*Török László, a Csongrád Megyei Tanács elnöke*

- Nekem ebből a funkcióból kötelességem áttekinteni az irányítómunka minden gyengeségét. Véleményem szerint a *jelenlegi szervezet fő hibája, hogy elmosza a felelősséget*. Mi minden erővel arra készültünk, hogy a folyók a gátak között maradjanak, de ha ezt nem sikerült volna biztosítani, minden illetékes szervnek - beleértve a kormányt is - meg kellett volna vizsgálnia, hogy miért szakadt el a gát.

Felelősséggel állítom és példákkal is tudom igazolni, hogy a területi bizottság a jelenlegi összetételben nem felel meg a feladatának. Négy megyét és azok vezetőit egy ilyen testületbe összefogni, mozgatni lehetetlen, a döntések meghozatalára nincs ennyi idő. Lehet, hogy percek alatt kell elhatározásra jutni, mert különben a késés katasztrófát okozhat. Véleményem szerint *megyéenként kell megszervezni a területi bizottságokat*, és ezek kisebb létszámúak legyenek a jelenleginél. Ez a testület elvileg, politikailag foglal állást a szakmai javaslatok alapján a felmerült kérdésekben. Úgy képzelem el, hogy részt vesz a munkájában a pártbizottság két titkára, a tanács két vezetője, a vízügy két vezetője és esetleg a szegedi tanács elnöke, vagyis legfeljebb hét ember, a többi meghívottat ki kell zárni.

Szükséges ugyanis, hogy a döntés szűk körből induljon ki, mert zavarja a munkát, ha nem egyforma felelősséget viselő emberek vesznek részt abban. Most előfordult néhány esetben, hogy ők jutottak többségbe, és a különböző vélemények miatt ez csak zavart okozott. A felelős vezető testület által hozott döntéseket aztán az elnök mint utasításokat adja tovább az

együttműködő szerveknek. Úgy képelem, hogy *a városokban, a járásokban és a községekben egyszemélyi felelős vezetőt kell kijelölni az árvízvédelmi munkák irányítására*, és ez az esetek többségében a tanácselnök lehetne. Az említett összetételű területi bizottságnak lenne alárendelve egy stáb, amely minden ágazatban képes végrehajtani a döntéseket. Lenne egy titkárság is, amelyik információkkal és a szükséges adminisztrációs munkákkal szolgálná ezt a testületet. Emellé helyezném a tájékoztató és propagandacsoportot is, ugyancsak hármass felépítésben, vagyis a párt, a tanács és a vízügy képviselőiből szervezve. A tapasztalatok értékelésénél kiderült, hogy nagyon sok témával kell foglalkozni előzetesen is. Itt van például a közmunka-kirendelés, amire ugyancsak nem készültünk fel. Tapasztalataink szerint ezt nem lakóhely, hanem inkább munkahely szerint kell szervezni. Azt hiszem, sok olyan pénzt kifizettünk, amiért nem dolgoztak meg. A megnyugtató irányítás és elszámolás érdekében érdemes lenne egységes kartotékrendszerrel felfektetni, ahol gátakon dolgozók munkáját éppúgy nyilván lehet tartani, mint mondjuk azt, hogy kölcsönvett egy csizmát. De hasonlóan előre meg kell szervezni - a veszélyhelyzetre számítva - az étkeztetést, az egészségügyi ellátást vagy például az eső elleni védekezést is. Végig kell gondolnunk mindezeket a kérdéseket, hogy aztán a megfelelő országos és helyi intézkedéseket is meghozhassuk.

Hogy a munkánk sikeres volt, az úgy érzem elsősorban a nagy és korszerű technikának köszönhető, mert az emberekre esetleg húsz évvel ezelőtt is így számíthattunk volna, mégsem biztos, hogy sikerült volna gátak között tartani a vizet.

(1970)

## Túrní és fizetni?

Bődületesen rosszak ezek a tekerős falusi telefonok. Remeg az ajtó, remeg az ablak, nemhogy én, de a csengelei tanácsháza előtt álló kollégám is hallja: valaki eltűnt, azt keresik. Van idő gondolkozni jövetelünk célján, hogy miért túrta a falu éveken át, hogy Tisóczki Mihály tanácstíkárr pénzt kér az aláírásáért? Miért fizettek neki szó nélkül ötszázat vagy ötezret? Miért vesztegettek? Megérte? És aki csak ráfizetett? Neki is muszáj volt gyávának lennie? Végre az asszonyka befejezi a telefonálást, elmondhatom, miért jöttem. Elsápad:

- Az elnök elvtárs tud erről, de ő nincs itthon, én nem mondhatok semmit. - Bizonyosságul össze is szorítja a száját, mintha csukamájolajjal kínálnám. A titkár már börtönben ül, mégis félnek tőle? Majd meglátjuk. Menjünk. Legfeljebb estére megkeressük a lakásán az elnököt.

„MINDEN SOKBA KERÜL”

Agárdi János kőművesmestertől fakírság lenne, ha némaságot fogadna, hisz előbb Tisóczki, utána meg a bíróság rázta ki a pénztárcáját. A történet pedig úgy esett, hogy Agárdi a három Novák testvérrel együtt megvett a tanácstól százezer forintért egy régi, romos épületet, illetve vett volna, de a titkár azt hazudta, hogy mások is pályáznak a házra, de tízezerért megkártyázza, hogy ők kapják. A négy kőműves kisiparos fizetett.

- Ha mi nem adjuk, megadja más. Azt mondtam, kibírjuk még fejenként azt a két és fél ezret a huszonötezer mellett.

- Nem lett volna olcsóbb, ha feljelentik?

- Nem lehetett téglát kapni, örültem, hogy hozzájutottam az anyaghoz. Nem volt melléképületünk, ahhoz kellett.

Ez igen: egy ügyes mondatért tízezer! A jó fogás egyik titka, hogy a víz sodra is Tisóczkinak dolgozik. Mert ha egy kőműves helyben adja le a sápot, akkor legalább a fuvardíjat megtakarítja. Okoskodásomba, beszélgetésünkbe beleszól az eddig hallgató komaasszony, Mák Józsefné:

- Nagy legény volt Tisóczki Miska ahhoz, hogy valaki feljelentse! Sok embert kipártolt, sokan pártolták. Ha például egy kisiparos ellentmond neki, rögtön lenyomja az adóval. Mindenkivel szemben volt neki fegyvere.

Ez a történetből is következik. De miért nem mernek még most sem egy mélyet lélegezni? Miért szabadkozik ez a jó szavú asszony is, hogy a neve újságba kerüljön? Visszajön, persze hogy visszajön két év letöltése után Tisóczki, de biztos, hogy nem titkárkodni! Agárdi még tódít is rajta:

- Megszoktatják ott a kapához!

- Hol élsz, János? - kérdi tőle a komaasszony tekintete, aztán vág egyet a kezével: - Nem kell őt féltetni a kapálástól. Elmén majd a téeszbe ő is, nagyobb fizetésért.

Két és fél ezer csengelei tanyán él, ötszáz benn a faluban. Mindnyájuk világa kétpólusú: aki nem a tanácson dolgozik, az a szövetkezetben keresi a kenyerét. Más nincs. A szövetkezetbe került Tisóczki helyettese is, miután kiderült róla, hogy ő meg az esketésekért kért pénzt. (Ellene még folyik a bünvádi eljárás.)

Tisóczki mind a kilenc felderített vesztegetőjét pénzbüntetésre ítélték, közülük egyedül a kőműves négyes fogat vezetője, Nóvák Imre kapott börtönbüntetést is - felfüggesztve. Novákné mégsem haragszik Tisóczkira, azt mondja, közvetlen ember volt. „Egy picit azért sokba került a téglá, de minden sokba kerül így igaz. Például a Tóth família házat vett a faluban, és mielőtt beköltöztek a tanyáról, építeni akartak a szerzeményükhöz. A titkár a „gyors aláírást” négyezer forintért adta. Ugyanennyit „kért” a bíróság is a megvesztegetésért ifjú Tóth Jánostól. Mégis úgy kezdi, ő nem tud Tisóczkira rosszat mondani. Mondjon akkor jót, dicsérje!”

- Hagyjanak békét, nem foglalkozom vele, nem arra mentem, hogy feljelentsem! Kétszer voltam katona, ott se büntettek, itt a térségben sem volt bajom soha. Engedjenek!

Mielőtt a tehetetlen méreg kihabzana belőlem, a major kerítéséről ránk köszön egy ártatlan tábla: „Mesterséges megtermékenyítő hely. Rendelés munkanapokon.” Röhögünk. Szerda van.

#### TAPINTATOS RABLÓ

Kasza Ferencről már tíz évvel ezelőtt pénzt csalt ki a titkár úr azzal a mesével, hogy egy névtelen feljelentésből megtudta, drágábban vette Kasza a tanyát, mint amit bevallott. Akkor hatszáz forint fejében „eltűnt a levél”. Most kis híján megismétlődött az eset.

- Nem szeretek én erről beszélni, nekünk ez egy rossz dolog, nem akarunk mi a tanáccsal szembe lenni. Ha Tisóczki nem is a tanács, csak annak az embere. Szerette is mindenki, nagyon tapintatos volt.

- Ingyen is segített akárkin?

- Ezt nem merném állítani.

Én sem. Tisóczki Mihály tanácsitkárt 1960-ban már egy fél évre ítélték hűtlen kezelés miatt, ám láss csodát: maradt a helyén, sőt 1970-ben kiváló dolgozó kitüntetést kapott, biztos azért, mert tapintatosan pumpolta meg Kasza Ferencet. De vajon honnan volt bátorsága, és miért nem bukott le?

- Belerögzött. Gondolta, ha eddig ment, ezután is sikerül. - Maga följelentette volna? - ezt Kasza Ferenc kérdezi tőlem. - Nem mint újságíró, mint parasztember följelentette volna!? Nehéz volt ezt a rendőrségnek is bizonyítani, nem szívesen mondta senki. Annyira rosszat nem tett ő, csak pénzt kért. Én magam sem mertem feljelenteni, mert egy házat lehet többre is, kevesebbre is értékelni, és a parasztembernek ezt kötelessége elfogadni. Száztízezerért vettem most házat a faluban. Tisóczki kevesellte. „Tudod, hogy az értékelő bizottságnak sokat kell nekem fizetni, hogy ez így maradjon?” Erre én megígértem, hogy fizetek, csak írja alá. Mert ha csakugyan kihívja az értékelő bizottságot - ha van ilyen -, rám verhet, amennyit akar. Tisóczki emlékezett, hogy egyszer már adtam, hitt nekem. Aztán még ott a tanácson megkérdeztem egy asszonykától, árthat nekem, ha nem fizetek? Nem, mert aláírta. Így aztán nem fizettem.

- Hogy lett mégis koronatanú?

- Nem vagyok én az, dehogy! Azt is mondják, hogy én jelentettem, de Csókási Pista volt, onnan a tanácstól. Elmondta neki az asszonyka, hogy kérdeztem tőle, árthat-e nekem Tisóczki? Nem gondoltam, hogy ez lesz belőle. Behívtam Szegedre a rendőrségre. Teljesen meglepődtem, hogy nem a kismotor miatt, mert előtte azzal büntettek. Aztán ha már egy szót kimond az ember, a többit is mondani kell.

- Ha életében még egyszer találkozik ilyen Tisóczki-félével mit csinál?
- Vettem tanyát, vettem már házat is, nem vásárolok többet. A további véleményemet nem tudom mondani. Nem szeretem ezt a kérdést. Nézze, én beteg vagyok, műtétös ember.

MERRE DURRAN?

Megriad az idegentől a járókás gyerek Fekete Lajosék tanyáján. Az anyja ölében is hüppög, miközben mi számolunk. Féke Lajos a többiekkel ellentétben pontosan elmondja, majdnem pénzénél van a büntetéssel együtt is. Hatvanezerért vette a faluban a telket, ami után 10 200 forint lett volna az illeték. Ő csak 25 000 forintot vallott be, így csupán 4250 forintot fizetett.

Vagyis 6000 forinttal becsapta az államot, és ebből részesült a titkár 1500 forinttal. Mindenki jól járt volna - az államot kivéve -, ha nem jön a 6125 forintos büntetés. De így is csak 11 875 forintot fizetett, tehát olcsón megúszta - és ezt őszintén elismeri.

- Én ilyenbe még egyszer nem megyek bele! Aki nem panaszkodott, hogy Tisóczki pénzt kért tőle, azokat nem büntették. Ha mégis behívták és eltagadta, semmi baja nem esett. Ez a kifizetődő: odaadni a pénzt, és hallgatni róla!

Továbbá „kifizetődő dolog” még a bankrablás, állítólag a heroinnal való ügködés, és jobb gyakorlati érzékűek szerint a zöldségkereskedelem is. Csak sose tudódjon ki minden részlet. És böcsületesnek lenni kifizetődő-e? Fene tudja. Az eddigi beszélgetésekből az szűrhető le: hagyjuk a bögölyt, az a dolga, hogy csípjen! Egy-két nagyhangú csengelei ezt úgy mondja: „Mivel lesz neked több, ha Tisóczki börtönbe jut?” És nem vágja oda nekik senki sem a választ: azzal lesz több, amit nem kell neki adni, meg a becsület se kutya! Fekete Lajos is inkább hátrafelé megy, mint előre:

- Egy úriemberrel szemben mi az esélye egy kicsinek? Őt bentebbről is támogatták. Megtanulta az ember a téuszben is, ha a járástól azt mondják, hogy erre az emberre kell szavazni, akkor azt kell csinálni, akármilyen lesz. Az ilyen magunkfajta, ha tudja is, hogy igaza van: hol kezdje, hová menjen? Semmire sem jut, csak megunja a járkálást. A parasztember csak termelni tud meg fizetni.

„Ha tudja is, hogy igaza van...” Ám a feketelajosoknak ritkán van igazuk. Ha ők kezdet emelnek Tisóczkára - tessék csak végiggondolni! -, önmagukra támadnak. Ez a befalazottság ragadja túlzásokba őket.

- Tudtam, nem más gazemberségéért kapom, amit adnak, hanem a saját bűnömért, azért nyelni az ideget épp elég volt. Senki se tudta, hogy a másik fizetett, mert odaadta a pénzt, és húzódott félre a bajával. Nekem csak az nem megy a fejembe, miért engedték Tisóczkit velünk együtt haza? Ha én csinálom, biztos nem engednek ki. Ő aztán szabadlábon toborozta az embereket, hogy hallgassanak. Eljött hozzám is, hogy tagadjuk el a pénzt. Ez kellett volna csak! Így sem tudtuk az utolsó pillanatig, hogy merre csetten. Ha nem így durran, lehet, hogy becsület-sértésért elvisznek a két gyerek mellől, ő meg röhög egy nagyot.

AZ ŐSZ MEG ELSZALADT

Elbújik előlünk a 68-as számú csengelei tanya. Keresésében átkeveredünk a kisteleki határba, aztán meg a háromszáz-as számú tanyák között élehetetlenkedünk. Villanyfényt itt alig látni, autókat se igen, ez nem az őszibarackon, földiázáson gömbölyödött világ, mint Szatymaz vagy Zákányszék. Kóborolunk reménytelenül, amíg észre nem vesszük a sorompó terelővasán üldögélő öregembert. Ízlelgeti a nevet, amit mondok, de nem ismeri. Indulnánk tovább, amikor megkérdi:



- Maguk jöttek az újságtól? - És néz rám csöndes nyugalommal. Közelebb megyek. - A fürjet hajtják, az őz meg elszalad! - Mit mond? Se bort, se pálinkát nem érezni rajta. Fürj meg őz!? - Nem hallották? Kútba ugrott a tanácselnök, Rácz Tibor.

- Meghalt?

- Nagyon! Itt vannak a rendőrök is.

- Ott volt? Láttá?

- A, messze van az. Mondták.

- Azért őz, mert köze van Tisóczkihoz? - próbálom megfejtetni a szavait.

- Az csak olyan szólás - mondja, és komótosan lekászálódik a vasról. - Ki lát ebbe bele? Tisóczki Miska nem osztozott senkivel, az elnökkel se. Miska egyedül volt a császár, emez meg szegény... A téesz már elfogadta, hogy átmegy hozzájuk, oszt nem lesz tanácselnök. Ők tudják. No, adjon isten! - Láthatja az öreg a sötétből, hogy bávatagon állok a lámpa alatt, mert visszaszól: - Ma sokáig fennáll a tanács, magukat odaengedik.

Messziről látni, hogy rendőr posztol a tanács előtt. Igaz tehát a hír! Mondja is a rendőr, hogy most viszik a halottat a hullaházba. Az udvaron ormóttan stráfkocsi áll, a platóján szalmakupac, alóla hosszan kilóg egy létra. Benn a világos irodában készül a jegyzőkönyv, mi meg toporgunk a szekér oldalánál. Valamiféle hivatal ríhat le rólunk, mert hozzánk lép a halott felesége. Halkan beszélgetünk, s hirtelen eszembe ötlük a tekerős telefon! Neki telefonáltak délben, de honnan tudta volna, merre van a férje, mikor ő csak a szabadnapokon jár haza a félegyházi kórházból, ahol ápolónő. Odajön egy rendőr, hogy ki van még hozzátartozója Rácz Tibornak? Két gyereke, de az asszony nem tudja a címüket. Ő a harmadik feleség.

- Mondta a férje, hogy leváltották?

- Tényleg? Csak állandóan panaszkodott, mióta Miskával ez történt, hogy nem bírja; egyedül nem tudja csinálni.

A két fogatos valahonnan egy kétes tisztaságú fehér köpenyt szerez, azt kötik a létra kiálló végére, nehogy beleszaladjon valami jármű, aztán a hosszas babrálás után csendesen kihajtják az udvarról a lovakat.

#### MEGISMÉTLŐDHEK

Csókási István, a tanács igazgatási csoportvezetője megtette, amit mások nem mertek, följelentette Tisóczkit. Vannak, akik azért ferde szemmel néznek rá, pletykákat terjesztenek róla, aminek a tüzeit még maga a titkár kezdte fűjni. Egyszer csak elhamvad a parázs, talán akad is majd, aki legalább hivatalból megköszöni, amit tett.

- Korrupt volt a titkár, öngyilkos lett az elnök. Van a két dolognak valami köze egymáshoz? - kérdem.

- Talán. Az elnököt a titkár irányította, de ő maga nem tudott semmiről, naiv ember volt.

- Ha ne adj' isten „feltámadna” Tisóczki Mihály: Csengelén tűrnének és fizetnének még egyszer az emberek?

- Fizetnének. Felőlük megismétlődhetne.

Kegyetlen útravaló, gyötri, csak gyötri az embert: „Felőlük megismétlődhetne.”

De miért? Miért tűrik? Hallgatással miért segítik a becstelenséget? Mert pantallóban és félcipőben jár? Mert kiszolgáltatottak a hatalomnak? Mert cimborái miatt is az égig nőtt Tisóczki? Mondják, azért történt így, mert Szegednek ezen legtávolabbi határán hajdan írástudatlan, derékba tört városi bérlők éltek. Kényelmes vélemény, a múlt szekere mindent elbír. Mondják azt is, Tisóczki az oka mindennek, és cinkos mosollyal kérdik: „Látta, hogy ipszilonnal írta a nevét? Azért került olyan sokba!”

Engem Tisóczki Mihály alig érdekel, Tisóczky ipszilonnal, még kevésbé. Belőlük is tizenkettő egy tucat.

*(1976)*

## Vétkes falu?

Mondják, hogy Hercegszántón lecsukatták a tagok a tsz vezetőit. Meg azt is mondják, hogy a vezetők jót akartak tenni a tagoknak, és a vádlottak padjára jutottak. De mit mondanak a tények?

Társtettesként, különösen nagy kárt okozó csalás, sikkasztás és hűtlen kezelés miatt a Kecskeméti Megyei Bíróság két-két év felfüggesztett börtönre, harminc- és huszonöt-huszonötezer forint pénzbüntetésre ítélte a hercegszántói Lenin Termelőszövetkezet vezérkarát: Balla István elnököt, Grosity Márton főkönyvelőt és Barna Gergely Tamás elnökhelyettes főagronómust. A bírósági ítélettel a falu nagy része nem ért egyet, súlyosnak, sőt igazságtalannak tartja; ők tisztakezű, becsületes, jó embernek ismerték meg vezetőiket.

Kinek van hát igaza, a körültekintő bíróságnak vagy a mindennapokkal tanúskodó falunak? Mind a kettőnek. Balla, Barna, Grosity nem bűnözők. Hogyan kerültek mégis a börtön kapujába?

Gyengécske volt a termés 1975-ben, néhány hangoskodó azért a „tagok nevében” verte az asztalt: nekik az egész fizetés jár, osszák ki zárszámadáskor a még hiányzó húsz százalékot és ne kevesebbet! Pénz nem volt, felétették, kiosztották hát a magtárukban hagyott, de már eladott kukoricát. Két hónap múlva megvesszük nekik, gondolták. Közben megdrágult a kukorica, így hatszázezer forintot ráfizettek az ügyeskedésre.

NE HURCOLJANAK MEG!

Az elnök azt mondta a bíróságon: „A jó hangulat és munkaév fenntartása érdekében tulajdonképpen nem is volt ráfizetés, a tsz van olyan erős, hogy ezt az átmenetet kibírja.”

- Csak kicsavarni! Minden évben ez ment Hercegszántón. Az a miénk, amit kiosztunk! Előfordult a többi szövetkezetben, hogy év végén kiárusították az egész állatállományt. Nekik akkor engedték! Jött az egyesülés, és mi nem tudtunk leszállni a ringlispírlől, ezt a folyamatot én se állítottam meg - mondja nekem Balla István.

- Bűnös?

- Csak a zárszámadást tizenketten csinálják, gondolja, hogy ők nem tudták, hogy a vezetőség a jövő évet osztja? Soroljam, még hányan tudták? Miért nem akadályozták meg, hogy kiozzuk?

- Bűnös?

- A többség megszavazta! - Első pillanat, hogy nem néz a szemembe. - Már látom, nem elég csak a tagság véleményére adni. Megfizettem a tandíjat, bűnösök vagyunk.

- Áldozat is?

Hosszan néz maga elé. - Hogyan magyarázzam? Ha szólnak, hogy álljak félre, de így!? Nem tetszett, hogy népszerű vagyok.

- Aki fizet, népszerű!

- Nem azért fizettünk, hogy elnök maradjak! - Dugig a hamutartó, a nikotintól még a bőre is sárga. Észreveszi, hogy figyelem bíbelődését. - Harmincöt éves koromig nem cigarettáztam - mondja, és pattogatja az öngyújtóját. - Kényelmesebb volt főagronómusnak!

- Marad a faluban?

- Miért, el kéne menni? Itt dolgozom tizenkilenc éve, befogadott a község, talán tettem valamit. Csak ne hurcoljanak már meg! - kéri halkán, közben könnybe lábad a szeme.
- Miért hajolt meg az ítélethirdetéskor?
- Mindenkinek köszönök, még egy gyereknek is. Ilyen vagyok iskolás koromtól, belém nevelődött a tisztelettudás.
- Haragszik a bíróra?
- Miért haragudnék? Köszönőlevelet írtam neki, mert részletfizetést engedélyezett.

#### KICSI VAGYOK ÉN

Akár egyetlen cső kukorica egy hatalmas zsákban, úgy lötyög otthon Grosity Márton főkönyvelő. Sértő a hasonlat. Grosity ha kukoricát hall, a kevés haja is az égnek áll, ilyesmi jut eszébe: kukoricások, elkukoricáztuk.

- Huszonkét év alatt megéltem kilenc téeszt és vagy húsz elnököt, mert elnököt könnyebb találni Szántón, mint éjjeliőrt. Megtanultam, év végén nem lehet kisöpörni a tsz-t. Ezért hagytam ott '66-ban egy szövetkezetet, nem voltam hajlandó decemberben eladni a süldőket, januárban meg visszavenni. Tudom, nem lehet kiárusítani, mégis beleestem. Szláv puhaság, hülyeség vagy mi ez bennem? Óriási lehetőségek vannak ebben a bácskai földben, itt másfélszer, talán kétszer ennyit kellene termelni.

- Hol változtatna a csapaton?

- Sehol, vagy magammal kezdeném. Nyavalyás kereskedelmi érettségim van, meg a mérlegképes. Ötezer holdig megfelelek, de 9300 hold már sok. Kértem kisebb beosztást, de rábeszéltek: „A legképzettebb közigazdász!” Egy Budapest környéki tsz-ben a raktáros olyan képzett, mint én. - Bort tölt, nézi, forgatja. - Eltévedtem, mit kezdjek magammal? Se nyugdíjba való nem vagyok, se munkára.

Búcsúzunk. Az utca sötét, tapogatom a járdát hazafelé.

Grézló József raktáros éppen beteg, „feljön a gyomra”, de esztendőnek előtte ő kiáltott: - Álljunk meg, nem a saját kukoricánkat etetjük! Az elnök megnyugtatta, majd megveszik.

- Miért nem kiáltott nagyobbat?

- Kicsi vagyok én, csak a magamét tudom mondani. Messze is vagyok attól, ahol valami történik.

- Hát a lánya, Rizó Józsefné tsz-tag nagyobb-e?

- Nem egyedül ez a három csinálta, de minek szóljon a többi, amíg meg nem kapja a pénzt?

#### VADABBAK AZ EMBEREK

Az elnök javasolta, hogy a húsz százalék helyett csak annyit fizessenek, amennyire pénzüik van; a vezetőség leszavazta. Miért?

Valkai József traktoros: - Mindenki mondta, azért vagy ott benn, hogy harcolj a húsz százalékért, mi ezért megdolgoztunk, követeljük!

- Ha megdolgoztak, hová lett?

- Fene tudja. Mondjuk ki: az elnöknek erélyes, önbizalmas férfinak kellett volna lenni! Emberileg nagyon sajnálom, de vezetőként nem. Hol van itt a középszintű vezetés? Az egyik

agronómus hetekig pecázik. Mit csinál a tagság? Erre húz, arra húz. Nem szólt senki, mert a pénz, csak pénz. Azt gondolta mindenki, jobb, ha megkapom - csak ne került volna három ember elítélésébe. Azt hittük, megússzák, rámege ennek az évnek a terhére.

Mándity Marin takarmányos: - Mindig ott tengődött ez a szövetkezet, hogy meglesz a húsz százalék, vagy sem. Én nem mertem volna vállalkozni, hogy ellene szóljak, nálunk ha pénzről van szó, haragnak, főleg a női személyek, és akkor az igazságnak nincs szava.

Jelity Marinné a lelkesedésüket őrzők gyérülő táborába tartozik.

- Lejártam a lábam minden munkában, most mégsem mernék elmenni a házakhoz agitálni. Vadabbak lettek az emberek, kicsi munkával sokat akarnak keresni, könnyen élni. Sok álmatlan éjszakám volt azóta, vádolom magam, hogy nem mertem szólani.

Valkai István állatgondozó: - Nyolc osztállyal hogyan dirigáljak a felsőbb vezetésnek? Érdekelne ez engem, de olyan horribilis számokat mondanak, mire a végét megérti az ember, az elejét elfelejti. Azért ha mondják, hogy csak a felét lehet fizetni, nem vesszük elő a faltörő kosokat.

Simity Zsivkó, brigádvezető: - A bosszú juttatta a bíróságra őket! Az biztos, én voltam az első, hogy osszunk húsz százalékot, ezeröttszáz tagért mi felelünk. Aki az egyszeregyhez sem ért, saját magától van elnyomva, ömellettük ki kell állni. Ha én végigmegyek a falun, nekem ne forduljanak el! Lenin elvtárs nem a hercegeket karolta fel, hanem az egyszerű dolgozókat!

- A bíróságon nem Leninről, hanem a nyugdíjáról beszélt!

- Számítsa ki, 7200 forinttal lett volna kevesebb a nyugdíjalapom, ha nem fizetnek, csinálják hát úgy, hogy a pénz meglegyen!

- Csalással is?

- Persze!

## KÖZÖS FELELŐSSÉG

Horváth Mihályné üzemgazdász: - Igazságtalannak tartom az ítéletet. Hol volt a pártvezetés, az ellenőrző bizottság, a belső ellenőr? Karácsony körül már sejtettük, hogy állunk, de én kiabáljak, aki meghívottként se szerepel a vezetőségi ülésen? Lehet, meg se hallgattak volna.

Vuity József párttitkár: - Behívtam és figyelmeztettem mindenkit, hogy törvényes úton készítsék a mérleget. Felnőtt embertől ki tudom erőszakolni, hogy őszinte legyen hozzám?

Borhi Sándor belső ellenőr: - Tudtam, hogy túlértékesítés történt, ezt a három vezetővel közöltem is.

- Felelősnek érzi magát?

- Megtettem a kötelességem.

- Csak a három elítélt a felelős?

- Nem, a közép- és felső vezetés, a tagok is hibásak, hogy nem produkáltak eleget. Felülről mégis hármójukat vették elő, mert nem elég erős és biztos kézzel vezettek.

- Belebuknak a vezetők, ha nem fizetnek?

- Lehet. Ilyesmire már volt példa Szántón.

- Víg József, az ellenőrző bizottság elnöke megdolgozott 5000 forintos fizetéséért?

- Nagyjából. Százszázalékos ember nincs. Én is tudtam, mi történik, ha csaltunk, mindnyájan csaltunk. Javasoltam, hívjuk össze a közgyűlést, fizessük vissza a pénzt, ne ítéljék el ezt a három embert, de leszavaztak. Közösen kellett volna vállalni a felelősséget, mert senki nem mert szólni, félt, hogy háborogni fog a falu.

#### KÖZGYŰLÉS 50 FT...

Hercegszántó anyagi. Súlyos a vád akkor is, ha a pénzhajhászás kevésbé feltűnő vagy ennél látványosabb esetei között bukdácsol mindenfelé az ember. Csakhogy Hercegszántó anyagi-sabb az átlagnál is.

Alig múlt el vezetőségi ülés fizetési vita nélkül. Valaki kérvényt írt, adjanak neki több pénzt, a következő ülésen tíz másik tartotta a markát: nekem is, nekem is! Előfordult, hogy a tsz minden ágazatvezetője kérte, emeljék a fizetését. Volt vezető, aki bíróságig vitte fizetési vitáját. Amikor elvesztette a pört, odavágta a párttagkönyvét. (A legérthetlenebb, hogy a járásnál visszaimádkozták.)

Mondják, most a pörtől megijedt a falu. Ennek ellenére 321 aláírással tiltakoztak a járásnál, hogy újból fizettetni akarnak velük a háztáji pluszjuttatásai után. Pedig a leggazdagabb szövetkezetek között is alig van olyan, ahol a háztáji felszántásáért, a műtrágyáért, a vetőmagért nem kell fizetni. Ha ezt a 1,5 millió forintot itt sem engedik el annak idején hebehurgyán a tagoknak, szükségtelen lett volna a mérleghamisítás!

Folytatom. Gyakorlat Szántón, hogy egy-egy gyűlés résztvevőinek fizetnek. Közgyűlés 50 forint, ifjúsági parlament 50 forint, TIT-előadás 50 forint. A napilapokat ma is úgy terjesztik, hogy azt az 50-100-at, amit rájuk ró a járás, közpénzből megveszi a szövetkezet.

Egyéni példa bővebben lenne. Most csak egyet: tönkrement a közös alma, mert az egyik tag vízzel permetezett, hogy többet keressen (egyébként semmi büntetést nem kapott).

#### NEM ROSSZABBAK!

- Mondjon másik falut, ahol a háztájiból 8000 hízót adnak el, ahol még gyümölcsből, zöldségből is annyi terem, hogy szombatoként szántóiakból áll a mohácsi piac! Mi lennénk zsugoriak? Nálunk szerény-szegény az a lagzi, ahol csak háromszáz a vendég! Van menyasszony nem egy, aki ötvenezret összetáncolt egy este. Bohém nép ez, nem anyagi. Amikor úgy jött, inkább a lagziban rúgta a port, a répát meg a kiskatonák szedték - de fizettünk érte!

Szorgalom mellett megfér a könnyelműség meg a pénzhajhászás is. És minden példa csak azt a hányattatást jelzi, amiben a határszéli Hercegszántónak mindig is része volt. Se jobbnak, se rosszabbnak nem születtek az itt élő emberek senki fiánál, sorsuk ráncigálta, taszigálta őket oda, ahol tartanak.

Mi történt itt csak az utóbbi fél évszázadban? A Magyar Királyság nemzetiségi politikája, a „vad rác” elnevezés, a munkaszolgálatra hurcoltak sorsa, az újvidéki vérengzés nekünk történelem, nekik családi, baráti sors. Minden nemzetiség között legrosszabbak a szlávok voltak, „ez a népség a bolsevizmus melegágya”. A vádat tizenkét partizánjával büszkén vállalja a falu.

Az új világba Szántón százak hozták a tenyerükben a szívüket, és örülhettek, ha csak a kezüket ütötték félre. Az első választáskor a Vörös Csepel után nem az iparvárosokban, hanem ebben a községben kapta a legtöbb szavazatot a kommunista párt. A Rajk-per, az ötvenes évek átok-szitok hadjárata Jugoszlávia ellen mégis ezerszeresen sújtotta a felerészt délszláv lakta községet. A mai községi titkárt, Filakovity Márkot is, se szó, se beszéd, kizárták

a pártból 1949-ben. Több embert kitelepítettek. Balra át! Hátra arc! Mi lesz itt? Nőtt a bizonytalanság: ki tudja, mire virradunk, az az enyém, amit ma megfogok, megeszek, magam alá kotrok.

De húsz esztendő alatt miért nem tűnt el a mának élés? Mert a szövetkezetek is rossz hullámhosszra álltak. Lehetett itt belőlük nyolc, hat, három, kettő; sosem abban versenyeztek, melyik épít szebb istállót, gépszínt, melyik lát messzebbre, hanem abban, melyik fizet többet. Mindent kiosztani! - ez a jelszó a mai napig. A szomszédban drága pénzért kutat fűrnak, hogy öntözzenek, itt alig élnek a Holt-Duna adta lehetőséggel: adakozik a bácskai föld, öntözés nélkül is.

## MEGALKUVÁS

Mindhárom ártatlan bűnösnek a saját sorsa a legfájóbb. Az elnök, akinek „soha nem mondtak nemet”, aki mindenkivel együtt tudott sírni, belerokkant küzdelmeibe, így került az árokpartra. Grosity marcangolódik: „Mit kezdjek magammal?” Barna Gergely most lépett leggyümölcsözőbb életkorába: harminchárom esztendő. Töpreng, hogy vészelve át a büntetés-felfüggesztés béna éveit? Népköztársasági ösztöndíjjal tanult, vörös diplomával végzett, válogathatott volna a munkában, de nem, csak haza, csak a falujába, ahol a földosztó karókat az apja is verte a főhercegi birtokba. Most aztán büntetése miatt itt zárták ki abból a pártból, amelynek tagja az egész családja.

- Hogy alakul az életem, ha nem ilyen körbe kerülök? - kérdi inkább magát, mint engem. - Túlteng a demokrácia, csak vélt jogait hajtogatják az emberek. Mindent megtehettek. Egy traktorista részegen meg akarta késelni a gazdaságvezetőt, el se bocsátották. A szocialista sztrájkjéről ne is beszéljünk: „Ha ezen a munkán nincs meg a napi 150 forint, nem csinálom!” Egy hold háztájira már 1970-ben egy hektár termését adtuk. Jégeső után a tag megkapta a háztáji biztosítási díjat, meg hazavitte a 45 mázsa kukoricát is. Még a jégverés is haszon volt.

- Az elnökhelyettes miért nem tett ellene?

- Próbáltam. Megbüntettem egy üzemág-vezetőt, ő fellebbezett, mindenki mosta a kezét, én meg járhattam a bíróságra.

- Ha nagyon fáj, csak üvölt az ember, nem?

- Nem vagyok jelentgető típus, nem adom el a kenyéradó gazdámat. És ha 1500 embernek jó, lehet, hogy az én szemléletem a rossz. - Aztán még hozzáteszi: - Apósom, anyósom, mindenki ebben a községben lakik. Az élet kényszerítette a megalkuvásra.

- Ha az ön nem akármilyen szakmai ismerete, öntudata ide jut, számon kérhetjük a kevésbé iskolázott, napi érdekektől rángatott tagon a szövetkezet sorsát?

Felnéz, aztán másra válaszol: - Könnyen lehetne rendet csinálni: az öt első vezető legyen egy véleményen, és öt-tíz embert írjanak ki, megfordulna akkor minden, még az eget is bemeszelnénk.

\*

A kocsmában áll a füst, folyik a szó. Öten is taglalják, kinek ija-fija a Túrkevéről késve hazahívott új elnök. Az egyik söröspohárra akadt férfi legyint a szövegre:

- Majd elmegy ez is!

A többiek hallgatnak. Se mellette, se ellene nem szól senki.

Kinn csont-ágakat remegtet a szél. Az almafák hegyén néhányan metszéssel bíbelődnek. Egy névtelenséget kérő asszony elsorolja, hányan metszenek rokonoknál, ismerősöknél odaát Jugoszláviában, ahol kétszeres a fizetség - dinárban. A fagyott, havas földön traktor bukdácsol: most vágja a maglucernát. A gép fölött varjak köröznék. - Kár. Kár, kár!

(1977)



## Etűdők dobszóra (Borsodnádásd, 1940-1984)

*„Közhírré tétetik, hogy mindazon háztulajdonosok, kiknek még nemzeti lobogójuk nincsen, kötelesek ilyent beszerezni. Az igénylők jelentkezzenek a községházán, ahol kimutatásba foglaltatnak. Igénylésük és megrendelésük iránt kellő intézkedés fog tétetni.” (Kidobolva Borsodnádásdon. 1940. június 20-án)*

*Kovács Birkás Imre (1899) mondja:*

- Borsodnádásdi öreg parasztember vagyok. 1913-ban, amikor elvégeztem a hat elemi iskolát, az egyik szomszédom ment a gyárba felvételre, s bár még nem voltam tizenöt éves, bementem vele én is az igazgatóhoz, aki ötvenöt fillérért felvett a hengerműbe csapkezelőnek; tizenkét órát kellett dolgozni. Amikor az ózdi ipartestület vizsgálta, nem alkalmaznak-e tizenöt éven aluliakat, akkor eldugtak bennünket fenn a padláson. Abban az évben olyan égzengés volt Nádásdon, hogy a hegyek közt egy hétig jött le a víz. Beszakadt a faluvégi bánya, és a víz kazal szénákat vitt bele. Ekkor apám is bekényszerült a gyárba. Nőttem, növogettem, betanított munkás lettem, darukezelő, 1917-ben soroztak. A gyár a menetszázadból vetetett ki, a hadiüzemben szükség volt rám. Nyílt az agyam a világra, szervezték a vasas szakszervezetet, és beléptem én is. Sok munkás áruló lett, bevitte az igazgatónak a szakszervezeti könyvét, vagy az éhség, a szanálás, a család miatt bevetette a tűzbe. Végül kitettek engem is a gyárból; semmit nem mondtak, csak egyszerűen szanáltak.

*„Legkevesebb 30 főből álló lengyel menekült katona mezőgazdasági munkára igényelhető. Az igénylések feltétlenül a vármegyei Főispán Úrhoz intézendők. Bővebbet erre nézve a községházán megtudható.”*

*Gazdasági iskolás lányok június 7-én elcserélték Papp Gyula iskolásfiú kapáját. Akinél a kapa van, vigye azt azonnal vissza az állami iskolába.” (Kidobolva 1940. június 20-án)*

- Apámnak volt egy kis vagyona. Ahhoz, hogy Kanadába kimehessek, kétszáz dollár kellett. Ez akkor ezerkétszáz pengőt tett ki, és háromszáz pengő volt egy pár ökör. A zsidóasszony is adott az útiköltségbe, és apám havonta tizennyolc pengővel törlesztette. Nem untatom?... Huszonháromban házasodtunk, a hatvanegyedik évünket töltjük együtt a feleségemmel. Az ő két bátyjához mentem Kanadába, s rögtön bekerültem egy kőbányába. Hallja, én a szerencse fia voltam! Mielőtt elmentem, csináltattam itthon egy kis házat nyolcszáz pengőért, így kétezer pengő volt a tartozásom, és egy év alatt az összezt megküldtem. Aztán küldtem az asszonynak ötszáz pengőt, de elárverezték a nagybátyám földjét, s elvették tőle a földre a pénzt, így lett nekem tizenkét hold földem. Már valamit tudtam olvasni angolul, amikor munkanélkülivé lettem. Hirdették, fejőt keresnek. Beálltam: mintagazdaság nagy könyvtárral, úriember gazda, úriember voltam én is, amíg ott dolgoztam. Tíz tehenet kellett fejnem, hallja, a legnehezebb munka volt, amit próbáltam. Megszeretett a gazda, ajánlotta, hogy a szomszéd farmra hozassam ki a családomat, és ingyen nekem adja a használt gépeit.

*„Közhírré tétetik, hogy a vásárokon és a piacokon zsidó árusok helyet nem foglalhatnak, felsőbb rendelkezés folytán ezen árusoknak a kirakodás és az árusítás tilos.” (1940. október 17.)*

- Huszonnyolcban mentem ki Kanadába, és harmincnégy tavaszán jöttem haza. A gazda a saját kocsiján vitt el a montreali kikötőbe. Még a búcsúzáskor is marasztalt, de a hazáját

szerető magyar ember hazajön: apámtól át kellett venni a birtokot. Akik ott voltunk, azok közül ezerből három-négynek sikerült valami. Találkoztam egy Kristóf János nevű emberrel, aki húsz évig egy fillért sem küldött haza, és amikor munka nélkül maradt, és haza akart jönni, azt írta a családjára, hogy jöjjön csak, most döglött meg a kutyájuk, jó lesz annak a helyére... Ahogy megjöttem, behívtak a csendőrségre, s rám üvöltött a csendőr: „Nem érdekel, hogy hol volt, hanem az érdekel, hogy sok *nistát* látott!” Így mondta, nem úgy, hogy kommunistát. Megbízott, hogy figyeljem meg, ki hallgatja az orosz rádiót. Egy hónap múlva jól letolt, hogy nem jelentettem senkit. Előbb egy zsidó kereskedőnél kaptam munkát, majd amikor a háborúra bővült a gyár, visszavettek. Egyfolytában harmincöt siktát dolgoztam végig, száz-harminc pengőt kaptam, vettem érte egy tehenet.

*„Közhírré tétetik, hogy a Kormányzó Úr Ő Főméltósága nevenapja alkalmából, vagyis péntek délután 3 órakor a községháza előtt gyülekeznek mindazon levonták, akik ezen a délutánon gyári munkával elfoglalva nincsenek, hogy úgy, mint minden esztendőben, az idén természetesen felsőbb parancsra is örömtüzünket gyújthassuk és megfelelő ünnepséggel ezen délutánt eltölthessük. Névsorolvasás lesz itt is, az igazolatlan távollevők szigorúan büntetve lesznek. Ezen a délutánon csak sapkával jelennek meg a levonták, de a szombati napon már teljes felszereléssel, vagyis puskával. Aki otthon hagyja, ugyan-csak meg lesz büntetve és haza lesz küldve érte.” (1940. november 30.)*

- Apám a francia kommün után, 1880-90 között lett szervezett munkás. Megkérdezték tőle: leszel cocilista? Mi az? Sem adót, sem papot, sem kántort nem kell fizetni! Persze hogy belépett. „Nem parancsol nékem, nem parancsol nékem, nem parancsol nékem a bíró, a bíró, de a bíró. Nem parancsol sem a bíró, sem a jegyző, sem a pap. Az parancsol nékem, az parancsol nékem, aki nékem ennem ad, mert én vagyok a kommunista, cocilista vezető!” - így danolta az apám. Vagy öt esztendeje szerepeltem a *Régi nóták őrzői* című tévéműsorban. Életem vágya, hogy még egyszer lássam magam...

*„Közhírré tétetik, hogy az ózdi lóvásártéren március 23-án délután 2 órakor a lóértékesítő szövetkezet Németország részére szérumló vásárlást tart. 4-8 éves, 165-172 cm magas, kisebb hibákkal rendelkező melegvérű herélt lovak vásároltatnak, melyeknek szívük, tüdőjük egészséges legyen. 450-600 P. vételárat fizet a szövetkezet. Csakis olyan lovak állíthatók elő, melyek a katonai osztályozáson V vagy N jelzést kaptak járlatlevelükben. A járlatlevelet megfelelően irányítva minden lótulajdonos hozza magával.” (1941. március 18.)*

*Mikolai Vince (1915) mondja:*

- Csallóköziek vagyunk, Nagymegyerben születtem, apám kommunista munkás volt Szlovákiában. Szakmám nem volt, zsákoló voltam egy zsidó cégnél Pozsonyban, így csak péntek délig dolgoztunk. Tudtuk, mi érkezik az uszályon; még a mazsolából is jutott, volt pénz rogyásig. Nőtlen voltam, voltak nők, szép volt! Prágában lettem katona a Masaryk-hadseregben. Harmincnyolcban a magyarokat elbocsátották, s akkor behívtak a magyar hadseregbe. Kellott a kiképző, hamar szakaszvezető lettem itt is. Volt egy csendőr alhadnagy nagybátyám, aki megmondta, amit tudtam: ha nem leszek csendőr, mehetek a háborúba. Kioktatott, hogy az orvosi vizsgálaton is álljak vigyázban, meztelenül se lehet elterpeszkedni, akár egy tehennek. Százhatvanhat jelentkező közül nyolcvankettőt vettek fel, köztük engem is. Harminckilencben lettem csendőr, iskola után negyvenegyben átkerültem Diósgyőrbe, mivel szlovákul tudtam. Huszonöten voltunk az őrsön, több település tartozott hozzánk. Görömbölytapolcán cügos cipőben adtuk a fürdőügyeletet.

*„Közhírré tétetik, hogy folyó évi július 6-ik napjától kezdve az úttesten a közlekedés a menetirány tekintetében megváltozik, ennél fogva a következőkről értesítem a lakosságot: a haladás iránya az úttesten annak menetirány szerint jobb oldalon kell haladni. Az előzés: a járművet csak balra szabad előzni. Útkereszteződés és elágazás: balra a külső nagyívben, jobbra a belső kisívben kell bekanyarodni. Ha járművek olyan útkereszteződésnél vagy útkanyarnál találkoznak, ahol a közlekedést rendőr vagy csendőr nem irányítja, a jobb felől jövő járműnek a többi járművel szemben elsősége van. Megállás: megállni általában csak a haladás irányának, tehát jobboldalon szabad. A gyalogosok haladása: Szembe jövő gyalogjárónak jobbra kell kitérni.” (1941. június 24.)*

*Kovács József (1920) mondja:*

- Negyvenkettő augusztusában a Don-kanyarban szilánkot kaptam a combomba, és a légnyomástól egész megkergültem. Melegem volt, és ott a búzatábla mellett, ahol kötöztek, letettem a zubbonyom egy farakásra. Szekérrel hoztak arra egy haslövéses katonát, az fázott, és feldobták rá a zubbonyom. Az illetőt továbbvitték, és amikor meghalt, kivették a zubbony zsebéből a dögcédulám, és a sírkeresztre ráégették az én adataimat: „Kovács József. 1920-1942. 13. sz. árkász zszlj.” Nemsoká hazaküldték a jegyzőhöz a zubbonyomban talált kis motyót meg egy lelkész levelét, hogy meghaltam. Heten vagyunk testvérek, apámat mégis megütötte a hír. Hogy mondja meg anyámnak, aki elég gyenge szívű volt? Egy-két napig tartogatta magában, de csak muszáj volt szólni, mire anyám elkezdte a jajveszékelést, hogy azt sem tudja, merre van a sírom!

*„A kik a hadrakelt sereghez karácsonyi ajándécsomagot akarnak juttatni, a Vöröskereszt útján jelentsék be ebbeli szándékukat az előjárásnál további felvilágosítás céljából.” (1941. december 15.)*

- Volt nekem négy süldöm anyáméknál, s az volt a terve, hogy eladja őket, és valami sírmeleket készíttet nekem. Ez aztán nem következett be, mert kezdtek jövegetni tőlem a tábori lapok. Azért addig nem hitték el, hogy élek, amíg haza nem jöttem a kórházból szabadságra. Anyám nagy jajveszékeléssel fogadott. Örüljön inkább, hogy itthon vagyok! Csak nem akart örülni. Miért tetszik sírni? „Tudom én azt!” Hát ha tudja, mondja meg! „Mert, fiam, te egyszer már meghaltál. El is harangoztattalak.” Ez már komoly mese! Elmondtam neki, hogy augusztus tizenharmadika óta dögcédula nélkül vagyok, és zubbonyom sem volt, amíg haza nem jöttem. Egyébként a zászlóaljából senkivel nem találkoztam, még az újoncok közül sem. Lehet, hogy valaki hazakerült, csak komolyabban megsebesült, és tovább már nem volt a háborúra szüksége.

*„Felhívom a lakosságot, hogy a háborús szükségletek miatt mutatkozó anyagihiány miatt hatósági rendelkezés folytán gyertyát égetni nem szabad. Így igyekezzen mindenki halottai iránti kegyeletét koszorúkkal és virágokkal leróni, este 5 órakor mindenki hagyja el a temetőt.*

*November hó 2-án hajnali 3 órakor a rendes közép-európai időszámítás lép életbe, felhívom ezért a lakosságot, hogy holnap hajnali három órakor az óra két órára lesz visszaigazítva, és a lakosság az órát igazítsa vissza.” (1942. november 1.)*

*Mikolai Vince folytatja:*

- Tábori csendőrként mégis ki kellett volna menni a frontra. A hazatérők a csendőrörsön jelentkezéskor elmondták: ott nincs kímélet, hogy csendőr vagy nem, az első vonalból is vissza lehet jönni, de hátrább is meg lehet halni. Két héttel a bevonulás előtt megettem egy csomó sózott szalonát, meg ittam fél liter feketekávé, és úgy belázasodtam, hogy még a

vaságy is reszketett alattam; mentő jött értem. Besárgultam, még a körmeim is sárgák voltak, vagy két hónapig feküdtem a kórházban.

*„Közhírré tétetik, hogy: általában mindenki jól felfogott érdeke, hogy aki akár tüdő-, akár nemibeteg, azonnal gyógykezeltesse magát. Ezt nemcsak a magyar faj jövője követeli meg, hanem erre minden magyar állampolgárt törvény kötelez, aki pedig e törvényes rendelkezéseket nem fogja betartani, hatósági úton lesz gyógykezeltetés alá véve. Annyira pusztítja a tüdőgümőkór a madárfajt, hogy törvényes beavatkozás vált szükségessé a védekezés érdekében. Aki beteg, ne legyen álszemérmes, azonnal gyógykezeltesse magát. Klaniczay Jenő jegyző.” (1942. május 29.)*

*Mikolai Vince folytatja, és a felesége közbeszól:*

- Meglátogatott a kórházban egy csendőr őrnagy bennünket, rám támadt: „Maga egy prágai csavargó, direkt megbetegedett, hogy ne kelljen a frontra mennie! Gondom lesz magára, nem fog a fürdőügyeleten fehér kesztyűben sétálni, hanem a hegyekben fogja taposni a sarat.” Így kerültem negyvenhárom szeptemberében Borsodnádásra. Hogy itt ki volt nyilvántartva, csak a parancsnok ismerte, én, a szakaszvezető inas voltam, tudtam csak, hogy - mi is volt a neve? - talán Hunyánszky Béla meg az Érsek Poczenék fia illegálisan kiszökött a Szovjetunióba. Ez az Érsek gazdag család volt, időnként azért tőlük is kellett kérdezni, nem kaptak-e levelet a fiuktól, figyelni kellett, nincs-e valami kapcsolatuk. Nem tudni, mi lett a fiatalemberekkel, egyik sem jött vissza a felszabadulás után.

- Amikor a férjem idehelyezték, a községházán dolgoztam. Nádasd kicsi hely, fontos volt a kenyér, jobban tartottak az emberek, kirívó eset itt nem volt. Egyedül talán Fábián volt az, aki jobban ki mert állni az elvei mellett. Öt aztán ez a rendszer párttitkári beosztásba tette.

*„Aki a községi állandó utcaseprői állást elnyerni óhajtja, három napon belül jelentkezzen a községházán.” (1942. június 16.)*

*„December hó 6-án egész nap a borsodnádasi határban vadászat fog tartatni Kishanta, Óbikkhegy, Körtvölgye erdőrész területén. Felhívom a lakosság figyelmét, hogy vadászat alatt az említett területen senki ne tartózkodjon.” (1942. november 30.)*

*Antal Szép Ferenc (1927) és a felesége mondja:*

- A nagyapám se szántani, se vetni nem tudott: betyárkodott. Öt-hat évig keresték a csendőrök. Mikor helyette szegény nagyanyámat kapták össze és vitték itt el, nagyapa fenn volt a hegyoldalon, és onnan kiabálta le a csendőröknek: „Jó betyárt hajtotok!” Apánk korán elhalt, anyánk nem engem, a legkisebbet nem is Miskát, a középsőt, hanem Jancsít szerette a legjobban.

- Büszke fiúk voltak, különösen Jani, mert meg volt nekik adva minden. Ha Jani bement a faluba, biztos vagánykodott, volt pénz! Anyósom mesélte, hogy Jani eladott két csikót, és az árán csokoládét, cukrot, mindenfélét vett a menyasszonyának. Annyit vett, hogy batyuba kötötte, s úgy vitte ki.

- Akkor ez volt. Ma taxival megy, akkor meg lovas kocsival akkor az volt az élet. Nem voltunk gazdagok, a huszonnyolc hold szántó legalább tizennégy néven volt.

- Azért disznó volt, meg ló volt, meg ökör is volt.

- Akkor nem volt téesz, akkor így kellett alakítani. Élni kellett valamiből.

*„Felhívom a lakosság figyelmét, hogy Antal Szép János katonaszökevénynek senki helyet, szállást, ételt, italt ne adjon, mert akire ez rá fog bizonyulni, haditörvényszék fogja felelősségre vonni, büntetése 10 évi börtön. Továbbá felhívom a lakosságot, hogy amennyiben Antal Szép János katonaszökevény hol létéről valaki bármit is tud, hazafias kötelességéből azonnal jelentse a csendőrségen vagy a községi elöljáróságon.” (1943. október 3.)*

- Jani, amikor hazajött szabadságra a katonaságtól, abban volt, hogy a szovjetek három hónapon belül itt lesznek, de nem úgy sikerült. Ő nem fogott volna fegyvert rájuk, kommunista volt. Egy biztos, azt nem szerette, ami akkor volt. A szegény emberrel mindegy jón volt, a nagyobb vezetőséget nem bírta: a jegyzővel, a bíróval nem volt jó viszonyban, így igaz.

- Jani bujkált, és az édesanyja, mintha a kútra menne, vödörben vitte neki az ételt.

- Sokszor vittem neki én is. Leves volt a lábasban, elkaptak a csendőrök, és kérdezték. Egy idő múlva megszólalt Jani a fáról: „Hadd azt a gyereket, mert beléd lövök!” - és a csendőr lába elé eresztett egy golyót, hogy a szemébe csapott a föld. Utána engem is izélgettek, de mivel kiskorú voltam, nem tudtak velem mit csinálni. Janit többször körülfogták, de úgy kib... velük, hogy csak na! Volt vele egy zsák, oszt abba szedte a harasztot. Kérdezték tőle ezek az ózdi csendőrök, nem látta Szép Janit. Dehogynem, és azt is megmondta, merre. Ide a tanyára többször bejött. Egyszer is itt voltunk benn, ugattak a kutyák, nézünk ki, de akkor a ház már körül volt fogva. Kiugrott az ablakon, de itt az almáskertben elfogták. Mikolai Vince fogta el. Később aztán kijött anyámhoz, hogy amennyiben lehet bocsánatot kér meg hasonló. Itt dolgozott aztán a gyárban, a szerelőben, én meg a hengerműben. Nem tartottunk haragot, megverte őt is a sors, Jani meg már úgyis meghalt.

- Megszökhett volna Jani, mondta ez a csendőr is, kiugorhatott volna hátul az ablakon.

- Ugyan már, az almásban fogták meg!

- Itt az udvaron, ezt mondta anyátok.

- Hagyjuk már, én ott voltam vele együtt! Elszaladt innen az udvarból, beugrott az almásba. Meg lehetett tompulva, vagy mi, mert a géppisztolyával úgy lőhette volna agyon ezeket a csendőröket, mint a kutyát. Abban volt, ha elfogják, kidobják a frontra, és akkor átmegy, talán ezért nem lőtte le, mint a semmit őket. Ember volt.

*„A legújabb rendelkezések szerint a gyújtóbombák okozta károk csökkentése érdekében köteles mindenki a lakóházában papírzacskóban vagy más megfelelő tartályban szobánként legalább 5 kg, homokot tárolni, tehát minden szobában legalább 5 kg homokot kell készenlétben tartani, ha valakinek két szobája van, akkor 10 kg-ot. A rendelet könnyen végrehajtható. A rendelet végrehajtását ellenőrzik.” (1943. július 23.)*

- Egy hónapig várt Jancsira az ezredese, csak aztán jelentette. Az itteniek orroltak rá, Klaniczayt, a főjegyzőt el is vitték a háború után Egerbe, a kőbányába. Idejött akkor a felesége meg a két lánya, s az asszony azt mondta, mind a két gyereket meggyilkolja itt, ha nem segítünk rajta, hogy az urát elengedjek az internálásból. Talán anyám szólt valamit az érdekében, nem tudom. Mi nem szóltunk, mert csak fáj: a bátyám volt.

- Kapott az édesanyja egy táviratot, hogy megmentheti a fia életét huszonnyolcezer pengővel, azonnal menjen, de a táviratot nem adták oda neki csak másnap. Anyuka délután három órára ért Pécsre, és Jancsit már hajnalban kivégezték.

- Ügyvédet fogadott Jancsi, és ő küldött valami papírt, hogy ennyi meg ennyi pénzt vigyen, akkor Jancsit kiteszik a frontra, de mire anyánk odaért, már kivégezték. A törvénybírón keresztül kaptuk volna meg a pénzt, de nem adta, csak másnap, ezért haragudtunk is rá. Biztos tudta ő is, hogy mikor végzik ki, és nem adta ki a pénzt, nehogy anyánk leérjen Pécsre.

- Miután kivégezték, az a néni, akinél lakott, írt levelet Pécsről, hogy mennyire szerették Janit, milyen rendes volt.

- Állítólag nem is vállalta senki, hogy kivégzik, csak a cigányok.

*„Közhírré teszem, hogy a mai naptól kezdve cigánynak a határban csak hatósági engedéllyel szabad [sic]! Felhívom ezért a lakosságot, hogy aki a határban cigányt lát, hatósági engedélye nincsen, azonnal jelentse be az előjáróságon. Figyelmeztetem az összes cigányokat, hogy a mai naptól kezdve a határba kimenni tilos. Aki ezen intézkedést megszegi, a legszigorúbban lesz megbüntetve. Ha esetleg cigány a határban munkát akar vállalni, annak hatósági igazolványt kell kérni az előjáróságon.” (1943. július 27.)*

*A szerző közbeszólása:*

Természetes, hogy a hozzátartozók úgy emlékeznek, ahogy emlékezni szeretnének. Ha megértem is őket, nem hallgathatom el, hogy Antal Szép János fenti történetében legalább annyi a meseszerű elem, mint a betyár nagypapa históriáiban. Nem sikerült tisztáznom, hogy Antal Szép Jánosnak honnan volt fegyvere, szabadságra akkor is fegyver nélkül engedték a katonákat. Ha pisztolya, puskája lett volna, hagyján, de géppisztolya? És vajon hol fogták el? Ha a csendőrök körülvették a tanyát, hogy jutott el géppisztollyal az almáskertbe? Hogy fogadhatott ügyvédet, és hogy lehet, hogy félmillió forintnyi pénz fejében kiengedték volna a frontra? És hogyan lakhatott a háború idején egy sorkatona laktanya helyett magánháznál? És hol van az a hadsereg, ahol meg lehetett válogatni, hogy valaki teljesíti-e a parancsot - még ha az netán egy kivégzőosztagban való részvétel is -, vagy nem teljesíti (a cigányokkal szemben megmutatókozó előítéletről nem is beszélve)?

Ezekre a kérdésekre nem kaptam választ.

*„Felhívjuk a lakosság figyelmét, hogy az iparvasút körüli területre a marhákat ne engedjék, mert az iparvasút semmi felelősséget nem vállal, sőt még az lesz megbüntetve, akinek a marhája a vasúton volt.” (1943. november 4.)*

*Mikolai Vince folytatja, és a felesége közbeszól:*

- Amikor negyvenhárom szeptemberében ide kerültem a csendőrörsre, Antal Szép János már szökevény volt. Nem is mert visszamenni a honvédséghez, pokrócot lopott, szerszámlopása is volt, ékszíjlopás a malomból.

- Ha már átértünk sok mindent, nehogy a fiunknak valami baja legyen ebből a beszélgetésből! Nézze, itt a képe, amikor fogadta a pápa, filozófiát tanít Egerben a papi szemináriumban. Végtelenül rendes, legyen neki békés élete!

- Hagyjad már, különben sem hozzád jöttek! Folytatom: Antal Szép körözésének nem volt politikai háttere. Vagy két hónapig kerestük. Itt feltűnt, ott feltűnt, megjelent egy lagziban, evett, ivott, elment. Le is kapták az örsöt, hogy alszik. A járőr két embere, esetleg a két ellenőr rendszeresen felkeresték a tanyájukat. Elfogásánál legfeljebb négyen lehettek, én nem voltam ott. Az édesanya végtelenül szerette a fiát. Mondtam aztán neki: nem volt erre semmi szükség, hogy János így elcsavarogjon, saját magának kereste a bajt.

*„Közhírré tétetik, hogy I. A fogságunkba került ellenséges államok katonáit kíméletben és nemzetiségi különbség nélkül emberséges bánásmódban részesítjük. A mai hadviselés az egész országot hadszíntérré változtatta, s így nemcsak a küzdő csapatok, hanem az ország belső területén működő biztonsági szervek, sőt a polgári lakosság is kerülhet olyan helyzetbe, hogy ellenséges repülők pilótáit kell letartóztatniuk vagy ily sebesülteket elsősegélyben részesíteniük. Egy bombatámadás után bármilyen nagy legyen is az elkeseredés az ellenséges repülők ellen, tartsuk be a következő utasítást: az egészséges földet ért hadifoglyokat, ha nem védekeznek, őrizetben kell tartani, a sebesülteket elsősegélyben kell részesíteni, a meghaltakat a hősi halottakat megillető tiszteletben kell tartani. A lakosság tehát a fogságba kerültekkel szemben a genfi egyezmény betartásával emberséges bánásmódot tanúsítson.” (1944. október 1.)*

*Kovács Birkás Imre folytatja:*

- A második háborúban is kaptam behívót, de a gyár főmérnöke felvett a kertészetbe, és ezzel felmentett. Amikor a fiamnak a leventékkel be kellett volna vonulnia, akkor Ferjencsik visszamenőleg őt is felvette; ilyen szociális ember volt. Az egész falu leventéi arra hívatkoztak, ha Kovács Imre fia nem megy, akkor ők sem vonulnak be. A főjegyző megmondta, nem tehet semmit. Az volt a szerencse, hogy a felesége megsúgta a feleségemnek: menjenek haza, s dugják el a gyereket, nem soká tart már a háború! Akkor hátizsákkal összecsomagoltuk, s elindítottuk, hogy lássák az emberek, hogy elment: aztán irány az erdőbe. Volt itt egy betyár pásztoreMBER, annak is volt leventefia. Vajdavárnál volt egy katlanforma mélyedés, s oda vitte ki a fiúkat. Amikor bejöttek az oroszok, a vajdavári katlanban már háromszázan voltak; a fele szökött katona. Lejött a nagy hó, s csináltak bunkert, hogy a hó elől mentsék magukat. Egy nyilas gyári munkás, Pasiczky Józsi megsúgta, hogy megtámadják a vajdavári búvóhelyet, s elviszik az embereket. Este kimentem a zászlóshoz jelenteni, hogy mi van. - Csak jöjjenek! - mondta, mert akkor már volt elég fegyverük. Itthon aztán kiálltam figyelni, s hallja, jöttek is a nyilasok. Mi lesz itt!? Amikor vonultak, akkor húzott egy repülőraj felettünk, de két repülőt a légvédelem eltalált, visszafordultak, és hogy könnyebben tudjanak repülni, kioldották a bombájukat. A nyilasok azt hitték, őket támadják, és puskájukat elhanyagolva menekültek. A bombatölcser most is megvan. A levonuláskor sok szökött katona jelentkezett az oroszoknál, mire fogolyként elvitték őket Oroszországba; aki kivetkezett civilbe, az meg elment haza.

*„Szabó Pálné kéreti azt az asszonyt, aki fiáról, Szabó Pálról hírt adott, jelentkezzen a borsodnádasdi községházán azonnal.” (1944. december 11.)*

*„Felhívom azokat a gazdákat, akik lemezért vagy hasonló vasanyagokért hajlandók bűzát adni, jelentkezzenek a községházánál.” (1945. január 7.)*

- Volt itt egy ember, öngyilkos lett aztán, aki ott volt Vajdavárban, s mindenkinek úgy mutatkozott be, hogy ő a partizán, úgy is hívták, Partizán Pista. Egyszer Pestről kijött egy újságíró, és elküldték Partizán Pistához, hogy kimennek megnézni ezt a helyet. Mentek egy darabig, s kérdezte a nő, messzi van még, s Pista mondta, hogy jó messze, na akkor gyérünk vissza. Ennyiben maradt a dolog.

*„Felhívom a község lakosságát, hogy akinek még rádió, bármiféle lőfegyver, bármilyen eredetű kincstári tárgy van a birtokában, 48 órán belül köteles a községi elöljáróságnak beszolgáltatni. Aki ezen rendelkezéseknek nem tesz eleget, a legsúlyosabb büntetésnek, esetleg halálbüntetésnek teszi ki magát.” (1945. január 22.)*

- Antal Szép János közveszélyes ember volt, nem fogtam pártját. A nagyapja betyárként annyit lopott, hogy vett belőle két tanyát. Jani betört a malomba, elsőkötött a katonaságtól. Valóságos bujdosó betyár volt. S milyenek az emberek? A felszabadulás után járkáltak, hogy a jegyző végeztette ki a fiukat.

*„Felhívom a község lakosságát, hogy Kotlarovszki alezredes úr, Borsod vármegye orosz kerületi parancsnoka elrendelte, hogy magyar ember a vörös csillagot nem hordhatja. Felhívok mindenkit, akit érdekel, hogy az orosz kerületi parancsnok úr rendeletét tartsa be.” (1945. február 20.)*

- Negyvenöt után több embert internáltak. Egerben állítólag a püspökkel is húzták a szerket. Itt volt például Meszes Károly, az igazgató kertésze meg besúgója. Nyilas volt a fia is, a veje is. Ezeket elintézték nagyon. Hazajött aztán, még házat is vett, de mindenkitől elhagyatva, senkitől meg nem hallgatva halt meg.

*„A miskolci OTI kerületi pénztár értesítése szerint értesítem a lakosságot, hogy a fegyverszüneti szerződés szerint az eddigi területi pénztár, Rimaszombat Csehszlovákiához lett csatolva, így a lakosság társadalombiztosítási ügyekben ismét a miskolci területi pénztárhoz forduljon.” (1945. március 7.)*

Boza Bertalan (1908) mondja:

- Harminckilencben itt Nádason hármunknak volt rádiója, és hallgattuk az orosz híreket. A magamfajta proli emberek, akik bejöttek, nem jelentették, csak elbeszéltek, hogy a Szovjetunió mit mondott. Egyszer csak jött a csendőrség, és fogta a rádiót. Nem követtünk mi el olyan dolgot, hogy lázítottunk volna, csak amit lehet, meghallgattuk, csendesen, magunkban.

Klaniczay, a jegyző, mivel az édesanyám náluk volt szakácsnő, egy kicsit védett engem, és az sokat számított, úgyhogy hat-hét hónapra a rádiómat is visszakaptam, és nem adtak érte büntetést.

*„Ismételten figyelmeztetem a lakosságot, hogy a Vöröshadsereg által nyomtatott magyar pénzt mindenki köteles elfogadni, mert az éppen olyan törvényes fizetési eszköz, mint a régebbi magyar pénz. Ugyancsak köteles mindenki az orosz-szovjet rubelt is elfogadni, mert a felszabadító Orosz-szovjet Köztársaság forgalomban levő pénze. 1 rubelnek a forgalmi értéke 2 P. 50 fillér.” (1945. március 26.)*

- 1927-ben kerültem be a lemezgyárba, ott tanultam ki a bádogosmesterséget. A gyárban az oroszok megérkezése előtt Bakos János és Fábián szervezték a pártot, Bakos már meghalt, Fábián talán még él Pesten. Sok embert elvittek. Lemezgyári vezetőket, mestereket, vagy tízet, köztük Meszest, Baráth Ignácot, a faluból Klaniczayt, a főjegyzőt. Azt mondják, Egerben még kocsit is húztak velük. A gyárban nagy volt a párttaglétszám, a községben szinte semmi. Szeptemberben megszerveztük itt is a pártot, és én lettem a titkár. A nemzeti bizottságban voltak akadályoskodások, egy kis keménységgel kellett intézni a dolgokat, de még azokkal szemben sem voltunk durvák, akik nem tartoztak hozzánk. Nem az volt a cél, hogy makacskodjunk, fölényeskedjünk, hanem hogy táborot nyerjünk. Ott volt például Kovács Birkás Dezső meg Gyula - élő emberek! -, ezek nehezen adták be a derekukat. Amikor szavazások voltak, Dezsőék a kisgazdákkal még többet is kaptak, mint mi. De azért a mi kezünkben volt a hatalom, ha kisebbségben voltunk is, és úgy vittük, hogy lassan-lassan erősödjünk. Abban az időben még az ördöggel cimboráskodni kellett, hogy a célunkat elérjük. Ahol most a kultúrház van, ott futballpálya volt, és egy nagy tábori misét rendeztünk a harang szentelésére. Eljött az egész falunak talán még a legapróbb része is, a pap elvégezte a misét, és akkor tartott egy szép



előadást Prieszol Jóska, aki sokat járt hozzánk. Járt itt többször Nógrádi meg Harmati Sándor. Kijöttek, s mind itt aludtak nálam.

*„Felhívom a község lakosságát, hogy Szinicin ezredes úr rendelete alapján a mezőgazdaságban a kötelező munkaóra napi 14 óra. Aki ez ellen vét, internálással büntetik.” (1945. május 5.)*

*„Közhírré teszem, hogy a háború befejezése következtében az elsötétítés végrehajtása megszűnt.” (1945. május 28.)*

- Akárki mondta is, nem dobolták ki, hogy tilos a vörös csillag meg a sarló-kalapács viselése. A kisbíró dobolta a közügyeket is, a szigorokat is, amikor a templomból jöttek az emberek. De a jegyzőség nem csinált nélkülünk semmit, ilyesmit pedig mi nem hagytunk volna jóvá!

Antal Szép Jánost dobolták, arra emlékszem. Most ők úgy nyilvánulnak meg, mintha nem tudom, milyen meggyőződése lett volna. Áh! A községi tanácsunk, ami akkor még nem is volt tanács, nem csinált nálunk nélkül semmit, őt a mi egyetértésünkkel vitték el... Hogy ez még negyvenháromban volt? Akkor ezt még nem mi csináltuk. De az biztos, hogy Szép János nem volt kommunista. Mi is csak tapogatózó emberek voltunk, de célunk volt, ha tudatlanok voltunk is, nem csináltunk olyasmit, amit ő: mulatott, verekedett, fölényes volt a nagy gazdaságban; komolytalan gyerek. Kommunistának lenni nagyon nagy dolog még ma is, hát még akkor!

*„Azon egyének, akik katonai szolgálatra alkalmassági fokuknál fogva tekintetbe nem jönnek, úgy mint akinek karja vagy lába hiányzik, vagy katonai szolgálatra alkalmatlan valamilyen testi fogyatkozása miatt, jelentkezzen a nyilvántartónál, hogy a jövőben ilyen egyének katonai szolgálatra ne hívassanak be.” (1945. június 1.)*

*Kovács Birkás Dezső (1900) mondja:*

- 1928-ban hármónkat jelöltek bírónak. Aztán a volt úrbéres és legeltetési társulatnak lettem tizenhét évre a jegyzője. A társulatnak hatszáz hold legelője meg háromszáz hold erdője volt, a pásztoroknak, gulyásoknak mind én csináltam a szerződést. Ezek voltak életem legszebb éveit. 1933-ban a katolikus körnek is én lettem a titkára. A mindenkori plébános volt az elnök, a kántor az igazgató, és én jöttem utánuk. Mindig ilyen magas funkcióim voltak. A körben ötven fillér volt a havi tagdíj, ötszáz tagunk volt. Még olyan legény, mint Antal Szép János is eljött kérlelni, hogy belépessen, szereztem is neki két ajándékot. Rám úgy hallgatott, hogy az apjára sem jobban. Nem is hallgathatott már akkor, a velem egyidős Antal Szép Mihály korán elhalt.

*„Közhírré teszem, hogy a karácsonyi népgyümölcsíz-akcióból kifolyólag a kisebb jövedelemmel rendelkező helyi lakosok részesülhetnek személyenként 20 dkg-ig 40 filléres ár megtérítése ellenében, úgy a helybeli Hangya szövetkezetben, mint Nyitray Dezső kereskedésében.*

*Sebesültek látogatói 50 százalékos utazási kedvezménybe részesülnek, sőt igazolt szegénység esetén ezen kedvezményes vasúti díjat az illető kórház visszatéríti.” (1942. január 2.)*

- Tagja voltam a kisgazdapárt országos választmányának, utasításunk volt, hogy ha valamelyik párt vezetője jön, mi is fogadjuk. Útban Ózdra, Rákosi átment Borsodnádásdon, Boza Bertával, a kommunista titkárral megegyeztünk, hogy a templomnál díszkaput csinálunk. Úgy is volt. Amikor Rákosi megérkezett, Berta fogadta a kommunista párt részéről, aztán a nőszövecség, majd én is odamentem, hogy a Független Kisgazdapárt borsodnádásdi tagjai nevében üdvözlöm a munkások vezérét! Úgy tapsoltak, majd összeszakadt a templom. „Azt gondoltam - mondta Rákosi -, hogy Borsodnádásd a kommunista párt fellegvára, de itt a kisgazdapárt

vezetője üdvözl engem. Nagyon megköszönöm, s kérem a kommunista és a kisgazdapárt elnökét, hogy egyetértésben működjenek.” Vannak bolond emberek, akik azt kérdezték, mi közöm nekem Rákosihoz, háborogtak, hogy fogadtam őt.

*„Közhírré teszem, hogy a cigányok sem a köznek, sem magánosoknak rendőri felszólítás dacára sem hajlandók dolgozni és az újjáépítésben részt venni. Felhívja az elöljáróság a lakosság figyelmét, hogy a kéregető cigányoktól az adományt tagadja meg és utasítsa ki.” (1945. november 1.)*

*„A miskolci bányakapitányság felhívására közhírré teszem, hogy illetéktelen egyének jogtalanul bányásznak a szénkibúvásokon, mint Budaberkiben, Karácsonylovában, Szerkesbükben, Szoponyfőben stb. A már előfordult szerencsétlenségek elkerülése végett, mert már eddig van sérültje, a jogtalan bányászkodást a legszigorúbban megtiltja. Aki ez ellen mégis vét, a legsúlyosabban lesz büntetve.” (1945. december 5.)*

*Mikolai Vince folytatja:*

- Ahogy közeledett a front, parancs volt, hogy menekülni kell. Már udvaroltam a feleségemnek, és a szomszéd faluból visszajöttem. A nyilasokkal együtt behívtak engem is az oroszok, Nyitrai, a kereskedő volt a tolmács. A nyilasokat jól meg is verték meg el is vitték, engem elengedtek. Beálltam a gyárba, amikor Fábián, a párttitkár hívatott, mondtam neki, hogy beiratkozom a pártba. „Vince, nem lehet, hát egy volt csendőr hogy iratkozhatna be a kommunista pártba!” Ide figyeljete, én hamarabb voltam a kommunista párt tagja, mint ti, csak nem Magyarországon, hanem Csehszlovákiában, ahol engedélyezett volt a párt. Apám börtönben is volt párttagsága miatt, ezért utasította el a csendőrség a jelentkezésemet, hogy „politikailag megbízhatatlan”, ezért sikerült csak a nagybátyám segítségével bejutnom!... egyszer az ebédülőben a szovjet-magyar focimeccsről azt mondták, azért kaptunk csak ki, mert hagyni kellett magunkat. Ne beszéljete már ilyet, én is hallgattam, jobbak voltak! Utána a párttitkár - mert jelentették neki - megdicsért, hogy ez már igen, hogy a rendszer mellett vagyok. Negyvenkilencben kitettek, hogy „nincs a csendőrség munkájára szükség”. Három hónapot kaptam „feketézésért”, ezt kőbányában töltöttem, aztán visszavettek a gyárba.

*„Közhírré teszem, hogy Klein Ármin, Klein Árminné, Klein Andor, Erzsébet, Fáni, Jolán és Adorján Jolán deportáltak holttá nyilvánítása folyamatban van. Aki a neveztettekről valamit tud, azonnal jelentse a putnoki járásbírószágon.” (1947. május 9.)*

*Boza Bertalan folytatja:*

- Ez a ház Fischer Dezső rőfőse volt. A gyárban bádogos voltam, és az ő javaslatára kiváltottam a vaskereskedői engedélyt. Őt deportálták, nem jött vissza, aztán mivel itt volt a műhelyem, megvettem a házat. A deportálás többnyire éjszaka ment. Először elvitték a férfiakat, később a nőket és a gyerekeket is mindet. Nyitrai, a kereskedő Klein Árminék lányát vette el, de ő sem tudta megmenteni a deportálástól. Ő hazakerült, s később elköltöztek Pestre. Klein Margit fiatal volt, Nyitrai öreg, öngyilkos lett, amiről beszéltek mindenfélét... A testvérem, László is párttitkár volt, de szívszélhűdésben meghalt. Az ő felesége volt a tanácselnök. A pártszervezet annak ellenére javasolta, hogy nem állt fenn jó viszony közöttünk, mert az öcsémtől külön szakadt. Volt neki egy férfia, ugye, akiről a falu tudott, és kénytelen volt külön menni. Köszönni köszönünk, de kapcsolatot nem tartunk, csak a gyerekekkel.

*„A gazdasági rendőrség a legszigorúbb ellenőrzéseket indítja meg a fekete sertésvágások megakadályozása érdekében. Ennek során ellenőrzik azokat is, akik nem teljesítették dézsma zsír beszolgáltatási kötelezettségüket. Attól, aki sertést feketén vág le,*

*sértését és annak feldolgozott termékeit elkobozzák. A dézsma zsír hátralékosokkal szemben pedig a közellátás érdekeit veszélyeztető bűncselekmény miatt a büntetőeljárást megindítják.” (1948. január 28.)*

*Kormos Gézané, a korábbi Boza Lászlóné mondja:*

- Faragó Pali bácsi elment szemet szedni a Mátéhegybe, rászakadt a föld, és meghalt. Az egyik fia a lemezgyárban dolgozik, a másik, azt hiszem, gépállomás-igazgató lett. Pali bácsi kőműves volt, vele dolgozott a fia, és amikor az elment katonának, nem adták be az ipart. Nem tartottam igazságosnak, hogy amikor nem is dolgozott, visszamenőleg fizessék ki az adót. Több ilyen dolog volt, főleg a beszolgáltatásban, amivel nem értettem egyet, ezért is hagytam ott a tanácselnökséget... Mihálka Szilárd, a járás ellenőre... hát csak annyit, hogy a kulák Kovács Birkás Dezsőnek jó embere volt. Amikor Rákosi elvtárs keresztülment a falun, ő köszöntötte. Most is úgy előttem van, hogy elborult Rákosi elvtárs arca, hogy őt a kisgazdapárt nevében üdvözlik. Már egyik szavamból a másikba megyek: hogy ez a Mihálka milyen ember volt, arról maga is meggyőződhet. Papp Dezső bácsinak volt egy cséplőgépe. Nem kulák volt, csak nehezebb munkát nem végzett, mert gyenge szervezetű volt, bár most is él még, de nem lát. Hogy el tudják venni a cséplőgépet, valamiért meg kellett büntetni. És ezer forinttal többre büntették, mint amire felértékelték a cséplőgépet. Vették volna el, de ne büntették volna már többre! Megmondtam, nem értek egyet azzal, amit Mihálka csinál. Erre ő feljelentett, hogy a zsírbeszolgáltatási könyvet nem jól vezetem. De hát, kérdelem én, ha a maga édesanyja disznót vág, meg tudja állni, hogy nem ad a fiának? És maga meg tudná tenni, hogy nem ad az édesanyjának? Én összevontam a családokat, hogy kevesebb zsírt kelljen beszolgáltatni. Murányi Pista bácsi nyugdíjas volt, nem tudott mit adni a disznójának, én megengedtem, hogy levágják. Kivizsgálták, s azt hiszem, összesen negyvenhét kiló zsírra tettem engedményt. Megbíráltak. Tessék nézni, mondtam a járási elvtársnak, ha maga azt mondja, hogy írjak egy kérvényt, és tíz nem jó, akkor megírom a tizenegyediket, de ha a disznó nem eszik, azt nem lehet megagítani, hogy egyen!

*„Közhírré tesszük, hogy április 4-én délelőtt 11 órakor a felszabadulás harmadik évfordulóján Rákosi Mátyás nagy beszédet mond Sárospatakon az ősi Rákóczi-várban. Ezen ünnepélyre különvonat fog indulni, jelentkezni lehet a községházán és a kommunista párton.” (1948. március 30.)*

- Elmondták?... Amikor megismerkedtem Járdánnal, akkor már el volt mérgesedve a helyzet. A kisfiam fél éves lehetett, amikor el akartam menni, és nem hívott vissza senki. Magamtól mentem vissza. Nem is volt többe becsülem. Tudja, a tüdőm alatt megpattant egy ér, és vért hánytam meg vért köptem, s a hitték, hogy tüdőbajos vagyok. Röntgenre nem mehettem, csak három-négy hónap múlva, amikor kitisztult a mellkas, és nem is találtak semmit, azt mondták, a tüdőmezők tiszták. Anyósom mindig mondta Lacinak, tartózkodj tőle, ne engedd a gyereket sem hozzá. Amikor mosogattam, akkor az volt, hogy mosogassam külön az edényeket, mert én már tüdőbajos vagyok. Azt sem akarták, hogy a gyereket megcsókoljam. Úgyhogy elég nehéz helyzetem volt. Amikor a tanácsházára kerültem, azt mondtam, miért legyek én kiszolgáltatottja neki, meg tudok lenni magamban is! Azóta rájöttem, más emberek még rosszabbak is, mint az első férjem volt.

*„Felhívom azok figyelmét, aki még ki nem vette a szöveget Boza Bertalantól, a mai napon feltétlen vegye ki, mert különben nem kapja meg. Ugyancsak akiknek tengelyráf vagy patkóutalványuk van, azt is sürgősen vigyék el.*

*Közhírré teszem, hogy a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége holnap, vasárnap délután litánia után negyed 4 órai kezdettel zászlóavatást fog tartani a templom előtt.*

*Zászlóavatásunkat a plébános úr fogja végezni ünnepélyes keretek közt. Este 6 órai kezdettel műsoros táncmulatságot fog tartani a nőszövetség, melyre a belépődíj nőknek 2 forint, férfiaknak 3 forint. Mindenki ott legyen, ha jól akar mulatni, a magyar nők demokratikus bálján részt kell akkor venni.” (1949. április 14.)*

*Boza Bertalan folytatja:*

- A pártszervezet javaslatára lett a Fő utca innen a templomtól egész a lemezgyárig Sztálin út. Abban az időben Rákosi, Sztálin, Lenin volt. Mint egyszerű kis hatelemis ember, ma is azt mondom, történelmi emberek ezek. Lenin nagyobb körűen látott, Sztálin elvtárs keményebb, durvább volt. De tessék nézni, időközönként kicsiben még nekünk is terrorizálni kellett. Ha olyan nagymérvűen nem is kellett volna csinálni, mint ő, kellett a keménység, nekünk is muszáj volt keménynek lenni, akár akartuk, akár nem. Itt volt a pap, ma is él még, csak elhelyezték. Ő is a kisgazdapárthoz orientálódott, a kereskedőkhöz, s nem akartak behódolni. Még a templomban is azt prédikálta, hogy hazudik az újság, hazudik a rádió, nem úgy van az, ahogy mondják. Nekünk a templomban is ott volt az emberünk, s aztán behívtuk a párthoz, és ő el is ismerte, hogy ezt mondta. Bíróság elé állították. Nekünk azért nézni kellett előre is, mert a nagy tömeg pártját fogta, mint még ma is vannak vallásos emberek, s mi a bíróságon azt mondtuk, nem kívánjuk neki a kétévi börtönt, csak helyezték el innen. Mert én azért szerettem tárgyilagos lenni. Így is történt, és jobb papot kaptunk helyette, az már nem politizált, hanem orientálódott.

*„Felhívom mindazokat a fogságból hazatérteket, akik 1947. április 1. napja után tértek haza, és szemüvegre vagy egyéb gyógyászati eszközre van szüksége, ingyenesen megkaphatják, kérelmükkel forduljanak a körorvos úrhoz.” (1948. június 3.)*

*Kormos Gézáné, a korábbi Boza Lászlóné folytatja:*

- Amikor tanácselnök voltam, kaptam egy távmondatot, hogy az aratás miatt nem lehet megtartani a misét, mert abban az időben osztályharc is volt meg klerikális reakció is. Mondtam aztán a plébánosnak, hogy nem lehet megtartani a misét. „Körlevelet kapott az elnök-asszony?” Nem, csak távmondatban kaptam. „Akkor tessék várni.” Elment haza, és elhozta a körlevelet, amiben engedélyezték, hogy megtartsa a misét, én meg nem tudtam papírral igazolni. Plébános úr, egyezzünk meg, mondtam neki, tessék megtartani a misét, de korábban kezdje, rövidebb legyen, és tessék megmondani, milyen nagy jelentősége van a búza betakarításának, s menjenek hordani az emberek. Megígérte. Nyolc óra után csengett a telefon. Járdánházán is nő volt a tanácselnök, azt kérdezte: „Mi van, Juci, megengeded, hogy meglegyen a mise?” Meg. „Én nem!” És mennek dolgozni? „Mennek a nyavalyát. Seprik az utat és veszekednek, hogy Nádasdon megengedték a misét, itt meg nem.” Utána betelefonált a pártbizottságra, kijöttek, de be se jöttek a tanácsházára, mert a plébános úr olyan jól beszélt, hogy dolgozott mindenki, így aztán én végeztem jobb munkát.

*„Ismételten felhívom a község lakosságát, hogy a kézciséplést feltétlen jelentsék be a községházánál, mert már egyetlen kéve engedély nélküli kézciséplését is szigorúan bünteti a törvény.” (1948. július 24.)*

- A kulákkérdéssel sem értettem egyet, mert tudja, abban az időben kulákkérdés volt. A nyilvántartásból kiszedtem, akiket nem tartottam igazságosnak, és elmentem vele Miskolcra. A titkár, Ipacs Józsi mondta, hogy Jucika vigyázzon, magának ebből kellemetlensége lehet. Urbancsek elvtárs volt az elnökhelyettes. Tessék nézni, mondtam neki, itt van Érsek Prókátor Dezső, igaz, hogy huszonöt holdtól több a földje, de az aranykorona-értéke nem éri el az ötvenet sem. Aztán Gyárfás Dezső bácsi. Idősek voltak. Mutatta nekem, látod, lányom, ennek

a findzsa zsírnak ki kell tartania még két hétig, amíg a feleségem le nem vágja a libát. Mondja, milyen kulákok ezek? „Az elnök elvtársnő ezt tanulta az iskolában, hogy így kell vinni az osztályharcot a kulákok ellen?” Tessék nézni, én a saját falumban vagyok elnök, ismerem az embereket. „Én ebben nem tudok dönteni. Menjen át a pártbizottságra, és akit ők jóváhagy-  
nak, az rendben lesz!” Onnan aztán kiküldtek valami Pálóci vagy Válóci elvtársat, aztán dehogy mentette ő fel a kulákokat, még inkább többet akart csinálni. Nekem akkor megvolt a zsírügyem is, és megkérdezték: „Az elvtársnő nem látott még tanácselnököt csikos ruhában járni?” Ilyen volt a helyzet akkor, édes.

*„A Magyar Államrendőrség Bánrévei Határrendészeti Kapitánysága értesíti a lakossá-  
got, hogy a határon való beszélgetési engedélyek kiadása szünetel, tehát ilyen irányú  
kérelmekkel a kapitánysághoz ne is forduljon senki.” (1948. november 10.)*

*Boza Bertalan folytatja:*

- Cseh János, Gyárfás Berci gazdagok voltak, kulákok, de öregek voltak, nem tudták a beszol-  
gáltatást teljesíteni, elvitték őket. A pártszervezet behívatta a gyerekeket, s megmondtuk, ti is  
élvezitek ezt a vagyont, fogjatok össze, segítsétek apátokat, és ha kifizetitek, megígérjük, hogy  
hazahozzuk őket negyvennyolc órán belül. Így is volt. A parasztokkal nehezebb volt egy  
kicsit, ritkább volt az olyan, mint Birkás Kovács Imre, a termelőcsoport megalapítója és  
elnöke, aki nem izgágált velünk. Kellott egy kis keménység, de nem durvaság, hisz együtt  
születtünk, együtt lakunk, együtt is halunk meg ebben a községben.

## EPILÓGUS

Kovács Birkás Imre, miután elnökként a tagság akaratából 1956-ban felszámolta a szövet-  
kezetet, 1959-ben újra a szervezők közé állt. Nyolcvanéves korában még fogatos volt, s most  
nyolcvanöt esztendősen még kismotort vezet.

Boza Bertalan bekerült a járási pb-re, aztán visszakerül Borsodnádásra a bányába  
párttitkárnak és szállítási osztályvezetőnek. Ötvenhatban „nyüzsgélték a kommunistákat”,  
kiváltotta az ipart, s megtartotta, miután visszavették, akkor is. Hetvenhat évesen is felmegy a  
magasra ereszcatornát rakni.

Mikolai Vince, a „kommunista csendőr” az első lemezgyári ollóról, a legnehezebb fizikai  
munkáról ment nyugdíjba, harminckét év után. Szerinte ezt a munkát még senki nem bírta  
hatvanéves koráig.

Kovács Birkás Dezső még magasabb funkcióba hágott: a Hazafias Népfront országos választ-  
mányának volt húsz éven át a tagja, ma is népi ülnök, s nyugdíjas téesztagként nyolcvannégy  
esztendősen is bikákat tart.

A „meghalt” Kovács József a kisvasút termestere volt a nyugdíjazásáig.

Boza Lászlóné bő féléven át téeszelnök is volt a hamisan megvádolt Kovács Birkás Imre  
helyett. Zöldségboltba, TŰZÉP-hez vetette a sorsa, végül a lemezgyár irodájából ment nyugdíjba.

Köszönöm, hogy megosztották velünk az életüket.

(1984)

## Isten útjai

- Pénteken Lehotka Gábor adott nálunk hangversenyt - mondja A. János evangélikus lelkész a jelölőgyűlés szünetében a vörös drapériás asztalnak támaszkodva. - A kezdés előtt bekopogtatott a harangozó, hogy keressem már elő a templom *hátsó* ajtajának a kulcsát, mert több párttag is szeretne eljönni, de a párttitkár megtiltotta nekik. - A megyei kulturális titkár összeharapja a száját, a pap pedig folytatja: - Nem tudom, titkár úr, önöknél hogy van, én arra biztatom a híveket, hallgassák csak meg a kollégáimat is, községünk párttitkára viszont csak a templom előtt járt le s fel kocsival, hogy lássa, ki jön el, ahelyett hogy beült volna ő is, hiszen egy kollégája, a Zeneművészeti Főiskola párttitkára játszott az orgonán!

Z. Dénes kényszeredetten nevet, és megkérdi a papot, hogy azért a népfront jelöltjére szavaz-e a szünet után, aztán magával vonzsol a folyosóra: - Ezek hülyítenek meg! A párt meg a kormány töri magát, hogy minden vitás kérdést tisztázzon az egyházakkal, ez az ökör meg Bach ellen „politizál”!

- Mért nem mondtad ezt el a lelkésznek?

- Azt hiszed, nem tudja? Meg épp egy papnak valljam be.

- Azt hiszed, nem tudja?

Z. Dénes hátba vág:

- Na, te okos: egy párttag építész tervezhet-e templomot... Nem érted? A tervező vállalatnál fegyelmet adtak az ipsének, a Martin Luther King imaház tervezéséért! Na?

- Te, Dénes, adtak már valakinek fegyelmet rossz házért, ronda lakótelepért?

- Jó kérdés! - Megszólal a hangszóró, folytatódik a jelölőgyűlés, elindulunk befelé.

- És a te papod - kérdi még Dénes -, levette már a reverendát?

- Csak amikor a pulykafarmra megy - felelem csodálkozva, hogy Dénes még mindig emlékszik a „papomra”.

### MENNYBŐL AZ ANGYAL MOSZKVÁBAN

Valamikor 1970 táján, amikor még a Népszabadság munkatársa voltam, a szerkesztőség IBUSZ-útra küldött Moszkvába. Volt a társaságban egy hozzám hasonló fickó: mozdulataiból egyaránt áradt az élehetlenség és az életrevalóság; mint aki börtönből szabadult, vagy netán valami titkos szekta hittérítője. Nem tudtam hová tenni, különösen hogy Moszkvában vendégül látta őt is öreg bolsevik szobatársával együtt akkori nagykövetünk.

- Mi a foglalkozása? - kérdeztem meg végül N. Gézát.

- Bányász vagyok.

- Hány kalóriás a szenük?

- Nem tudom - felelte, ami szerfölött gyanús volt, mert a bányász könnyebben elfelejti az anyja nevét, mint a fűtőértéket, mivel ez után fizetik.

N. Géza a búcsúestén is idősebb hölgyeinknek tette a szépet, szájharmonikázott, énekelt velük, és amikor elfogyott a pezsgő s kifogyott a társaság, odajött hozzám:

- Miért nem énekel?

- Nem tudok népdalokat - hazudtam.

- Valamit csak tud - mondta, és megtörölte a szájharmónikát, mire én elkezdtem a Mennyből az angyalt, ő meg kísért, aztán koccintottunk, kezet ráztunk, és megkérdezte: - Tudtad!?

- Mit? - kérdeztem, mire elővette a személyi igazolványát és megmutatta: „Foglalkozása: lelkész”.

- Hát akkor a Népszabadság munkatársa énekelte a Mennyből az angyalt, és a T.-i plébános kísérté szájharmónikán itt a Vörös tér tövében!

Nevettünk.

- Feszélyezetlenül akartam eltölteni két hetet! - mondta. Egy hónap múlva meglátogattam Gézát a falujában, és a plébánia vallásos díszai, kegytárgyai között már én mozogtam élehetetlenül. Levétítettem a moszkvai diaképeket, majd lefekvéshez készülődés közben - valamikor este tíz körül, amikor már régen kihalt a falu - halkan kopogtattak az ajtón.

- Ezek a te embereid! - mondta Géza, és kisietett, én pedig végighallgattam, hogyan keresztelte meg a szomszéd szobában a KISZ-titkár fiát. (Ha tudta volna, hogy a Népszabadság hallgatózik!)

#### TEMPLOM: TÁRSADALMI MUNKÁBAN

Ettől fogva Géza irigylésre méltó csinos lányokkal jelent meg nálunk többször is; megvitattuk, milyenek a világbéke és a papi nősülés kilátásai, aztán egyszer egy Madonna-arcú lányt átölelve kijött a farbával:

- Segíts nekem, szeretnék levelezőn agronómus lenni!

- Ugye segít, Árpád? - kérdezte a Madonna, és Gézához simult.

Plébánosajánlóban végül Z. Dénesnél, a megyei pártbizottság kulturális titkáránál kötöttem ki, mert lejjebb nem mert senki dönten.

- Garantálod, hogy a barátod kilép, ha felvesszük?

- Ha felajánlotta volna cserébe, nem lenne a barátom, és nem is javasolnám!

Géza azóta nemcsak plébános, hanem agronómus is, és hívei lelki gondozása mellett elvállalta félállásban egy téesz-pulykafarm vezetését - miközben mellékesen újjáépített egy Árpád-kori templomot.

A történet úgy kezdődött, hogy az új tanácsháza megrepedt, állítólag azért, mert Sipos brigadéros akkor is részeg volt, amikor ennek a falát emelték. Rajta, de a téészen sem lehetett 200 ezer forintot behajtani, úgy csúrték-csavarták hát, hogy papírt szereztek róla, azért repedt meg a faluban ez az egy szem épület, mert alábányászták! A bánya kifizette a helyreállítást, de akkorra már Géza is kiderítette, hogy a templom többszöri átépítése Árpád-kori építményt takar - ami, hogy, hogy nem, ugyancsak repedni kezdett! Miközben a műemlékesek készítették a helyreállítás tervét, N. Géza plébános captatio benevolentiae - a jóakarát elnyerése érdekében - leszállt a bányába dolgozni, aztán levizitelt a bányagazgatónál és a főmérnöknel, vért adott a bányászokkal együtt (meg is jegyezték, hogy bezzeg a főnökök nincsenek itt), és amikor elkészült a templom-újjáépítés 600 ezer forintos terve, azt mondta az igazgatónak, hogy az egyháznak is elég annyi pénz, mint a tanácsnak: ha 200 ezer forintot adnak a „repedés helyreállítására”, átépítik a templomot! A műemlékesek kinevették, a püspök azért meghívta a bánya vezetőit, és meg is ajándékozta őket, aztán ők is visszahívták, amikor átutalták a kétszázezer forintot.

Géza első munkása volt az építkezésnek, és a misebort sem sajnálta a fél falunyi társadalmi munkástól meg magától sem. Ha nem is kommunista szombaton, de munka után egy-két fuvarral segítettek a bánya sofőrjei is, a nagy kaláka csak két hétre szakadt meg, amikor a párttitkár és a plébános a maga helyén kihirdette: jön az árvíz, menjünk gátat építeni! Aztán egy éjszaka, ott a gáton, két ember összeismerkedett:

- Maga az, plébános úr?

- Maga az, elnök úr?

Ettől fogva a helyi tanács rabiátus elnöke is szót értett a plébánossal. Géza civilben el is ment a temetésére, amiért a család nagyon hálás volt. Baj csak abból lett, hogy az elnök édesanyja megrendelte párttag fiáért a gyászmisét, ám miután azt Géza kihirdette a templomban, az elnök nagylánya sírva kérte, vonja vissza, mert az édesanyja állását most intézik a megyénél, és ő is most megy felvételizni az egyetemre.

Nekem személyesen annyi emlékem van a templomépítésről, hogy amikor ott jártam, három szakmunkás irányításával vagy húsz társadalmi munkás dolgozott. Nemsokára a villanyszerelőről is kiderült, hogy társadalmi munkás, mert azt mondta Gézának:

- Plébános úr, mennem kell, taggyűlésünk lesz, én tartom! - Ő volt az új KISZ-titkár.

Hamupipőke eshetett át olyan tündéri változáson, mint régi falainak, gótikus ablakainak kibontásával ez a kis falusi templom! Külön öröömre szolgált, hogy eltűntek a barokkos cicomák - ami miatt viszont az idős hívők morgolódtak. A tervező őszinte megrökönyödésére az egész munkára csak négy és fél hónap kellett, és négyszázezer forint! Az avatás után, amikor a pompázatos ruhákban összesereglett különböző rangú katolikus papok már elvonnultak, elmúlt rólam a köztük érzett furcsa érzés, és jókedvemben még Géza reverendáját is felpróbáltam, sőt hagytam magam lefényképezni is. Amikor megmutattam anyámnak a reverendás fényképemet, elsápadt:

- Jézusom, fiam, te nem vagy normális, mi lesz, ha meglátják?! Azonnal égesd el!

Megsimogattam anyámat, és gyengéden kifejtettem kezéből a képet. Tudtam, nem hinné el, hogy azért a felvételért még irigyeim is lennének; nem értené meg, hogy a szellemi élet bizonyos köreiből divatba jött az Istennel kokettálni, hogy néhány „szabadgondolkodó” Jahvéból indulva Marxon át Ábrám kebelébe tart. Most ez a módi, ez a „bátorság”!

- Majd Géza imádkozik értem! - mondtam nevetve, de ettől anyám korántsem nyugodott meg.

#### A PLÉBÁNOS LÁNYA

Az „én papom” már évek óta csak Erzsikével jár hozzánk; a szomszéd faluba való huszonnyolc éves lány két esztendeje beköltözött a plébániára, és januárban kaptuk a hírt: „Gyertek kis-Erzsike nézőbe!” Május végén jutottam el a távoli faluba, és csak a büszke apát találtam otthon, az övéi a nagyszülőknél voltak.

- Mondd, Géza, írhatnék rólad?

- A párttal és a tanáccsal közösen építjük a szocializmust meg egy ravatalozót; tanácstagnak jelöltek, én pedig a hiúság bűnébe esve, örülök neki! Írj, amit akarsz, akár névvel, akár név nélkül: amit tettem, vállalom!

- Kezdjük a legfrissebbel: hogy viseli a falu Erzsikét, tudják, hogy a tiéd a gyerek?

- Persze hogy tudják; sosem bujkáltunk. Nekem volt nehéz, mert nem képmutatásra neveltek, nem erre tanítottak; az egyház szolgájaként mégis értesemre adták: „Történjen, ami történik,



de kifelé ne történjen semmi!” Egyik elődöm az ország másik végén, Endrődön neveltette a fiát, a másíknak itt egy leszázalékolt bányász családjában van két gyereke. Én nem ezt az utat választottam, és úgy látom, a híveknek nem okoztam vele gondot; emberi dolognak tartják, megértik. Papnak papra ritkán panaszkodnak, de ha mégis, nem a szoknyaügyeket teszik szóvá, hanem az anyagiakat, hogy a perselypénz így vagy úgy: ezt nem tudják megbocsátani, ezért nálam mindig ők számolják, ők könyvelik a pénzt, vigyázok, ne csorbítsam a hitüket.

- Van egy gyereked, egy templomod, egy világi diplomád, és épp, hogy túljutottál munkás-életed felén. Hogyan tovább?

- Még egy gyerek, még egy templom, még egy diploma! - feleli nevetve. - A gyerek a legkönnyebb. A püspök úr meg szeretné, ha a szomszéd faluban - egy éve hozzám tartozik az is - építenék egy új templomot, több diploma viszont nem kell, ha az Isten és a párt is úgy akarja, a mostani téeszelnökkel még egy pulykavágodát is összehozunk! - Tölt a poharakba. - Tudod, nem így képzeltem: a történelem érdekelt, és T.-ben, ahol kezdtem, készen várt minden. Az elődöm a falujára hagyta a néprajzi gyűjteményét, ám nekik nem kellett a „klerikális régiségek”! Építettek falumúzeumot, de a tájékozottabbak a plébánia tiszszerte gazdagabb fészerebe jártak. A Néprajzi Múzeum kiállítást rendezett a hagyatékából, ám a község vezetői közül senki nem volt ott. Most védetté nyilvánították a gyűjteményt, és el akarták vinni, de ahogy hallom, végre észbe kapott a községi tanács, és félmilliót fizetett azért, ami korábban ingyen sem kellett! Utódom kikötötte, akkor adja csak ilyen olcsón a gyűjteményt, ha az öreg plébános nevét fogja viselni! Meg is érdemli, én az öreg feljegyzéseiből, tanulmányaiból egy hónap alatt jobban ismertem a vidék történetét, mint bárki más. Bújtam a levéltárat, a múzeumot, és egyre jobban kikíváncozott belőlem a tapasztalat, de helyben mindig az orromra csapták az ajtót; falumról a megyeszékhelyen tartottam először előadást, és folyóiratokba írtam - helyben nem volt szükség a tudásomra.

- Másutt is így van? - szólok közbe.

- Abban a megyében igen, az az egyik legelmaradottabb része az országnak, és hitéletben is az utolsók között áll: ezt add össze a marxista fejjel! Falunként más az egyházak helyzete, hát még megyénként; kollégáimmal beszélve néha úgy érzem, nem is egy országban élünk. A kisebb képességű falusi vezetők - akik nem tanulták meg a marxizmust úgy, mint mi - nem tudván a hittel vitázni, a papot szurkapiszkálják. Előadás-sorozatot tartottam a KISZ-eseknek a falu történetéről, oda eljöttek még a járástól is, hogy vajon mit fog a pap mondani. Egyetlen kivetnivaló mondatot sem hallottak, mégis letolták a KISZ-titkárt, amiért a papot hívta meg, ugyanakkor főtt a fejük, miért mennek el a fiatalok: de hisz alig tudnak valamit arról, hol születtek!

- Ilyen orrba verések miatt van annyi tunya, elhízott, kvaterkázó pap?

- Mert kényelmesek, hogy csúnyábbat ne mondjak! Hajdan mások voltak? Gondolj az olyan szelíd lelkekre, mint Mikszáth, mit írt még ő is a falusi papokról! - pirít rám Géza.

#### AKIÉRT A HARANG SZÓL

- Szóval T.-ben csatáztál a szocializmussal?

- Nem estem a fejemre, nekem a híveket kell tartani! Nem említettem a harangháborút? - Megrázom a fejem. - Na az öreg plébános nyilatkozottatott mindenkit a faluban, hogy tagja akar-e maradni az egyháznak vagy sem. Aki kiiratkozott, azt nem temette el, és nem is harangozott neki.

- De a harangozás hajdan sem csak egyházi célokat szolgált: például a déli harangszó Hunyadi nándorfehérvári győzelmét adta hírül a világnak!

- Világi használat is belekeveredett, de imádságra is hívott; amikor a parasztember meghallotta a harangszót, megállt a munkában, levette a kalapját. „Mortuus plango” - a halottat megsiratja -, mondjuk, meg is azt, hogy „temetőbe hívnak a harangok”: oda hívunk benneteket, ahol Isten ígéjével temetnek! Az öreg plébánost két órára még a rendőrségre is bekísérték, mert meghalt egy miniszterhelyettes rokona, és a virrasztók egész éjszaka azon fogadkoztak, ha nem harangoznak a világi temetéshez, elvitetik az öreget! Ő a rendőröknek azt mondta, megváltoztatja a harangok szolgálatát, ha a párttitkár is bejelenti a taggyűlésen, hogy mikor lesz a mise! Ilyen volt ott a helyzet, emiatt lettem én pulykamérnök és nem helytörténész: a pulykákat talán csak nem fogják féltetni a paptól!

- Lépett fel már valaki durván veled vagy híveiddel szemben hitetek miatt?

- Sután, de még T.-ben sem durván, de tudok ilyenről: korlátolt emberei vannak Istennek és Marxnak is! A régi iskolaigazgatóval rossz volt a viszonyunk: hajdan kántortanító volt, és mondják, betyárból lesz a legjobb pandúr. Ez a sváb falu egyhitű, és még mindig vallásos; a korábbi párttitkár minden húsvétkor, karácsonykor ott volt a nagymiséen, mégis csak tizenhárom egyházi esküvő volt, miután harminc kilométerre megnyílt az új házasságkötő meg a társadalmi eseményeket szervező iroda. Most már én is csak misével esketek, temetek, keresztelek, amikor tömeg van - az emberek szeretik a látványosságot -, beleadok apait, anyait, és tavaly már harminckilenc esküvőm volt! Az elődöm nem keresztelt, ha református volt a keresztszülő, és nem esketett, ha valaki polgári házasságát felbontotta. Én azt mondom: gyertek, hívek! Az új párttitkár lányát a református iskolaigazgató fia vette el, nekik még a református papot is áthívtam a szomszéd faluból, együtt eskettünk, és ha már ott volt, megkértem, prédikáljon is nekünk, mert békében kell élni mindenkivel!

- Te elfogadnád a református hitelveket?

- Azt már nem!

- Akkor mégiscsak véges ez a nagy békesség! Örülök, hogy szót értetek a párttitkárral, én is jóban vagyok veled, de azért a fiam nem fog egyházi esküvőt tartani - bár a Bibliából feleltethetné!

- Tudtam, hogy idejütünk. De kérdezd meg magát a titkárt: mondtam neki, hogy jössz, vár bennünket vacsorára!

#### VACSORA A PÁRTTITKÁRRAL

B. Zsigmond hatvankét éves parasztember, a téesz háztájibizottságának elnöke, és a falu meg a téesz közös párttitkára. Helyben csak tizenhét párttag dolgozik, a többiek eljárnak - tudom meg vacsora közben a szűkszavú, tömzsi kis embertől, aki pohárral a kézben csak megszavazodik:

- A feleségem sem istenes, de eljár a templomba, mert náluk otthon ez volt a szokás, és ez a falu ma is elvárja. Nem tapsoltam, hogy a lányom templomban esküdött, de nem is akasztom fel magam miatta; két éve történt, utána elköltöztek Miskolcra, és ott azt sem tudják, hol a templom, vallásról is csak egyszer beszélgettünk, morgott, hogy egy idős munkatársuk temetésére a párttagok nem mehettek el, mert pap búcsúztatta.

- Említette Géza, hogy Zsigmond bácsi szolt neki, ne hirdesse ki a templomban, hogy mikor lesz a hittanbeíratás. Meggyőzés helyett megegyezés? Én nem zavarom a te statisztikádat, te se zavard az enyémet?

- Korábban sem hirdetem ki a hittanbeíratást - szól közbe Géza -, felesleges felborzolni néhány szülő lelkiismeretét, meg a pedagógusnak a vallásoktatás egy kicsit kenyérkérdés is!

- Megalkuvást mondott? - kérdi B. Zsigmond, de int, ne szóljak. - Akkor csak gondolt, és lehet, hogy az is. Nézze, én éltem és dolgoztam egyházi birtokon, volna mit törlesztenem, de kinek lenne jó?! Az idő ezt már elintézte Mindszentystől, Gröszöstől, ávóstól. Két évtizede ebben a faluban a szocializmusnak többet ártottak a rossz téeszelnökök, a harácsolók, a tolvajok, de még a képmutatók is, mint a papok vagy az egyház, a hívőkről nem is beszélve; én tehát eszerint tartom a sorrendet! Lehet, hogy illenék acsarkodni a plébánossal, de ha nincs ellenünk, megengedhetem magamnak, hogy együtt vacsorázzunk, ellentétben a jószágigazgatóval meg a hajdani esperessel. Attól nem leszek jobb párttitkár, ha veszekszünk, arra csak a falu fizetne rá. Megalkuvás? Nézze, az senkit nem érdekel, hogy otthon mire nevelik a gyereket, csak hittanra ne írássák: hát akkor nem íratjuk, és a pap nem hittanórát, hanem bibliaórát tart nekik, és a szülő is, a tanító is, a plébános is nyugodt. Ilyen elvtelenek vagyunk! De kinek dolgozik az idő? - kérdi Gézára nézve.

- Első áldozás, bérnálás után elköszönnek a gyerekek; keresztelő, esküvő, vallásos nagyszülők ellenére is gyorsan letudják az Istent! - tárja szét a kezét Géza.

- Az egyház kijavította a temetőkápolnát, és megengedte, hogy az egész falu ott ravatalozzon, amíg nem lesz pénzünk arra, hogy közösen ravatalozót építsünk. Hallom, vasárnap elhangzott a misén, hogy a hívek segítsenek az iskolának a járda és a sportudvar építésében, az igazgató meg elmondja a plébánosnak, mikor van őrsi foglalkozás, hogy ne tépjék szét a gyereket, akit a szülője még ide is meg oda is küld.

- Eretnekek vagyunk, ugye? - kérdezi Géza a búcsúzás után, kinn a ház előtt. Ühüm, mormogom, és a kapufélfa után nyúlok, mert a levegőn a fejembe szállt a bor. Villany nincs, vagy nem ég, harapni lehet a sötétet, nem csodálom, hogy errefelé még az Isten is eltéved - vagy csak ő tud eligazodni.

(1980)

## Az osztályidegen

*N. Géza plébános leveléből: „Szemet szemért, fogat fogért: a Lenin Téesz párttitkára följelentette az elnököt, mert csaló, mire ő ráuszította cimboráit a titkárra, és kikészítik amiatt, hogy 1920-ban gyáros volt a nagyapja! Hányadízíglén büntethet egy Szurcsik? Imádkozom a Jóistenhez Vigh Pistáért, de ez mégiscsak pártügy, jó lenne, ha segítenél.”*

Visítoznak? Még félálomban fülelek, aztán felkapom az ingem, és kicsapom a plébánia ablakát. A piacozók között négylovas fogat száguld, a gyeplőt szálfatermetű férfi tartja, mögötte két statisztá ül. De hol a rendező, hol a kamera?

- Szurcsik báró! - szólal meg mögöttem Géza, és hangjától összerezzenek, mert nem vettem észre, mikor jött be a szobába. Ez hát a nagy Szurcsik, a kupeckedő, bosszúálló elnök? Szép ember, gondolom, de plébános barátom még nem fejezte be: - Leváltották, fél lába a börtönben, mégis parádézik, készül az országos bajnokságra, és az asszonyok még mindig sikongatnak neki!

- Hát némán tűrjék, hogy letiporja őket?

- Dehogyan tiporja! Látod? Út van a két sor között, elférne még egy kocsi, de visonganak, mert megkérte rá őket, hogy a lovai „szokják a közönséget”. Pojácá!

Géza úgy gyűlöli, ahogy egy katolikus pap gyűlölhét, pedig híveivel a téesz Budapesten vett kék autóbusszával járt a máriagyűdi búcsúban, épp csak fizetést nem kapott az elnöktől.

### 1.

Ellentmondásos a nagyközségi pártbizottság épülete: proccos nagygazdaház, üvegezett verandával. A puha szőnyegen strandpapucsban jön elém Selyem Ignác, a titkár, de csak addig szívélyes, amíg el nem mondom, mi járatban vagyok. Vigh pártfegyelmijének említésekor már kemény gyanakvás ül az arcán.

- Rendelkezik engedéllyel?

- Mire és kitől?

- Itt én kérdezek! - utasít rendre.

- Nem volt ön rendőr? - szegem meg a tilalmát.

- Az elvtárs is? - derül fel az arca, és mosolyom félreértve folytatja: - A legnehezebb időkben kezdtem, Husvét elvtárs!

- Pünkösti.

- Micsoda?

- Nem Husvét a nevem, hanem Pünkösti.

Gyanúsan néz rám.

- Pünkösds elvtárs meddig volt BM-állományban?

- Semeddig.

Felkapja a fejét, szűkülő szemekkel némán vizslat. - A plébánosnál szállt meg? - kérdi vészjóslóan. Bólintok. - És maga akar a párt legbensőbb ügyével foglalkozni? - tagolja a szavakat, majd az asztalra csap hirtelen, és felugrik. Nevetnem kellene, de nem tudok. Látom, legszívesebben nyakon ragadna, mint egy macskát, s kirakna az ajtón. Elkap a pimaszság:

- Hogy van a lánya? - Nem érti a kérdést, zavartan leül. - A plébános úr említette, milyen pompás templomi esküvője volt! A párttitkár lánya, az elnök fia, szép pár: ott a helyük! És Vigh István, vele mi lesz?

- Már nehogy félreértés essék, Pünköszd elvtárs, faluhelyen ez másként van, itt mindenki rokon, attól csak nekem nehezebb, hogy Szurcsik a komám. A templomi esküvő pedig azért volt, mert nekünk ápolni kell a nép hagyományait. Vigh Pistát nálam jobban senki nem sajnálja, őt gondoltam utódomnak, de becsapta a pártot, hallgatott a származásáról, hogy osztályidegen. Írtam vele egy életrajzt: nem válik dicsőségünkre!

## 2.

„Önéletrajz. Alulírott Vigh István, a Lenin Termelőszövetkezet függetlenített párttitkára 1937-ben születtem Debrecenben, apám kultúrmérnök volt, anyám tanítónő. 1960-ban szereztem diplomát Gödöllőn. A P. Megyei Tanács mezőgazdasági osztályán kezdtem dolgozni, ott lettem osztályvezetőhelyettes, aztán a C.-i járás elnökhelyettese. Édesanyám betegsége miatt 1979-ben hazajöttem, azóta vagyok függetlenített pártmunkás. Az MSZMP-be 1963-ban léptem be, 1965 óta vagyok munkásőr. Apámnak nem volt semmiféle vagyona, de nagyszüleimnek volt egy fafeldolgozó üzeme, ám nekem ezzel a családdal semmi kapcsolatom, apám 1945-ben meghalt, anyám tanítónői fizetéséből nevelt és tartotta el magatehetetlen apját is. Lehet, hogy az ötvenes években, amikor továbbtanultam, volt valami szándékos abban, hogy hallgattunk a nagyszülőkről, később meg nem tartottam szükségesnek megemlíteni az önéletrajzomban őket.

Tudomásom szerint apai nagyszüleimnek Marosvásárhelyen volt egy 260 munkást foglalkoztató fafeldolgozó üzeme, bútorgyára, de 1920-ban nem vették fel a román állampolgárságot, ezért az üzem a román államra szállt, ők pedig áttelepültek Magyarországra, és a Salgó érdekeltségtől kibérelték a püspökladányi talpfatelítőt.

Hangsúlyozom: apámnak soha semmiféle gyára, üzeme, ingatlana nem volt. Egyetemi éve alatt ismerkedett meg anyámmal, egy újpesti tanító hatodik gyerekével. 1928-ban volt az esküvőjük, és mivel apai nagyapám meghalt, apámnak kellett leköltöznie Ladányba. Nyolc éven át vezette a bérelt üzemet, ő tartotta el az édesanyját, sőt két bátyját is. Amikor 1937-ben megszülettem, apám megelégedte, hogy ő a család kulija, ezért elszegődött Debrecen városához kultúrmérnöknek, majd elment Maros-Torda megyébe vasútépítéshez felügyelőtisztnek, ahol havi illetménye 160 pengő volt. Apám az úgynevezett kiesett korosztályhoz tartozott, sosem volt katona, végül 1944-ben, 42 évesen behívták, anyuka pedig hazamenekült velem Újpestre, tanító apja lakásába.

Apám 1945 júniusában Hollandiában, az amersfoorti hadifogolytáborban elhunyt.”

### 3.

Fene se gondolta volna, hogy Szurcsik megkocsikáztat. Vigh Istvánt berendelték a járáshoz, én meg elmerészkedtem a volt elnökhöz, aki lapáttenyeréből addig el sem engedte a kezem, amíg ötször el nem mondta, mennyire örül, hogy írni akarok róla. - „Hallja csak meg az ország Tiborc panaszát!” - s azonnal a kezembe nyomta az elsőfokú ítéletet, amiben két évet szabtak ki rá kupeckedésért, csalásért.

- Hülyék - kapja ki kezemből az iratot. - Börtön?? Kitüntetés járna érte! Bízom a magyar bíróság pártos objektivitásában. Na jöjjön, nézze meg a lovaimat; ez a magyar ember szívéhez közel álló sport az én hobbim!

Röpül a fogat, a négy szürkén táncolnak az izmok, léptük alatt a gaz is kifakad. Mondják, egyszer Gádoros Pali nem tért ki előle, és az elnök egyik lova megsérült. Két nap múlva Szurcsik, baklegényeivel együtt, felrakta Pali szekerét a tanyagerincre. De hiába figyelték, mit szól majd a látványhoz, mert afféle kutakodó ember, mindig azt lesi, mit lehet felvenni; akkor is a földet vizslatta, nem a háztetőt. Másnap rohant a rendőrhöz, hogy ellopták a szekerét, de akkor már mindenki tudta, mi történt, a rendőrök is ugratták, hogy a kútban vagy a tetőn nézte-e az „országos járművet”. A fél falu segédkezett a leemelésben, az elnök birkát küldött; nagy majális volt.

- Mondták, hogy Szurcsik bárónak hívnak? - kérdi, mintha a fejembe látna.

- Hallottam.

- Téesz-küldöttséggel voltam Münchenben. Az egyik elnököt raccsolása miatt elneveztük Pixi grófnak, mire ő bemondatta a kemping hangosbeszélőjébe: „Szurcsik bárót várják a bejáratnál!” A magyarok tódultak bárót nézni, de csak egy téeszelnököt láthattak; olyan elnököt, akit csak úgy tudtak leváltani, hogy megkérték, ne legyen ott a közgyűlésen. Ehhez mit szól?

- Marakodtak Vighgel?

- Nekem semmi bajom nem volt vele. Nem kellett volna ilyen gyorsan feljelenteni. De még így is öt javasoltam volna utódomnak, ha nem hazudik a pártnak.

- Nofene, mindenki utódjának akarja, mégis agyonnyomják?

- Nem tudom, ki jelentette fel, de ha már kitudódott, bűnhődnie kell. - Ránézek. - A pártban szigorúbbak a törvények! - mentegetőzik.

- Nem maga jelentette fel?

- Mire esküdjek, az anyámra, a gyerekemre, a lovaimra? - kérdi nagy hangon.

Mondja, Vigh munkájában, magatartásában, elveiben volt valami kivetnivaló, vagy egyetlen bűne az a Trianonnal veszett nagyszülői gyár?

- A vér nem válik vízzé: látná, hogy mulat, hogy énekel!

### 4.

Kezdem hinni, a titkároknak kötelező a strandpapucs. Igaz, Vigh István menesztett pártmunkáson kempingnadrág is van, így pakolássza hemehumiját a pártirodán. Az asztalon a paksa-méták között öt Lenin-szobor áll.

- Megtudhatnám, kitől hallott rólam? - kérdi.

- A plébánostól - felelem.
- Jézus koporsója! Életemben nem beszéltünk tíz mondatot.
- Ki jelentette fel?
- Nem tudom, névtelen levél volt.
- Nem a Szurcsik-tábor írta?
- Miért fontos ez?
- Kíváncsi vagyok. Kinek jut ma eszébe ilyen vád? És véletlen, hogy épp akkor írták, amikor maga feljelentette az elnököt?
- Nem tehettem mást. Jöttek a sofőrök, hogy egy hete mindig éjszaka keverednek haza, mert a hatodik faluból kukoricát kell szállítani a járáshoz, de a mi bélyegzőnkkel. Megkérdeztem Szurcsikot, mi ez. Megmondta, hogy felétették a Gabonafelvásárló nálunk hagyott tengerijét. Ha nem jelentem, bűnrészes vagyok. Szurcsik hadovaláda, de nem bosszúálló. Szeret mások előtt üvöltözni az emberrel, hogy így elszúrta, úgy az anyja, közben meg kacsingat rá. Nézze ezt a levelet, a pártszervezetnek küldte, amikor a bírósági ítélet miatt kizártuk - hangsúlyozom, hogy nem kilépett, hanem kizártuk a pártból! -, de írt a téesznek, a járásnak, mindenkinek. Azon sem csodálkoznék, ha eredménnyel. A Varsói Szerződés csapatait is mi láttuk el gombokkal, az is lehet, hogy a szovjet rakétákhoz is szállítottunk valamit! Talán ezért sem a börtönbe készül, hanem kedvezményes nyugdíjba.

## 5.

„MSZMP Alapszervezetnek. Kedves elvtársak! Bejelentem, hogy a vezetőségben viselt tagságomról megromlott egészségi állapotom miatt lemondok. Kérem a vezetőséget és a párttagságot, hogy azoktól az intrikáktól védjenek meg, amelyek a nem egyedül rajtam múló mulasztások miatt rám nehezednek.

Bízom abban, hogy egészségi állapotom javulása után még hasznos tagja lehetek társadalmunknak, amelyet már a felszabadulás előtt, fiatal korban megálmodtam, és megszületését 1945 decemberéig, mint a Demokratikus Néphadsereg [sic!] tagja, a Vörös Hadsereg oldalán fegyverrel harcolva támogattam, és 1956-ban mint pártonkívüli bolsevik védtem.

Amennyiben pedig családom és a magam szomorúságára nem tudok rendbe jönni, úgy mint munkában és tisztességben megtört nyugdíjas ember élhetek, és együtt örülhetek szocialista hazánk, ezen belül az egész Magyar Mezőgazdaság, a Lenin Termelőszövetkezet és a nagyközség politikai, gazdasági, kulturális felvirágzásának, amelynek érdekében szerény képességeim, hitem szerint úgy érzem, sokat tettem.

Kívánom, hogy valamennyi közös, családi és egyéni tervük valósuljon meg, sikerekben gazdag évek övezzék munkájukat, a gazdasági fellendüléssel együtt töltsék be életüket a sikerélmények, politikai, szakmai továbbképzésük állandósuljon, ennek révén a művészetekben rejlő örömök gazdagítsák szellemi és kulturális életüket. Elvtársi üdvözzel: Szurcsik Gábor.”

## 6.

Vigh Pista berakott a Ladájába, és három Leninnel együtt hazavitt. Kata néni aggódva fogadott, mit akarhatok a fiától. Margó, a mosolyos arcú feleség percek alatt a kezünk alá rendezett mindent, és úgy hagyott bennünket magunkra, hogy közben állandóan jelen volt, ha kellett.

Koccintottunk.

- Mondd, Pista, mi volt a legfájóbb ebben az egészben?

- Nem a váll-lap elvesztése. Teljes szellemi fegyverzetében láttad Selyem elvtársunkat, a községi titkárt. Azt viszont nem tudod, hogy február 18-án behívtak a járáshoz, és közölték, Selyem Ignácot kordedvezménnyel nyugdíjazták - ő még nem tudta! -, és engem javasolnak a pártbizottság élére. Megköszöntem, de megmondtam, nem vet fel az öröm, mert itt vannak a nyulak!

Nézd, én nem vagyok egy zseni, de egy esztendő múltán tudtam, Szurcsik soha nem lesz nyugdíjas elnök, viszont a többség imádta. A közgyűlésen kivette a prímás kezéből a vonót: „Most mindenki úgy táncol, ahogy én húzom!” - és úgy táncoltak. A Lenin a cselédek, a zsellérek szövetkezete, az itt élők nagy része abba született, hogy más keze, lába. Aztán itt van a ló: „apánk” versenyeire diplomáták, tábornokok jártak; figyelmeztetés nélkül is rá kellett jönnöm, nem szabad buktatni, mert vele bukik a közös is. Nekünk a szövetkezetet kell menteni, ő majd szépen eldől magától: vagy így, vagy úgy, elviszik. Van miért.

Például „büszkeségünket”, az őszibarackost rossz helyre telepítették, és 200 hektárnyit ki kell selejtezni. Meg lehet ezt úszni fejre állás nélkül? Terveket készítettünk - ezekkel nem untatlak -, szoba kerültek a rühes nyulak is. Beleestem: a nyulak miatt elkezdtem újra tanulni a szakmát, és arról ábrándoztam, hogy lesz egy kis telepünk, talán egyszer még vágodát is építünk, elbirbitélek velük. Ehelyett egy nagyobb íróasztalra kívántak szögezni, de nemsokára a kisebbet is kilőtték alólam: Selyem Ignác az orrom alá dugta a névtelen feljelentést, és miután nem tagadtam ismeretlen nagyszülőm ismeretlen „gyárát”, megjegyezte: „Hát osztályidegen vagy, koma?!”

Mondok nektek egy nagyon-nagy hülyeséget: én nem hiszem, hogy Marxnak vagy Lukács Györgynek eszébe jutott, hogy osztályidegen, pedig egy kicsit közelebb estek a tőkéhez, mi én, akit szociális segélyekkel juttatott diplomához a szocialista rendszer. Két hónap alatt sem tudtam megbarátkozni evvel a minősítéssel. - Megnedvesítette a borral a száját. - A második hanyatlókést megint Selyem Ignáctól kaptam. Közölte velem, hogy megbeszélte a járással, szigorú megrovás pártbüntetést fogok kapni, és felmentenek, nem viselhetek pártfunkciót. Szabályszerűen elkapott a félelem: hát akkora bűnös vagyok, hogy vizsgálat és fegyelmi bizottság döntése előtt közölni lehet velem az ítéletet? Gondoltam, bemegyek a járáshoz, aztán megmakacsoltam magam, még azt hiszik, hogy könyörögni akarok, de ahol nélkülem döntenek, oda kérdezni sem megyek. Tudom, túl érzékeny vagyok, de eddig taszigált előre a rendszer, most meg hirtelen elengedett, sőt leejtett.

Pedig nem engedtek el - tette hozzá -, és ez rémisztett meg igazán. Tegnap azért hívtak a járáshoz, hogy közöljék, személyzeti osztályvezető leszek az erdészetnél. Ezt is eldöntötték a fejem fölött? Ez már sok volt. Úgy tudom, nálunk szabad munkavállalás van, mért számúznának az anyám mellől, a nyulak mellől? Nincs nekem olyan bűnöm, ami miatt nem nézhetnék nyugodtan az emberek szemébe, én sem a faluból, sem a téesszből nem vagyok hajlandó elmenni! Ettől kiborult a liszt, Huszár elvtárs, a járási titkár elkezdett kiabálni, hogy ők segíteni akartak, hogy hálátlan vagyok, hogy itt nem maradhatok. Szóra szót tettünk, s egyszer csak megfenyegetett: nehogy fellebbezzek, mert kizárnak a pártból. Hát itt tartok!



## 7.

Versenyben locsolják, kapálják a gyerekek Tóth Vendel nyugdíjas iskolaigazgató, a párt nagyközségi vébétagnak a kertjét. Cselédek unokái, kis rabszolgák, gondolom, és keserű szájjal lépek fel a tornáczra. A hófehér hajú férfi az asztalba kapaszkodva áll fel, és úgy is ül vissza. Bár bizodalمام is aláásták a gyerekek, lesz, ami lesz, megkérdem:

- Miért akarnak erőnek erejével eltántorítani attól, hogy írjak Vighról, a Leninről? Mért üzent a járási titkár, hogy hagyjam el a falut? A szégyen miatt? Netán úgy érzik, vitatható a fegyelmi?

- Is-is. Nem tudom, kikkel tetszett beszélni, de a szerencsésen árvaságra jutott téesz fiataljai egyre erősebben duruzsolják, hogy Vigh Pista legyen az elnök. Vezetési tapasztalat, szakismeret, uram bocsá', még a politikai múlt is mellette szól, de főként az, hogy két éve tervezetti a kisiklatott szövetkezet talpraállítását. De a járás hallani sem akar róla, a vezetője, Huszár elvtárs megmondta: „Vigh nem lehet elnök, mert akkor a fegyelmi nem éri el a hatását!”, és amit ő kimond, tetszik tudni, az ki van mondva: mert mennél kisebb a képesség, annál nagyobb a határozottság meg az öntudat!

Zavar, hogy a húsz esztendővel idősebb férfi tessékel, de nem szólok miatta, úgysem tudnám megváltoztatni évtizedes szokását.

- Jogos volt a fegyelmi?

- Nehéz kérdés, tessék megérdeklődni Pesten, mi az elvtársak véleménye. Hogy egy ilyen öregembernek mi van a fejében, az már nem számít. Annyit elmondhatok, úgy terjesztettem a vb elé: „A járási pártbizottság *ajánlásával* egyetértve, részesítse a vb szigorú megrovás pártbüntetésben Vigh István elvtársat. - Az öreg elmélázik ügyességén és derűsen folytatja. - Bolond, mint az ipszilon! A fegyelmin megkérdeztem Pistát: „Puliszka, málé, melasz, tudod mi az?”, mert ezeket az ételeket az osztályidegenek nem ismerték ám! Pista sorolta: hagymás puliszka, tejes puliszka, lekváros puliszka; és nem most tanulta, a túrók puliszkát nem tette közé, „a háború után nem volt túró” - mondta. Úgy osztályidegen ő, ahogy én mohamedán!”

- Ki jelentette fel? Szurcsik, Selyem vagy valamelyik emberük?

- Tessék, kérem, várni! - mondta az öreg, és egyenes derékkal becsoszogott a lakásba. - Csókolom! Az igazgató bácsi? - kérdi egy gyerek. - Bent van - mondom neki, mire lerúgja a cipőjét, és otthonosan indul utána. Percek múlva az öreg az ő vállára támaszkodva jelenik meg egy kemény táblás füzetrel a kezében.

- Szurcsik színész - mondja, miközben igazgatja a füzetet, hogy az asztal sarkával elvágólag álljon. - Jégesőben letérdelt és verte a földet: „Te, Isten - mert vele is pertuban van -, mit tettél velünk!?” Végül az embereknek megesett a szíve rajta, s ők vigasztalták. A szekeret felteszi a gerincre, de hátulról nem akasztja össze senki lábát. Selyem Ignác más, bár megbődül benne a borjú, kinyírta volna Pistát, ha... - mondja felemelt hanggal, majd kinyitja a füzetet. - Tessék meghallgatni a feljelentést: „Nézzenek utána Vigh István származásának! Szüleinek Püspökladányban volt gyára, Budapesten bérháza. Apja Gömbös Gyula miniszterelnökkel tartott kapcsolatot, anyja Géczy István volt megyéspüspökkel és a fiatal Follenberg herceggel van ma is jó viszonyban. Az egyik nagybátyja, Vigh Gerő ludovikás tiszt volt, a másik, Vigh Gusztáv egy vasládában őrzí a család gyanús ereklyéit, okmányait. Mikolán megtalálnak minden bizonyítékot!” Ezt a levelet a rokonságból küldte valaki. Akiket tetszett említeni, azoknak kapóra jött a bejelentés, de nem ők írták; hogy nem is ők írátták-e, azt nem tudom.

- És mi az igaz ebből a levélből, mit bizonyítottak?

- Amennyit Pista leírt. A szüleinek nem volt sem gyára, sem bérháza, ezt megérdeklődtük. Az édesanyja, Katóka, negyedszázada költözött ide az apjával, a tanítólakás miatt. Húsz évig voltunk vele egy tantestületben, az övéin, a gyerekeken és az Istenen kívül ő mással nem volt kapcsolatban. El tetszik hinni, hogy aki Gömbös cimborája, az csak vasúti felügyelőtisz, és honvédként hal meg egy táborban?

- Mik azok a titkos ereklyék?

- Ki tudja? - Megköszönve a szíves látást nem bírom megállni, hogy rá ne kérdezzek a gyerekekre. - Nekik adtam a kertet, hisz látja, milyen a derekam. Diákszövetkezetet csináltak, és ők nyereségesek, pedig úgy határoztak, hogy a „kertbérlet fejében” önköltségen látják el a családomat zöldséggel.

## 8.

Miután az igazgató úr - tudtán kívül - leckét adott az előítéletekből, elindultam Mikolára, de a titkos ereklyéket őrző nagybácsi már hónapok óta egy hatvan kilométerre levő szociális otthon lakója. Az igazgatónő a fejét kopogtatva beszél róla:

- Erdélyt várja vissza, meg valami gyárat!

Bevezetik az öreget, és kettesben hagynak vele. Fogalma sincs, ki vagyok, mégis azzal kezdi:

- Ha tudom, hogy jön, ebédre várom!

- Miért került ide az otthonba, Gusztáv bácsi? - kiabálom a hajdani gyáros fiának a fülébe.

- Hasnyálmirigyműtétem volt, állandó gondozás kell, és nincs senkim!

- És a testvére meg az unokaöccse?

- A bátyám felesége kizavart! - Az inzultus emlékétől is feldúltan szuszog. - Amikor elhoztam az ezüstöt, azt mondta, többet ne menjek hozzájuk! - Int, hajoljak közelebb. - Tudja, kivel paroláztam én? Miniszterelnökökkel! 1935. szeptember 17-én Gömbös Gyula miniszterelnökkel, 1947. - megáll, gondolkodik - szeptember 17-én Rákosi Mátyás miniszterelnökkel. - Itt valami nem stimmel, gondolom, de nem szólok közbe. - Fog még Magdolna könyörögni, hogy menjek hozzájuk, de abból nem eszik! Csak öt éve jött a családba, mégis a gyerekeinek akarta megkaparintani az örökséget, de az nem kerülhet avatatlan kezekbe: a nevünket Pista viszi tovább meg az ő gyerekei!

- Mi az örökség?

- A szőttes, az ezüstkészlet meg hát a gyár! Édesanya szőtte azt az abroszt meg a szalvétákat, de a vasládában megütötte a penész, és megkértem Magdolnát, vigye el a tisztítóba. Kilencszáz forintot fizettem érte, ötszáz forint segélyből kilencszázat!

- És mi lett az örökséggel?

- Elküldtem István anyjának, Katának. Mondtam már, hogy azért utasított ki Magdolna, mert visszakértem tőlük az ezüstöt, de az is a Pistáé!

- Mikor történt ez, Gusztáv bácsi?

- Húsvét hetében.

És április közepén érkezett a névtelen levél!

- Gyűlölködő asszony Magdolna?

- Ó, az egy szent fazék! Ez a szerencséje Gerőnek - a bátyámnak -, ezért nem kerül ide, pedig nyomorultabb, mint én, kis híján megölték a lovai.

Lovak? Gusztáv bácsitól megtudtam, hogy testvére, Gerő 158 centis és 46 kilós volt, amikor elvégezte a Ludovikát: testben és lélekben is lovasnak termett, méneskari százados lett, s még hetvenévesen is lovakkal foglalkozott. Akkor pedig Szurcsikot ismernie kell!

## 9.

Vigh Pistát a nyulai érdeklik meg a téesz, és nem az én „fölfedezéseim”. Ő arról beszél, hogy a fiatal szakemberek megkeresték, vállalja el az elnökséget, megválasztják, bármit mond is a járás, én meg azon morfondírozok, hogy kézen jár ez az öntudatos világ: a gyáros fiát szociális otthonnal, segéllyel tartja el az állam, az unokáját meg a nyulaitól is megfosztanák a „gyár” miatt.

A süketek párbeszéde azzal ér véget, hogy megkérem Pistát, hadd beszéljek az édesanyjával. Szól is az érdekemben, Kata néni mégis azzal kezdi, hogy nem szívesen beszél ő ezekről az ügyekről, mert még valami bajt csinál Istvánnak. - De megérdemlem a sorsom - böki ki -, mert én kértem a plébánosunkat, imádkozzon a fiamért, és ez lett belőle: újságba kerülünk!

Miközben nyugtatgatom, jól megnézem az öreg bútorokat: egy hajdani kizsákmányoló hagyatéka nem így fest. Kata néni aggályai lassan csendesednek, mégiscsak elkezdi:

- Csupán hétévi ismeretség után esküdhettünk össze, aztán következett életünk legsivárabb része, nyolc esztendő a fatelítőben. Külön lakást béreltünk, anyósom mégsem hagyott békén, hogy ő kicsoda, meg én ki vagyok: egy senki! Nem lehet ezt elmondani, hogy milyen asszony volt, nem véletlen, hogy életében csak egy fia nősült meg, mert a mániái! Észrevette, hogy mindegyik fia G betűs? Gábor, Gusztai, Gerő...

- Amikor a háború alatt visszamenekült Kató néni Pestre Istvánnal, a fiával, miért nem a családi bérházba költöztek?

- Apám helyett az anyósomhoz?? Ő nagyon nagyra tartotta magát - kendői Kovách Gerthrud! -, sosem bocsátotta meg, hogy Gábor rangon alul nősült, hogy elvettem a fiát. István nem is ismerte a nagyanyját! Amikor anyósom értesült a férjem haláláról, karácsonyra küldött az unokájának egy fél disznót; a hentestől szánkóval húztuk haza. Hogy látni is akarná az unokája, arról nem írt, talán mert félt, hogy én is vele mennék.

- Mi lett az örökséggel, Kató néni, a szóttessel meg az ezüsttel?

- Nálam vannak! Jött ám Magdolna, a sógornóm, hogy Gerőnek nem tud mivel enni adni. Hiszi a piszi! Ha ezzel etetett volna, nem így nézne ki - mondja, s a szekrény aljából előszuszog egy csomagot, majd az újságpapírból elé fordítja a 24 személyes étkészlet megfeketedett maradványait. - A gyerekek azt mondják, nekik nem kell, ők nem pucolgatják, adjam el. Egyelőre tartom - mondja, s mielőtt nehézkesen visszacsavarná a papírt, megszámolom a késeket: hét darab. Kata néni eltipeg a kincsekkel, s visszatipeg a tasakba hajtogatott szóttésekkel:

- Ezzel is mi lesz, nem is tudom hová rakni! Egyszer voltunk Szegeden, és elvittem a bizományiba, hát nem kinevettek? „Ki vesz ma 24 személyes abroszt!?” Talán odaadom majd oltárterítőnek. Szép ám, még ha az anyósom szötte is, de gondolom, az anyja is segített neki. - Tapogatom a vastag anyagot, megcsodálom a monogram cifra hímzését - „k. K. G.” -, kiterítünk egy abrosznyi szalvétát, s közben földre libben egy papír.

- A Patyolat-számla - mondja a néni, és ahogy felveszem, megakad a szemem a nagybetűs végösszezen: 126 forint. Nem hiszem, elolvasom hát a tételes felsorolást és bizony 126 forintba került a tisztítás, amiért a figyelmetlen szent Magdolna 900 forintot kért koldus sógorától! Magdolna nem áttalott elutazni a koszlott ezüstök után sem, csakhogy üres kézzel ment haza, mert Kata mama azt mondta neki, hogy az örökös, az ő párttitkár fia eszik a készlettel! Magdolna az utazásra potyán kidobott vagy 200 forintot! - járt az agyam, s közben odavetek egy semlegesnek gondolt kérdést:

- Istvánra hol ragadt a politikai érdeklődés?

- Itthon ilyet nem hallott, amíg lehetett, vallásban és mindig becsületben, becsületre neveltem. Mit kaptam én a templomban, hogy a fiam istentelen, amikor meg hazajött és párttitkár lett, a plébános úrnak kellett megvédenie!

## 10.

Hiába csengetek, kopogtatok, a Vigh Gerő feliratú ajtó mindaddig zárva marad, amíg le nem nyomom a kilincset. Bűz fogad, rendetlenség és távoli hang: „Nyitva van, tessék! Ki az? Nyitva van, tessék, ki az?” Benn a szobában parányi öregember fekszik az ágyban, s ahogy forgatja a fejét, látni rajta, hogy vak.

Mutatkozom, s nyomban hazugsággal kezdem:

- Szurcsik Gábor üdvözlí!

- Miért, mit akar? Megmondhatja neki az úr, akkor se segítenék rajta, ha még a gazdaságban lennék, szemét ember, aki kiabál a lóval. Megérdemli a sorsát!

Akár fordulhatnék is vissza, ez a megszállott biztos nem egyezkedett az elnökkel, megint hamis nyomot fogtam. De a felesége még írhatta a levelet! Lehet, hogy egy oltárterítő és hét fekete ezüstkés miatt ő akarta István nyakát szegni?

Mennék, de előbb végig kell hallgatnom az öregember kesergését a szürke hályogról, a combnyaktörésről, kifekélyesedett sebéről és a Csillagról, a megbélyegzett kancáról, akivel az oszlopnak ment. De nem a ló volt ám a hibás, hanem ő, aki tagadta, hogy alig lát.

- De legalább jó felesége van, és nem szorul másokra! - mondom búcsúzóul. Az öreg szeméből szivárogni kezdenek a könnyek, aztán már hüppög is:

- Enni alig ad, uram, csak a lakás miatt néz rám, hogy nem üres-e már!

## 11.

Nézzük egymást a nyulakkal. Kicsik, nagyobbacska, fehérek, szürkék, barnák. Bedugom az ujjam a ketrecbe, mozog az orruk, ahogy szagolják.

Azt hiszem, igaza van Vigh Pistának, szeretni való jószágok.

(1983)

## Nyúltól a nyusziig

Nyíltan mondogatja a vezérigazgató: „Nem elég csak dolgozni, kapcsolatokra is szükség van!” - s bizonyságul reménytelen ügyek sokaságát intézte már el széles ismeretségi köre révén. Ismerek igazgatót, aki évekkal ezelőtt, hallván, hogy egy moszkvai kiállítás idején a miniszterelnök-helyettes a Roszija Hotelban fog lakni, famulusát kiküldte Moszkvába, hogy tartson fenn neki szobát; inkább egy hétig bámulja a szállodában a plafont, de hátha így ő „véletlenül” együtt vacsorázhat majd a miniszterelnök-helyetessel. Nyilván azt remélte, hogy a közösen elfogyasztott pirog jól fog kamatozni, és bőven behozza a repülőjegyek és a hotel árát.

Van, aki nem szorul a pirogra. Az első mondatban említett vezérigazgató például olyan helyzetet teremt, hogy a „miniszternök-helyettes” menjen az asztalához. Hogyan? Elsősorban munkával! Vállalatánál az az év a rendkívüli, amikor nem kapnak valamiféle kitüntetést, és ő a friss dekorumot nyomban felkínálja a következő megszerzésére is. Az első lépés, hogy rendkívül nagy gondot fordít rá, nekik ne miniszterhelyettes, sőt, ha lehet, ne is a miniszter, hanem még magasabb rangú vezető adja át a zászlót vagy az oklevelet! A jelszó: „Befolyásos embert szerezni!” - hisz fehér asztalnál lehet a kátyúba jutott ügyeket néhány ügyes szóval partra emelni. Vezérünk tehát már a siker mámorában megteremti a legjobb feltételeket a csúcson maradáshoz, mert, mint a jó sakkozó, ő több lépést előre lát. Másfél évtizeden át volt egy kitűnő vadász cimborája, aki hivatala révén a megye minden szögletét végigpufogtatta. Nem magának zsákmányolta ám az erdőket, ő szívesebben evett bagdulyást, mint kényes őzsültet, hanem másoknak lődözte halomra a vadakat: miután a helybéli vágóhíd vezetője saját kezűleg megpucolta, pácolta, füstölte vagy épp szalámit készített belőlük, egy kiválasztott sofőr megadott címekre - nem hivatali címekre! - szállította őket Budapestre. Keze között tehát az ártatlan őzek, a mogorva vaddisznók, de még a buta nyulak is egy közösséget szolgáltak.

Hajdanán írtam már ezeken a hasábokon egy vezetőről, aki „bőr” (jó bőr)-garnitúrát tartott a látogatók kiszolgálására. Most is találtam egy tekintélyes vállalatot, ahol szokás nőket is találni az éppen erre gerjedelmet érző vendégeknek. Ne gondoljanak valami gusztustalan leányvásárra - ez idegen elveiktől! -, csupán arról van szó, hogy a fehér asztal körüli szolgálatokra rendre okos asszonyokat - nem lányokat! - válogatnak, akik, ha úgy adódik, értenek a pillantásból is, nemcsak a szóból. Közülük a legértelmesebbek - nyelvtudás előnyben! - rendszeresen feljutnak a BNV-re (az IBUSZ-lakásokat a vállalat bérli), sőt ők foglalhatnak helyet a kitüntetések osztogató nőnapj ünnepségek első sorában is.

Nyúltól a nyusziig hihetetlenül széles a skálája a kapcsolatteremtésnek, a tisztelet, a hála kifejezésének. Az alig emlegetettek közé tartozik még az albumkészítés országos mániája is, hogy vállalatok, intézmények százai fotósokat, fotólaborokat, dokumentációkat, fotóstúdiókat, sőt műtermeket tartanak arra, hogy több-kevesebb hivatalos teendő árnyékában megörökítsék a „történelmet”: a különféle ünnepségeket, kitüntetések, alapkövetelt, avatást, brigádvezetői értekezletet és névadót. Ha máshonnan nem tudnánk, hol is tart az üzemi demokrácia, az objektívek felvilágosítanának róla. A Kiss Jánosokról elvétele találni képet, a különleges látószögű lencsék többnyire csak akkor veszik észre őket, ha főnök kerül a közelükbe. A cégtörténet megörökítésének ürügyével készített fényképek és filmek nem a rakodók, takarítók, bérelszámolók, rajzoló, esztorgályosok, tehenészek munkáját, hanem inkább a főnökök szereplését mutatják be. Nem hiszem, hogy volt e hazának olyan fényes királya, amelyik

annyit költött saját becses személyének megörökítésére, udvari festőkre, mint néhány mai utóda!

Egy vállalat filmes történetéből volt, aki Rákosit ki akarta vágni, szerencsére a vezérigazgató nem járult hozzá a hamisításhoz, másutt viszont épp ő adott utasítást arra - kerül, amibe kerül! -, vágják ki a kész filmből az általa kinyírt beruházási igazgatóhelyettest. De ilyen példákban bővelkedik a történelem is, s nemcsak a miénk!

Visszatérve az albumkészítéshez: akkor villog csak igazán a vaku, ha egy nagyvezér lépi át a birodalom határát! A Nagy Ember megérkezik, a Nagy Ember kilép a kocsiból, a Nagy Ember kezét fog a főnökkel, a Nagy Ember belép az intézmény kapuján, a Nagy Ember balra fordul, a Nagy Ember mosolyog, feláll, leül, figyel, barátkozik és így tovább. Lehetnének ezek a felvételek a látogatónak és a látogatásnak kijáró tisztelet jelei is, de tíz-húsz tekercs film és több kiló kép láttán tiszteletlen gondolatai támadnak az embernek, pedig a java még hátravan: az albumkészítés! A többnyire aranyozott betűkkel felhozott csicsás gyűjteményre sok helyen nagyobb gondot fordítanak, mint legfontosabb termékükre, igaz, az album a jó szándék elnyerésére készül - amire a vevők esetében nem muszáj gondolni.

Az albumot lóhalálban kell összeállítani, hogy már a búcsúzáskor, de legkésőbb a látogatás másnapján átadhassák a Nagy Embernek - örök emlékeztetőül.

De mire emlékeztetőül?

Volt szerencsém belekukkantani egy nagyvállalat másfél évtizedes albumtermésébe: félelmetes pontossággal azonos mindegyikben a rituálé, azonosak az útvonalak, a helyszínek, ugyanaz a vezérigazgató is, ugyanazzal a protokollmosollyal - csak a Nagy Ember feje változik albumról albumra, akár az egykori búcsúk fotográfusainak képein. Emlékezhetünk: volt azok között szépen festett őserdei, háborús vagy éppen Gecsemáné kertbéli jelenet; egy fotográfus, egyféle díszlet, csak a bedugott fej más!

Állítják, hogy a Nagy Ember iránti megbecsülés miatt készülnek ezek a fényes albumok, s nincs okunk kételkedni, amíg csak egyet-egyet látunk belőlük, s nem kételkedhet az őszinte nagyrabecsülésben az a vezető sem, akinek már száz ilyen albuma van száz helyről. Ám egy intézmény ötven-hatvan kötetes albumtermése már nem tiszteletet, hanem inkább tiszteletlenséget sugall, olyasmiről beszél, hogy lám, mennyit cserélődnek a Nagy Emberek X vezérigazgató uralkodása alatt! E képek célja tehát nemcsak a tisztelet, hanem a főnök nimbuszának növelése is, ezért szokás hetekre, hónapokra kirakni őket az ebédlő mellé, hogy lássa mindenki, „kivel barátkozik” az ő vezérük! Az albumnak erre az igazgatóra, erre a helyre kell emlékeztetnie a Nagy Embert, hogy tétovázás nélkül kinyissa neki az ajtaját, ha valamiért kopogtatni kényszerül!

Emelkedhet bármennyit az ezüst ára, nem valószínű, hogy az albummánia megsínyli. Hiába lenne elég emlékül 5-10 kép vagy a gyár történetéhez egyetlen tekercs film, „az olyan snassz”, és - akár a borra valózást vagy a szeszes ital felszolgálatát hazai vendégeknek - ezt sem meri abbahagyni senki. Pedig az igazán Nagy Embereknek szekérderéknyi albumuk van, s legfeljebb nyugdíjasként jut majd idejük forgatni őket - amikor a gyárnak már késő. Mindegy, az összeköttetések működnek, az ügyek intéződnek, „ennyit meg igazán megengedhetünk magunknak”.

(1982)

## Tücsökszimfónia

- Öt község közös tanácsa ülést tartott február huszonegyedikén Nagyberkiben. Tavaly a csomai Kossuth utcát nem tudták lekövezni, mert kevés volt a pénz és a kapacitás is, az idén viszont az előterjesztés szerint a nagyberki Szabadság utcát kívánták lekövezni. Felszólaltam, hogy nem értem, miért olyan utcát szednek elő, amelyikről eddig nem volt szó, és miért nem azt, amelyikről már három éve beszélünk. Csomán hatszáz éve élnek ebben az utcában, itt található az iskola, az óvoda, a tápbolt, az egyetlen élelmiszerbolt, és mind a két oldal be van építve, Nagyberkiben nyolc-tíz év óta épült az utca, és csak az egyik oldalán vannak házak; Csomán az emberek már árkot ástak, hidakat építettek, követ hordtak az útba, és családonként felajánlottak ötszáz forintot, a nagyberkiek semmit se csináltak, semmit nem ajánlottak fel, kértem hát a tanácsulást, változtassa meg a költségvetés útépitési részét. Felállt a mosdósi gyógyintézet igazgatója, hogy igazam van, támogatja a javaslatomat. Következett a szavazás. A tizennyolc nagyberki tanácsstag lehajtotta a fejét, és mivel mi csak hatan vagyunk, leszavaztak bennünket. Elkapott az indulat: Az a véleményem, hogy önök lelkiismeretlenek, nincs igazságérzetük, és politikailag éretlenek! Szerencsére már a párt is rájött, hogy a közös tanácsi rendszer a kis falvak temetője, antidemokratikus intézmény. Magyarországon közel egymillió ember lakik ilyen társközségekben, s ez az egymillió ki van rekesztve a hatalom gyakorlásából, nem dönthet semmiben; ez a forma megérett arra, hogy felrobbantsák. Ekkor a téeszelnök beleordított a szavamba: „Kikérem magamnak a népi demokrácia sértegetését!” Elnök elvtárs, otthon kiabálj az embereid beszédébe, itt hallgass, amíg rád kerül a sor. Mielőtt befejezném, hadd tanítsalak meg valamire, amit én már megtanultam: ha van ebben a nyomorult országban egy élő közösség, ahol azonos az emberek érdeke, gondja, öröme, bánata, ahol együtt lépnek a pocsolyába és verik egymás bokájára a sarat, ott a saját sorsukról saját maguknak kell döntenük. Itt kezdődik a demokrácia! Ha ez nincs meg, az nem demokrácia, akármilyen népköztársaságnak nevezzük is. Most abbahagyom, és te is meg tisztelt tanácsstagtársaim is elmondhatják a véleményüket!

Bár támadtak volna meg, lettek volna okos érvek, de hallgattak, egy szót sem szólt senki, mert tudták, nincs igazuk, hogy egyelőre törvény biztosítja az elnyomásunkat. Bolondul szeretem a falumat, fáj, amikor hallom: „magunkra vagyunk hagyva, velünk nem törődik a tanács, nem törődik velünk senki.” Tizenöt évvel ezelőtt leírták, hogy szerepkör nélküli település. Nem a bokr szerepkör nélküli, nem a rét, nem az erdő, nem is a házak, hanem az emberek; én vagyok szerepkör nélküli, és a másik 680 ember, aki ebben a faluban él: egymillió ember kénytelen ellenfelének tekinteni az államhatalmat. Ha házat akar építeni, rögtön kérdik, miért Csomán. Hagyja itt a barátait, rokonait, apját, anyját, tagadja meg a múltját: csináljunk Nagyberkiből világvárost!

Megmételtyezik az ember lelkivilágát, tönkreteszik az önérzetét azzal, hogy átrakták a másik oldalra. Mit tudok tenni? Mondhatom valakinek, hogy kövesse, amit a művelődési házzal csináltam, hogy építkezzen erőszakosan és törvénytelenül? Nevetséges dolog. Sok ember mosolyog is rajta, hogy a tücsök szembeszáll az elefántsordával. Ha a torkomon állnak, akkor is ciripelek, és tavaly egy rádióriporter, most meg talán az ön fülét ragadja meg ez a dallam.

### BANKETT A TEHENEKKEL

- Az apám géplakatos, esztergályos, lokomobilvezető és ki tudja még mi volt. A Tanácsköztársaság bukása után kitiltották Budapestről, így születtem én 1930-ban itt Somogyban, Csomán. Anyámék nem tudom, hányan voltak testvérek, négyéves korában meghalt az

édesanyja, akárcsak az apja két előző felesége. Nagy árvaságában édesanyám kimenekült a sokféle gyerek közül tizenhat évesen Amerikába. Fiatal, csökött lány volt, nemigen tűnt fel senkinek, felszökött pénz és jegy nélkül nemcsak a vonatra, hanem Fiuméban a hajóra is. Hat év után hazajött, vett egy kis házat, megismerkedett apámmal, és összeházasodtak.

Állítólag a párttörténet sem tartja nyilván, hogy néhány gazdag zsidó támogatta a kommunistákat. Amikor vagyonuk veszélybe került, apámnak is adtak belőle mint megbízható emberek, ő pedig, hogy átmentse az értékeket, ötven hold földet vásárolt. Amikor a zsidókból kivették, hová lett a pénz, apámat elvitték, de megszökött. A háború után a vagyonért már csak a halottak marosvásárhelyi rokona jelentkezett. Mi legyen a magyarországi földdel, kinek adják el, mit csináljanak a pénzzel? Minden eldőlt, amikor apám kulák lett.

Az érettségi vizsgák után hazaugrottam Kaposvárról, hogy sikeresen túl vagyok mindenen, és rohanok vissza a bankettre, de anyám sírt, mert apámat elvitték a rendőrök. A bankett helyett ezen az éjszakán a bőgő teheneket fejtem, állatokat, és azóta egyetlen érettségi találkozóra sem mentem el - talán most a harmincötödiken ott leszek.

Apámat Kistarcsára internálták, de azért megkerestek bennünket, hogy mivel nem a miénk a föld, adjuk oda az állami gazdaságnak. Vigyék csak! Két hónap múlva hazaengedték apámat.

Örültem, hogy ahhoz a nemzedékhez tartozom, amelyik előtt minden út szabad. Mindig azt képzeltem, hogy valami nagy dolgot fogok csinálni. Jelentkeztem egyetemre, aztán az első év végén kivágtak: „Osztályidegennek semmi helye itt!” Rákosi jóságosan egyformán mérte ránk az áldást, alighogy apám kiszabadult, bevitt engem munkaszolgálatra. Az egyik kimenőn - abban a horthysta hadseregbeli egyenruhában, amiben jártunk - jelentkeztem a közeli orosz laktanyában, hogy szeretnék belépni a Vörös Hadseregbe...

Nem baj, ha elkalandozok? Most március tizenötödikén Siófokon végigkönyeztem a fiatalok ünnepét. Szégyelljem? Szerettem volna úgy elszavalni a Talpra magyart, hogy húsba vágjon. Ugye azt akarja kérdezni, hogy harminc éve mégis elhagytam volna a hazámat? A kizsákmányoló, a kulák apám nem vállalhatott munkát Somogyban, de a Vörös Csepelen igen, biztos azért, mert vöröskatona is volt valamikor. Vasárnap aztán ez a kulák vöröskatona meglátogatta a munkaszolgálatos fiát Kiskunlacházán.

Anyámat kíméletből vagy cselből beidézték Kaposvárra, és mire visszajött, le volt lakatolva a ház: államosították. „Menjen, ahova lát, de Csomát nem hagyhatja el.” Idegenek vették meg a jegyét Budapestre, és a túloldalon kapaszkodott fel az éjféli vonat utolsó kocsijába, hogy apám után menjen. Pesten a legkegyesebb rokonok sem merték befogadni, hazajött hát, és felköltözött a szőlőhegybe. Kívülről szép az a prэшáz, de a földem nélküli pincerész mellett csak egy négyszer négy méteres szerszámkamra van, a fala vékony, rengeteget fagyoskodtak, és megtörtént, hogy esővizet ittak. Hatvanadik évét elhaladta az apám, de nemegyszer derékig érő hóban csúszkált le hajnalban az állomásig, és kapaszkodott vissza este, mert akkor már a kaposvári mélyfűrókhoz járt dolgozni. A rendőrök a hegyen is rájuk találtak: „Nocsak, a kulák tönkreteszi a szőlőt, paprikát termel a sorok között!” Nézze, a szomszédnál is így van, rebegte anyám. „Ahhoz magának semmi köze! Ötszáz forint büntetés meg tízezer forint pótdó!” De hisz már földünk sincs! „Ez két évvel ezelőtti: nyúzták maguk a népet eleget!”

Mint a nyulak, úgy aludt, úgy élt a két öreg. Mindig megállapodtunk, hogyan, kivel üzennek, ha valami történik, mert onnan úgy elvihették volna őket, hogy senki sem veszi észre. Szomszéd semerre - nem volt kivel vitatkozni -, gondjuk sem igen akadt, hisz főzni sem kellett, mert nem volt min: már a sparheltet is lefoglalták. Terveik sem voltak: örültek, hogy reggel felébredtek, hogy este apám hazajött, hogy azt a napot, azt az éjszakát még együtt tölthették. Sokat emlegették, hogy életükben ez a száműzetésben töltött öt év volt a legboldogabb.



## JÓMÓDÚ SZEGÉNY EMBER

Amint letelt nekem a munkaszolgálat, megnősültem, és elhelyezkedtem a postánál. Három hónap múlva, 1954 elején közölték az Államvédelmi Hatóság emberei, hogy bányász vagy kohász lehetek, de postatisztviselő nem. Be kellett járnom az apám útját; ő is vasmunkás lett, én is, neki is munkahelyet kellett változtatnia, nekem is. A Dunai Vasmű gépkezelői tanfolyamra küldött, de mire betanultam, kiderült, hogy gépkezelő sem lehetek, csak olvasztár. Legyen. Aztán ötvenhatban apám megkért, jöjjünk haza, mert senkijük nincs, anyám súlyos beteg, és a ház felét visszakapták. Akkor én már technikumba jártam, és bíztam benne, hogy egyetemre is mehetek. Sztálinvárosban az az október rettenetes volt, semmit nem értettem. Összepakoltuk a két lányunkat, és hazajöttünk Csomára. A Vasmű sztahanovistája megint előlről kezdett mindent. Az állomás a kertünk végében van, beálltam hát pályamunkásnak. Egy év múlva pályaőr voltam, aztán újabb vizsga után váltókezelő.

Bután éltem, tartalmatlanul. Mondhatnám, hogy próbáltam magam kibontani, de ez csak részben igaz. Nem annyira önmagam kerestem, mint a pénzt. Évtizedeken át semmit nem költöttem magamra, egyenruhában jártam, nyulakat, pulykákat, kecskéket, bikákat tartottam. Összeraktam a sok pénzt, építettem egy akkora nyaralót Igalon, hogy ötször akarták lebontani. Azt hittem, ha egy szinttel magasabb a nyaralóm a többinél, én is külön vagyok mindenkinél. Olvasgattam ugyan, de az eszemet nem forgattam, és ez nem fáj ám!

Sokan árulónak tartottak. Először munkaszolgálatos társaim. Nem mondták, de amikor szakaszparancsnok-helyettes lettem, megéreztem a hallgatásukból, a tekintetükből. De kit árultam el? Őket nem. Akkor hát a kulák vagy a vöröskatona apámat? A katonaruhával együtt a kétségeket is levettem, aztán hatvanhárom után valami megint kezdett birizgálni. Ha folytatom azt az életet, jó módú lettem volna, mégis nagyon szegény. Egyre kényelmetlenebbül éreztem magam az egyre kényelmesebb világban: nem tartoztam senkihez. Miközben néhányan úgy kezeltek, mint valami régi vágású, netán reakciós embert, én azt forgattam a fejemben, hogy belépek a pártba. Oda kellett volna állni az alapszervezet elé: „Eltársak, mindenképp párttag akarok lenni!” Ezt bármelyik váltóőr megtehetette volna, csak Orbán Ottó nem. Kétszer visszahívtak a marxizmus-leninizmus esti egyetemre, hogy a munkámhoz kell a politikai végzettség, vagy netán a főnököm küldött; és áruljam már el, miért akarom még az odáig nem látszó szakosítót is elvégezni.

Rájöttem, az, hogy engem üldöztek, nem érdem, csupán szenvedő alanya voltam valaminek. Ekkor kezdődhetett el a régi új életem: az, ami ott az istállóban, a tehenekkel töltött banketten véget ért. Mintha nem is kétszer annyi idős lettem volna, szinte egyik pillanatról a másikra kitört belőlem a lefojtott két évtized minden vágya. Csomán akkor a színjátszó csoportnak, a kulturális életnek, az ifjúsági szervezetnek szinte csak az emléke élt; egy ócska pedagóguslakást kaptak a gyerekek, ha annyira akarnak, jöjjenek ott össze. És akartak. Politikai képzésre is jártak, amit én vezettem nekik.

## „A TÖRVÉNYTELEN” LÉPÉS

Hetvenhat május elején KISZ-gyűlésen megkérdezték, mikor épül már az ifjúsági ház. Hát, gyerekek, az idén már sajnos nem épül, nincs pénz, de jövőre biztos, mondtam nekik. Mivel akkor már nyolc-tíz évi kéréselés, ígéretés, szerződés volt mögöttünk, morogtak, és Szabó Pityu hangosan is kimondta: „Ottó bácsi, maga csak hazudik nekünk!” Én hazudok? „Tavaly is ezt mondta, meg azelőtt is!” Mintha leköptek volna. De ha én is siránkozok, ki adja vissza a gyerekek hitét?

Van kedvetek jövő vasárnap alapot ásni? - kérdeztem. - Egy hét múlva elkezdjük, és felépítjük az ifjúsági házat! „Látja, Ottó bácsi, ezért nem hiszünk magának. Az előbb még azt mondta, egy év múlva, most pedig, hogy vasárnap.” Azt higgyétek, amit most mondtam, vasárnap alapot ásunk!

Soha eszembe nem jutott, hogy a saját pénzemből építőanyagot vegyek az ifjúsági házhoz, de abban a pillanatban eltökéltem, hogy megteszem. Arra sem gondoltam, hogy mit szól majd a feleségem, arra sem, hogy visszakapom-e a pénzt, arra sem, hogy nem. Akkor adtam el a kocsim, fogtam hát az árát, mentem a Tüzéphez, vettem a sódert, a cementet, és felhordattam a művelődési háznak szánt telekre. Korábban én már éjszakákon át rajzoltam, hogy milyen legyen a művelődési ház. Szerettem volna hozzáépíteni a kocsmához, de az nem ment. Naiv voltam, ábrándoztam, talpaltam, amikor a tanács még nem is törődött semmivel. Aztán kegyetlenül makacs lettem, amikor a saját pénzemen vett sódert lapátoltuk. Bejelentettem a tanácson, hogy vasárnap elkezdjük ásni a művelődési ház alapját. Azt hitték, viccelek. Mi lesz, ha a falu nem áll mellém? - nyilallt belém, ahogy ballagtam át a pártbizottságra. A titkárral együtt jártunk esti egyetemre, mégsem hitt a fülének. Akár képtelen az ötlet, akár nem, ismételttem el ötödször is, a falu népével alapot ásatok, és művelődési házat építek a saját pénzemen! „Ebből nem sok jó szülehet!” Nem érdekel. Különben is rajtunk múlik, hogy mi születik belőle. „Ha tényleg képes leszel erre, valamit tenni kell, tárgyalni kell... Menjünk a tanácsra!” Hármasban kijöttünk a telekre, láthatták, nem tréfálok. „Most leültök Ottóval - mondta a titkár az elnöknek, aki különben építésztechnikus volt -, és ha reggelig, akkor reggelig, de készítetek egy tervet, aztán mentek a megyére engedélyeztetni.”

Ott már kettőnkre néztek úgy, mint korábban rám. „Ehhez pénz kell, elvtársak, ezt jóvá kell hagyni a tanácsülésnek, ezt bele kell építeni az éves meg az ötéves tervbe.” Már nem is figyeltem. „Na látod, ugye, hogy nem tudunk semmit csinálni!” - mondta az elnök a céltalan bolyongás végén. Dehogynem: vasárnap jönnek a gyerekek, és ássuk az alapot. „Ebben én nem veszek részt, nem adok rá engedélyt - mondta gyorsan, majd egy idő után csendben hozzátette -, de itt a rajz, csinálj, amit akarsz!”

Vasárnap levertük a karókat. A gyerekek azt mondták, legyen két méterrel nagyobb. Legyen. Kedden a betonozásnál már a felnőttek is ott voltak, alkalmanként veszekedtek is, mert sokan jöttek, és volt, akit el kellett küldeni. Fogyóban volt a pénzem, és akkor egy éjszaka a félbehagyott orvosi rendelő építéséről elhoztuk a hányódó téglákat, és mire a tanács hétfőn észbe kapott, mi már beépítettük. Új elnököt kaptunk, aki székfoglalójában semmi mást nem garantált, csak hogy nem ismétlődik meg a csomai törvénytelenység. A feleségem is szidott, de egem nem annyira a százhuszezer forintom sorsa meg az új elnök rúgása izgatott, hanem az, hogyan tudom tartani az emberekben a lelket, hogyan hitetem el velük, hogy van értelme annak, amit teszünk, hogy magunknak csináljuk, hogy nem fogják lebontani, és talán bíróság elé sem állítanak, mint fenyegettek.

Majd a párt, majd ők megköszönik! - bizakodtam. Aztán a járási titkár vezetésével megjelentek vagy tízen, és Dombóvári elvtárs elkezdett üvöltözni: „Ki tervezte ezt a palotát? Milyen igényeik vannak maguknak? Hányan laknak itt, hány fiatal!? Maga elpocsékolta a pénzt, és kényszerhelyzet elé állította a tanácsot! Kíváncsi vagyok, mi lesz, ha felépül, eljövök majd, megnézem!” Máig örülök, hogy akkor már a fél téglákat is beépítettük, így csak sarkon fordultam, és otthagytam. Hogy aztán Dombóvári elvtárs kijött-e vagy sem, nem tudom, de mióta ő a moziüzemi vállalat igazgatója, itt tartják a mozielőadásokat.

Elszánt akarattal és boldogan tettem, amit tettem, elismerést nem vártam, nem is kaptam. Amikor a tanács kifizetett, kitiltottak az építkezésről. A következő novemberben aztán szaladt a titkár, hogy segítek, maradt kétszázezer forintjuk, fejezzük be gyorsan az építkezést, mert ők nem találnak semmiféle vállalkozót. Bejártam Tolnát, Baranyát, és akadt kisiparos, így a munka vége egy csöppet megint gondosabb, szebb lett. Annyira, hogy a tanácselnök tápboltot és nyúlfelvásárlót akart a könyvtár helyére hozni. Évekig viaskodtunk ezen is. Azt mondtam: ifjúsági klub, orvosi rendelő igen, nyulak nem! Csomán sem, mert ő azt tartotta: „ennek a kis szar falunak” minden jó. Szerettem volna a művelődési házban központi fűtést, de majd lenyelt: „Csomán központi fűtés, amikor még Nagyberkiben sincs?!”

A ház áll, a tanács pénzéből egy szinttel magasabb is lett, mint amennyire nekünk futotta volna, de a közművelődés nincs megoldva. Egy szál népművelője van az öt falunak - köztük egyetemet végzett még nem volt -, neki kellene itt esténként körbeszaladgálni. De nem is a diploma lenne a lényeg, hanem hogy értsen az emberek nyelvén. Ám mire megismerné őket, még mindegyik továbbállt. Ha kitesz egy plakátot, hogy szombat este rendezvény, a falu nyolcvan százaléka utólag sem értesül róla. Talán jobb lenne az egy ötezer forintos népművelő helyett öt tiszteletdíjas népművelő, aki helyben lakik, akit ismernek, aki ismeri az embereket.

Itt ez a „palota”, még sincs egy hely, ahol az emberek össze tudnának jönni. Italfogyasztásra mindenütt van lehetőség az országban, akár a jó érzést meghaladó mértékben is, ami kizárja onnan a mértékletes embereket. Templom is van, ahol ki-ki gyakorolhatja a vallását, ami helyes, csak azoknak nincs lehetőségük a találkozásra, akiket nem az ivás vagy az imádkozás hozna össze. Szeretnénk létrehozni a Csomai Kossuth Kör Művelődési Egyesületet. Tag lehet minden tizennegyedik életévét betöltött, feddhetetlen jellemű állampolgár, a szervezési engedélyt is megadták, tizenhatan már alá is írtuk, de amíg a tárgyi feltételek hiányoznak, legalább a megfelelő szobát meg nem kapjuk, nem akarunk hozzákezdeni. Balatonszabadiban, Pogányszentpéteren működik már ilyen egyesület. Mit szeretnénk? „Az egyesület célja a községben lakók művelődésének, tájékozódásának és közösségi életének szolgálata, a hagyományok ébrentartása és felújítása, valamint a falu népességmegtartó erejének fokozása.” Nem a legmagasabb szintű művészeti vagy tudományos programok kellenek ide, ezt nemigen igénylik, és nagyjából a tévéből is megkaphatják. Az lenne a fontos, hogy Csoma tanuljon meg közösen gondolkodni, hogy tuja értékelni a saját életét és képes legyen azt beilleszteni a társadalom életébe.

„Palotánkat” szeretnénk közösségi házzá változtatni. Persze nem az elnevezés a lényeg, hanem az, hogy az emberek teremtsenek maguknak szabad időt, és azt értelmesen használják, Elképzelésünkbe belefér a kertbarátok körétől a főzőtanfolyamig minden. Az is, hogy a saját kezelésünkbe vennénk az egész házat. Gondoznánk úgy, mint a tanács, hisz magunknak vigyáznánk rá. Nem kizorítani akarjuk őket, senkit sem akarunk kizorítani, sőt éppen abban bízunk, hogy az egyesületi tagok barátai, szomszédai révén egy nap alatt körbeszaladna minden elképzelésünk, programunk, hogy egymás kedvéért bátrabban összejönnénk. Ez lehetne az első lépés ahhoz, hogy teljes értékű állampolgárrá váljunk.

#### BÍRÁLHAT-E ORBÁN OTTÓ?

Az együtt töltött órák alatt nem kérdezni, inkább fékezni, hűteni kellett Csoma-Szabadi ötvennégy esztendő főtanácsosi rangú, mégis gyerekképű állomásfőnökét, népfrontelnökét. „Húsz éve vagyok párttitkár, tanácstag, de feleannyit nem tudtam tenni a közért, mint ő” - mondta róla a szomszédja, Garai Kálmán. Ennek ellenére Orbán Ottó is tiltakozna, ha valaki két lábon járó szentnek gondolná. Ellentmondásai naponta keresztre feszítik. Egyik pillá-

natban könnyezik, mert egy jutalomkönyvet kap, a másikban durvának mondható szavakkal ront arra, aki megsértette - vagy akiről azt hiszi, hogy megsértette - az általa elviselt közérdeket, és mindegy ám, hogy nő vagy vasútigazgató az illető.

Az élet tele van váltókkal, mégis, mint egy tolatómozdony halad előre. Mi hajtja? Az anyját Amerikába röpítő makacsság? Talán. Mindenesetre a paroliján egy csillaggal kevesebb van, mint rangja szerint lehetne.

- Nem hiú?

- Hiúság mindenkiben van. Az igényesség is az, nem? Bár amikor az embert az élet orrba-szájba veri, lehet hiú?

A volt tanácselnök pártfegyelmet javasolt ellene, mert az egybeérő Csoma és Szabadi megszámolhatatlan közös érdeke - no meg egy kicsit Nagyberki eddigi hatalmi túlzásai - ellen is javasolni merészelte a két község egyesítését. Meggyanúsították, hogy el akar szakadni az ötös fogattól, úgy vádolták, mintha ez államellenes cselekedet volna.

Ebben az öt községben az elmúlt években a tanácsi vezetés bántó és rövidlátó politikát folytatott. Például Csomán a lakosság, majd a megye felajánlott pénzéből sem tudtak éveken át gázcseretelepet építeni, így igazán hálát adhatnak az istennek, hogy csak művelődési házat szülő törvénytelenység történt. Nem utolsósorban Orbán Ottó kemény és elvszerű kritikái miatt végül is változások történtek a tanácsi vezetésben, és a közösségi munkára született állomásfőnökök felajánlották: legyen tanácselnök, de ő nemet mondott.

Ki érti ezt?

- Mondja, miért nem vállalta az elnökséget?

- Visszakérdezhetek? Miért nem segít a társadalom nekem és azoknak, akik szeretnének a közéletben többet tenni?

- Hogyhogy nem segít? Megkapta a lehetőséget, hogy meghatározó szerepet töltsön be öt falu életében, és maga nemet mondott, ezek után sportszerűtlen bármit a társadalom szemére vetni!

- Nem egészen úgy van, hogy egy tanácselnök önmagában meghatározhatja egy tájék sorsát. Hiába lettem volna elnök, tanácstagok éppen úgy szavaztak volna, mint eddig, át kellett volna vennem azt a gyakorlatot, amit elítélek. Vadászból akartak nyulat csinálni. A rádióriportban kipellengéreztem néhány fonákságot, amiért rövid időn belül lebuktattak volna.

- Honnan veszi ezt a badarságot?

- A tanácstítkár mondta.

- És miért nem a vezetőkre hallgat? Gondolja, nekik jó bizonyítvány lenne, ha javasolják, aztán lebukik? Az odavágott nemmel megcáfolta saját magát is!

- Nem odavágtam, beszéltem feletteseimmel, aztán a nagyberki pártbizottság titkárától kértem, engedjék meg, hogy a választásig félállásban lehessen elnök, hadd lássak bele jobban, ne kelljen egyszerre elszakadni ettől a pályától, amit lassan harminc éve csinállok, de erre nem volt lehetőség.

Korholó kedvem lelohad, pedig én is úgy érzem, a tanácselnökség lett volna igazán testére szabott feladat.

- Nem bánta meg, hogy nemet mondott?

- Akkor jut csak eszembe, ha látom, hogy megint nem megy valami, amikor például este sötétben botorkálunk lefele a művelődési ház lépcsőjén, mivel az utca pont ott nincs meg-

világítva. Kérjük, tegyenek az ajtó előtti oszlopra egy lámpát, de ez már beruházásnak minősül, ezért előbb tanácsülés elé kell vinni és megszavaztatni. Akkor vegyék le a másik oszlopról, és helyezzék ide, csak ne szavaztassák azokat, akik azt sem tudják, miről van szó, és semmi közük az egészhez. „Az nem úgy van, az nem olyan egyszerű!” - mondta a korábbi elnök, és telnek az évek, és az oszlopon még mindig nincs lámpa.

Vonat dübörög át az állomáson, hallgatunk.

- Boda János, a siófoki téesz elnöke azt mondta nekem egy tanácskozáson negyven ember előtt: „Nemigen van jogod kritizálni. Vállaltad volna el az elnökséget, mutattad volna meg; beszélni könnyű!” De hisz én nemcsak beszélek! És miért nem kritizálhat, aki nem vállalt el valamilyen funkciót? Ha valaki fázik a vonaton, és bejön reklamálni, nem mondhatom neki, hogy akkor bíráljon, ha már volt állomásfőnök!

Örülünk, hogy nevethetünk, pedig igazán felszabadult egyikünk sem lesz. Valaki úgy jellemezte Orbán Ottót: „Ha ma kimondja a hármát, az holnap is három”. Nyakassága miatt nem ismeri el, hogy rosszul döntött? Mintha belém látna, búcsúkor kimondja:

- Megbántam. - Nézem szótlanul. Vajon nemcsak én kényszerítettem ki belőle ezt a vallo-mást? És szabad ezt közreadni? - Megbántam - ismétli, majd csöndesen hozzáteszi: - Egy kicsit szögletes vagyok, nem tudom magam finoman kifejezni, mint sok politikus. Ha azt látom, valami rossz, meredeken fogalmazok: csavarjuk ki, dobjuk el, és akkor csak néznek rám: használhatatlan ember!

(1984)

## Kiállhatatlan fickó

### Útjelzők:

1971. II. 1.: A Kner Nyomdában megszüntetik a főmérnöki munkakört, hogy Háromszéki Páltól megszabaduljanak. A volt főmérnököt műszaki főosztályvezetőnek nevezik ki.

1971. XI. 12.: Megszüntetik a műszaki főosztályt.

1973. I. 1.: Háromszéki Pált kinevezik a Békés megyei Nyomda Vállalat - a későbbi Dürer Nyomda - igazgatójává.

1980. VII. 1.: Összevonják a Kner és Dürer Nyomdát, vezérigazgató Háromszéki Pál.

1985. VI. 18.: A vállalati tanács nem erősíti meg Háromszéki Pált beosztásában. (Csak a tagok 60 százaléka szavaz rá, ám ez kevés.)

1985. XI. 12.: A vállalati tanács Háromszéki Pál mb. igazgató pályázatát nyílt szavazással egyhangúan elfogadja, titkosan 23:7 arányban igazgatóvá választja; majd egyhangú nyílt szavazással vezérigazgatói címmel ruházza fel.

Fenegyerek? Lehet. Környezete legalkalmatlanabb tagjának is több fényes kitüntetése van, mint neki. Érettségizett nyomdászként tizenhét éven át főmérnök a Knerben, ezalatt a termelés a tizenkétszeresére nőtt. Sárosi Sándorné miniszterhelyettes, aki elfogadta, hogy „a fiatal szakemberek nem kívánnak Háromszékivel együtt dolgozni”, és jóváhagyta főmérnöki felmentését, ezután is rendszeresen tanácsot kért tőle a nyomdaipar fejlesztési kérdéseiben. Békéscsabáról egyedül ő, az autodidakta tanít (1968 óta!) az Iparművészeti Főiskolán. Már 1971-es kinyírását meg akartam írni, de igazgatója elévülhetetlen érdemei miatt nem közölték a riportomat. 1985 nyarán, amikor a Knerben másodszor is megbuktatták Háromszékit, felbolydult az érdemeit ismerő sajtó (Magyar Hírlap, Népszabadság, Ötlet, Békés Megyei Népújság). Amikor kértem, mi történt, szokása szerint szélesen gesztikulálva felel:

- Nem tudom, mi bajuk velem azon kívül, hogy kiállhatatlan fickó vagyok! - és nevetünk mindketten. - Nem hiszem, hogy különleges fából faragtak. „Az istenedet, állandóan vibrál körötted a levegő!” - mondják a munkatársaim. Biz’ isten nem akarom. A vezetők többsége nem tudja fellelkesíteni a körötte levő néhány embert sem. Ha egy középszerű ember igazán lelkes - nem úgy, hogy lelkes akar lenni! -, többre képes, mint a legnagyobb koponya, ha az lélektelen.

- Rendkívül rossz természete van - mondja Háromszéki egyik helyettese, Fazekas Tamás, akivel iskolába is együtt járt, és harminchat esztendeje dolgoznak együtt. - Zavarja, ha magasztalják, ő sem vereget vállon senkit; akit nem csesz le, megdicsérve érezheti magát. Aki el tudja fogadni, hogy természete emberi tulajdonság, nem póz, annak semmi baja vele. Szégyellheti magát a vállalati tanács, hogy azután, amit ő a Knerért, a megyéért, a nyomdaiparért tett, csak második nekifutásra fogadta el. Nem volt könnyű rábeszélni, hogy menjen csínbe még egyszer, pedig ebben a feszített helyzetben nélküle néhány hónap alatt leülhet a nyomda. Mi történik, ha most sem választottuk volna meg, kit állítottunk volna a dombra? Öt év alatt háromszorosára nőtt az eredmény, másfélszeresére a bér. Hány ilyen vállalat van Magyarországon?

Ha Horváth Géza mérnök főművezető netán Háromszék ellen szavazott júniusban, meggyőződésem, azért tette, mert olyan igényes vele szemben, mint amilyen igényes a vezér önmagával és mindenkiel szemben.

- Domináns egyéniség, nagy kaliberű ember, nehéz vele szót érteni, rögeszmeszerűen hajtja a dolgokat. Az iparágban a Kner mammutvállalat; nem megoldás, hogy Háromszéki mások helyett dolgozik. Amikor nekem ilyen gondom volt, leváltottam a művezetőt, így arra is kisebb az esély, hogy az ember pótolhatatlannak érezze magát.

„MEGSZUGGERÁLJA AZ EMBEREKET”

Nem lehet megérteni a minapi eseményeket a korábbiak felidézése nélkül. B. elismert politikai múlttal került az államosításkor a Kner Nyomda élére. Tehetséges fiatalok sorát fedezte fel - közöttük Háromszékit -, sokat küldött közülük külföldre egyetemre, akik aztán diplomásan már nem pusztán erőt próbára tevő feladatokra vágytak, hanem rangra - talán nem is mindig a megfelelő sorrendben. Köztudott volt, hogy B. utóda Háromszéki lesz, akadt ifjú, aki fel is kereste: támogatják, hogy igazgató legyen, ha bizonyos állásokat megígér nekik... Az üzlet nem kötött meg, viszont a 350 milliós nagyberuházásban nyakig levő főmérnök körül kezdett sűrűsödni a levegő.

- Az egész nem egyéb, mint személyi harc, én anyagot gyűjtök, ő védekezik - mondta el magát nekem 1971 novemberében a veterán igazgató.

- És a korábbi főmérnök, most főosztályvezető Háromszékit miért nem hívja meg a főosztályvezetői értekezletekre? - kérdeztem.

- Mert megsuggerálja az embereket! Iszákos és durva, a rendőrség kezéből én mentettem ki, részegen diplomáciai botrányt okozott a beruházásnál dolgozó NDK- és NSZK-beli szerelők között.

Háromszéki sosem vetette meg az italt, tudtommal ebből botrány akkor sem, azóta sem származott. Annak idején az NDK-beli szerelő fehér asztalnál összeszólalkozott az egyik neves grafikussal, őket választotta szét az ugyancsak kapatos Háromszéki. Rendőrségről, diplomáciai botrányról szó sem volt. Mindezt másfél évtized múltán azért kell tisztázni, mert néhányan most is felhánytorgatták: „Háromszéki részegen megverte a németeket!” Egyébként a volt igazgató minden új évkor az elsők között köszönti H. P.-t, talán mert már őt is megsuggerálta.

Miután Háromszékit kiakolbólították a Knerből, megfogadta, díszpinty lesz, nem csinál semmit. Néhány napig ült Gyulán az igazgatói szobában, aztán, mert unta magát, kiment a nyomdába. Meglátva, hogy az egyik ember slendrián munkát végez, elkezdett üvölteni: „Az istenit, mit nyom maga!” - és oltári ribilliót csapott. Visszakeveredve az igazgatói szobába, megállapította: „Hülye vagyok, nem szabad nekem a nyomdába kimenni!” Nemsoká már a békéscsabai baromfikeltető telepre alkudott, ahol megszületett a Dürer Nyomda, ahol azok gyártottak díjazottan szép könyveket, akik nemrég csirkét keltettek, akik könyvet ott és akkor kezdtek forgatni. Sokszor láttam repülésüket.

Magának a veterán B.-nek sem engedték meg, hogy elévültté tegye „elévülhetetlen érdemeit”, ezért nyugdíjazták. Utódát, a konzervgyár egyik létrehozóját a megyei pártbizottság állította a nyomda élére.

- Nagy merészség volt tőlem, hogy nem szakmabeliként elvállaltam egy ilyen gyorsan fejlődő vállalat vezetését. Nem érzem bukott embernek magam, de még egyszer nem vállalnám.

- A gyámoltalanság időszaka volt - állítja erről a nyolc évről a szókimondó Horváth Géza - , a Kner nemhogy kockáztató volna, de a százegy százalékos lehetőségeket sem használta ki. A magyar ipar elmaradásának egyik oka, hogy a vezetésében alkalmatlan emberek is szerepet kapnak. A teljesen koncepciótlan vezetés miatt a harmadik rekonstrukció eredménye elmaradt. A második generáció tartotta fenn a nyomdát, a gárda felkészült volt a vállalatvezetés átvételére, ő következett volna. A minisztérium, a pártbizottság megint rossz húzást csinált, derült égből villámcsapásként ért mindenkit a két nyomda egyesítése, Háromszéki kinevezése. Számtalan fogadkozás hangzott el mindkét fél részéről, hogy együtt dolgoznak, de nem tartották be.

- Elégtételt jelentett, hogy ön lett az összevont vállalat vezérigazgatója? - kérdem Háromszékit.

- Két évvel az után, hogy kirúgtak innen, örültem volna, nyolc év után már nem voltam boldog, hogy vezérigazgatói cafranggal visszakerültem. Mi arról tárgyalgattunk, az lenne a jó, ha összevonnák a megyében a könyvgyártást, s azt átvenné a Művelődési Minisztérium, a másik vállalat pedig csak csomagolóanyagot gyártana. A Könnyűipari Minisztérium aztán egy átkaroló mozdulattal egybeecsapta a két céget, nálam megjelent Sárosiné, a miniszterhelyettes: „Palikám, azért jöttünk, mert magát fogjuk kinevezni az összevont vállalat vezérigazgatójának!” Az illetékes párttestület előtt elmondtam, személyi összeférhetetlenség miatt nem vállalom, vannak olyan szivarok, akikkel nem tudok együtt dolgozni. Letoltak, s a fejemhez vágták: „Bízni kell az emberekben!” Összehívták a Knerben a vezérkart, köztük azokat, akik annak idején kimeszeltek, és Sárosiné bejelentette: össze vannak vonva, itt az új vezérigazgató! Megállt a kés a levegőben. Ez volt a bevonulási induló. A vezetésben a levő feszültség miatt nehéz volt összehozni a két céget.

Sárosi Sándorné a minisztérium megszűnése - összevonása - után a Nyomdaipari Egyesülés elnöke lett. Tőle kértem öt év múltán, hogy indokolt volt-e a két nyomda összevonása?

- Amikor 1978-ban ez napirendre került, akkor még más elképzelések uralkodtak, az összevonással nagy nyomdaipari bázist akartunk létrehozni Békés megyében, egyesíteni akartuk a szép könyvet készítő erőket úgy, hogy a csomagolóanyag-gyártás is megfelelően az igényeknek. Elképzeléseinket erősítette, hogy a Kner Nyomda személyi okok miatt, a Dürer pedig azért, mert erejét meghaladó beruházásokat valósított meg, nem produkálta azt, amit elvártunk tőle.

- Miért nem a fiatalok közül választottak vezérigazgatót?

- A korábbi vezérigazgató olyan jó ember volt, hogy mellette azt csinálta a másodvonal, amit akart, s én is megfigyelhettem a munkájukat. Az iparágban sok fiatalból csináltam vezetőt, nem volt fenntartásom velük szemben, sőt szívesebben választottam volna közülük, nem is annyira a diploma miatt, mert az nem minden, hanem azért is, mert hosszabb távon megoldódott volna a vezetés, és mert hetvenegyben a Knerben nekem is Háromszéki viselt dolgairól beszéltek a munka helyett. Sajnos azonban kilenc év alatt sem tűnt fel közöttük ekkora feladat ellátására alkalmas ifjú.

- Háromszékit leváltotta a főmérnökségről, majd nem egészen tíz év múlva többször ekkora feladattal bízta meg. Miért?

- A szakma a leváltás idején is elismerte őt, ezért is voltam azon, hogy adjunk neki a képességeinek megfelelő lehetőséget. Pestre nem volt hajlandó feljönni, így került, nagyon kemény beszélgetés után, a megyei vállalat élére. Megígértem neki, hogy figyelemmel kísérem a munkáját, ezt ő sosem kérte rajtam számon. A nyomdaipari rekonstrukció kérdéseiben többször kikértem a véleményét. Kicsit elfogult vagyok vele szemben, mert láttam kikapaszkodni.



Tartása volt, sosem adminisztrálta magát: igaz, az eredmények önmagukért beszéltek. Nemcsak az összevonásban, a személyi kérdésben is egyetértettek velem a megyei pártbizottságon. Ajánlatomra Háromszéki nem hányt cigánykereket, rábeszélő készségemnek és talán a mindannyiunkban meglevő hiúságnak is szerepe volt benne, hogy végül vállalta a tisztséget.

- Úgy tudom, Háromszéki „bemutatásakor” ketten kijelentették, vannak, akik nem kívánnak vele dolgozni, mire ön utasította a munkatársát, foglaljon szobát, maradnak Csabán, mert beszélni akar a fantomokkal. Azt hitte, előáll bárki is?

- Nem, bár jobb lett volna, talán azért is adtam elő ezt ott egy kicsit teátrálisan.

EGY LECKE, AMIT...

Ilyen előzmények ellenére jóformán a miniszterig bezárólag mindenki azt hitte, hogy a Kner nyomdában merő formaság a választás, hogy Háromszéki diadalmenete lesz a vállalati tanács szavazása, azért is kerültek a legelső „választó vállalatok” közé, mert „az eredmények önmagukért beszélnek”. Ám ez a beszéd valahogy dadogásra sikerült.

Talán még maga a vezérigazgató is úgy kezelte a vállalati tanács szervezését, a választást, hogy ez is egy lecke a sok közül, de könnyebb azoknál, hisz mindenki fújta: „Egyetérték vele, hogy Háromszékit öt évre megerősítsük tisztségében.” A vezetők közül kijelölt és a dolgozók közül választott tizenöt-tizenöt tanácstag mindegyikének - hogy pontosak legyünk: kettő híján mind a harminc főnek - feltették a kérdést: „A pártbizottság és a bizalmi testület javasolja Háromszéki megbízásának a meghosszabbítását, neked mi a véleményed?” A túlnyomó többség azt felelte, ő is így gondolja; néhányan elmondták kifogásaikat Háromszéki vezetési módszereivel, magatartásával kapcsolatban, de ők is támogatták; s volt olyan dodonai szöveg is, hogy „Nálunk minden rendben!”, amit Percze László párttitkár szerint Lakatos Gyula gyomai üzemvezető mondott, s ezért nem tartotta szükségesnek, hogy külön beszéljen a másik két gyomai vállalati tanácsstaggal. (Nyílt titok, hisz a gyomaiak például a rádióban is elmondták, hogy mivel „gyarmatosítva” érzik magukat, ők Háromszéki ellen vannak.)

Június 18-án úgy ült össze a vállalati tanács, hogy egyetlen tagja sem mondta, nem ért egyet az igazgató megerősítésével.

Természetesen a pártvezetés a részletekben is állást foglalt, megegyeztek például abban, kit javasolnak a tanács elnökévé, helyettesévé, ám ez utóbbi körüli vitában a tanács huszonkét párttagja közül egyedül Háromszéki tartott ki a javasolt személy mellett... Lehet, volt, akiben felmerült, miféle főnök az, aki úgy kezdi, hogy szembeszegül gazdájával, a vállalati tanáccsal!?

Megválasztották a tisztségviselőket, és az Ipari Minisztérium küldötte átadta Kapolyi László miniszter Anti János vállalati tanácselnöknek címzett gratulálólevelét... Többekben felmerült, miféle választás ez, ha a miniszter már tegnap tudta, amit ők tíz perccel ezelőtt még nem, hogy kit választanak elnöknek?

Az igazgatóválasztás előjátékaként a minisztérium és a pártbizottság képviselői agyba-főbe dicsérték Háromszékit, egyedül a bizalmi testület évenkénti értékeléseinek birtokában levő szakszervezet szólt róla néhány bíráló szót is. Vajon nem volt, akiben felmerült, hogy egy ilyen csodakáderbe ő igazán belecsíphet, már csak figyelmeztetésül is ellene voksolhat?

Miközben a szavazás menetét ismertették, még felugrott a tanács egyik tagja a vezért dicsérni, ami azért volt kínos, mert mindenki tudta róla, hogy elmegy a vállalatról. Vajon nem volt, akiben felmerült, eddig ezeket a cédulákat mindig úgy kellett bedobni, hogy igen; mi lesz, ha most azt mondom: nem!?

A szünetben az egyik újságíró megkérdezte Háromszékit, mi a véleménye mint megválasztott igazgatónak.

„Hát még nem választottak meg, csak most dobálják a cédulát!” - felelte. Aztán kollégái elrángatták, veregették a vállát, ugratták, ha nem kapnak kortespálinkát, nem szavaznak rá. Végül bejött dr. Gömöri Istvánné gazdasági igazgató, a szavazatszedő bizottság elnöke, és elcsukló hangon ismertette, hogy a vállalati tanács 18 igen szavazat mellett 12 nem szavazattal Háromszéki Pált nem erősítette meg beosztásában!

- Azt mondják, „Gömöriné majdnem elsírta magát”.

- Amikor bementem a terembe, mindenki nevetett, nem tudták az eredményt. Amikor meghallották... Ilyen döbönt csendre nem emlékszem. Ez a csend választ adott mindenre: nincsenek jelöltek, nem volt szervezkedés, figyelmeztetni akarták, és nem gondolták, hogy ez lesz belőle, meg akarták mutatni, mégis van demokrácia. Aztán őt is meg magamat is meg-sirattam; nemcsak az embert, aki örökké repülne, hanem a vállalatot. Nehéz őt meggyőzni, az értelmetlen korlátokat képtelen elfogadni, vannak visszatetsző elemek a vezetési módszereiben, de vitathatatlan az érdeme; akik ellene szavaztak, nem gondoltak rá, hogyan tovább! Borzasztó tanácstalanságba került mindenki, az elnök sem tudta, mit csináljon. Mondja azt, hogy sajnálom? Gyorsan befejeztük.

- A döbbenet az arcokon azt mutatta - véli Fazekas Tamás -, ha öt perc múlva megismételtük volna a szavazást, akkor Háromszéki kenterben győz.

- Úgy hagyta el Háromszéki a termet - mondja Percze László Párttitkár -, hogy nem tudta, mi a kifogás ellene.

- Állítólag az igazgató készített egy beszédvázlatot arra az esetre is, ha nem választják meg!

- Tessék, itt van - fordítja elém a fiókból. - Persze semmilyen szöveget nem engedtek elmondani, mert mindenki összetojta magát - mondja a két választás között nevetve.

- És maga?

- Nem csuklottam össze. Érzékeny lelkű szivar vagyok, csak nem mutatom.

- Hogy lehet, hogy egyedül maga számított rá, hogy nem választják meg?

- Tudom, nem leányálom velem dolgozni. Bár senkit nem bántok, nem gyűlölök, de kiabálós vagyok. Ha nem megy a munka, megmondom, hát, öregem, nagy marha vagy, ha ezt sem tudod megcsinálni! - Megáll. - Elnézést, tudok diplomáciai nyelven is fogalmazni, de az nem az a szövegelés, ami nálunk is folyik. - Bólogatásomra folytatja. - Magas a mérce, és én hajszolom őket, pedig szeretnének megállni, pihenni. Ezért sem vagyok népszerű.

- Mi történt a szavazás után?

- Összeült a halotti tor. Mondtam, menjen haza mindenki, mert ha egy futbalcsapat veszít, másnap kell megbeszélni, mi történt, ha nem akarnak veszekedni. A társaság egy része eljött a lakásomra, mindenki szidta a másikat, végül be is kaptam. Reggel, mint egy rabszolgának, itt kellett lennem, világbanki hitelre pályázunk, erről folytak a tárgyalások.

Először a szakszervezet ocsúdott fel. Még a választás éjjelén összeült az szb, hogy tudjanak valamit mondani a dolgozóknak. Másnap főbizalmi-megbeszélés volt, és harmadnapra összehívták a bizalmi testületet. Ők 53:19:1 arányban kimondták, nem értenek egyet az általuk létrehozott vállalati tanács döntésével, felszólították Háromszéki Pált, hogy pályázza meg az igazgatói állást, a vállalati tanácsot pedig, hogy a pályázat elbírálásakor a Kner Nyomda érdekeinek megfelelő döntést hozzon.

Az illetékes párttestületek is kifejezték, hogy nem értenek egyet a választás eredményével, felvetődött, a tanácsstagok harmada kérje a rendkívüli ülés összehívását, és ismételjék meg a szavazást - de ez törvénytelen lett volna. A minisztérium átmenetileg megbízta Háromszékit az igazgatói teendők ellátásával, ugyanakkor felkérte, pályázzon, vagy ha nem, támogadják, hogy ötvenhat évesen nyugdíjba mehessen.

Nemhogy az iparágban, a megyében is futótűzként terjedt, mi történt a Knerben. Akadt, aki azt mondta, neki mindegy, ki lesz az igazgató, vagy kijelentette, minek jött ide, ahonnét egyszer már kirúgták, de a többség - közel nyolcszáz dolgozó aláírta: nem kérdezték meg arról, ki legyen az igazgató, és kérik, adják nekik vissza Háromszéki Pált! Kiderült, ha mind az 1400 ember követeli, akkor sincs apelláta a döntés ellen, sőt - amint azt Anti János VT-elnök is megerősítette a Magyar Hírlapban -, a tanácsstag nem köteles megkérdezni az öt megválasztó dolgozókat, hogy miként szavazzon, neki a vállalat érdeke szerint kell döntenie. Faramuci dolog. Mert mitől világosodik meg valakinek hirtelen, hogy mi az a szent vállalati érdek? Csak nem attól, hogy tanácsstagnak választották?

GUTENBERG SEM!

Forrt a katlan. A Háromszékit támogató többség azt kezdte firtatni, miért lehet valaki az Egyesült Államok elnöke a szavazatok - és nem a szavazásra jogosultak! - 50,1 százalékaival, ugyanakkor egy vállalat vezetéséhez miért kell 67 százalék? Leintették őket, hogy „a szabál, az szabál!”, erre néhányan kijelentették, hogy akkor pedig ők - a többség! -, ha Gutenberget hozzák ide, azt sem választják meg: itt igazgató nem lesz, nem engedik, hogy a kisebbség uralkodjék a többség fölött.

Darida Pál - „dipl. nyomdamérnök, a csomagolóanyag-gyártás termelési főosztályvezetője” - fiatalsága ellenére jobbára csak hímez-hámoz, elítéli a szélsőséges eseményeket, de nem mondja, hogy mik voltak azok.

- Nagy tanulság mindenkinek, de belső ügy, már nincs jelentősége.
- Ez így csak gyanúsítás.
- Elítélem az aláírásgyűjtést, és hogy nem azt keresték, miért volt ellenszavazat, hanem erős nyomozást folytattak, kik szavaztak nemmel.
- Kik nyomoztak?
- Nem ez a lényeg, hanem a szemlélet.
- Kik gyűjtötték az aláírást?
- Akik szervezték, azokat kell megkérdezni.
- Mondjon egy nevet, és megkeresem!
- Az ötödik emeleten két hölgyike.
- Nem túl sok a rébusz?
- Ilyen az egész ügy. Nem tenne jót a Knernek, ha ezekről beszélnek.
- Véleménye szerint egyáltalán alkalmas Háromszéki a vezetésre vagy sem?
- Az alkalmasságban is vannak fokozatok.

Szarvas András főművezető nem diplomás, „csak izgulós, termelésben levő indulatember” - mint mondja.

- Nekem csupán kérdőjeleim vannak. Nyugtalan vagyok, nem tudom, mikor támadnak hátba engem is, dolgozni szeretnék, és nem azon gondolkozni, mit fundál ki a másik tábor. A dolgozók kétharmada így vélekedik. Ha ilyen egyénieskedés folyik, hány választást kell megélnünk?

- Ki az ötödik emeleti „két hölgyike”, aki az aláírásokat gyűjtötte?

- Aljas, aki ezt így veti fel, bemocskolja nyolcszáz ember becsületét! A választás után a téemkás Buhala Sándor elkapott, hogy igaz-e a hír. Igaz. „Mi lesz akkor velünk? - kérdezte Sándor, és már folytatta is: - Mi van, ha aláíratok egy ívet Háromszéki mellett!?” Csináljátok meg! Nem Háromszéki szervezte az aláírásokat (az egyik „hölgyike” ugyanis az unokahúga), hanem Buhalák; maguk a dolgozók!

- Tényleg, „erős nyomozás” folyt?

- Örület, ezek örültek! Senki nem nyomozott, de Háromszékit kivéve mindenki találgatott. Bevallom, nekem is volt egy listám, hogy ki lehetett közülünk az a szemét, aki nyíltan mert előhozakodni a kifogásaival, hanem hátulról, alattomosan támadott. Négy-öt listát egymás mellé tettünk, és a nevek nyolcvan százaléka egyezett! Hatalmi harc folyik. Nem akármilyen ember a vállalatért, az ország kultúrájáért, mégis így akarták eltaposni. Ha összeroppan, akkor másodszor is sikerül eltávolítani ebből az üzemből. Nekem nem barátom, a vállalat érdeke köt hozzá, és kitartásban, határozottságban ő a példám. Az a „baj”, hogy nem engedi ki a kezéből a vállalatot. Ha a megfelelő helyeken ezer ilyen ember állna, nem volna ennyi deficitese cég.

- A gyomaiai vagy Balog Miklós vezérigazgató-helyettes azért szóltak a kifogásaikról!

- Mikor? Utólag? Balog elvtárs taktikázását nem tudom hová tenni. Lakatos is hét évig hallgatott Gyoma „kisemmizéséről”, nem furcsa ügylet ez? Miután megmondta, sikerült tisztázni, de a többiek még hallgatnak!

Vajon Háromszékinek mi a véleménye az unokahúga aláírásgyűjtéséről és a „nyomozásról”?

- Amikor az unokahúgomról hallottam, elkaptam itt a liftnél, és lecsesztem. Mit csinálhattam volna még? A „nyomozásról” annyit: nem szeretném tudni, mikor halok meg, és azt, hogy ki szavazott ellenem, mert akkor ezzel foglalkoznék. Hozzám eljött mind a „harminc zarándok”, hogy ő rám szavazott, és én úgy is fogadtam mindenkit; igaz, Évikét (Gömörinét) megkérdeztem, miért volt olyan kutyaütő, hogy számlálás közben tizenkét cédulán kihúzta a nevemet?

#### SZAVAZÓFÜLKE-BÁTORSÁG

- Annak alapján, hogy előzőleg senki nem szólt, mégis megbuktatták, a kívülálló csak arra gondolhat, hogy Háromszéki diktátor, pedig nem az - mondja a magyarázkodás miatt keserűen is, szégyenkezve is Gömöriné. - Ha valaki a párttagok közül kijelenti, hogy nem szavaz Háromszékire, nem kell fegyelmit indítani ellene a demokratikus centralizmus megsértéséért? - kérdelem Percze László párttitkárt.

- Elvileg igen.

- Vagyis bolond, ha szól!

- Iiigen.

- Legkevesebb négy párttag nem a felsőbb pártszerv állásfoglalása szerint szavazott. Nem jutott eszükbe, hogy akik utólag jelentkeztek, azok ellen eljárnak?

- Nem akarunk a gyomai nagyközségi pártbizottsággal konfliktusba keveredni, egyébként sem hiszem, hogy helyes lenne a párttagokat felelősségre vonni, mert meggyőződésük szerint üzemükért, Gyomáért harcoltak.

Elfelejtettem eddig említeni, hogy B.-t, az első és régóta nyugdíjas igazgatót leszámítva minden szereplő tagja a vállalati tanácsnak. A harminc főből huszonkettő párttag, köztük Horváth Géza is:

- Sem a pártszervezetek, sem a pártvezetőség nem foglalkozott ezekkel a kérdésekkel, pedig sokkal bagatellebb ügyekbe is beszállnak; itt tutira mentek, ami nagy baki. Nem mondták meg, hogy választás ide, választás oda, demokratikus centralizmus van, így kell szavazni. Mindenki magára maradt.

- Ha feláll valaki, hogy ő nem szavaz Háromszékire?

- Miszlikre szedik, hisz a többség ebben a marha nagy spontaneitásban is rá szavazott.

- Akkor nincs más megoldás, mint a szavazófülke-bátorság?

- Manapság tudomásul kell vennie minden vezetőnek, hogy vannak emberek, akik nem azt mondják, amit ő. Korábban hallgattak, most már kezdik mondani. Ettől nem kell megijedni, ez nem éhhalál és dögvéz, nem a rendszert akarják megdönteni. A politikai kultúra alacsony szintű, nem vagyunk képesek egymás véleményét elfogadni. El kell tűrni az ellenvéleményeket, próbálni kell megemészteni a konfliktusokat. A politika permanens része a demokrácia fejlesztése, és ez nem megy, ha rögtön közbeszól. Érzésem szerint senkinek - sem az aláírásgyűjtőknek, sem a pártszervezetnek - nem volt joga kinyilatkoztatni, hogy nem ért egyet a szavazással. Számítalan olyan döntés fog születni, amelyik kisebb-nagyobb közösség érdekeit sérti, akkor mindig tiltakozunk meg aláírunk?

- Nem venném el ennek sem a jogát. Ugye azért nem az előkészítés hibás mindenért?

- Nem. Abból, hogy az eredmény hallatán mindenki puff lett, egyértelmű, hogy nem objektív, hanem érzelmi alapon döntöttek.

- Hatalmi harc?

- Vetélkedés mindenütt van. Háromszékinek ezt úgy kellett volna kezelnie, hogy éreztesse az emberekkel, szükség van rájuk. És van még egy alapvető konfliktus: Háromszéki a könyv mellett van, kultúrmissziót teljesít, holott ez csak a nyereség öt százalékát hozza, pedig a létszám fele könyvet gyárt. Mi, csomagolóanyag-gyártók hozzuk a hasznot!

(A vállalati mérleg szerint a könyvgyártás 19, a dobozgyártás például 23 százalékos nyereséggel dolgozik. P. Á.)

- Kiút?

- Semmiképp sem annak a firtatása, hogy a tanácstag megkérdezte-e a választóit, mert ha megkérdezte, akkor tudjuk, hogy szavazott. Ez az alkalmi társulás nem ismerte a vezérigazgató munkáját, volt, aki egy szót sem beszélt még vele, helyesebb lett volna először is programot adnia. Ha Háromszéki értelmes pályázatot készít, jó esélye lesz. Persze nem lehet erre az öt esztendőre sem mindenkinek megfelelő tervet csinálni, de beszélje meg mindenkivel! A mi üzemünkben is fórumot tart, ami az elmúlt öt évben sosem volt, pedig lehetett volna. Függetlenül a másodvonal erejétől, ha feladatot kapnak, Háromszéki nyerhet, nem szavazókat, szerintem nem is erre van szüksége, hanem embereket!

Balog Miklós vezérigazgató-helyettes szerint az újságcikkek csak ártanak a Knernek, neki a történetekben nem volt meghatározó szerepe.

- Mégiscsak ön volt itt talán az első diplomás, aztán Háromszéki utóda lett a műszaki vezetői poszton, majd helyettese, aki az ő leszavazása utáni napon nyomban felajánlotta szolgálatait egy magas állású vezetőnek. Élvezni és szűznek is maradni?

- Tájékoztatni mentem őt.

- Akiknek ez a dolguk, nem tették volna meg?

- De. Elmondtam, azon leszek, ne legyen törés a nyomda életében, és kértem, oldják meg a vezetést mihamarabb. A beszélgetés négy szemközt történt.

- Felvetették, hogy ön eldönthette volna az első szavazást, ha felszólal Háromszéki mellett, természetesen megemlítve hibáit is.

- Az előkészítő bizottság azt mondta, nem kell hozzászólnom, aztán számon kérik, miért hallgattam.

Megkérdeztem Cs. Nagy Lajos szb-titkárt és Percze Lászlót, a bizottság vezetőit, miért kárhoztatták hallgatásra Balogot. Állították, erről szó sem volt.

- A Knerben a pletykák, fals értesülések, sérelmek miért nőnek lavinává? - kérdeztem aztán Cs. Nagytól.

- Talán mert a kényszerházasság folytán két ember volt minden beosztásra, mert az összevonás előkészítetlen volt.

- Visszaütnék a régi bűnök?

- Gondoljon bele, négyezer forint volt a fizetékülönbség a két vállalat között, eltérő volt a norma, a kollektív szerződés. A feszültségek fokozatosan csökkentek, a választásig egészséges ütemben nivellálódtak a bérek, a teljesítmények...

- ...és akkor felszínre bukkant a Kner-Dürer ellentét bűvópatakja?

- Is... és erre azt hiszem, maga Háromszéki sem számított.

- Vagyis nem arról van szó, hogy tizenkét hazug, képmutató ember a többség arcába vágta a kesztyűt?

- Semmiképp: de azt is tudni kell, titkos szavazással nem lehet vállalatot irányítani, képtelenség, hogy a fülkében őszinte vagyok, kézfeltartáskor pedig őszintétlen. Itt ezerötszáz családról, egymilliárd forintról, nyolcmillió dollárról és nem Háromszéki Pálról van szó!

NEM LEHET VÍZ ALÁ NYOMNI!

Már hetekkel a november 12-ére kitűzött választás előtt hallom - Pesten! -, hogy Háromszéki mellett Lakatos Gyula, a gyomai üzemvezető mérnök is pályázott az igazgatói címre. Meglep a hír, azt hittem, belülről nem mer jelentkezni senki; igaz, aki Gyomán él, annak a legvadabb indulattal sem lehet a nyakába varrni, hogy ő szervezte a nevezetes tizenkét ellenszavazatot, ha egyáltalán szervezte valaki. Békéscsabán azt mondják, a bírálóbizottság gyöngének találta Lakatos pályázatát, ő pedig kérte, ne is ismertessék a tanács előtt a bizottság véleményét. Mi lehet e mögött? Csak névlegesen pályázott volna? Azt meg minek?

Másodszor már mindenki beleadott apait-anyait az előkészítésbe. Végre megszervezték a vállalati tanács pártcsoportját, a Pártbizottság elbeszélgetett minden tanácstaggal, a kommunista csoport több megbeszélést is tartott. A minisztérium vad taktikázásba kezdett. Illetékesei bejelentették, hogy november 12-én mégsem lesz választás, a tanács csak arról dönt nyílt szavazással, hogy elfogadja-e Háromszéki pályázatát, ha igen - és ha a minisztérium is

támogatja -, akkor majd szavazhatnak. Vajon így akarják nyílt állásfoglalásra bírni a tanácsot, hogy ne buktathassák meg ismét Háromszékit? Szándéktól függetlenül a fejét fogja mindenki, de győz a józan ész: mégis lesz választás november 12-én a Knerben! Illetve mégsem lesz. Tizenkettedikén szavazunk, lejön az államtitkár elvtárs is. Ez törvénysértő lenne, szó sem lehet szavazásról! Ez így megy jó párszor. Háromszéki szabadságot vesz ki, s az örök jókedvű fickó némi rezignációval, sőt nyakkendősen fogad, de gyorsan megnyugtat, csupán fázik, azért a nyakravaló.

- Mondja, miért nem adott már az első választás előtt valamiféle programot?

- Mondja, az első választások előtt leírták például a sajtóban, hogy agitálhatunk magunk mellett? Kaptam letolást, mert hallgattam, aztán azért is, hogy most kiosztottam a pályázatom.

- Miért dolgozik mások helyett?

- Nem dolgozom. Nekem a Kner a mániám, senkinek semmi köze hozzá, hogy esténként meg vasárnap mit csinálok. Nem a számtani műveleteket ellenőrzöm, a lehetőségeket keresem: a szabályozók annyira bonyolultak, hogy otthon kell lennem a részletekben is.

- Miért nem vonja be jobban a diplomásokat a munkába?

- Vannak nálunk is alulfoglalkoztatott emberek. Egyszeri fiatal műszakiaknak azt találtam mondani: nem lehet a tökök a víz alá nyomni. Magyarázkodnom kellett, de ma is ez a véleményem.

Gyülekezik a vállalati tanács, annyi a vendég, ahány a tanácstag, mégis azzal kezdik a demokráciát, hogy az öt újságíróból „kiküldött” tudósítót csinálnak, pedig a tévesz-demokráciának sem ártott, hogy a közgyűlésekről nem szokták kizavarni a firkászokat. Sokat azért nem veszünk, akit kérdezzünk, részletesen beszámol a veszettül titkos folyományokról. A szünetben a megyei pártbizottság titkára felhívta az államtitkárt, engedélyezze, hogy a párt-csoport akarata szerint szavazhassanak végre. Elég rémisztő az a néhány perc, amit az eredményhirdetéskor benn tölthetünk. A minisztérium feltehetően jogász képviselője oktatgatja a mégis megválasztott Háromszékit és a jelenlevőket, hogy milyen rangok lehetnek a vállalatnál. Vajon miért nem adnak ki erről az egészről valami silabuszt?

Nemcsak megválasztják az igazgatót, hanem két és fél ezer forinttal felemelik a fizetését. Megnyugvás hallani, hogy ennek egyik javaslója az „ellenfél”, Lakatos Gyula. Az estébe nyúló, éhen végigszenvedett négyórás ülés után ő már nem tud beszélgetni velem. De megemlíti, hogy feljelentették az ügyészségen, szerinte azért, mert fellépett a vezér ellen... Úristen, nem lesz vége soha? A vádban azért valami hibázik, mert az ügyészség a Lakatos mellett fellépő Háromszékit figyelmeztette.

Az elcsöndesedett vállalatnál megkérdem a nagy nyugalmú Fazekas Tamást: - Mondja, öt év múlva akad majd a Knerben olyan vitalitású utód, mint az akkor nyugdíjas korú Háromszéki?

- Kérdés, mit hoz ez az öt év. Az első számú várományos Balog, főleg ha megtalálja a hangnemet az emberekkel. Azt sem tudjuk, hogy még milyen „tökök” maradnak fenn.

Hazafelé kicsit keserű szájjal mormolom a régi-új vezér vállalati tanácshoz intézett szavait: - Érezzék át a vezetés minden izgalmát és felelősségét!

Tehetik? Engedjük?

(1985)

## Ki áll mögötte?

„Ahelyett, hogy ki akarnánk gyógyítani az embereket azokból a hibáikból, amelyek elviselhetetlenek a társadalom számára, azokat kellett volna gyengeségükből kigyógyítanunk, akik eltűrik ezeket a hibákat.”

(Chamfort, 1741-1794)

- Minél feljebb mászik a majom, annál jobban látszik a fenéke! Mutogatnék én rá, ha az igazgatónőnk egészséges lenne, de így nem becsületes a játék, nem lenne tisztességes a feltrancsírozás! Hát a súlyos szívműtét után csak azért tartottuk Némethné életben, hogy most agyonüssük? Természetünk ellen, pedagógus voltunk ellen cselekednénk!

- Ha mindenki elvégezte volna a dolgát, nem lenne lövészárokharc! Miért velünk akarják kimondatni, amit mások nem mernek? Egyik kihallgatás követi a másikat, de az ideg feszültségnek is van határa! Hány panasz hangzott el, mennyit jártak itt a népi ellenőrök, hányan voltak benn a művelődési osztályon? Miért nem tettek valamit? Húsz pedagógus elment, oda se neki, ám most, hogy egy vezető felesége mondott fel, mindenki kapkodja a fejét. Miért személyhez kötődik az igazságszolgáltatás?

- Összerántotta az énektanárokat: „Behívtak a tanácsra, és olyan szégyen ért, mint még soha!” - mondta, és letolt bennünket, hogy próbákat tartunk szakismereti órák helyett. Mindenki tudta, hogy ő vállal a kórusával mindenféle szereplést, hogy ő veszi el az órákat, de senki sem merte a szemébe mondani, hogy hazudik! Anyámékkal egy Ádám nevű csendőr felemeltette a szoknyát, mert tilos volt bugyi nélkül biciklizni. Úgy éreztem én is, meztelenek vagyunk: megaláztak! Mindegy, tessék visszamenni a terembe, és őszinteségre nevelni a gyerekeket!

### GYÁVASÁG VAGY...?

Csupa felkiáltójeles mondatban beszélnek erről a témáról a zuglói Május 1. úti ének-zene iskola pedagógusai, a tanáriban is kérdőjeleket látok a tekintetekben: „Ugye nem köszön rám, ugye nem árulja el, hogy otthon beszélt velem? Ugye nem engem fog nyilvánosan megkérdezni?”

- Tizenöt évig béke volt itt, viccelődtünk, aztán egy szó, egy mosoly előtt is körbe kellett nézni: torokszorító érzés! Kihalt lett a tanári szoba: talán már nem is tudnánk miről beszélni!

Félnek az emberek. Négyszemközt legendás nagyságúra növesztett pártfogókról sutognak, akik mind ott sorakoznak igazgatójuk, Németh Bertalanné mögött: beszélnek a férj gazdag múltjáról is - ő egy vízügyi egyesülés vezetője -, elmondják, hogy hosszú ideig a főigazgatót játszotta az iskolában, még a pedagógusok jutalmazásába is beleszólt.

„Tettekkel a mi világunkért!” - hirdeti a bejárat fölött a szakadozott felirat, ám itt a tett csak az volt, amit Némethné annak ismert el. Aki nem úgy állt, nem úgy mosolygott, ahogy elképzelte, uram bocsá', kritikával merte illetni őt, arra rájárt a rúd; ha mérgesebb volt, úgy fenyegetőzött a párttal, mint valami nádpálcával.

Az igazgatónő kiváló munkaterveiért lelkesedő, de a valóráváltás fülledt légkörében fuldokló szakszervezeti titkár a tantestületre támadt:



- Sumák társaság vagytok!

Pedig hát Némethné uralkodása három esztendeje alatt nagyjából „leváltotta” a tantestületet, a helyzet mégsem javult, sőt!

- Akár egy nyugtalanító illat: bánt, de nem tudom megfogni! - értékeli a helyzetet egy pedagógus, pedig akad itt azért „fognivaló” is jócskán!

Minősíthetetlenül viselkedett a folyosón egy gyerek. Az igazgatónő odament, levetette vele a szemüvegét, és pofon vágta. Az említett népi ellenőri vizsgálat során a szemtanúk közül négy tanár azt állította, hogy nem volt pofon, egy mondta csak el az igazat. A vizsgálat tantestületi értékelésén az igazgatónő kijelentette, hazugság az egész, mire felállt a gyerek osztályfőnöke, hogy a vizsgálat idején beteg volt, így csak most tudja elmondani, hogy látta a pofont!

- Számomra nem a pofon a tragikus - mondom Németh Bertalannénak -, hanem az a félelem, ami a tanárokat hazugságba vitte, és hogy a kerületi tanács illetékes vezetői a hazugsággal vállaltak cinkosságot!

- Mert ez nem egy pofon volt, se nem csattant, se nem fájt: ez a gyereket védte! - feleli.

A pofont tanúsító két tanár már nem „védőpofont” kapott Némethnétől. A gyermekvédelmi felelősként dolgozó osztályfőnököt néhányszor megszegényítette, majd finoman elvette osztályfőnöki pótdíját - azóta csendben van.

A másik szemtanú rosszabbul járt - igaz, más is volt a rovásán, például szót emelt a túlzásba vitt énekkarozás ellen:

- Az ötödik á-nak már két történelemórája maradt el a karének miatt, nem nélkülözhetnéd most az egész osztályt, Ági?

- Dehogynem, angyalom, vidd csak el őket! - felelte az igazgatónő, majd megfelelő helyen és időben kijelentette: - Kivonta a gyerekeket a november 7-i ünnepi felkészülésből: ez politikai kérdés!

Ezután a szaktanárt áttette a napközibe, és a történelemórákat egy képesítés nélküli pedagógusnak adta, bár a fővárosi tanács elnökhelyettesének utasítása szerint „felső tagozaton képesítés nélküli pedagógust alkalmazni nem szabad”. Tehát elismert tanár napközizett, a még főiskolás kedvenc pedig túlórában is történelmet tanított! A tanárnő védelmet kért a kerületi művelődésügyi osztályon, a tanácselnök-helyettesnél, a pedagógus-szakszervezetben, de nem kapta meg; volt, ahol azt tanácsolták neki, menjen inkább el az iskolából.

Elment, és az öt felkereső újságírónak sem panaszkodott: nincs értelme.

## DEGENERÁCIÓS VÁLTÁS

Némethné számára egyre fontosabbak lettek a neveléstől idegen szempontok, és egyre inkább átjáróházzá vált az iskola.

- Négy év alatt öt számtantanára volt a fiamnak - mondja egy szülő.

Nem kell azért glóriát vonni az eltávozott pedagógusok feje fölé; nemcsak az említett történelemtanár hagyta el az iskolát, hanem a kivételezett ifjú is. Voltak, akiket elüldözött Némethné, voltak, akik megfutamodtak; mentek el besúgók és besúgottak: sok kiváló pedagógus hagyta el az iskolát, de olyanok is, akikkel csak sűrűbben voltak, de nem többen.

- Új emberekkel töltöm fel a tantestületet! - büszkélkedett Németh Bertalanné, csakhogy a generációs váltás degenerációs váltássá fajult, mert évente nemhogy 6-8, de 2-3 új embert is

nehéz beépíteni egy ekkora közösségbe. Az igazgató szította a generációs ellentéteket - az évtizedes gyakorlatot nem becsülte, de november 7-én már jutalmat adott a két hónapos pályakezdőnek -, nem vette figyelembe, hogy a jó légkörhöz vezéregyenységek kellenek, akik viszik a tantestületet, ő éppen tartóoszlopok közül ütött ki többet is. A tanács egészen addig megújulásként, a „bomlasztó mag” felszámolásaként értékelte a pedagógusok távozását, amíg Némethné el nem üldözte az osztályvezető feleségét is.

De hogyan lett egy alkalmatlan emberből vezető?

Kovács Géza, a korábbi igazgató jó szellemben irányította az iskolát, de Ungvári József osztályvezetővel és a Május 1. úton tanító feleségével nem volt felhőtlen a viszonya. Ungvári egy itteni pedagógust emelt ki az osztályra, aztán minden erkölcsi skrupulus nélkül rábízta az iskola felügyeletét, volt igazgatója munkájának az értékelését, és hogy, hogy nem, a „kiemeltke” a várt jelentést szállította! A „gyáva” tantestület több mint egyharmada tiltakozott a rosszindulatú felmérés ellen. Néhány idézet a jegyzőkönyvből:

„A humánus legkisebb jegyét sem tapasztaltam a felügyelő kartársnő szavaiban, igen feldúlt hangon beszélt az igazgató kartárssal: »Ha nem hagyja abba a munkát, meg fog halni.« [Kovács Géza ekkor már súlyos beteg volt. P. Á.]

...Hivatásszeretetből vagyunk pedagógusok, sérelmes a gyanúsítás, hogy az ellenőrzés alóli kibúvás miatt minősítette bárki is jónak a vezetést!

...Alaposságát kétségbe vonom, mivel a tervezett 43 nap helyett 16 napra korlátozódott a látogatás!

...Saját egyéni tragédiám sem rendített úgy meg, mint ez a látogatás, a feszült légkör, a hangnem! Tiltakozom a módszer ellen!”

- A jegyzőkönyv jó, mert foglalkoztatja a tantestületet. A hozzászólások rosszindulatot tükröznek az osztállyal szemben! - söpörte le őket Ungvári József osztályvezető. Vagyis válasz helyett tovább vádolt, és csak a süket nem értette, jobb lesz, ha hallgat! Ezután nem lehet már azon sem csodálkozni, hogy az osztályvezető szükségesnek tartotta, hogy a kórház karácsonyra kiengedett igazgatóval az ünnep előtt két nappal közölje: 15 év után felmentették! Miért volt ez ilyen sürgős? Miért nem tudták kívánni az igazgató leszázalékolását? Vagy osztályvezető már nemcsak elfogult, hanem embertelen is lehet?

Az összegező látogatás borította fel először az értékrendet, a Kovács Géza betegségével elkezdődött bomlás ettől kezdve vált érezhetővé; a leváltás már „csak” az emberségbe vetett hitbe taposott.

#### KÁDERPOLITIKA OH!

Az igazsághoz tartozik, hogy Kovács betegségével vezetés nélkül maradt az iskola, mivel akkortájt igazgatóhelyettesnek itt is, másutt is lebukott, felbukott, alkalmatlan embereket neveztek ki; Kovács helyettese például az úttörőtáborok építésében és bontásában jeleskedett, de mivel a tanításra teljesen alkalmatlan volt, a Május 1. útra helyezték helyettesnek és párttitkárnak. Sajnos Kovács nem tiltakozott, de amikor beteg lett, nem őt, hanem Németh Bertalannét javasolta helyettesítőjének, mert jó emlékei voltak róla; együtt dolgoztak a DISZ-ben, az édesapja volt az első igazgatója, és még díjnyertes kórusvezető is volt. Hibázott Kovács Géza, hogy két évtizedes emlékek alapján döntött, hogy sok régi, tapasztalt pedagógus helyett a tantestület új tagját választotta.

- Ez az egész testület arcucsapása volt! - mondja most egy idősebb pedagógus.

Három hónap múlva meggyógyult Kovács, és amikor ismét beteg lett, már kézzel-lábbal tiltakozott Némethné újabb megbízása ellen, de hiába, mert ekkor már megvolt az ő tábora is: mindenekelőtt az osztályvezető felesége és az említett abszolút alkalmatlan helyettes, akinek gyengéi ugyan köztudottak voltak, játékszabályaink szerint mégis ő volt az egyik fő javaslattevő az igazgatói posztra! (Alkalmanként így dőlünk saját dugánkba, avagy így terjed az alkalmatlanság fekélye.)

Az osztályvezető-feleség szerepét el lehetne egy mondatban is intézni - bakot tartott barátnőjének, aki aztán a fejére lépett -, a de a tisztánlátás többet kíván. Az asszonyt a tantestület többsége szerette, becsülte, mert nagyszerű pedagógus, és szerették azért is, mert - a férje révén - ő juttatta bölcsődébe, óvodába a kollégák gyermekeit. Osztályvezetőjeként már nem ilyen kitűnő a bizonyítványa, amiben hozzá mérhető szerepe volt a férjének, aztán Némethnének és elvtelen barátságuknak, de a környezetnek is, mert tűrte az egészet. Nem véletlen, hogy a tanárban elhangozhatott a mondat:

- Hogy beszélsz te az osztályvezető feleségével?!

Akárcsak másutt, ebben a történetben sincsenek csak angyal vagy csak ördög szereplők, bízzunk benne, hogy igaza van Ungvári Józsefnek, amikor azt mondja, hogy: „Nem a Május 1. úti iskola a jellemző a kerületre!” Ám azok a vezetési, erkölcsi, emberi gyengék, amelyek itt elmérgesítették a helyzetet, meglehetősen gyakoriak, és ha így, egy rakáson ritkán fordulnak is elő, jól ismertek; hasonló torzulások sok beosztottat gyötörnek ennél jóval nagyobb közösségekben. Nekem nem Németh Bertalannéval van bajom, hanem azzal a fojtogató légkörrel, ami körülengi őt és az összes Némethnét.

Tévedés ne essék, ő nem úgy alkalmatlan a vezetésre, mint az említett helyettes, hisz akkor kórusvezetőként sem ért volna el annyi sikert. Beosztottai szerint a legnagyobb hibája, hogy az említett összegező látogatás után nem tudta helyreállítani az értékrendet. Hiába szedett össze sok tehetséges fiataalt, ha vitatható kedvezményekkel szembeállította őket az idősebbekkel, ha a mindenkor ügyeletes zseni kivételezettsége a fiatalok egységét is megbontotta. Egy közösség leghatékonyabb mótelye, ha „pofára pontoznak”, ha a kétméteres ugrás attól függően ér 160 centit vagy 220-at, hogy ki ugrotta. Némethnénél előfordult az is, hogy a keddi két méter szerdán vagy az illető háta mögött már csak 170 centi volt!

Az igazgatónő kellemes, jó beszédű ember - nyelvével de sok embert megbántott! -, és szereti a látványosságot, uram bocsá': a látszatot. Arról persze nem tehet, hogy a környezet ezt beveszi, sőt talán igényli is.

Igazgatóként érthetően nem tudott annyit foglalkozni a kórusral, mint énektanárként: hogy az eredménye ne romoljon, a jó barát osztályvezető rábírta a kórusverseny zsűrijét, hogy mivel „beteg, és igazgatónőként sem járathatjuk le!”, aranyérmet kapjon a kórusa - aztán ezt felejtve dicsérik: „Még igazgatóként is kitüntetéses a kórusa!” Némethné igazgatói céljai, törekvései között nehezen lehetne kifogásolnivalót találni, a baj, hogy ezek megvalósításában semmitől sem riad vissza. Mint általában az önkényes vezetőknek, neki sincs önkritikája, azt mégis észrevette, hogy rossz a légkör, és ekkor többek között kirándulásra, majd férje révén egy vízügyi üdülőbe vezényelte ki a tantestületet két-három napos „évváró értekezletre”. Az jó, ha egy közösség szeret együtt lenni, de amikor a gipszelt lábú tanár sem mer otthon maradni, akkor fals hangok csúsznak a közös énekbe!

## HATALMI ERKÖLC

Az igazgatónő kitűnő háziasszony, szívesen süt-főz, látja vendégül Ágnes-napon a tantestületet. Előfordult, hogy ekkor emelte a béreket, osztotta ki az előléptetéseket - kapott is érte hatalmas bokrétákat!

- Sok Ágnes van, miért csak magát ünneplik?

- Ez nem igaz, egy-egy szál virágot a többiek is szoktak kapni!

Némethné elve és gyakorlata is, hogy etetni, itatni kell az embereket, ami sokba került a szülőknek. Még csak megbízott volt, amikor nyugati cigarettákat, italokat, kávékat vásároltatott ezer forintért - ennek a pénznek az elszámolási kísérletei, gyötrelmei is kitennek egy írás anyagát. A népi ellenőrök már 1978-ban felhívták a figyelmet, hogy könnyen költi a közpénzt, hogy elszámolásai esetenként nem tiszták, egy év múlva mégis többször ennyi volt a szabálytalanság!

Küldött ő ajándékokat karácsonyra a művelődési osztálynak is, mind a 18 tagnak jutott belőle egy kis üveg ital, egy csomag kávé, vagy nescafé vagy csokoládé. Az osztályvezető sem kérdezte, honnan vették rá a pénzt, és nem is küldte vissza, sőt az egyik felügyelő meg is köszönte a semmiről nem tudó tantestületnek a „meglepetést”: azt hitte, nagy fizetésű pedagógus kollégái krőzuskodtak!

- Miért és milyen pénzből ajándékozta meg a tantestület nevében a művelődési osztályt?

- Saját pénzből! Azt mondták, így szokás, hát küldtem nekik. Aztán figyelmeztetett a felügyelő kolléga - nem az előbbi, egy másik -, hogy legfeljebb gyerekek munkáival ajándékozhatjuk meg őket, s azóta semmit sem küldtem, mert nem olyan ügyesek a mi gyerekeink - feleli most.

1979. január 27-én 17 órakor ünnepi műsort rendeztek 50 forintos belépőkkel. „A bevételt az Állami Ifjúsági Bizottság Gyermek Nemzetközi Éve számlára fizetjük be”, ígérte a meghívó. A 14 300 forintos bevételből 3400 forintért dínomdánomot csaptak; az igazgatónő 10 hidegtálat, 10 üveg pezsgőt, 10 üveg édes bort, 150 szendvicset, 50 duplát rendelt, és a jövőre gondolva vetetett 48 poharat is!

- Ezért a vendéglátásért szerintem fegyelmissel el kellett volna bocsátani önt! - mondom Némethnének.

- Ne vicceljen már! Miért?

- Nem azért, mert 3-4 munkásgyerekeknek adhattak volna belőle ösztöndíjat, hanem azért, mert ez minősített ügy! A tiszai árvíz idején Szegeden egy sofőr 500 forintért eladott egy teherautó homokot, és két napon belül egy évre ítélték! Telesírtuk az országot az éhező ázsiai, afrikai gyermekekkel, ön pedig pedagógus létére pezsgőzik és pezsgőztet a részükre összeszedett pénzből!

- No, ha ezt megírja, jól elintézi gyerekeink összes kedves emlékét! Miért kell azt tönkretenni, ami nevelési szempontból tényleg szép volt? Ezzel néhány embernek - akik kijelentették, hogy kinyírnak - lelki nyugalmat szerez, de egy csomó gyereknek és szülőnek nagyon nagy csalódást fog okozni!

Tehát én okozom a csalódást, és nem ő, az én írásom, és nem az ő cselekedete! Vállalhatom ezt? Annál is inkább, mert fentről is örökké ezt halljuk. De még valamit a tévedések elkerülése végett: Némethné nem a szülőket és a gyerekeket vendégelte meg, hanem az ingyen fellépést vállaló színészek közül négyet-ötöt, meg a tantestületet és a vendégeket, közöttük

Ungvári József osztályvezetőt is. Neki is elmondom a szegedi sofőr példáját, és hogy a megrovás büntetést elvtelennek tartom:

- A feleségével együtt ön is ott evett, koccintott, aztán a népi ellenőrök felszólítására büntetett. Nem kellett volna a felettesének jelentenie, hogy mint barát és résztvevő elfogult, és szabja ki más a büntetést?

- Én nem pezsgőztem, nem ihatok, beteg vagyok - feleli szűkszavúan. A baj csak az, hogy a hazai vezérkar fele nyomban lebetegszik, ha megkérdezik tőlük, hogy mi az istent csinálnak!

„ENNYI KIFUTÁS KELL”?

Az eltűnt, elkent ügyek sokasága után a tantestület többsége tisztában volt vele, hogy tartania kell a száját, vagy inkább hazudnia, ha nem akarja, hogy betörjék a fejét. Tavasszal Némethné már maga választott szakszervezeti titkárt is. Hiába akart a tantestület egy elismert pedagógust titkárnak, az igazgatónő tudtára adta a jelöltnek, hogy jobb lesz, ha nem vállalja - mire ő mindenkit megkért, ha igazán szeretik, ne is jelöljék!

Egy fiatal mégis jelölte! A gyűlésen maga az igazgatónő elnökölt, és rászólt: „Indokold!” Indokolta. Aztán felszólította a jelöltet, nyilatkozzék, hogy vállalja-e, és ő nemet mondott... A gerincroppantás után a tantestület egyharmada megválasztotta Némethné jelöltjét, és senki nem merte jelenteni a történeteket.

- Őszintén szólva én nem tulajdonítottam ennek ilyen nagy jelentőséget - mondja ártatlanul az igazgatóasszony.

- Nem érzi, hogy túl sokat enged meg magának?

- Ha összegyűjtögetik, tényleg sok. De hányszor fognak még a régi dolgokon szórakozni? Ezt nem tartja izléstelennek?

- Ha elvtelenül zárták le őket: nem! De mondhatok frissebbet is. A kinevezése után két héttel felmondó helyetteséről azt mondta a gyerekeknek, hogy családi okok miatt és 100 forint fizetésemelésért ment el. Ha így lett volna, akkor sem szabad egy kollégáját befeketíteni volt osztálya előtt!

- Ilyet én nem mondtam.

- Hazudnak a gyerekek?

- Azt mondtam, hogy családi okok miatt ment el. Az új iskolában nem is kapott fizetésemelést!

- Sőt a felmondással ezer forinttal csökkent a fizetése; és ő is ön miatt távozott!

- Itt hagyott csapot-papot! Ennek is a gyerekek isszák meg a levét, a fiatal kollégákat meg elfogja a hányinger, hogy az idősebbek miatt milyen marakodás folyik itt! Soha nem bolondultam a címekért, az énekekkel százszor nagyobb sikereket tudnék elérni, mint az igazgatóssal! A szándékom jó volt, a lelkiismeretem tiszta, ebben biztos lehet!

Vitéz Lórántné, a kerületi tanács elnökhelyettese arról panaszkodik, hogy alkalmatlanság címén képtelenség bárkinek is felmondani, mert a bíróság az esetek többségében visszarakja a felmentetteket. Érdeklődöm egy másik kerületi elnökhelyettesnél, és ő is ugyanezt mondja.

Ungvári József szerint mulasztás nem történt:

- Csak három éve igazgató, ennyi kifutás kell egy embernek, de ne értsen félre, nem azt állítom, hogy Némethné alkalmas igazgató!

- Mi a megoldás?

- Mivel beteg, felkérjük, százalékoltsa le magát, különben kénytelenek leszünk leváltani.

Vitézné, Ungvári, Némethné külön-külön ellenzi, hogy a történekről cikk íródjék:

- Nem tartom időszerűnek!

- Budapest egyik legrégibb osztályvezetője vagyok, a kerület fővárosi szinten is sok tekintetben kiemelkedett: nem ez az eset jellemző rám!

- Hogy kiserkeszt és nem leszek igazgató, az nem old meg semmit!

Ráhibázott, de valamikor el kell kezdeni. Némethné ügyében napokig cseng a szerkesztőségi telefon, hiszen egy embernek mindig lehet ilyen-olyan mentséget találni, de a közösséget gyötrő és szétszüllesztő vezetőket csak nem kéne védeni. Hogy ki áll Némethné mögött? A telefonálók is: én, te, ő, mi, ti, ők! Ki szorosabban, ki tágabban. A Fővárosi Tanács Művelődési Osztály vezetője például egész szorosan: írásom megjelenése után hetekig arra próbálja rávenni a főnökeimet, hogy írassanak egy dicsérő cikket Ungváriról, mert hajdani deportált, és Szocialista hazáért kitüntettet.

(1980)

## Pára a tó fölött

„Legközelebb Izlandon van olyan tó, mint a hévízi, de ha minden káder gyerek kívág egy fát a véderdőből, ez sem lesz: megváltozik a mikroklíma, az északi szél lefújja a párát a víz színéről, és akkor télen nemigen lehet fürdeni.”

*(Egy hévízi lokálpatrióta)*

- Balra a sarkon látható a nyitás előtt becsukott Horváth-féle drinkbár - mondja a hévízi végállomáshoz bekanyarodó autóbusz sofőrje -, a helybeliek a történetet úgyis ismerik, az idegenek pedig érdeklődjenek. Kellemes fürdést, jó pihenést, gyógyulást kívánok kinek-kinek, a viszontlátásra!

Nézegetem az igen formás barna-fehér épületet, előveszem a fényképezőgépet, s ahogy csattogtatom, megáll mögöttem egy kerékpáros, és figyel. Lássuk, mire megyünk. Műhold pontossággal „fotózok”, majd csak megszólít. De nem. Ha igazából nyomnám a gombot, rég kiszaladtam volna a tekercsből, amikor végre elindul felém. Aha, azt várta, hogy elmenjenek a járókelők!

- Jó napot!

- Nap az van, látja, foltosak is lesznek a képeim.

- Oszt kinek lesz?

- Magának is kellene?

- Kell a francnak! - közelebb jön. - A rendőrségtől tetszik lenni?

- Miért - kérdezek vissza ismét -, rendőr kellene?

- Én csak érdeklődtem - mondja, és már megy is.

- Álljon már meg - csak fogja a biciklit -, újságíró vagyok.

- Az még rosszabb - veti át a lábát a vázon.

- Hova rohan?

- Tudja, mennyit esznek ezek a tetves nyulak? - és már nyomja is a pedált. Biztos távolságból visszaszól: - Ebből hideg vízre valója sem lesz, nem ám, fogadjunk, na, fogadjunk!

Mutatom utána a tenyerem, de ahelyett hogy belecsapna, tekeri a pedált, mosolyog és legyintget.

„LETOLNI DÓZERRAL!”

A tanácsháza folyosóján szép szál férfi közli, hogy az elnök valami gyűlésen van, a titkáruk felmondott, s kérdi, mi járatban vagyok. Mondom, mire int, és kinn az utcán szólal csak meg:

- Annak „a szép barna-fehér háznak” szegény Laci itta meg a levét!

- Milyen Laci?

- A tanácstitkár. Három-négy hónapig nem adtuk ki az építési engedélyt, de addig szorongatták, hogy csak aláírta, és egyedül az ő feje maradt benne a hurokban.

- És ki szorongatta?

- Ez az, ami sosem fog kiderülni, mert csak azt hajtogatták: „Adjátok már ki! Jó az neked, hogy kukacoskodszt? Ne lépj ki a határidőből!” - most meg mind azt mondja, ő nem törvénytelenésre buzdított, miért nem nézte meg Dorgai Laci jobban! Most aztán fújhatja, a keszthelyi tanácson háromezer forinttal kevesebb a fizetése.

- A tanácselnök?

- Tudott mindent, persze tagadja. Majd kimentik!

- És ki ez a Horváth, aki a drinkbárt építette?

- A Hotel Aquában volt pincér.

- Ettől félnek annyira?

- Ártatlan aranyifjú, de az apja a megye második embere volt, a megyei pártbizottság titkára.

- Ugye maga nem szívesen mondaná meg nekem a nevét? - kérdem emberemtől.

- Ha nem muszáj!

Az MHSZ frissen átépített, de még mindig bazári és a podagrás derekúak Mekkájából igencsak kirívó céllövöldéjének már nem ilyen szívbarát a vezetője, amikor a drinkbárról kérdelem:

- Letolni dózerral, uram, ez a véleményem! Tudja, hányan kértek ide építési engedélyt!? És ők nem ilyen itatóhelyet akartak, hanem cukrászdát, fagylaltot, de senki sem kapott, pedig azok fát sem vágtak volna ki?!

A hévízi tavat ölelő véderdőnek ebben a százötven méteres szegélyében van még egy maszek népművészeti bolt - éppen zárva -, ezenkívül egy vállalati halsütőde és egy vécé. Történetüket nem ismerve, ha nekem kellene dózert engedni rájuk, a két maszek építményét hagynám utoljára, annyival formásabbak, szebbek társaiknál. Persze a legjobb az lett volna, ha egyiket sem engedik beleharapni az erdőbe, de ezen már nincs értelme meditálni.

„ÉPP CSAK A KULCSOT ELFORDÍTANI!”

Akivel nem hivatalosan beszélek, mind tudja, hogy kik mikor és miért cselekedtek így vagy úgy, de a leglogikusabb magyarázatok is olyasmikről szólnak, ami sosem kerül papírra, az okos emberek ki sem mondják őket - ide egy telek, oda egy meghosszabbított kinevezés, egy kis támogatás, cserébe kitüntetés a nyugdíjkor - röviden: te vakarod az én hátamat, én a tiédet. Tud valaki jobbat? Mondják, hogy aki sok sárgarépat eszik, annak nem viszket a háta, a leg-tetvesebb nyulak is maguk vakaróznak.

A fránya értesülésekből az is kiderül, hogy a drinkbár tulajdonosát, ifjú Horváth Gyulát hol kell keresnem, azt azonban nem mondják, hogy az elvált asszony ilyen csinos, azt meg, lehet, ő maga sem tudja, hogy a düh még szebbé teszi:

- Honnan veszi, hogy ez újságcikktéma? - támad nekem villámló szemekkel, s csak a jó fellépésű, csinos fiú megjelenése ment meg attól, hogy vissza kelljen vonulnom.

- Nem nyilatkozom! - közli, aztán sikerül mégis beljebb keveredni, leülni, sőt megállapodni: megkérdi a papát, és ha keszthelyi nyaralójukban két nap múlva megkeresem őket, majd kiderül, hogy széna vagy szalma. Az egyezés után csevegünk egy kicsit, persze kimondatlanul is tudom, semmi kemény kérdés, de jegyzetelés sem, a nehezen szelídülő szép pillantások egyiket sem viselnék el.



- Láthatta, van ott céllövölde, halsütő, sőt más maszek is. Hallottam, hogy adnak ki telket, és kértem. Felnőtt vagyok, önálló - pillanatig számol - hét éve, az építkezést nem tudom miért hozzák édesapámmal összefüggésbe. Benn sem volt a tanácsházán, a tanácsitkárt nem is ismerte. Ha nem a rosszindulat működött, miért nem állították meg hamarabb a munkát? Fél évig épült - engedéllyel! -, mindenki látta, beszerzéseket végeztem, épp csak a kulcsot kellett volna elfordítani, amikor visszavonták az engedélyt. Pedig a terveket az általuk kijelölt építész csinálta, jóváhagyták, mi volt itt szabálytalan? Egy téves szerződéses üzlete lett volna, de már állás nélkül vagyok. Mennyi kiesés ez? Ki fog kártalanítani?

- Mibe került az építkezés?

- Erre nem akarok válaszolni.

Langyosabb témákra evezünk - szép szemű örünk megkérdi, ki mondta, hogy nála keressem Gyuszt -, s végül barátságos viszontlátással búcsúznak.

„NEHOGY VALAMI TÖRVÉNYTELEN LEGYEN”

Papp László hévízi tanácselnök mintha menekülne az újságíró elől, a telefont nem veszi át; amikor Keszthelyről utánarúgtatok a hévízi pártbizottságra, az ártatlan titkárnő könyékig pirul. Miután megkérdem a nagyközség párttitkárát, hogy alibi beszélgetést folytat-e vele a tanácselnök vagy sem, ő kitárja előttem szobája ajtaját, s bár Papp László szabadkozik, hogy családi programja van, tűri, hogy kérdezzem, sőt fárasszt: mellébeszél.

- Kényszerítette-e Horváth Gyula, a megyei pártbizottság volt titkára arra, hogy a fia építési engedélyt kapjon Hévíz legforgalmasabb helyére, a tó véderdejébe?

- Nehéz megmondani, hogy ez véderdő vagy parkerdő, Hévíz általános rendezési terve az egyik, a részletes rendezési terv a másik elnevezést használja. Horváth elvtárs - aki ennek a körzetnek a megyei tanácstagja is volt - egyszer megkérdezte tőlem, hogy mi a teendő, ha valaki vendéglátóegységet akar építeni. Elmondtam, hogy a terület a kórházé, velük kell egyezkedni. Csak később tudtam meg, hogy nem más, hanem ők, szóval a fia kérte az engedélyt. Ez nem nevezhető pressziónak.

- Vagyis Horváth Gyula nem élt vissza a hivatali hatalmával?

- A tanácsnak mindegy, kinek ad ki építési engedélyt, ha a telek tulajdonosa hozzájárul, és az illető betartja a szakhatósági előírásokat, akkor Kiss XVIII. János is építhet. Egyébként ezen a soron dr. Jósza Miklósnak két éveadtunk népművészeti boltra engedélyt, amit másodfokon is jóváhagytak.

- Tehát más jelentkező nem volt, a papa egy lépést sem tett a fia érdekében?

- Hogy mi volt, azt csak az Állami Gyógyfürdő Kórház vezetői tudják. Én úgy értesültem a dologról, hogy a posta hozzám került, majd később figyelmeztetett a megyei tanács általános elnökhelyettese, nehogy valami törvénytelen legyen, szóltam is a műszaki csoportnak, vigyázzanak, minden az előző - a doktor Jósza-féle - úgy szerint menjen.

- Miért kellett mégis visszavonni az építési engedélyt?

- A népi ellenőri vizsgálat jogszabálysértőnek találta mindkét maszek engedélyét.

- Lebontják a pavilonjaikat?

- Kusza helyzet. A Horváth gyerek jóhiszeműen szerzett jogot, egész az épület befejezéséig volt építési engedélye, államigazgatási eljárásban okozott kár, esetleg még a kiesett haszon miatt is perelheti a tanácsot. Talán a kórház kártéríthetné őket, és az intézmény fennmaradási

engedélyt kaphat. Persze felvetődhet, akkor miért nem a tulajdonosnak adjuk meg a fennmaradási engedélyt?

- Vagyis maradna minden, ahogy ők elképzelték? De mondja, akár véderdő, akár parkerdő, Hévízen csak úgy lehet aprítani a fákat?

- Elvadult az az erdő, a megyei tanács ezért nem járult hozzá a védetté nyilvánításhoz, felújítási terv is készült rá, aminek a keretében több száz megdőlt fát kivágtak. A Horváth-féle terület tisztásabb volt.

Később kapom csak meg a „névtelen lokálpatriótától” a terület építkezés előtti fényképét, ő három nagy és négy-öt kisebb fa csonkját számolja meg rajta. Szerinte tehát nem is egy, hanem hét-nyolc fát „nyomott agyon” a drinkbár, fakivágási engedélynek viszont nyoma sincs sehol.

„NEM VOLT RÁ PRECEDENS”

Ahogy illik, már jóval nyolc óra előtt ott vagyok a sármelléki téeszben, de hiába a sietség, Vörös József elnök, de még a főkönyvelő is külföldön van, az iroda lépcsőjén álló sok jeles férfiú egyike sem repes az örömtől, hogy újságíró állt a házhoz. A papírok a népi ellenőri vizsgálat miatt hozzáférhetetlenek, annak a három újsághirdetéssel fogott „jól szituált” leánynak az adatait sikerült összevadászni, akiket ifj. Horváth Gyula bárjába vettek fel, aztán egy hónap után elbocsátottak. Közülük csupán a legidősebb - huszonhat éves - felszolgáló, a két tizenkilenc éves közül az egyik magasépítő szakközépiskolát végzett, a másik gyors- és gépiró, gondolom, szakismereteik alapján esett rájuk a választás. Kiderül, hogy hármójuk egyhavi és ifj. Horváth Gyula több havi bére mellett a téesz 63 ezer forint értékű ital, egy 35 ezer forintos pianínó, és 39 ezer forint értékű falikárpit árát fizette ki eddig. A letenyei ktsz elkészítette a berendezéseket, de azok árát - háromszázhatyzer forintot - a téesz nem akarja állni, mondván, nem ő rendelte.

Amikor nagy nehezen utolérem Benkő László elnökhelyettest, kérdem, hogy tudták ezt a nagyszerű üzletet összehozni.

- A papa már akkor megkereste az elnököt, amikor még nem tudta, hogy maszekban fogják működtetni az üzletet vagy másként. Amikor engem bevontak, akkor már a bérleti díjról volt szó. Én az elnök és a főkönyvelő jelenlétében megmondtam a papának, hogy a rendelet szerint évente csak 960 forint bérleti díj fizethető négyzetméterenként, ha ezt százhusz négyzetméterrel megszorozza, tudja a végeredményt.

- A téesz nem egyedül ezt a vendéglátóhelyet bérli. Előfordult, hogy másnak is kifizették a fél-milliós berendezést?

- Nem volt rá precedens.

- És a letenyeiek követelésével mi lesz?

- Sem velük, sem a fiúval nem kötöttünk szerződést.

- Úgy tudom, a szóbeli szerződés is szerződés, ő a maguk nevében rendelte, amit rendelt.

- Akkor a pultot majd beépítjük valahová.

- Mit ígért ez a bolt maguknak? Vagy csak bukás ellen biztosították a Horváth fiút?

- A gyerek nem tudta letenni az elképzeléseit, amit hozott, az... úgy számoltuk, hogy a nyolc-százalékos átlagnyerésege elérhette volna, kábé háromszázezer forintot évente, bár a 240-270 százalékos árréssel szemben aggályaim voltak.

- Megvennék a bárt?
- Mennyi az ára?
- Mondjuk, kétmillió.
- Á! Azért tíz borozót lehet nyitni, és az sokkal többet hoz.

#### „A MEGÁLLAPODÁS SEMMIS”

Zollner László, a Zala Megyei Népi Ellenőrzési Bizottság elnöke jókora paksamétával ül le a beszélgetésre, s mivel sok a mendemonda - hogy például a hozzájuk érkező első bejelentésekre elutasították a vizsgálatot -, először arról kérdelem, hogy is szálltak be ebbe a kényes ügybe. Tudomása szerint semmiféle bejelentést nem utasítottak vissza, egyébként a vizsgálattal - a hozzájuk érkezett levél alapján - a KNEB bízta meg őket.

- Lássuk a részleteket: szabályosan kapott ifj. Horváth Gyula építési engedélyt? - kérdelem, és Zollner mosolya elárulja a választ.

- Kezdem azzal, hogy az építési engedély aláírásakor a kórház még nem adta bérbe a telket ifj. Horváth Gyulának, a tanács azt sem tudhatta, mire adja a papírt. Illetve kezükben volt a kórház 1984. november 22-én kelt helybiztosítási ígervénye (amiben már benne volt, hogy fát kivágni nem szabad)! Folytatom azzal, hogy magánosoknak nem lehet állami területet bérbe adni, a kórház legfeljebb közületnek adhatta volna át ideiglenes használatra, mondjuk a tanácsnak, aztán ők pályázat és versenytárgyalás útján kereshettek volna bérlőket. Mivel ezeket az előírásokat nem tartották be, a jogszabályellenes megállapodás semmis.

- Két évvel ezelőtt ugyanilyen szerződést kötött a kórház dr. Jósával. Ezt másolták le ifj. Horváth esetében is?

- Doktor Jósának öt évre, Horváthéknak harmincötre adták a telket, Jósa ötven, az utóbbi százhusz négyzetméteres épületet emelhetett, Jósa szerződése bármikor felmondható, és akkor ő köteles saját költségére bontani, visszaállítani az eredeti állagot, Horváthéknak kártérítés jár, sőt a kórház „vállalta”, hogy cseretelket ad, ha szüksége lenne a területre. A fakivágást mindkét szerződés tiltja, s mindkettő „kereskedelmi-szolgáltató célra” és nem vendéglátásra adta a telket. Egyébként a kórház teljes területe gyógyüdülőhely, ahol tilos korlátlan italmérésre szolgáló létesítményt nyitni. Hogy az eszpresszó korlátlan italmérés-e, az értelmezés kérdése - ifj. Horváth Gyula erre kért kiskereskedői engedélyt -, de a drinkbár vitathatatlanul az, a bérlő sármelléki téesz pedig már első osztályú drinkbárra kért üzemelési engedélyt.

- Bár kimondatlanul, de Papp László tanácselnök azt állította, mindenért a kórház a felelős.

- A tanács saját tervét is felrúgta. A részletes rendezési terv műszaki mellékletében ez az egész terület véderdőként szerepel, amire igen szigorú szabályok vonatkoznak. Nem szolgál mentségükre, hogy a szöveges határozatban már nem véderdőnek nevezik. Ezt nekik kellett volna egységesíteniük, másrészt bárminek nevezzük, ez az erdő a tó védősávja. Jogszabálysértő volt tehát az építési engedély kiadása - véderdő nem adható bérbe -, mert ilyen létesítmény itt nem építhető. Ahogy összeszámoltuk, valami tizenhét szabálytalanság árán született meg ez az épület, például csomó melléklet hiányzott az építési engedély mellől, köztük olyanok is, mint a tulajdoni lap másolata a földhivaltaltól. Az ingatlan nyilvántartásból az is kiderült volna, hogy a 964/1. helyrajzi számú telek, sőt az egész terület „tóművelési ág” - erre adták ki az engedélyt!

- Nem kevésbé bizarr az sem, hogy a tóban fák vannak, amelyeket tilos kivágni! Egyébként előfordult más esetben is, hogy a vébé-titkár írta alá az építési engedélyt?

- Nem ez a gyakorlat, de a műszaki ügyintéző négy hónapig beteg volt, ezért engedélyezett a titkár az elnök sürgetésére.

- A téves előnyös szerződést kötött az üzletre?

- A bérleti szerződés aláírása előtt értesítettük őket, hogy fontolják meg, mit tesznek, mert a kockázat nagy. Így a szerződést már nem kötötték meg, s mi ennek a tervezetét nem vizsgáltuk. Úgy tudom, hogy százezer forintnál több lett volna a bérleti díj, s közel hatszázezer forinttal beszálltak volna a beruházásba. Kérdeztem az elnököt, ha ennyit megér ez az üzlet, miért nem építenek maguk, mire azt válaszolta: „Hát Horváth elvtárs kérte!”

- Megnézték az építkezés számláit is?

- Ez nem szerepelt a bejelentésben, és az ügy kényes volta miatt, meg azért, mert semmi megalapozott információ nem állt ezzel kapcsolatban a rendelkezésünkre, nem vizsgáltuk az épület létrehozásának körülményeit.

„MUSZÁJ GYÁVÁNAK LENNI?!”

- Milyen következtetésekre jutottak?

- Javasoltuk az eredeti, a törvényes állapot helyreállítását. Ennek érdekében felszólítottuk a községi tanácsot az 1985. február 25-én kelt építési engedély visszavonására. Felszólítottuk a kórházat is, hogy a jogellenes megállapodást vonja vissza, a területet az eredeti állapotnak megfelelően állítsa helyre. Amennyiben ez nem lehetséges, vagy nagy veszteséggel járna, akkor a ráépítési szabály szerint járjon el. (Ez kimondja, hogy azé az építmény, akié a telek.)

- Érzése szerint mennyi kártérítést kaphat a fiú?

- Ez talán azon fog múlni, hogy a jóhiszeműsége mennyire áll meg. Bennem kétségek vannak ezt illetően, hisz a (jogtalan) szerződésekben vállalt kötelezettségeit sem tartotta be: mást épített.

- Ha az derült volna ki, hogy az ügyben eljárók tízezer forintokért intézkedtek?

- Ha csupán száz forintért, akkor is bűnügy. Egyébként Gaál Imre, a kórház főigazgató-helyettese említette, neki százezreket ígértek, ha telket ad valakinek ezen a soron.

- Miért sodródott bele ennyi felelős ember ebbe az ügybe? Úgy is kérdezhetném: muszáj gyávának lenni?

- Nem muszáj, nem is hiszem, hogy mindenki gyávaság miatt hallgatott, bár megtörténhet, hogy aki nem intéz el hasonló szívességet, arról kiderítik, hogy alkalmatlan a munkájára.

„EZREK MEGGAZDAGODTAK”

Akárcsak társainak többsége, Gaál Imre sem lelkesedett, hogy a Horváth-ügy felől kívánom faggatni, mivel tisztában van a felelősségükkel - és ezt nem is tagadja. Hogy mást sem titkol, az akkor derült ki, amikor rákérdeztem: tényleg pénzt ígértek neki a telekért?

- Félmilliót ígért egy illető, mert tudta, hogy a hévízi tó - elnézést a képzavarért - mindenki fejőstehene, ezrek meggazdagodtak belőle, kivéve bennünket, az államot.

- Ön, vagy önök a félmillió helyett mégis a Horváth gyerekekkel kötött „rendkívül előnyös” szerződést választották!

- 1983-ban értesítettük a tanácsot, hogy az út menti negyvenméteres sávot átadjuk kereskedelmi és szolgáltató egységek részére, mégpedig úgy, hogy vendéglátó hely nem épülhet, hogy a pavilonok maximális területe 35 négyzetméter, hogy azonos építész tervezi mindegyiket, és hogy fát kivágni nem lehet.

- És ezeket a szigorú feltételeket senki sem vállalta?

- Hatvan jelentkező volt, köztük a kórház dolgozói - akkor kaptam a félmilliós ajánlatot is -, s épp a nagy roham miatt döntöttünk úgy a kórház igazgatójával együtt, hogy mivel igazságot tenni nem tudunk, nem adunk telket senkinek.

- És ifjú Horváth Gyulának miért adtak? - Mivel ő is úgy mosolyog, mint többen partnereim közül, tovább kérdezem: - Megkapta volna Kiss XVIII. János is ezt a telket?

- Költői kérdés!

- És dr. Jósa hogy kapta a telket?

- Az ő érdekében is szóltak, hadd ne mondjam, hogy honnan és kicsoda.

- Féltek? Muszáj volt gyávnak lenni?

- Papp László tanácselnök szavaival válaszolnék, aki valami olyasmit mondott, hogy Horváth elvtársnak akkora tekintélye volt, hogy nem kellett fenyegetőznie: elég volt, ha kért!

Már csak hazafelé jut eszembe, ha hatvan jelentkező volt, miért nem írtak ki pályázatot, versenytárgyalást? Persze ez nem is az ő feladatuk lett volna, hanem, mint tudjuk, a tanácsé. De úgy látszik, az „állam” az istennek sem akar gazdagodni!

„FELAJÁNLOTTÁK A TELKET”

Hát akkor széna vagy szalma Horváthéknál? A példásan gondozott, rendkívül ízléses nyaraló bejárójában ott áll a huszonöt éves fiú ezerötszázás Ladája, tehát itthon vannak. De vajon szóba állnak-e velem? Horváth Gyula kézfogása, ahogy hellyel kínál, azt mutatja, ő úgy érzi, sem titkolni-, sem szégyellnivalója nincs. Ő az asztalfőre ül, a fia a jobbára, én a baljára: kezdjük!

- Közel négy évtizedes politikai múlttal ötvenhatos helytállással a háta mögött hogy szállhatott be fia üzletébe?

- Nem bizonyult be a közreműködésem. Gaál, Papp, a tanácsítók azt állították, hogy eljártam a fiam ügyében. Jeleztem a Központi Bizottságnak, hogy ezt nem tudom elfogadni, kértem, vizsgálják ki, a jelenlétemben kérdezzék meg őket, de elzárkóztak előle. 1984 tavaszán jártam a hévízi tanácsházán, de nem ebben az ügyben, Papp László téved, a véletlent értik félre.

- Nekem Papp tagadta, hogy ön visszaélt hatalmával, Gaál sem mondta ki, és nem is kellett. Elég egymás mellé tenni dr. Jósa és az önök telekbérleti szerződését. Az elsőről még elhihető, hogy a kórház fogalmazta, a másik viszont az önök diktátuma!

- Annak idején a kórháznak csak félállásos jogtanácsosa volt. Felkerestem őt a zalaszentgróti tanácson, hogy az ügyvédünkkel, Takács Ádámmal tisztázzák a részleteket. A szerződésben nem szerepel, hogy előírták a tervezőt, hogy kikötöttek több dolgot, ami örülten megrágította az építkezést, emiatt került az egész mintegy kétmillió forintba. A vállalkozás 1984 őszén polgári társaságként indult, fiam társának az édesapja kereskedelemhez értő ember, aki azt mondta, ha ennyi mindent előírnak, akkor nyújtsanak garanciákat is, ami az építetőt védi. Így került a szerződésbe például a harmincöt év, aminek egyébként semmi értelme, hisz a kórház bármikor felmondhatja a szerződést. A másik szülő biztosítékot akart, hogy ennyi pénz nem

úszhat el egy tollvonással. Itt jóval nagyobb értékről van szó, mint Jósá esetében, a kórház ezért fogadta el a „diktátumot”, az eltérő feltételeket.

- Most hallok először a polgári társaságról, minden papír egyedül a fia nevére szól!

- Azért, mert a kórház kikötötte, hogy csak egy személynek ad telket.

- És ez az egy személy ifjú Horváth Gyula? Vagy más is kaphatott volna telket?

- A kórház nem az én felügyeletem alá tartozik, felajánlották a telket, és egyszer csak azt vettük észre, hogy senki sem épít köröttünk. Ekkor említette csak Gaál, hogy olyan nagy volt az igény, hogy nem tudták igazságosan elosztani, utólag derült csak ki, hogy elutasítottak igénylőket, ami bennünket hallatlanul kellemetlenül érintett. Ki épített volna, ha tudja, hogy ez lesz a helyzet?

- Az egésznek én iszom a levét - szól közbe a fiú, de az apja pillantására elhallgat.

- „Igen, Horváth Gyula építhet!” - arra kennek rá mindent, hogy Horváth titkár fia! Megkérdeztem a kórház vezetőit, hogy tiszta az ügy, nincs benne semmi, ami nem fér össze a funkciómmal? Előhozták a minisztérium levelét, miszerint a bérbeadásnak semmi akadálya. Mivel jogszabályokkal nem ütközött, többet én nem törődtem a dologgal. Minek is kellett volna, amikor a megyei tanács osztályvezetője zsúrizte és hagyta jóvá a tervet?

- Ha minden ilyen tisztán és jóhiszeműen történt, hogy lehet, hogy a szerződéssel ellentétben nem kereskedelmi-szolgáltató, hanem vendéglátó helyet építettek?

- A gyerek kérelmében mindig vendéglátó egység szerepelt, s azt mondták, ez a kereskedelembe belefér.

- Hogy keveredett az ügybe a sármelléki téesz?

- A társ családjában olyan változások történtek - halál, öröklés -, hogy bejelentették, kilépnek, bár nagyon rendesen vállalták, hogy anyagilag segítenek, amíg szükséges. Egyedül sem felépíteni, sem üzemeltetni nem tudtuk volna, elhatároztuk, hogy eladjuk. Vértess, a Pirocska csárda vezetője ekkor hozott össze bennünket a téesszel, máskülönben nem folytatódhatott volna az építkezés. A társ kilépése, a négyszázezer forintos OTP-kölcsön miatt már kényszerpályán voltunk, így született az egyezség, hogy a téesz állja a belső berendezést, a forgóeszközt, és bérli az épületet, mert attól elzárkóztunk, hogy maszekok legyünk. A téesz jó boltot csinált, nem volt még olyan üzletük, amelyik ilyen gyors megtérülést ígért. De ez csak az egyik lehetőség volt, például a tejipari vállalat vezetője letolt, hogy miért nem velük szerződünk.

„AKINEK TÖBB VAN MEGENGEDVE”

- Bocsásson meg a kérdésért, a pletykák szerint az épület „társadalmi összefogással” épült, kedvezményesen, olcsóbban.

- Volt kivitelező, aki hetvennégyezer forintra kalkulált munkáról kétszázötvenezer forintos számlát küldött, amikor tételes felsorolást kértünk, akkor még felszámított négyszázötven forint kamatot. Beosztásomnál fogva sem tehettem, hogy nem fizetek nyolc napon belül. Hogy ütik a maszekot? Nem vizsgáltam, fizettünk. Az alapozásra négy cégtől kértem árajánlatot, végül az Agroép ajánlatát fogadtuk el mint legkedvezőbbet, de a különleges általaj miatt ez a fix áras szerződés is százharmincötezer forintra rúgott. Ha a „társadalmi összefogás” igaz lenne, nem került volna az építkezés közel egymillióval többbe a tervezettnél, s ha bárki az apát nézte volna, nem csúsztak volna ki jóformán minden határidőből, hisz eredetileg legkésőbb szeptemberben már nyitni kellett volna!

- Nem hiszem, hogy tőlem tudják meg: sokan figyelték árgus szemmel ezt az építkezést. Még fénykép is készült arról, hány fát vágtak ki a véderdőből. Volt engedély? Hová lett a fa? - teszem le az asztalra a képeket.

- Én a kustánszegi téeszt bíztam meg azzal, hogy húzassa ki a megdőlt fákat, rendezze a terepet, mert itt méteres gaz volt. Ezt a vastag fát nem az épület miatt vágták ki - mutat rá a képre az apa -, a fát egyébként a téesz vételezte be.

- Többen úgy vélekednek, hogy aranyifjú fia rángatta bele ebbe az ügybe önt, hogy túl sokat elnézett neki. Hallottam ittás karamboljáról, arról, hogy a Hotel Aquától az asztal tetején búcsúzott, hogy pincér korában „ellopta” egy vendégtől a hölgyet, és a főnöke örült, hogy egyébként szimpatikus fiától megszabadult.

Nehéz volt elmondanom ezt a kérdést, s még nehezebb lehetett neki végighallgatni: apa és fia elvörösödve nézett egymásra.

- Van, amiről csak most hallottam - mondta először szomorúan az apa, de ha jól értettem is a hangszínt, gyorsan visszanyerte határozottságát. - Érettségi után a fiam a Békében helyezkedett el. Azt kértem a megyei igazgatótól, olyan helyre tegye, ahol a szakma minden lépcsőjét végigjárva a legtöbbet tanulhatja, ahol fejlődhet. Ma is keresik még ott a vendégek, a külföldiek is.

- Ez meglepő, mert volt főnöke szerint náluk tanulta meg valamennyire a szakmai nyelvet!

- Ez nem lep meg, hogy ő csak rosszat mondott a fiamról, talán ez a bosszú azért, hogy egy magánügyében nem tudtam neki segíteni. Egyébként érdeklődjön a Békében is felőle! A „részeg karambolról” bevezetőül annyit, hogy a Béke üzemi balesetnek ismerte el. Gyakorlatlan volt még a fiam a vezetésben, köd volt, csúszós út, egy kanyarban fékezett, nekicsúszott egy ház oldalának, a kocsit totálkáros lett. Amikor jött a hír, Varga Gyulát, a megyei pártbizottság akkori első titkárát arra kértem, tekintet nélkül mindenre, a legalaposabban vizsgálják ki a történeteket. A fiamat egy százados vitte el vérvételre, ott ült, amíg megszületett az eredmény, s kiderült, hogy a „tök részegség” kevesebb alkohol volt, mint amennyi egy pohár sörben van! Ha olyan utolsó lett volna a gyerek, talán a területi igazgató nem „tol le”, hogy miért nem említettem neki, hogy a szakmában dolgozik, s nem veszi oda elsőik között az Aquába. Ami pedig ezt a vállalkozást illeti, először tiltottam, hogy belemenjen, meg akartam tagadni az anyagi segítséget, de be kellett látnom, ezek a gyerekek bizonyítani akarnak, nem lebújt, nem hurkasütőt akartak, hanem olyasmit, amiben a társzülő fantáziát látott. A vendéglátás kibontakozóban levő ágazat, nem gondoltam, hogy elítélhető, különösen, ha elvtársaim felesége maszek zöldséges. Eldöntöttük, vállalom a kezességet, odaadom a pénzt, de megmondtam: ne felejtsetek el, csak tisztességesen!

- Bocsásson meg a megjegyzésért: helybeli kollégáim azt mondták, hogy ön azon vezetők közé tartozott, akik érzik és éreztetik, hogy nekik több van megengedve!

- Meglep, hogy van a társadalomnak olyan része, amelyik másként értékeli a dolgokat, mint én. Harminchét éven át voltam pártmunkás, nyitott életet éltünk, nem hiszem, hogy bárki előtt magyarázkodnom kellene; a vezetői garnitúra el tudja különíteni a történeteket, s pontosan tud mindent. Soha nem éltem vissza azzal, hogy vezető vagyok, semmi nyomást nem fejtettem ki a fiam érdekében sem. Nem kértem, de ebben a megyében engem mindenki ismer! Ha valaki csak egy icipici jelzést is adott volna, hogy valami nem szabályos, azonnal leállunk!

- Megmondom, engem nem győzött meg arról, hogy nem segítette hivatalával összeférhetetlen mértékben is a fiát. Azért sem tudott meggyőzni, mert ebben az ügyben sokkal tájékozottabb a fiánál, mert csak ön beszélt. Érzésem szerint kollégáim véleményét támasztja alá az is, hogy

amikor a megyei tanács végrehajtó bizottsága elindította a fegyelmit az építési engedélyt aláíró tanács titkár ellen, akkor ön ott még fel is szólalt!

- Bejelentettem, hogy mivel a fiamról van szó, nem kívánok élni a szavazati jogommal. Átfutott rajtam, hogy kivonuljak, vagy maradjak benn? Inkább bejelentettem az „elfogultságot”, és azt, hogy a fiam megkérdezte az Igazságügyminisztérium illetékeseit, s szerintük ami történt, jogszerű volt...

- ...a fia előadása alapján! És számomra az is mond valamit, hogy a választ az államtitkár önnek címezte.

- Mert én kértem, hogy ha lehet, ne húzzák a választ.

\*

A Horváth-féle drinkbár építése ügyében először dr. Dorgai László hévízi tanács titkár ellen indult fegyelmi eljárás, amit aztán kiterjesztettek Papp László tanácselnökre is.

A tanácsi vizsgálat közben a Zala Megyei Pártbizottság Horváth Gyulát felmentette titkári beosztásából, és saját kérésére hozzájárult, hogy ötvenhét éves korában nyugdíjba vonuljon.

A Zala Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága 1986. június 17-i ülésén Papp Lászlót megrovás fegyelmi büntetésben részesítette, dr. Dorgai László fegyelmi eljárás lefolytatását pedig áttette új munkahelyére.

(1986)

Utóirat: A cikk megjelenése után a népművészeti boltot, a halsütőt lebontották, a drinkbár esetében kényszerbontást kellett végeztetni, a löpavilont pedig máshová telepítették. Horváthék kártérítési pert indítottak, amiben 1988 elején még első fokú ítélet sem született, a történetekről dokumentumfilm is készült.



# VÖRÖS VÁNDORLÁMPÁS

## *Riportregény*

1. REHUS ÉVA (1960)

a Magyaraszalói Városgazdálkodási Vállalat betanított munkása

4982 Magyaraszaló, Eperjes dűlő 101. hrsz.

(17. sz. Polimer kazetta AB oldal: 78 perc)

- Titkárnőnek és telefonközpontosnak vett fel Balázsik Dezső igazgató a Rekorida Vállalathoz 1981-ben. Gondoltam, a kávé én is meg tudom főzni, a poharakat is be tudom vinni, meg el is tudom mosni. Az elején Balázsik Dezső igazgató tartotta a távolságot. A fenébe is, mondtam, mire fel ilyen hivatalos: úgy kezelt, mint bármelyik beosztottját. Mindegy, ekkor én már terhes voltam, de nem mondtam senkinek, én tettem a dolgom a telefonközpontban, ő meg végezte a sajátját a maga irodájában. Amikor szülés után visszamenteni dolgozni, észrevettem, hogy bizony az igazgató egyre jobban figyelget. A közeledésit nem utasítottam el, jóllehet alapot sem adtam rá, hiszen az apám lehetne, úgy értem, hogy jóval idősebb nálam. Egy fél év elteltével Balázsik Dezső igazgató valamilyen oknál fogva mérlegelő-portást csinált belőlem a faházüzemben, és attól kezdve rendszeresen érdeklődött a munkám iránt. Semmi különös dologra nem gondoltam, amíg egyszer munkaidő után értem nem jöttek Krispán Béla párttitkárral. Szóval ez úgy volt, hogy megvárták, amíg megcsináltuk a váltást, és akkor Balázsik Dezső igazgató felajánlotta, hogy hazavisznek, ám a Halászkertnél nem fordultak le, hanem az irodára mentünk. Nem mertem én a főnököknek azt mondani, hogy az ígélet szép szó, gyerünk haza. Még arra is emlékszem, hogy az igazgatói szobában körtepálinkával kínáltak. Magyaraszalón ez a menős, a körte. Ittunk hát, oszt az igazgatóval összegezödtünk, de hiába, a végén annyira részeg vót, hogy nem tudott velem mit kezdeni, így aztán éjfél tájt Krispán Béla hazavitt a lakásomra. Ettől fogva az én igazgatóm érdeklődése mondhatom, hogy fárasztó lett. Igaz, hogy a családi bajaimat is intézte, úgy értem, hogy abban az időben édesapám megtiltotta, hogy Miklóskát hazavigyem, ezért intézetbe kellett szegényt adni. Balázsik Dezső aztán meggyőzte apukát, hogy otthon a helye annak az ártatlannak, de ettől fogva ériztette ám, hogy ezért én nem tudom, milyen köszönettel, tán még szívességgel is tartozom.

Ragaszkodott ám hozzám, egyenest féltékenykedett. Amikor neki kedve és ideje vót, vele kellett menni, mindig a saját kocsijával jött értem, akár egy elvtársnőért. Balázsik Dezső igazgatóval jártam Sóstón, Szálkán, a semjéni erdőben, de még Debrecenben is. A sóstói vállalati üdülő villanykályhás igazgatói szobájába télen is mehettünk - akkor csak igazán! -, a gondnok ellátott minket. Mindig tömény vót. Egy-egy esetben öt-hat órát is együtt töltöttünk. Megtörtént, hogy az elnök vadhúst hozott, és azt meg kellett főzni. A fürdőbe soha nem vitt el.

Balázsik Dezső kedvelt engem, úgy értem, mindent megtett volna értem. 1983-ban a vállalat kirándulást szervezett Kassára, és mivel nekem pénzem nem vót, az igazgató fizette be az én 882 forintomat is az útra, ahová csak válogatott dolgozók utazhattak, úgy értem, akik az igazgatóval tartanak mindenben. Az indulás előtt nekem Balázsik Dezső nem mondta meg, hogy a külföldi szállodában vele kell aludnom, mert akkor én el sem megyek. Eredetileg Maruzsi Istvánnéval vótam egy szobába beosztva, de az igazgató megbeszélte a párttitkárral, hogy ugyan aludjon már Maruzsinéval, amíg ő velem. Ettől fogva Balázsik Dezső egyre

lehetetlenebbül viselkedett, ha valakivel csak beszélgettem is, kikelt magából; Zabó Karcsit képes vót levenni az IFA-ról, hogy ne találkozhasson velem.

Még 1982 őszin megbíztak avval, hogy a fahulladékéladásból befolyt pénzeket én kezeljem. Ezeket az összegeket a portai íróasztal fiókjában tartottam, amihez négyőnknek vót kulcsa. Egy alkalommal elveszett a fiókomból kilencezer forint. Ezt én személyesen jelentettem Balázsik Dezső igazgatónak, úgy értem, megmondtam neki, hogy ezt az összeget én nem tudom befizetni a pénztárba, mert ellopták. Az igazgató semmit sem tett, nem hitta ki a rendőröket, hogy azért nézzenek már utána.

Egyébként nekem a faházüzem portáján a mérlegelés vót a feladatom, meg a kimenő fuvarok szállítólevelének az elvétele. Mivel kisgyermekem vót... Ne tessék haragudni, a zsebkendőm... Tetszik tudni, Miklóska... Azt akartam mondani, hogy a gyerek miatt állandó nappalos vótam, délután Román Gáspárné, éccaka Szabó Mózes következett: a portahelyiségben mindig tartózkodott valaki.

Meg nem mondom, mekkora vót. Nem fülke, befért abba egy lóca, egy kályha, a két íróasztal, amiben mindőnknek külön kulcsra járó fiókja vót.

Igazából nem egyszerre történt a lopás, úgy értem, hogy a fapénzből mindig hiányzott öt-hatszáz forint, amiről senkinek nem szóltam, Balázsik Dezső igazgatónak sem, csak halogatom a befizetést. Végül kiderült a disznóság, megcsináltatták az elszámolást, és megállapították, hogy több mint kilencezer forint hiányom van. Hiány? Hiány, de úgy lopták el tőlem! Meg is mondtam, ezt a pénzt én ugyan nem fizetem meg, fizesse az, aki elvitte. Az elszámoltatást végző öreg szatyor - Dénes Irénnek híjják - bement az igazgatóhoz, és megmonda, mi az ábra. Ekkor Balázsik Dezső magához hitt, és azt állította, hogy eltettem a fapénzt, ezért azt nekem kell megfizetnem. Beszélhettem én, még ő sem hitt nekem: levonatta a hiányt a fizetésemből! Ha legalább négyőnk közt osztja meg a fizetséget, hisz négyőnkön kívül ott senki más nem fordult meg, és ez a pénzgyűjtés csak azért került az én nyakamba, mert állandó délelőtti vótam, meg nekem iskolám van, nem úgy, mint a kacska Horgosnak. Papíron nem bíztak meg, csak azt mondták, csináljam. A pénzt egy csokoládés díszdobozban tartottam a fiókban, amit az nyitott ki, aki akart, ha nem vótam ott.

Karácsony előtt kellett volna kiabálnom, amikor észrevettem, hogy hiányzik háromezer forint. De semmi nyom nem vót, úgy értem, hogy fessegetés a fiókon. Hallgattam hát, nekem úgysem hitték volna el. Mire vagy kire számíthat egy magamfajta szerencsétlen, amikor még Balázsik Dezső igazgató is azt monda, hogy el kellene bocsátani, fel kellene jelenteni? Az emberek is beszéltek mindent. Itt ez a bútor, amit hitelbe vettem huszonkilencezer forintért. Tizenegyezerrel kellett előre befizetni, a többi meg részletekben. Megkérdezheti apukát, hogy ki adta a beugrót, annak a takarékbán is nyoma van, hogy kivett a betétjéből!

Ez a magnó? A születésnapomra vettem magamnak kazettákkal együtt négyezerért. Az utolsó pillanatban jutottam hozzá, mert a következő hónapban letiltották a fizetésemet. Így én az OTP-törlesztést sem tudtam fizetni, ami a kezeseket is csiklandta. Ki is jött rögtön Kriszán Béla párttitkár, és a prémiumommal meg minden más járandóságommal kihúzták őket a pácból. Csak mellém nem állt senki, a magamfajta mindig a rövidet húzza! Ha elsorolnám, mi vót csak a faházakkal, ujujujuj! Hogy ez az új ember lett a megyei első titkár, még inkább nem mondhatom. De tessék csak megkérdezni az embereket, kiknek válogatták ki harmadosztályúban a legszebb elemeket, a komplett faházat! Vót, aki megkapta majdnem hulladékárban, aztán visszaküldte, hogy karcos az ajtó. Nesze neked, fapénz!

Balázsik Dezső kifizethette volna mellényzsebből az én tizenkétezer forint hiányomat, de nem tette. Hogy miért nem, csak ő tudja. A kapcsolatunkat én senki előtt nem titkoltam, de nem is

lehetett volna. Én akkor mentem be hozzá az irodába, amikor kedvem tartotta. A fapénz ügyben ő hívatott. Elibém fordította az írást, hogy mennyi a hiány, és kérte, mit szólok hozzá. Csak annyit szóltam, hogy semmit sem. Velem ő nem tárgyalta meg, hogy az ügyemet hogyan rendezzi, az biztos, vizsgálat nem vót, kihallgatás nem vót. Azt, hogy el kellene bocsátani meg fel kellene jelenteni, nem ő mondta, úgy értem, hogy már pontosan emlékszem rá, más feszegette ezt a jelentősdit. Többszöri huzavona után végül is havi ötszáz forintoként törlesztettem a hiányt, amit én ma is igazságtalannak tartok, úgy értem, azt a pénzt nem én vittem haza. Mindegy: költség koszorúra meg koporsóra! Lezártam az ügyet nemcsak a Rekoridával, hanem Balázsik Dezső igazgatóval is. Annyi vér nem volt a pucájában, hogy ő maga küldött volna el, hanem a szabadsága idején mondatott fel, nehogy panaszra mehessek hozzá. De a pipihús kellett volna! Nem győzöm áldani a kis eszemet, hogy a csokolózáson túl mást nem engedtem meg neki. Akármennyire ki vót akadva, megmondtam, szólok a feleséginek, ha nem hagy békén. Úgy értem, tisztában vót vele, hogy meg is teszem, és abból akkor neki nagy problémája lesz.

Még egy ilyen gonosz embert nem ismertem! Elküldetett, de állás semmi, végül csak takarítónak vettek fel. Ott ismerkedtem meg ezzel az élettársammal, aki most van, és kiköltöztem hozzá ide a külterületre, itt meg a kisfiamat elütötte a vonat... A szemem láttára gyúrte össze, a háztól száz méternyire... Amíg élek, ezt én nem fogom megbocsátani Balázsik Dezső igazgatónak... Ugye meg tetszik érteni? Június hatodikán lesz egy éve... De mentse meg az Isten Balázsik Dezsőt attól, hogy ilyen felindult állapotban találkozunk. Eljutottam oda, hogy megteszem, amit a nagyapám mondott - ha lesz erőm kést fogni -, és leülöm, amit kapok érte! Amikor följelentették az igazgatót, hiába vótam én is ott mellette a vádlottak padján, örültem, hogy na, lecsukják végre! Hát nem kimentették? Itt nagyon jó volt majd' egy évig, úgy értem, hogy Miklóskának és nekem is, aztán bekövetkezett ez a tragédia, és... Mintha összetéptek volna sok fényképet, vagy amikor a tévében úgy kapkodják a sokféle mindent: épp ilyen az agyam. Ha nem beszélek is róla, a kisfiút látom, a vonatot, a csokoládésdobozt, a tárgyalást, de főképp Miklóskát... Elnézést... Nálam ezt Balázsik sosem írja jóvá!

## 2. BOKROSNÉ DR. TEINÓRA JUDIT (1955)

a Rekorida Vállalat jogtanácsosa

4991 Bajacs, Petőfi Sándor u. 22. sz.

(8.-9.-10. sz. BASF kazetta: 160 perc)

- Balázsik Dezső egy kaszkadőr ezzel a vegyes bazárral. Tanítani lehetne, hogyan fogja össze szép szóval, erővel, presztízzsel az egész brancsot: a Rekoridáért mindent! Műszaki ember, a galvanizálóvezetője volt, de ez képes lenne a galvanizálókádákban holnaptól kékrókat tenyészteni, ha az a kifizetődőbb. Fantasztikus pasas!

Elmondhatom, hogy mit tudok a cégről, csak a részleteket mástól kérdezze. Ez a tanácsai vállalat a legnagyobb és a legvegyesebb profilú az egész megyében. Hajdan Műszeripari Korrozóvédelmi Vállalat - Műkorisz - volt a cég neve, majd egyesítéssel megalakult a Rekorida, ahol garázsberendezések gyártanak, hídszegecseket galvanizálnak, de ha holnap valakinek fűzfán fűtyülő rézangyalra lesz szüksége, és azt meg is fizeti, holnapután megkapja.

Szép és veszélyes itt a jogtanácsosi munka, mert pillanatonként más. Ezüstözést és aranyozást is végzünk igen szigorú körülmények között, de van egy étteremként is működő vállalati étkezdénk, és Hálesz Sanyi bácsi lányának a fegyelmijét is nekem kell megfogalmaznom, mert a múlt héten hazavitt egy üveg bort, ami egy turistacsoport vacsorájánál megmaradt. És van még valami, amiről nem szoktak beszélni: Magyaraszalóra élő ember nem teheti be a lábát, hogy ne hozná el a Rekoridába, hogy ne itt kellene etetni, itatni.

Balázsik Dezső nem magyaraszalói, mégis lokálpatriótákat megszegyenítve buzgólkodik a településért. Ha valaha megüti a bokáját, az talán épp e rajongás miatt lesz. Például az említett reprezentációért vagy azért, mert feszít abban él, hogy „életünket és vérünket Magyaraszalóért”! Nélküle Aszaló nevenincs porfészek lenne. Nem tudom, másutt mi a helyzet, azt viszont látom, hogy itt mi folyik - le a torkokon -, tudom, hogy termálfürdő sem lenne, ha az illetékes vezetők ittjártakor nem lehetett volna egy csökkent szarvasbikát kilőni, ha nincs a nagy pörköltözés. Ekkora termelési érték mellett persze sok mindent el lehet számolni legalisan, de azért nem mindent. Annak azért örülök, hogy a főnök - ha már a nacsalnyikok kérésére egy gyenge pillanatában megnyitotta ezt a rühes éttermet - legalább a kényesebb repiszámlák hátuljára szépen rávezetteti a jelenlevők nevét, ahogy javasoltam neki. Látta volna a népi ellenzőket, hogy felcsillant a szemük, amikor meglátták a számlaköteget, és miként tették félre, amint az elsőket megfordították! A miniszter, a megyei titkárok - az elvtársak - fogyasztási szokásaira még a rendőrség sem volt kíváncsi. De biztos, hogy soha nem is lesz? Nekem a diplomám többet ér a szülőváros - az elvtársak torka? - efféle szereteténél. Egyetlen dolgot elmondok, hogy pontosan értsen. Volt valami „összejövétel”. Kikkel, hogyan, miért, nem firtattam, nem is érdekel. Hívtak ám utána, hogy Ilonka néni elcsúszott két demizsonnal, és harminc liter konyakot le kell írni. Kimentem, és egy pillanat alatt kiderült, hogy a demizson mind megvan! Hogy a fenébe tudott akkor elfolyni a konyak, ha a göngyöleg nem hiányzik? Megérti, ugye, hogy nem szeretném, ha a nevem efféle jegyzőkönyveken szerepelne. Észnél kell lenni, én nemcsak magamért, hanem a főnökért is felelősséggel tartozom.

Fantasztikus volt számomra is a per. Nem maga az eljárás, hanem a vádirat összekaparása, az egész hajcihő elindítása. Hát léteznek a városban vagy a cégnél, akik kibillentenék a kötél-táncos Balázsik Dezsőt az egyensúlyából? Ha nem volna ilyen, ki írta a névtelen bejelentést a városi népi ellenőrzési bizottsághoz, hogy Balázsik mértéktelen dínomdánomokat tart, meg szeretőt, akinek elnézi a lopást is?

Igen, Rehus Éva volt az állítólagos szerető. Ez a lány, illetve anya, nem tudott elszámolni a fapénzzel, amikor én még nem dolgoztam a cégnél, és a főnök feljelentés helyett részletekben fizettette vele vissza a hiányt. A pletykák nem érdekelnek. A vádirat tényként állapította meg, hogy az elsőrendű vádlott a harmadrendűvel - vagyis Balázsik Dezső Rehus Évával - szexuális kapcsolatot alakított ki, szerintük emiatt maradt el a feljelentés a 12 845 forint eltulajdonítása miatt. A bíróság csak érintőlegesen foglalkozott ezzel a históriával, a Rehus Éva-ügynek egyszázaléknyi szerepe ha volt Balázsik ítéletében. Én nem ismertem a lányt, amíg a főnök szabadsága idején Krispán Béla párttitkár meg nem kért rá, hogy szerezzek neki valahol állást, mert fantáziálgatásával csak rombolja a vezetők tekintélyét. Hatosztályos valakivel mit lehet csinálni? Felajánlottunk neki egy takarítónői állást, amit minden okvetetlenkedés nélkül elfogadott. Rehus Éva nem szép, igaz, a főnökhöz képest szemtelenül fiatal, ugyanakkor - hogy is mondjam csak? - szellemileg ő semmiképp sem lehetett Balázsik Dezső partnere. Hogy volt egy spicces összeborulás? Értetlenül állnék ez előtt is, nem azért, mert maradi vagyok szexuális kérdésekben.

Miután a „dínomdánom” bizonyítására nem vállalkozott senki, és Rehus Éva sikkasztásáról is kiderült, hogy komoly ítéletet nem lehet rá alapozni, nyomban akadt két új vádpont. Egy: eladtak - vagyis elloptak - a galvánézüsből, kettő: Balázsik jogtalanul látogatta a vállalati Volgával a miskolci egyetemen tanuló fiát. Amint a népi ellenőrök visszatértek az új vádakkal, figyelmeztettem a főnököt, hogy ez a játék az ő bőrére megy.

Egyébként egy tétel regenerált ezüst munkaidő után érkezett, és Krispán, a párttitkár vette át, majd benn felejtette a páncéljában - vagyis ez a vád is kifűjt. A jogtalan kocsihaszna-  
lat tizenvalahányezer forinttal indult, a vádiratba már csak nyolcezer forint került, és a bíróság

előtt háromezer forint állt meg, már amennyire megállt, hisz az egyetemmel régen kapcsolatban vagyunk, állandóan legalább két-három témát vizsgálnak a Rekorida megbízásából; nemhogy a bíróság, maga az Isten sem tudná megmondani, hogy a főnök valamelyik tanszékre vagy a fiához indult. És én mentőköri körülménynek veszem, hogy Balázsik Dezső „vádlott” három-öt évenként elhasznált egy kocsit a munkájára, Magyaraszalón ő kizárólag a saját autójával furikázik a telepek közt, vidékre is rengeteget jár, és soha nem vett még fel egy fillér kilométerpénzt vagy kocsiátalányt.

Csapongok itt a vizsgálat, a vádemelés és a tárgyalás között, de így talán érthetőbb ez a lavinavád vagy vádlavina, ami az istennek sem volt elegendő egy igazán zaftos ítélethez, ezért hát előhúzták a sifonérből a bontásitégla-ügyet. Cégünk még az én születésem előtt egy régi malomban kezdett dolgozni, amit igen gyorsan kinőttek, aztán raktár volt egy darabig, de mivel ennek sem felelt meg, csak ott éktelenkedett a kettes telepen. A földvédelmi törvény jóvoltából keserves utánjárással és igen borsos áron kaptunk volna csak telket a műanyag-üzemnek, ezért a főnök kitalálta, bontsuk le a malmot. Kiderült, hogy az áttervezés ellenére is másfél millióval olcsóbb ez a megoldás minden másnál, egyszerűségéről nem is beszélve. Ez a toldozott-foldozott őskori épület nagyobbik része a múlt században épült szabványon kívüli téglából, így felhasználni sem lehetett az építkezéshez, még a törmelék elszállítása is egymilliónál többbe került volna, mire valaki felvetette, hordják szét a dolgozók: kutyaólhoz ez is jó. Így történt. A vállalat ledöntette a falakat, az emberek meg szétkopácsolták és vitték a téglákat. Így sem fogyott el mind, végül a magyaraszalóiak hordták el a maradékot, a törmelék elszállításáért pedig már csak százhatvanezer forintot kért a Városgazdálkodás.

Ebből a téglából vitt többek között Balázsik Dezső is, ami főbenjáró véteknek találtatott. A malom lebontását hogy, hogy nem kétszázezer forintos sikkasztásnak minősítették, Balázsik szerszámkamrájának tégláját pedig 4562 forintra értékelték, a vállalat kétmillió hasznára viszont fittyet hánytak. Persze, hogy ne lógjon ki nagyon a lóláb, a főkönyvelőt is a vádlottak padjára ültették. A tárgyalás két napig tartott, a főnök hat hónap szabadságvesztést kapott, és nyolcezer forint pénzbüntetést, a főkönyvelő négy hónapot és kétezer forintot, ám nemcsak felfüggesztették a végrehajtást, hanem előzetes mentesítésben is részesültek mindketten, vagyis nem vesztették el büntetlen előéletüket. Az ítélethirdetést a fél vállalat itt benn várta meg, és olyan ünneplésben részesítették a főnököt, mintha legalábbis Állami Díjat kapott volna. Ezután következett, amit én sosem fogok megérteni: a párt utasította a főnököt, ha igazgató akar maradni, akkor nem fellebbezhet! Gubánné, a főkönyvelő fellebbezett, és őt a megyénél felmentették, a direktornak viszont kushadnia kellett, mert csak „megtért bűnös-ként” túrték meg!

Ja, Rehus Évát, a harmadrendű vádlottat ügyészi figyelmeztetésben részesítették. És még valamit: a tárgyalás előtti héten volt a kiváló vállalati ünnepség, ahol a megye csak egy „portással” képviseltette magát: náluk a főnökünk kiesett a pikszisből. Itt volt viszont a teljes városi vezérkar, és számomra elég volt, hogy a tanácselnök és az első titkár hogyan rakták egymás alá a lapokat. Derőfi, az elnök arról sugdosott, hogy az öreg Parti egy vadászaton fagyöngyöt lőtt, mire az első titkár megkérdezte: „Mennyi a nagybögő árfolyama, Gabi?” - mert amikor a tanácselnök mulat, mint valami Hajmási Péter, beugrik a nagybögőbe. A villogás ellenére egy emberként felsorakoztak a főnök mellett, csitították, biztatták, hogy ne féljen, azért nem fogják lecsukni. Túlságosan nem vigasztalták meg, hisz akármit olvastak is a fejére, nem holmi bűnöző, akinek a sittől kell menekülnie.

### 3. BALÁZSIK DEZSŐ (1934)

a Rekorida Vállalat igazgatója,  
4982 Magyaraszaló, Birkás J. u. 16. sz.  
(1.-2. Agfa, 3. Mark szalag: 210 perc)

- Vén csatalovak, hogy kézilabdázatok a huszonöt éves találkozón! Én meg sem tudnám már fogni a labdát. A vadászat az egyetlen, ami le tud kötni. Apám még maga csinálta a vágott csövű puskát, kis híján rabsickodásra szorultam én is. Az lett volna a nagy fogás, ha elkapnak orvvadászként!

Amint végeztünk, négy évet dolgoztam a NEVIKI-ben. Ja, csak a per érdekel? Annyit azért még megemlítek, hogy a Műszeripari Tanács Vállalat hatvankettőben mérnököt keresett a galvánüzem építéséhez, üzemvezetői kinevezéssel és lakással. Ellentétben a pörrel, ez ilyen egyszerűen indult. A tárgyalásosdi sötét ügy. Emlékszem, kölyökkoromban kriptákban bagózunk, és egyszer rám húzták a födelet. Épp ilyen sötétben tapogatózom most is. Pletykákat tudok, de ha ebből bármi kiszivárog, engem a jó isten sem ment meg, sőt Lenin sem, hiába ül ott a jobbján vagy a balján.

Úgy kezdődött, hogy a megyei első titkár azt mondta egyszer Parti Andrásnak, a magyaraszalói első titkárnak, hogy elszaladt velem a csikó, jó lenne, ha a fejemhez kapnék, mert ebből előbb-utóbb elvi problémák adódnak!

De miből? Azelőtt kaptam meg a Munkaérdemrend arany fokozatát, és a megyei osztályvezető - egy mindent összenyálazó csiga - hozzátette a gratulációhoz: „Tudod, mennyi vitával ment át?” - mármint a javaslat a kitüntetésre.

- Miért, Pista?

„Mert van valami gennyes lakásügyed!”

- Családi házban lakom, öregem, nem is lehet lakásügyem, a dolgozóink lakásépítése miatt viszont elmentem az OTP vezérigazgatójához is, hogy a megye ne vacakoljon a hitellel.

- Hogy ezután mi történt, fogalmam sincs. Amikor itt járt Németh Károly, a pártaktíván G. Zoli, akivel együtt érettségiztem, félrevont:

„Miért foglalkozol te Látó elvtárs lakásügyével?”

- Honnan veszed ezt?

„Mondják, kijelentetted, úgy intézte el a lányai lakásügyét, hogy külön lakik mindegyik.”

- Lehet, hogy ismernem kellene a megyei első titkár családfáját, de én azt sem tudom, hogy Látó elvtársnak lányai vannak. Ki az a bűdös...

„Na, jó, jó, csak miheztartás végett mondtam, hogy tudjál róla!”

Égnek állt a hajam. Látó elvtársat én soha nem bántottam, amire engem kértek, mindig megtettem. Mi az eget csináljak? Bizalmatlanságban képtelenség dolgozni, bejelentkeztem hát Látó Jánosnál, és legnagyobb meglepetésemre már másnap fogadott a párttitkárunkkal, Krispán Bélussal együtt.

- Látó elvtárs - mondtam neki -, én tisztellek, becsüllek, nagyon szeretlek. Meglehet, hogy tudtomon, akaratomon kívül elkövettem valamit ellened. Mondd meg, mi az, és adjál rá lehetőséget, hogy kijavítsam. Nem bírok dolgozni, ha te üzenetsz nekem. Te vagy a megye első titkára, ha valami gond, probléma van, bírálj meg, mert így nem lehet élni!

„Parti is forrófejű! Ugye Parti szólt?”

- Hát vele üzented, hogy elszaladt velem a csikó!

„Bolondság! Semmi különös probléma nincs!”

- Alaptalanul nem üzentél volna. Mit rontottam el?

„Azóta utánanézttem, van ebben a témában pletyka meg ez meg az! De mit isztok?”

- Amit te.

Kiszólt a titkárnőnek három pohár vörös borért, mert töményét már ő sem iszik, akárcsak én. Koccintottunk, és azt mondta: „Menjete haza, Balázsik elvtárs, és dolgozz nyugodtan tovább!”

Ez volt pénteken, és hétfőn megjelent tizenegy népi ellenőr az irodámban. Elkértek néhány személyi kartont, a reprezentációval kapcsolatos elszámolásokat és a fahulladék értékesítésére vonatkozó bizonylatokat.

Tudnod kell, hogy amikor Magyaraszalóra jöttem, dolgozott itt egy mindenhez értő népi östehetség, Rehus Mózes. Rengeteget köszönhetek neki, hat osztálya ellenére ő volt az egyik társam az excenterprés szabadalomban, meg két mérnök. Amikor az öregnek meghalt a felesége, összeomlott. Nyolcvanegyen a lánya ebben a fotelban sírt el, hogy terhes maradt, nem tudja, ki a gyermek apja, munkája sincs. Mi az istent lehet egy iskolázatlan csajjal csinálni? Bedugtam a telefonközpontba, de nemcsak belekuncogott a beszélgetésekbe, hanem még közbe is szólt. Szerencsére elment szülni, csak hogy Mózsi bácsi nem engedte be a lakásba a fattyút! Bélussal, a párttitkárral kettesben sikerült annyira megfőzni, hogy később már az öreg etette, fürdette az unokát. A lánya, Éva ideggyenge. Szoptatás, egy műszak - mire, én marha, beraktam a faházüzem portájára. Ha épp arra jártam vagy jártunk Bélussal, hazavittük egyszer-kétszer, hogy az öreggel kezet szoríthassunk.

Amikor Éva ellopta a fapénzt, megint csak Mózsi bácsi miatt mondtam, ha lehet, intézzük el házon belül, ne adjuk rendőrkézre. A többit tudod. Azt vallotta a rendőrségen, hogy a szeretőm volt, hogy tudtam a lopásról, hogy a kassai kiránduláson velem töltötte az éjszakát, pedig nem egy Marilyn Monroe, akivel dicsőség lenne a munkatársaim előtt mutatkozni. Egyáltalán, szokott egy lány ilyesmivel dicsekedni? Vagy rávették erre a mesére? Nem tudom.

A reprezentáció vizsgálatánál az volt az első kérdés, hogy kik szoktak hozzánk járni. Megfordították nekik a számlákat, és rafinált jogtanácsosnőnk javaslatának megfelelően ott sorakoztak a nevek: Korom Mihály, Látó János a lipcei, máskor a kujbisevi első titkárral és a teljes delegációval, aztán a hulladékkazán-bemutatón a Láng vezérigazgatójának meghívására a megye teljes vezérkara meg a XIII. kerületi első titkár... Ez elég volt nekik, a tételekre már nem is voltak kíváncsiak.

Ekkor egy új „közérdekű” bejelentés érkezett, miszerint elloptuk a galvánézüstöt! Napokig szaladgáltak itt a mérlegekkel, és a végén diadalittasan közölték: hetven deka ezüst hiányzik. Mondtam nekik, hogy Krispán Béla páncéljában van, mire rám másztak, hogy lehet ez, meg így meg úgy. Mivel Bélus nem volt itthon, lepecsételték a szobáját, és a pecsétekre a NEB-es Luc Ferencné rákanyarította a nevét, amit ez az áldott nép csak Lucifernek olvasott. Röhögtünk, hogy a párttitkár biztos hanyatt esik reggel, ha bejön, hisz maga a pokol fedjelme pecsételte le a szobáját! Bélust aztán maga „Luciferné” várta:

„Az állítják, Krispán elvtárs, hogy eltett hetven deka ezüstöt.”

„Hagytam volna a hetvenéves éjjeliőrnél?”

Leszedték a pecséteket, kinyitották az ajtót, és Béla tényleg elővette az ezüstöt. Nézik: ezüst! Lemérlik: hetven deka! Forgatták, újból mérték, tanakodtak, hogy csempészhették be a lepecsételt ajtón át... A következő téma a jogtalan kocsinhasználat volt. A Trabantomat 157 ezer kilométerrel adtam el, a Zsigulimban valamivel több volt, amikor belém jöttek, most van egy négyéves kis Opelem, nyolcvanezer kilométerrel. Azok az örömlányok, akik odakinn ezt a típust használják, már túladtak volna rajta, az én szürkeállományom viszont nem fizetik olyan jól. Anno nem is volt a cégnek kocsija, jártam hát a sajátommal, és soha nem vettem fel kiküldetési díjat, mit alamizsnáskodjak harmincegy forinttal?

Péter fiam Miskolcon tanul, amikor kutatási ügyekben az egyetemre mentem, megkerestem, de a NEB-eseknek letagadtam, mert mire engem megkérdeztek, már kihallgatták Lacit, a sofőrömet, és négy-öt vezetőtársamat, akik mind szeretnek és védeni akartak. Hazudtoltam volna meg őket? A röhej, hogy a gépipari tanszéktől ötszáz méterre van a kollégium! Tizenkilenc utat plankoltak fel, a bíróság végül négyet írt a rovásomra. Csupán erről az úgról beszélhetnék neked reggelig. Hiába mentem például az ellenkező irányba, a nebesek négy berettyóújfalui utat is a rovásomra írtak, mert egyforma a távolság. Mintha valami hétpróbás gazember lennék, öregem. Már el sem tudják képzelni e hazában, hogy valaki becsületes, mert ha az, akkor hülye. Később a gerincműtött sofőrt egész nap ültették a szoba közepén egy támla nélküli széken a rendőrségen. Elszedték a jogosítványát, még a balesetmentesen vezetett félmillió kilométerről szóló igazolványát is, és azzal tömték a fejét: „Nem kell Balázsiktól félni, kisfiú lesz ő hamarosan, mondjon csak el róla mindent, amit tud!” Ezzel a módszerrel „kiszedték” belőle, hogy a tanszékről átmentem a kollégiumba! Mit mondjak, piszok nagy fogás.

Amikor a NEB először adta át az ügyészségnek a vizsgálati anyagot, azok ráírták, hogy pimf ügyek, vissza a feladónak. Ekkor jött a harmadik forduló: előszedték a régi malomépület elsikkasztását. Még büszke is lehetnék rá, hogy képes voltam ezt az emeletes épületet csak úgy zsebre vágni. Ha ott eszi a rosseb azt a malmot, és mi a Fő tér közepén felépítjük a műanyagüzemet, az senkit nem érdekel. Van malom? Nincs. Hol az anyaga? Az igazgató kutya-óljában. Ez a nyereg végre illett a hátamra. Világos volt a képlet: föl kell az ipsét akasztani! Néhány nap múlva lógó orral jött Bandi bácsi, a városi első titkár:

„Rossz hírt hoztam, Dezső, Látó elvtárs hozzájárult, hogy átfogó rendőrségi vizsgálat induljon a Rekoriánál, hogy téged gyanúsítottként hallgassanak ki!”

A NEB négy hónapig kurkászott utánam, a rendőrség háromszor kért hosszabbítást, negyvenesével hívták be az embereket, közben nekem kellett rugdosnom az üzemvezetőket, hogy ne ezzel a hülyeséggel foglalkozzanak, mert ebből nem élünk meg. Nehéz volt persze nem erről beszélni, amikor Szilávik főhadnagy a presszóban kijelentette, hogy letartóztatnak, másutt meg azt, hogy kétmilliót sikkasztottam - épp amennyit ennek az átkozott malomnak az eltakarításával nyertünk. Ja, azt meg nem is mondtam, hogy amíg kilókra nem rúgtak a kihallgatási jegyzőkönyvek, addig tőlem egy rohadt szót sem kérdeztek. Hadd izzadjon a koma! Amikor végre behívtak, másfél órát ültettek az előtérben a birkatolvajok között. Jellemző, meglepődtek, hogy nem tagadtam. De azt tagadtam volna, hogy nem kerültem el a fiamat?

A közjátékok közül csak egyet említek. A bűnügyi osztályvezető a sofőröm füle hallatára üvöltözött a nyomozást vezető tiszttel, hogy ha kell, akár karhatalommal is hozassa be a fegyvereimet - tudniillik félig nyilvánosan kijelentettem, hogy a puskáimat csak erőszakkal vehetik el tőlem. Laci sofőr persze átadta az „üzenetet”. Dühömben, hogy ezeknek mindent lehet, megemlítettem Pesten egy ismerősömnek, hogy ezt azért már ne engedjék, mire ő K-vonalon leszólt a megyének. Amikor megjelentem a kapitányságon a fegyverekkel, a főosztályvezető adta a meglepettet:



„Balázsik elvtárs, hát maga behozta a puskáit!”

- Be, mert reggel odaküldte Szlávik főhadnagyot, hogy hozzam be őket.

„Ez nagyon kellemetlen nekünk. Beszélek a főkapitány elvtárssal, és meglehet, hogy valami jót is tudok magának mondani. Egyébként meg van elégedve a nyomozással? Milyen az idegállapota?”

Azt mondom neki, hogy olyan, mintha gombócokkal lenne kitömve a gyomrom? Szótlanul leraktam a sarokba a puskákat, közben azért röhögtem magamban, mert otthon kiszedtem a zárdugattyúkat meg a kisagyat, az anyjuk istenit, ezzel más ne lőjön! Kidüledt szemekkel nézett rám a koma, de már elárulta, hogy az idegállapotomba akar belekötni, hogy mégis benn tartsa a puskáimat.

- Népszerűtlen dolog rendőrnek lenni - mondtam ártatlan képpel -, de az emberei a kötelességüket teljesítik, nincs bajom egyikkel sem.

Visszamentem Szlávik főhadnagyhoz, és hamarosan utánam jött a főosztályvezető: „Megbeszéltük a főkapitány elvtárssal, hogy nem vesszük el a puskáit, nem csinálunk épp magával ilyet. Egyébként a főkapitány elvtárs is szeretne magával beszélni, negyedóra múlva várja.”

Ahogy behúzza maga mögött az ajtót, kitört a főhadnagyból is az ember: „Látja, milyen aljas? Most idejön magának pitizni, korábban meg azt mondta: »Húsz éve igazgató, nem igaz, hogy nem lehet ellene valamit találni!« Ne higgye el egy szavát sem. Milliós ügyeket rakattak velem félre, azt hittem, no, és hónapok óta csak szarakodunk! - és mutogatni kezdte azokat a dolgokat, amelyekre nincs idejük. Nem tudtam, hová legyek. Ez lenne az a pasas, aki azt híresztelte rólam, hogy letartóztatnak? Mi van itt? Nem kérdeztem ám semmit, mert egyre inkább úgy vagyok, annál jobb, minél kevesebbet tudok. Végül Szlávik két kézzel fölemelte az én mindent fölöző paksamétámat: - Tudja, mit kellene ezzel az egésszel csinálni? Kitörülni vele a...”

Közben letelt a negyedóra, lementem az első emeletre. A főkapitány borral fogadott: „Kellemetlen nekünk, Dezső, hogy te összevissza futkosol. Ha nem hagyol fel vele, az igazság kiderítése érdekében kénytelenek leszünk mi is lépni. Ne vedd ezt fenyegetésnek, hidd el, ebben a témában az én kezem is meg van kötve. Ha ráhajtának, akadna más is, amiből lehetne ügyet csinálni, de mi nem akarunk ügyet csinálni!”

Velem ugyan ne legyenek kegyesek, gondoltam, és másnap rohantam Pestre, hogy vigyék el a megyéből a tárgyalást olyan helyre, ahova a megyei első titkár keze nem tud elérni. Szlávik főhadnagy megmutatta a kihallgatási jegyzőkönyveket, sőt a végén már olyan tanácsokat is adott, hogy ne ezt mondjam, hanem inkább azt, de hogy ő vagy a főnökei szóban mit adtak tovább, azt csak a magasságos úristen tudja. Szép lassan odajutottam, hogy már senkinek sem hiszek, senkiben sem bízok. Amikor elkészült a vádirat, felkérték Pestre az anyagot, de Látó - legalábbis nekem megesküdték rá, hogy személyesen a megyei első titkár - gyorsfutárral visszahozatta.

Az ügyész haverom azt mondta: „Nem lesz ebből semmi, nemhogy egy fillér sem tapad a kezedhez, hanem még hasznót is csináltál. Egy nullára leírt malomra hogy lehet kétszázezer forint eszmei értéket megállapítani? Baromság, fújhatnak a seggedre egy buborékot!”

Aztán a tárgyalás előtti napon a városi bíróság vezetőjével kettesben - mert az is jó barátom - megmondták, hogy az ő szintjükön elkerülhetetlen a büntetés. Letörtem.

A tárgyaláson rám szól a bíró, hogy ne jegyzeteljek. Sosem voltam még vádlott, nem tudom, mi a szabályos, de azt mondta, aki jegyzetel, azt kiküldi. Azt sem értem, hogy a bíró

letárgyalta pénteken az ügyem, és hétfőn átkerült a tokaji bíróságra, és azóta ide vissza sem látogat. Véletlen lenne? De hogy jön ide ennyi véletlen? A végeredményt tudod. Tekintettel a kitüntetéseimre és a Rekorida eredményeire, az ítélettel egyszerre kihírdették, hogy mentesítenek az eljárás minden következménye alól. A fellebbezésre gondolkodási időt kértünk, de Parti Bandi bácsi, a városi első titkár gyorsan kisegített a dilemmából:

„Most jövök a megyétől, Dezső, és javaslom, mondj le a fellebbezésről, különben megvonják tőled a bizalmat!”

Ez gyomron talált. Hát akkor sem lehet igazam, ha igazam van?

Heteken át biztatott mindenki: „Kivinni a megyéből, fellebbezni, öregem, egészen a Legfelső Bíróságig! Kapjanak már a fejükhöz!” A barátaim előkerítették a levéltárból a malom terveit, amiből egy jöttment technikus is képes megállapítani, hogy nem való üzemépületnek: nem a kutyaólam miatt tüntettem hát el!

Házépítéshez fuvart is adhat a vállalat. Akinek házhoz kellett ez a lepényszerű téglá, annak segítettünk a szorultságán, a többiek meg úgy szállították, ahogy akarták, én például a Volánnal, mert pazaroltuk, sőt sikkasztottuk a vállalat pénzét! Orsós Mihály egy szobát húzott a putrijához ebből a téglából, és a szuttyongatásról hallva bement a pártbizottságra:

„Hozzák ki a tárgyalást az étterembe, ha merik, garantálom, hogy a bíró úr nem jut haza épségben, ha elítéli a doktor urat!” A doktor úr én lennék, Mihály szemében ez a legnagyobb rang.

Gyűrt az indulat. Ilyen ütőkártyák birtokában se fellebbezek? A család hajlott rá, hogy bele-törődjek az ítéletbe, az ügyvédem is magamra hagyott; annyi mindent nem mondott el a tárgyaláson, hogy végül nekem kellett felszólalnom. Amikor felelősségre vontam, azt mondta, ő ezt tovább nem vállalja, mert itt nem arról van szó, amiről szó van: ez politikai per. Hallottál ilyen marhaságot? Végül rájöttem, valóban nem fellebbezhetek, nem rakhatom a saját érdekem a közösség érdeke elé. Márpedig ha velem futtatnak még néhány kört, nem tudok dolgozni, és annak több száz család issza meg a levét. Leginkább Vali tudná megmondani, hogy mennyit törődök a saját ügyeimmel, ha nyolc előtt hazamegyek, azzal fogad: „Beteg vagy?”, és ugyanezt kérdi, ha legkésőbb hétkor nem jövök el otthonról.

Bár a főkönyvelővel egy pártban vagyunk, ő fellebbezhetett, én nem, őt már a megyénél felmentették, nekem megjött az értesítés, fizessem be a teljes perköltséget, az összes kiszállást, mindent. Caklipakli ötvenezret gomboltam le az ügyvédi költséggel együtt. Amint szétéptem a fellebbezést, megjelent a párt fegyelmi bizottsága kellemes karácsonyi ünnepeket kívánni. Később tudtam csak meg, hogy még a pör előtt Bandi bácsi megkérdezte Látó Jánost a titkári értekezlet szünetében, hogy miért nem állítja már le ezt a hajszát, mire a megyei első titkár valami olyasmit válaszolt, hogy nincs informálva a helyzetről, majd ha befejeződik a rendőrségi eljárás, akkor tájékoztatja...

„Úgy látszik, már nemcsak az ulti ment az agyadra - vert az öreg Látó előtt az asztalra, hogy a tollak leröpültek róla -, hanem a baráti kapcsolatok is. Le vagyunk itt mindannyian szarva, téged is beleértve, ha te nekem a Balázsik-ügyről csak ennyit tudsz mondani!”

Hogy mi történt ezután, azt kettőjüktől kellene megkérdezni, mert ekkor az utolsó menekülő titkár is behúzta maga mögött az ajtót.

Mivel városi vébé-tag voltam, a fegyelmemben a megye volt az illetékes. Bandi bácsi megtudta, hogy ki akarnak zárni, és javasolta, kukuljak meg a vébé előtt, akárhogy gyaláznak is, ne szóljak egy szót sem, hogy ne tudjanak semmibe belekötni. „A marha Szita szerint - mondta Bandi bácsi a fegyelmi bizottság elnökéről - az a pártszerű, ha a megbírált nem

védekezik.” Amikor aztán a tisztes grémium előtt megkérdezték tőlem, hogy van-e valami megjegyzésem a vizsgálattal kapcsolatban, én már hadartam is: nem, nincs!

Ha megemlítem, hogy nem engedtek fellebbezni, vérfürdőt rendeznek. A kis ördög azért csak eszembe juttatta, mi keresnivalóm van nekem néhány ilyen szarházi mellett a pártban. Persze nem miattuk szegődtem oda. Mekkora hitem volt, úristen! Nem tudom, típrásom tanúi - maguk a gyerekeim is - mit tesznek, ha netán megszólal a harsona.

Ja, a fegyelmin ment minden, mint a karikacsapás: „elvszerű” hallgatásommal megnyertem az elvtársak jóindulatát, és öt perc múlva már ki is hirdette Látó János, hogy a lécs fennmaradt, szigorú megrovást kapok végső figyelmeztetéssel: „Dolgozz, Balázsik elvtárs, a munkád alapján is köztünk a helyed, nem akarunk elveszíteni egy kiváló vezetőt!” - bocsátott el az első titkár. Értsd: kuss, ha kihúzzuk is a beled - de a munkád az kell!

Amikor kijöttem, mindenki csak ámult-bámult, hogy már meg is volt az egész. Másfél év után végre kifújhattam magam. Azért nem volt időm elpuhulni, mert négy hónap sem telt el, amikor G. Zoli barátom figyelmeztetett, a megye utána akar nézni, hogy a 4700 forint jogtalan kocsinhasználatot meg az elsikkasztott malom százhatvanezer forintos végső értékét befizetem-e a pénztárba. Épp néhány nappal korábban téptem össze az ítéletet, mert amikor kihúztam a fiókot, mindig a szemem elé került, nem tudtam hát Zolinak megmutatni, hogy az azonnali mentesítés azt jelenti, hogy rám nézve semmiféle hátrányos következménye nem lehet már az ügynek. Jöttek azért a tanácstól az okosok, és a klassz kis jogtanácsosunk hiába világosította fel őket, csak kötötték az ebet a karóhoz:

„El lehet intézni a fizetés alól a mentesítést, csak kérvényezni kell!”

Az anyátok hétszentségit, hát sosem lesz már vége? Elrohantam haza, behoztam a 4700 forintot, befizettem a pénztárba, és az orruk alá nyomtam a papírt: „Kérvényezzen töletek a... A százhatvanezret meg hajtsátok be bírósági úton azokon a dolgozókon - ha mériték -, akik vittek a téglából!”

Mondjak valami jót is? Néhány napja kaptam postán a bíróságtól hétszáztizennyegy forintot. Milyen rendesek, gondoltam, abból a sok pénzből vissza is küldenek valamit! Kiderült aztán, hogy Judit csinálta az egészet, a jogászuink. Utánaszámolt, és bebizonyította, hogy tévesen állapították meg a perköltséget. És egy másik dolog: mivel büntetőeljárás alatt álltam, nem vettem fel a prémiumot. Egyszer csak Judit mosolyogva hozza a városi ügyész levelét a megyei tanácsnak, hogy fizessék ki a prémiumot, mert a mentesítés folytán a polgári életben semmiféle hátrány sem érhet. Kijárta, hogy a sok dögönyözés után valami kis örööm is legyen. Ilyen rendes kis asszony!

#### 4. PARTI ANDRÁS (1926)

a városi pártbizottság első titkára

4982 Magyaraszaló, Felszabadulási lkt. G/2.

(4. sz. Mark II - 5. sz. Mark II szalag AB és A oldal: 110 perc)

- 1962 óta ismerem Balázsik Dezsőt. Ez a gyerek 1962-ben egy semmi kis tanácsai vállalat udvarának egy csupasz szegletét kapta nászajándékba, és a tervezettnél olcsóbban, gyorsabban, sőt korszerűbben felépítette a galvanizáló üzemet. Végül is ennek köszönhető, hogy aztán már az ő vezetésével látványos fejlődésnek indult a Rekorida. Ha ő nem vesz a nyakába szokatlanul nagy bátorsággal minden lerobbant gazdasági egységet, akkor nem jött volna létre ez a cég, és nem is tudom, egyáltalán mi lenne Magyaraszalón. A gazdaságtalan fatelepen faházakat gyártanak, de készítenek műszereket nemcsak a Ladákba és Polskikba, hanem még a Volkswagenekbe is: Balázsik keze között a szar is arannyá válik. Nem szeretném, ha

félreértene: a legkiválóbb eredmény sem mentesít a példamutatás felelőssége alól: de ennek a parasztgyereknek nincs is szüksége a kivételezettségre. Becsületessége, tisztessége, egész erkölcsi felfogása elsősorban nem jogszabályokon, hanem íratlan törvényeken nyugszik. Azért hangsúlyozom ezt, mert kiveszőben vannak az ilyen emberek. Nálunk a paragrafusragókat nagyobb tisztelet és megbecsülés övezi, mint a belső törvénnyel rendelkezőket. Dezső a ritkábbak közé tartozik, emellett közmegebecsülésnek örvendő, közéleti és politikai kérdések iránt rendkívül érzékeny, jó szervező, szakmájához értő, ám csiszolt diplomáciai érzékkel abszolút nem rendelkező ember. Őt az élet útvesztőiben inkább az ősi, nemes ösztönösség, mint a taktikai érzék vezérli. Problémái talán ide vezethetők vissza, meg a nyíltszívűsége, amit sokan szabadszájúságnak, sőt pletykálkodásnak neveznek. Ezzel együtt is csak találgatni tudom, hogy meghurcoltatásának mi volt az oka.

Egyszer Dezső pesti barátja lehozta a miniszterelnök-helyettest vadászni, mire a megyénél megorroltak: „Nélkülünk? Mögöttünk!” Ezután a megyei lapban megjelent egy hozsánna a Rekorida lakótelepéről; jöttek is a revizorok, és diadalittasan jelentették, hogy le kell állni az építkezéssel, mert eltértek a tervtől. Ezek a fránya kölykök viszont előkaparták valahonnan a tervmódosítás pecsétes engedélyezését! No, ha van terv, akkor kölcsön nem lesz, mert 120 négyzetméternél nagyobb az alapterület! Én is tudtam, hogy ez a rendelkezés megváltozik, segítettem hát Dezsőéket, hogy fogadja őket Szirmai, az OTP vezérigazgatója, hadd haladjon a munka. Titkári értekezleten aztán a nagyfőnökünk, Látó elvtárs odavetette, hogy Balázsik Dezső szálljon le a lakásügyről...

Ezután hallom ám, hogy a Rekoridánál népi ellenőri vizsgálat indult a reprezentáció meg valami lányanya sikkasztása miatt. Megmondom őszintén, hogy a reprezentáció szaglászása zavart, mert ha ebbe a porfészekbe bárki érkezik, hová vihetjük ebédre? Csak a nem valami fényesen eleresztett áfészhez vagy hozzájuk. Ám Dezsőék igen helyesen ráírták a nevünket a számlákra, amitől visszahőköltek az ellenőrök - ők is csak e házában élnek -, pedig bizisten nem ártott volna egyszer bennünket is megkérdezni a „dárídókról”. Nem magyaraszalói találmány ez! Adódnak helyzetek, amikor vagy megkérem a különféle gazdasági szerveket, hogy segítsenek, vagy a zsebembe nyúlok. Átok rajtunk ez a „magyaros vendégszeretet”. Ismeri mindenki az éttermi árakat, és érdeklődje meg, hogy mennyi pénzt lehet felhasználni akár egy kormány szintű delegáció fogadásakor is fejenként. Nekem 3000 forint az éves reprezentációs keretem, a Rekoridánál több, mint százezer forint. Ebből természetesen következik a helyzet, amit mindenki ismer. Egy-két esetben én is megkértem Dezsőt, hogy segítsen, de mindig hozzátettem, hogy csak akkor, ha van rá törvényes lehetősége. Amikor azt mondta, igen, megköszöntem, amikor azt mondta, nem, akkor elő a bugyellárist. Dezső nem félt megmondani: „Ne haragudj, Parti elvtárs, de most nem megy!”

Hogy annak a lányanyának a lopkodása miért nem került a bíróság elé, nemigen érdekel, hisz végül is kár senkit sem ért, és én egyáltalán nem vagyok meggyőződve róla, hogy előnyösebb lett volna akár a társadalomnak is, ha ez a gyerekes asszonyka ül néhány hónapot. Még le sem zárult ez a vizsgálat, máris új vádak akadtak: az ezüstlopás és a miskolci „kocsikázás”. Ezeknek is csak füstje volt, lángja semmi, nyugodtan fogalmazhatok úgy is, hogy tucatnyi ember több hónapos kutakodással sem tudta megfogni Balázsik Dezsőt, mert amit végül vádként előterjesztettek ellene, annak inkább a kabaréban lenne a helye.

Kíváncsi voltam, hogy egy ilyen körvadászat közben a saját emberei hová húznak, hogy megosztott-e a csapat. Hiába vagyok én jó véleménnyel róla, ha belül döröcsek a szavak, akarhatjuk mi kézzel-lábbal, hogy ő legyen az igazgató, ideig-óráig maradhat. Elmentem hozzájuk taggyűlésre, és örömmel láttam, hogy a pártszervezet is luftbalonnak látja a luftbalmot. A megnyugtatójukra elmondtam, hogy az igazgatójuk nem olyan ember, aki visszaélne a

beosztásával; nemcsak vezetőként ismerem őt jól, hanem barátomnak is tartom, és ezt most és a párttaggyűlés előtt is vállalom. Így van ez a jegyzőkönyvben, ha akarnám sem tagadhatnám le.

Mint derült égből a villámcsapás, úgy ért a hír, hogy Balázsik Dezső ellen a társadalmi tulajdon megsértése miatt bünvádi eljárást indítanak. Nem tudom, hogy az előző vizsgálatok eredménytelensége és az új eljárás között van-e összefüggés. Azt viszont nyugodtan ki merem jelenteni, hogy az a malomügy nevetséges koholmány, kizárólag a bosszúállás szülte. Miután hetekig kínálgatták a rekoridásoknak a téglát, és már senkinek sem kellett, felajánlották, vigye, akinek szüksége van rá. És amikor kipucolták a malom helyét, jelentkezett egy izgága fickó, és üvöltözött, hogy ennek, annak bezzeg adtak, neki viszont nem. Ezt az illetőt, név szerint Kövendi Mihályt használták fel Dezső ellen, vele írták meg a feljelentést.

A vádirat arra a következtetésre jutott, hogy a kétszázezer forintnak mondott kár - vagy talán sikkasztás? - miatt Balázsik Dezsőt fel kell koncolni. Ha lelkiismereti igazságunk alapján mi nem állunk ömellé, akkor Dezső ma már nem igazgató. Határozottan kijelentettem mindenhol mindenkinek - Látó János elvtársnak is -, hogy ez az ember nem bűnös, gazdasági megfontolások alapján tette, amit tett, még akkor is szégyellhetjük magunkat, ha a formai törvénysértést megállapítjuk. Képtelenség, hogy egy ilyen légből kapott vád miatt tönkretesszünk valakit, aki társadalmilag és politikailag úgy helytáll, mint ő. Tiltakoztam a leradírozása ellen, és megmondtam, hogy Balázsik érdekében a végső határig elmegyek: nem ismerem a jognak nevezett valamit, az is lehet, hogy el lehet marasztalni, de tönkretenni nem engedem!

Miután felfüggesztett börtönre ítélték, belső szabályzatunk szerint ki kellett volna zárni a pártból, de meghallgattak bennünket, majd kemény fegyelmmel büntették, és ő azóta is elismert tagja a társadalomnak.

Sok múltott Látó elvtárson. Csak a megyei pártbizottság első titkára volt abban a helyzetben, hogy Dezső párttagsága felől döntsön. Akármilyen információk birtokában volt is korábban, végül a városi pártbizottság álláspontját fogadta el. Ha a párt megvonta volna tőle a bizalmat, annak konzekvenciái lettek volna. Ettől Balázsikot sikerült megvédeni, de a jogi következményektől nem.

Magánvéleményem szerint a sok vizsgálat nem azért folyt, hogy kiderítsék, ez vagy az a valami miként ítéltető meg, hanem azért, mert valahol eldöntötték, hogy őt tönkre kell tenni. Az az érzésem, hogy Dezső elkövetett valami diplomáciai hibát. Nem tudnám bizonyítani ezt a feltevést, de 1950 óta csinálom, amit csinállok, sok mindent megéltem, és a történeteket nem tudom másként magyarázni. Nagyon megfuttatták ezt a szerencsétlent, és a mi kiállásunk nélkül biztos, hogy a nyakára teszik a kötelet. De azért vagyunk, hogy ne engedjük a tiszteséges, becsületes embereket tönkretenni! Az élet minket igazolt: bárki megnézheti azóta is a Rekorida eredményeit.

Akárhogy ítélik is meg, én felelősségem tudatában ajánlottam neki, hogy ne fellebbezzon. Az ellene felsorakoztatott erőfeszítések közepette győzelemnek számított ez a bírósági ítélet is, a mentesítésről nem is beszélve. A főkönyvelőnek azt mondtam, hogy fellebbezzon, Dezsőt barátilag kértem rá, hogy hagyja abba ezt az áldatlan ügyet. Végezd a munkád, mi támogattunk, és az idő majd meghozza a feledést - mondtam neki. A hatodik érzésem azt súgta, hogy ezt kell tenni. Tudom, hogy a lelkéből senki nem törli ki a meghurcolást, de ezt visszacsinálni már úgysem lehet. Megmondtam Látó elvtársnak is, ha elmarasztalják Balázsikot, elmegyek Losonczy elvtárhoz is kegyelemért, elvégre emberség is van a világon! Dezsőt annyira ismerem, mint a tenyeremet. A formai törvénysértést nem tudtam cáfolni. Ismétlem: a *formai*

törvénysértést! Azzal sem tudok vitatkozni, hogy ez alapján elmarasztalták. De más dolog a becsületesség, aminek az alapján tényleg elmentem volna az Elnöki Tanács elnökéhez is.

Eltelt egy év, és egyszer csak betoppant hozzám a megyei pártbizottság első titkára: „Na, voltam Balázsiknál, hogy visszatérjen az önbizalma. Nem haragszom én rá!”

Meggyőződésem, hogy Látó elvtárs homlokegyenest ellenkező információkat kapott ebben az ügyben. Mondta is: „Sok összetevő van itt, minden oldalról meg kell vizsgálni, hogy mi történt!” - és biztosított, hogy büntelen ember elítélését nem engedi meg. Azt nem tudtam elérni, hogy leállítsa a nyomozást - én ezt tettem volna -, a befejezés mégis úgy történt, ahogy én kívántam.

## 5. MARUZI ISTVÁN (1952)

fejlesztőmérnök, Rekorida Vállalat

4982 Magyaraszaló, Komlósi u 52. sz.

(6. sz. Polimer AB. old.: 60 perc)

- 1970. június 29-én találkoztam először Balázsik Dezsővel. Engem, az ócska kis technikust, a menő igazgató várt lenni a portán! Vidám gyerek voltam, fél nyolckor kellett volna jelentkezni, de én öt percet késtem. Amikor bemutatkozott, vártam, hogy letol, de nem szólt egy szót sem, sőt ő maga kísért végig a két műszer- és a galvánüzemen, hogy válasszak, hol akarom kezdeni. Szávay Laci - azaz akkor még László - üzemvezető megkérdezte: „Csak létezni akarsz, vagy lenni is?” - és ezzel döntött is helyettem: minden szándékom ellenére azt mondtam, maradok a galvánban mellette. Balázsik Dezső elkísért még a munkaügyi osztályra is, aztán amikor már a Rekorida dolgozója voltam, kezét fogott velem: „Miután megegyeztünk, megemlítem, hogy holnaptól már nem lehet késni.”

Én sikerember? Nem tudom, mit értenek ezen. Ha az eredmény, hogy egy mérnök és egy közgazdász nem tud három gyermeket eltartani, akkor rohadt sikeresek vagyunk. Hogy létezőnk, az kizárólag a találmányi díjaknak köszönhető; a kandidátusi cím és a két nyelvvizsga pedig annak, hogy anyám ötvenévesen abbahagyta a munkát.

Egyébként régész akartam lenni. Elhatároztam azt is, hogy csak olyan nőt veszek el, akit én nevelek, gyerekünk csak két év után fog születni, és akkor sorban három. Mint tudjuk, nem lettem régész, továbbá Katinál kiforrottabb egyéniség férfiban is ritka, végül Áron kilenc hónapra született, és anyagi helyzetünk, valamint a nagyfiú gyerekemelésre alkalmatlan dereka miatt egy, azaz egy szem gyermekünk van. Mi ez, ha nem csőd? Nem szerénykedem, de ne feledje, a Rekorida nem átlagos hely. Szávay korrektsége, hozzáállása is egészen különös, de nagyjából ugyanez érvényes a direktorra is. Amit valaki sikernek lát, abban ők is benne vannak vastagon. Ez nem protokollszöveg, szerencsére itt szükségtelen a nyálazás: tizenöt év alatt én mindkettőjüknek többször mondtam nemet, mint ahányszor ők parancsoltak nekem. Elképesztett, majd mérhetetlenül sarkallt, hogy nyomban bevágtak a mély vízbe, hogy itt elismerést csak munkával lehet szerezni. Ez nem Magyarország, itt az embert csak akkor fogadják be, ha letette a névjegyét, ha bebizonyította, hogy ért valamihez - és az áldozattól sem fél. Ezután jöhet a pertu.

Mi az, hogy veszekedés; kis híján verekedés is, de itt valahogy még ez is emberi! Ősszel vállaltuk a Gagarin Hőerőmű villámvédelmi rendszerének a rekonstrukcióját december 31-re. Negyvenhét kiló voltam, és ugyanennyi lehetett rajtam a pufajka, a biztonsági öv, a karabinerek meg a fölszerelendő cuccok. Mínusz 10-15 fok volt, fújt a szél, vastagon kicserепesedett a szánk, még a sisak szíja is ragyás volt a zúzmarától, és a csavarok lukából az ember a kezével olvasztotta ki a jeget. Az utolsó három napra feljött a nagyfőnök, és Gazsi kezes-

lában éjjel menetet vágott. A szerelés tizedik órájában már csak vánszorogtam, mint a fatotú. Az utolsó darabbal és az utolsó erőmmel cihelődtem volna felfelé a vaslétrán, amikor Balázsik rám szólt:

„Mi van, öcsi, alszol!?”

- Mit képzelsz, ki vagy te? Hogy mersz ilyet mondani!? - sziszegtem. Utána fogtam csak fel, hogy ezért a pertuért biztos röpködök. Azt persze hagyta, hogy az elemet felvigyem, bemérjem. Vagy két órán át nem szóltunk egymáshoz, akkor előállította a kocsit, hogy megyünk Gyöngyösre „képeslapot venni”, vagyis forralt bort inni. Amikor elindultunk, megszólalt:

„Ha már így összetegeződünk, bocsáss meg!”

Fél év múlva elcsesztük a véranalizátor mintapéldányát, és utólag kellett a bolhaláb nagyságú alkatrészeket beüzemeltetni. Két hónapi melóm volt benne, Dezső mégis szétberhelte, mert megrendült bennem a bizalma. De a végén az igazgató elvtárs ismét bocsánatot kért a stáb előtt a kis technikustól.

Marha jó orra van a pénzre. A Rekordára többször ráterítették a felmosóröngyöt, amikor minden szedett-vedett céggel összecapták azzal, hogy „majd Dezső megoldja!”, ez a cég valahogy mégis lendületesebb az átlagnál. Nem lehet eleget mondani, milyen nagy dolog, hogy Dezső csak a munka szerinti törvényt ismeri - talán ez az ő egyetlen iránytűje.

Magyaraszlót Balázsik rajzolta a térképre. Amikor a napokban egy tízmillió márkás megrendelésről tárgyaltunk, a jelen levő vezérigazgató kikérezkedett Dezsőtől! Szabályosan kérezkodott, mert megérezte, hogy itt nem úgy van, mint máshol. Amikor itt volt a miniszterhelyettes, és benyitottam, akkor meg Dezső kérezkodott ki, mert tudta, nem ok nélkül dugtam be a képem. Nálunk sosem kellett napokat várni a döntésekre, és soha nem mondták, ha valamibe beleszóltam, hogy nem vagyok illetékes. Amikor tizenhét évesen idekerültem és indultunk Miskolcra egy komolyabb szerelésre, engem bíztak meg, hogy állítsam össze azoknak a dolgoknak a listáját, amelyeket vinnünk kell - a teástermosztól kezdve az utolsó csavarig. Ezen az indító megbeszélésen a segédmunkás is ott volt az igazgatói szobában, és mindenki megkapta, hogy mi a teendője és miért. Ebben a légkörben megszámlálhatatlanul részesül világot feszítő szuperélményben az ember. Talán mindenki.

Innen még ha elküldenek is valakit, másutt megállja a helyét. Ebben a nevelésben növekedve nekem az egyetemen sem tudtak sok újat mondani.

A Rekordába még ma is illik reggel hétre bejönni, igaz, ma már nem lóg ki a csapatból, aki öt órákor elmegy. Megtörtént, hogy Szávay Laci nem vette fel a prémiumát, mert az enyém nem volt rendben. Ma ez már nemigen ismétlődne meg, mert ő meghalt, és a gyötretés gyanakvóvá tett bennünket. Rettegek, mikor fogja valaki - esetleg éppen én - megállapítani, hogy a Rekord is beállt a sorba, belőlünk is tizenkettő egy tucat. Sosem hittem volna, hogy bennünket megrendíthet valamiféle vizsgálat. Amíg az ember kívül van, nem tudja elképzelni, hogy őt is elkaphatja a gépszíj. Márpedig rögtön elkapott: Rehus Éva azt vallotta, hogy a kassai kiránduláson a feleségem a párttitkárral aludt egy szobában azért, hogy Dezső vele hálhasson. Ez az egész nőügy külön história, majd visszatérek rá, itt most csak annyit, hogy a feleségem nem is volt ott a kiránduláson: nem volt Kassán! De mi van, ha elmegy, és ezt hallom, vagy ha Mózsi bácsi lánya olyasvalakit nevez meg, aki tényleg ott volt?

Dezsőt sikerült kimozdítani a ritmusból! Akkor vettem észre, hogy más vonzások és taszítások hatása érvényesül rajta, amikor először hallottam nyilvánosan káromkodni. Hát a vezetési kultúrát is el lehet veszíteni? Nem esküszöm meg rá, hogy az igazság(talanság)szolgáltatás billentette ki az egyensúlyából, de hogy kibillent, az szinte biztos. És még valami: miközben a

főnököt mindenáron keresztre akarták feszíteni, két ember kilépett a csapatból, a belső, a legkeményebb magból, és tudtommal még ketten készülnek elmenni. Ha ez a folyamat nem áll meg, végünk van: amint Dezső elveszti a csapatot, önmagát veszti el.

Neki végtelen sok jó tulajdonsága van; határtalan segítőkészsége miatt talán még az is szereti, aki nem szereti. Hülyén hangzik, de ez az igazság. Jó az ő árnyékában dolgozni. Hiába folyt közel két évig itt a kiszorítósdí, senkinek sem jutott eszébe, hogy igazgató akar lenni. Mégis gyanakvóvá vált. Megbántott engem is. Hát ennyire nem ismer? Normális körülmények között biztos nem adott volna hitelt a pletykáknak, de bő másfél éven át nem voltak normálisak a körülmények.

Készültünk a két legöregebb galvanizáló kád rekonstrukciójára. Dezső azt mondta, koppintsuk le a francia kádakat, de már azok is több mint tízesztendősök, változtatni kellett volna rajtuk, csökkenteni az energiafogyasztásukat. Jávorszki Bandi, a gépészünk rága a fülem, mi lesz.

- Várjuk meg az ítéletet - mondtam -, azon a három héten már nem múlik, Dezső viszont nyugodtabb lesz.

Hát ezzel a mondattal gyűjtötte meg Bandi közöttünk a gyutacsot, mert hajdan egy vezetői megbeszélésen nem értettem egyet azzal, hogy ő is annyi fizetésemelést kapjon, mint a hason-  
szőrűek, mivel nem szaggatja az istrángot. Most törlesztett, keményen törlesztett. Elment Kriszán Bélához - akiből Dezső csinált párttitkárt, és aki talán az első számú bizalmasa -, és azt mondta neki:

„Maruzsi Pista arra spekulál, hogy az ítélethirdetés után már nem Dezső lesz az igazgató, ezért addig nem fogunk bele a galvánrekonstrukcióba.”

Jávorszki nem haragszom, ő ilyen, Dezső viszont miért hallgatott? Sőt, amikor rákérdeztem, mi baja velem, miért hazudta, hogy semmi? Az igazi baj, hogy nem Jávorszki volt az egyetlen, aki visszaélt a helyzettel.

Ja, a nőügyek! Dezső alamuszi macska: mióta ismerem, emelgeti a szoknyákat. Mentegetik, hogy a feleségének diszkopátiája van, de ha nem muszáj, két ember ügyébe ne piszkáljon senki. Nem tudom, hogy a Rehus lány és Dezső között volt-e valami, de miért nem lódította ez a habókos lány, hogy a párttitkár szeretője vagy az enyém? És nem ám csak a rendőrök csemegeztek ezen a románcon! Végül miért nem okult Dezső a történelemből? Mert nem tanult, ma sem tudja, hogy ahol parancsolok, ott nem b...! Az üldözés izgalmait az egyik bérelszámoló asszonykánál vezette le, majd amikor feltűnt a bíróság is a láthatáron, Dezsőnek annyi jogi problémája támadt, hogy reggel, délben, este a jogtanácsos szoknyáján ült. Egyik ügy sem sportos, nem méltó egy vadászhoz. Házinyúlra lődözünk? Amikor a hetvenes években elcsábította a járási hivatal elnökhelyettesét, csettintettem: szívdöglesztő asszony volt! Ezek a mai tarvadak a bokájáig sem érnek. Egy idő után miért inog meg a legerősebb jellem is, miért nem volt Dezsőben annyi önfegyelem, hogy a gyanús ügyekbe nem megy bele?

## 6. BOKROSNÉ DR. TEINÓRA JUDIT (1955)

jogtanácsos

4982 Magyarárszáló, Seres u 9. sz.

(19. sz. Watson kazetta AB oldal: 50 perc)

- Összetörte bennem a hitet! Én, aki mindig csak szépet és jót mondtam Balázsik Dezsőről, ki kell jelentsem, hogy ő nem ember. Nem azért mondom ezt, mert mindenáron feleségül akart venni, hanem a zsarolásai miatt. Most már tudom, hogy aki nem ember, azt nem lehet emberré tenni: egy férjet nem lehet megváltoztatni!



Fel kellett őt jelentenem személyes szabadság korlátozása és könnyű testi sértés miatt. Fel kellett jelentenem a szent és sérthetetlen Balázsik Dezsőt, a Rekorida igazgatóját erőszakosságért. Azért is kellemetlen nekem erről beszélni, mert az egész család ellenezte, hogy jogtanácsos legyek, ezt valami alacsonyabb rendű dolognak tartották. Az az igazság, hogy senki sem érti a történeteket, pedig semmi ördögösség nincs benne.

Május 23-át gyakorlatilag együtt töltöttük a Rekorida hivatalos ügyeinek az intézésével. Reggel a vállalat Ladájával - amit Balázsik Dezső vezetett - átmentünk Hajdúnánásra, ahol egy vasúti felüljáró építéséről volt megbeszélés: a MÁV a Ganznak akarta adni a megbízást, a tanács nekünk. Ebédre érkeztünk vissza Magyarhidára, és délután Sárospatakra mentünk ugyancsak a Ladával, mert a pataki szövetkezet kötbérezni akart bennünket valami krómozott vacakság kései szállítása miatt, de peren kívül megegyeztünk. Hidára visszatérve fodrászhoz mentünk, majd a Halászkertbe vacsorázní, rácpontyot ettünk, és bort ittunk.

Persze hogy vezetett! Ismerte az összes rendőr - így Dezső bátyám, úgy Dezső bátyám -, sosem kellett félnie, hogy belenyomják a szondát. A Halászkertből visszamentünk az irodába, és a takarítónő jelentette, hogy a nyíregyházi társvállalat igazgatóhelyettese, Nyári Béla és még valaki kereste Balázsik Dezsőt, és később visszajönnek. Így is történt. Bemutatkoztak, a másik pali lakatos kisiparos, az Exportra Termeltető Iroda bedolgozója, aki együttműködést ajánlott a Rekoridának. Emlékezetem szerint fél kilenckor akartam elindulni haza, azonban Balázsik Dezső visszalökött a székbe. Kényelmetlenül éreztem magam, csak arra koncentráltam, hogyan szökhetnék el. Végül is sikerült kifutnom, de Balázsik utánam jött. Volt valami fenyegető a magatartásában, ezért az irodaház előtti úton keresztül befutottam a tuják közé, de Balázsik Dezső utolért, jobb kezével elkapta a bal csuklóm, és bal kézzel három-négy pofont adott, és azt kiabálta:

„Mit képzelsz, csak így itt hagysz?! Tudod, hogy szeretlek, hová rohansz?”

Életemben soha nem pofoztak meg, szinte pánikba estem, és olyan erővel próbáltam szabadulni, hogy elszakadt a szandálom, leesett a szemüvegem. Amikor a markából kiszabadítottam a csuklóm, a kocsimhoz szaladtam, de ő félrelökött, kinyitotta a jobb oldali ajtót, és beült mellém. Elindultam, hogy legalább emberek között legyünk, ahol nem csinálhat velem akármit. A Seres utca felső sarkán megálltam, és könyörögtem neki, hogy engedjen hazamenni.

„Hajts csak - mondta -, úgyis szeretnék találkozni a férjeddal, hogy elmondjam, mennyire szeretlek!”

Annyira ki volt kelve magából, hogy nem mertem behajtani az utcánkba, és a családi életemben sem akartam botrányt, elindultam hát kifelé a városból, bízva benne, hogy a Rekoridánál kiszáll. Egyszerűen féltem megállni, nehogy nekem essék megint, azt éreztem, hogy képes lenne akár meg is ölni. A Halászkertnél visszafordultam, és bekanyarodtam az iroda elé, hisz mégiscsak otthagytá a vendégeit. Balázsik Dezső megint megpofozott, amitől szinte önkívületi állapotba kerültem. Végre föltűnt a kijáratnál Nyári Béla, és én könyörögni kezdtem neki, hogy segítsen, mire rászólt Dezsőre, hogy ne hülyéskedjen velem. Ettől valamennyire lehiggadt, de én már nem voltam olyan állapotban, hogy vezessek, de gyalog sem mehettem, mert a szandálom pántja elszakadt. Balázsik Dezső felajánlotta, hogy hazavisz, amit elfogadtam, ha Nyáriék is jönnek, mert ebben az állapotban semmiképp sem tudtam volna hazakerülni.

Útközben Balázsik még mondogatta, mennyire szeret, de már nem féltem, hogy bejön és botrányt csinál, mert utánunk hajtott Nyári Béla, hogy ő majd visszaviszi. Amikor eltávoztak, kijött a férjem, és amint meglátta, hogy nézek ki, elkísért a rendőrségre, majd a kórházba, ahol látletet vettek a sérüléseimről. Az orvos a nyakamon fojtogatósi nyomokat talált, és nyolc

napon belül gyógyuló hámsérüléseket. Bár Balázsik nem tett rá konkrét ajánlatot, az egész verekedés arra ment ki, hogy legyek az övé, ezért is kiabáltam a tuják között:

- Ha agyonversz, akkor sem fekszem le veled!

Másnap jegyzőkönyvbe vették a feljelentést, és mi elmentünk Szoboszlóra üdülni. Magyaraszalón persze híre futott a történeteknek, meg is jelent az üdülőben a Rekorida Ladájával Gabi - Maszlik Károlyné személyzetis -, hogy rábírjon, vonjam vissza a feljelentést. Előbb hatszemközt beszélünk, aztán megkérte a férjem, hogy kettesben maradhasson velem, de én olyan magabiztos voltam, hogy hússzor is figyelmeztettem, ne strapálja magát.

Amikor megismertem Balázsik Dezsőt, azt hittem, meg tudom váltani a világot, hogy meg lehet őt változtatni. Csakhogy ő alkalmatlan a vezetésre, de elsősorban nem amiatt, hogy képes erőszakoskodni egy nővel. Épp az alkalmatlansága - aminek a felszámolása, azt hiszem, közérdek! - vezetett arra, hogy hazatérésünk után visszamenjek a rendőrségre nyíltan elmondani mindent, ahogy az üdülés alatt végiggondoltam, és ahogy május 24-én délelőtt, abban a zaklatott állapotban még nem tudtam előadni erkölcsi és morális okok miatt sem.

Korábban Bajacsról jártam be, ezért nem tudtam a különféle rendezvényeken részt venni. Meg is jegyezték, hogy a „főtanácsosné” lenézi őket. Az 1984-es kiváló vállalati ünnepségen pertut ittunk az igazgatóval, de a tánc során úgy éreztem, hogy nem annyira a munkám érdekli őt, hanem inkább női mivoltom. Ennek ellenére beleegyeztem, hogy hazavigyen, mivel az utolsó vonatom is elment. Útközben letért az országútról, és a legnagyobb megdöbbenésemre kijelentette, hogy szeret. Érzelmileg ő olyan volt a számomra, mint egy cipőkanál. Ez a legkevésbé sem zavarta, erőszakkal letámadott. Mivel ittam, és este tizenegy után a sötét határban kilátástalan volt a védekezés, magáévá tudott tenni.

A történetek miatt erős lelkipurdalásom támadt, próbáltam hát mihamarabb elfeledni, de Balázsik Dezső igyekezett olyan helyzetet teremteni, hogy ne tudjak a közeledése elől kitérni. Mindez kevésbé volt kellemetlen, amíg vidéken laktunk, ám nagyon terhessé vált, miután a családommal Magyarhidára költöztünk. Örökös rettegésben éltem, hogy a férjem tudomást szerez a kapcsolatunkról, különösen mivel Balázsik büszkélkedett vele. Próbáltam szakítani, de ő nem tud veszíteni: gátlástalanul közölte, ha elhagyom, nem dolgozhatunk együtt. A reménytelen helyzetben kitaláltam, hogy van valakim Tokajban, akivel rendszeresen találkozom, de ahelyett hogy békén hagyott volna, a Rekorida éves szállítási tervének az egyeztetésére meghívta a férjemet, majd mintegy mellékesen azzal rágalmazta meg a családomat, hogy az anyámnak és a férjemnek viszonya van! Nem sorolom az ocsmányságokat, amelyek arra kényszerítettek, hogy mindenáron megszabaduljak tőle.

Elmondták az egri kirándulást? Állandóan kompromittált! A vállalat egri kirándulásán úgy szállásoltak el bennünket, hogy én Balázsik Dezsővel kerültem egy szobába. Azért vállaltam ezt ott mindenki előtt, mert... Erre csak ő tudja a választ és én! Egy biztos, számomra terhes volt a közeledése, és veszélyeztette a családi életemet, szakítási kísérleteimre pedig egyre vadabban reagált. Azon a csütörtökön - május 23-án - Nánásról hazafelé erőszakkal elcipelte a vállalati üdülőbe, ahol nagyon furcsa dolgokat beszélt. Azt mondta, elszánta magát mindenre, megcsinálta a végrendeletét, majd elővette a bicskáját, és kijelentette, inkább öljem meg, mint szakítsak. Kinevettem, és megmondtam neki, hogy nem igénylem a közeledését. Egész nap ostromolt, visszautasításomra még el is sírta magát az étteremben ebéd közben. Estére az egyik dührohamból a másikba keveredett, amikor a tuják között pofozott, azt kiabálta:

„Te szarházi, bárkivel lefekszel, csak velem nem!?”

Még néhány lényeges dolgot említenék: Maszlikné Szoboszlón azt is közölte velem négyszemközt, ha nem vonom vissza a feljelentést, az az állásomba kerülhet. Balázsik annyira gátlástalan, hogy amikor az eset után először találkoztam vele, képes volt bocsánatot kérni, és azt mondta:

„Ez az egész cirkusz elsősorban neked lesz kellemetlen! Tudod, hogy szeretlek, hogy nem akarok neked rosszat, de ha makacskodsz, hogy tehetek érted bármit is?”

A „küldöncei” közölték azt is, hogy lehetetlenné tesznek, sőt a családomat is ellenem fordítják. Szóvivőiről nem tettem említést a rendőrségen, mert nem akartam, hogy kellemetlen helyzetbe kerüljenek uruk és parancsolójuk előtt. Amikor idézést kaptam a rendőrségre, az igazgató elvtárs rögtön behívott, és könyörögni kezdett:

„Valljad azt, Judit, hogy nem emlékszel a történetekre. Értsd meg, ki akarnak nyírni, és te ezeknek leszel a partnere? - Amikor látta, hogy hajthatatlan vagyok, fenyegetni kezdett: - Ha szembesítésre sor kerül, belőled erkölcsi hullá lesz!”

- Arról elfeledkeztél, hogy azon a mellékúton erőszakkal kezdődött a kapcsolatunk? Akkor kellett volna feljelentselek, és most nem vitatkoznánk! Erről a dicső ismerkedésről is nyilatkozol majd? Egyébként meg az ellenségeid nem érdekelnek, nem én szereztem őket. Vedd tudomásul, hogy fikarcnyi érzelem, sőt bosszúállás sincs bennem, csak az igazságérzet vezérel, ami talán az ellenségeidet is hajtja!

## 7. BALÁZSIK DEZSŐ (1934)

a Rekorida igazgatója

(20., 22. BASF: 140 perc)

- Szennyess a fantáziád! Amikor dicsértem Juditot, még csak nézegettük egymást, aztán az 1984-es nőnap ünnepség után valami gyerekes jókedv kapott el bennünket, kocsiba ültünk, hogy valami mondvacsinált ügyet elintézzünk Patakon. A rakamazi erdőnél kiszálltam hóvirágot szedni. Büszke szél fújt, ő benn maradt a kocsiban, és amikor a négy szál virágocskát átadtam, magához húzott, és megcsókolt, aztán Patakon kézen fogva sétáltunk; szóval meg voltunk áradva, mint két kamasz.

Naplemente előtt - szóval naplemente előtt - elindultam Pálháza felé, és ahogy besötétedett, remegő kézzel ráhajtottam egy erdei utacskára. Nevess ki, ötvenévesen is elveszítheti az ember a fejét, és Judit nemcsak jó eszű teremtés, hanem olyan aranyos is tud lenni, mint a kis nyulak.

Vesztett sötét volt. Egyszer csak csattanást hallottunk a kocsi elejénél, majd fájdalmas káromkodást: egy lámpáját leoltó buzgó határőr belekerekedett a kocsiba.

„Igazolják magukat! Mit keresnek itt lámpa nélkül!? - világított be az ablakon. - Bocsánat!” - kapta el Juditról a fényt.

- Nem akarunk disszidálni! - nyújtottam neki a személyimmet, de nem vette el.

„Hagyja - porolta az egyenruháját. - Máskor legalább a helyzetlámpát bekapcsolhatná! Viszontlátásra!”

- Viszlát, ha megint erre járunk, bekapcsolom! - kiáltottam utána, közben fojtogatott bennünket a kuncgás.

Judit kész keresztretjvény. Nem kizárt, hogy az első pörben ő volt a névtelen feljelentő! Hogy miért? Mert védelmemben megmutathatta, hogy ő a jogász a gáton; felhívta magára a főnök vagy a férfi - netán mindkettő-figyelmét. Az is lehet, hogy elhitte a pletykát rólam meg a

Rehus lányról, és féltékenységből jelentett fel, hisz elmondta, hogy már egy kötbéres vita során kinézett magának. Feljelentett, de arról nem tehet, hogy elindult a lavina, ki gondolta volna, hogy mások is vadásznak a bőrömré?

Nem vagyok szent életű vasfazék, mégsem vettem észre egy éven át, hogy én Juditnál számításba jöhetek. Labdába rúgni egy huszonegy évvel fiatalabb nőnél!? Bődületesen vak voltam. Ha észreveszem Judit szándékát, talán nem jutunk ide. Amikor Bajacson lakott, még minden második szombaton dolgoztunk, és mondtam neki, azért a fél napért ne vonatkázzon, nincs annyi munka, ha meg mégis lenne, vigye haza. Falra borsó, falra: ő mint a jó kis cserkész járt be ezután is, én meg nem értettem, miért nem marad a családjával. Egy alkalommal négy-szemközt megkért, ha a férje érdeklődne, mondjam, hogy dolgozik, mert van valami elintéznivalója. Nocsak, szarvazgatja a főtanácsos urat? Később mondta aztán, hogy engem akart féltékennyé tenni!

De hol van már ez! Fura csaj, ha jó ing van rajta, egész nap mosolyog, ha rossz a kedve, jobb elkerülni. Amikor a hóvirágot... Mindegy, volt, ami volt, hiába tagadnám, belepistultam. Annyira azért nem voltam szerelmes, hogy elvegyem feleségül, és Judit szemében ez megbocsáthatatlan bűn. Meg sem fordult a fejemben, hogy ő - egy gyerekkel és egy nagyon csöndes férjjel a háta mögött - nem törődött bele, hogy van, ami van, de válás az nincs. Névnapi ajándéka is ezt mutatta, mert ha nem vetted volna észre, én épp Dezső-napon „vertem” agyba-főbe!

Judit egyik mániája az ajándékozás. Névnapi, születésnapra, sőt még Mikulásra is ajándék, meglepetés, ajándék - ha kölcsön kér is rá. Kínos ez egy férjnek, harmincévi házasság után nem állíthattam be a feleségemhez egy inggel, miközben a méreteimet sem tudom. Néhány gyöngéd kocolódás után Judit erre az immár igen jeles napra a legkézenfekvőbb megoldást választotta:

„Magammal ajándékozlak meg! Nem úgy ám: tessék kitalálni valamit, hogy reggeltől estig együtt lehessünk!”

Egyébként az nem tudott a viszonyunkról, aki nem akart, hisz az egi kiránduláson Judit egyszerűen beköltözött a szobámba, mondván, hogy nem találja a saját kulcsát! Ezek után akár el is hihették, hogy Dezső-napon komolyan dolgozunk, hisz mit titkoltunk volna? Bűnömül ne vegye a Rekorida, azon a napon olyan alibi járkálást csaptunk, akár a szocialista brigádok a múzeumokban. Az ebédig minden arra a nőnapra emlékeztetett. De akkor - talán a pohár bor miatt - Judit megint feltette a régi lemezt:

„Váljunk el. Desire, mindketten váljunk el! - Ennyi fájdalom talán még sosem volt a hangjában. Fájdalom? Fene tudja, micsoda. - Tudod, hogy sosem szerettem Bélát!” - mondta, de talán inkább sikoltotta.

- Hülye vagy! - csúszott ki a számon. - Huszonegy évvel vagyok idősebb nálad, amikor én nyugdíjba megyek, te meg ragyogó negyvenes nő leszel. - A szemén látszott, hogy tovább kell sokkolni: - Sosem titkoltam előtted, hogy szeretem Valit. Ha még egyszer nősülnék, akkor is őt venném el. Szeretem a gyerekeimet, imádom az unokámat, de szeretem, becsülöm még az apósomat és az anyósomat is. - Hallatszott, hogy az utcán asztmásan szuszog egy busz, egy távoli asztalnál öngyújtó csattant.

„Akkor én minek kellek neked?” - kérdezte halkan.

- Amiért én neked!

Némán jöttünk ki az étteremből, és ültünk be a kocsiba. Éreztem, hogy nyeli a könnyeit, ilyenkor még a bőrének az illata is megváltozik. A tiszavasvári sorompónál utolértünk egy vándorcirkuszt. Ketrecében a medve fogta a rácsot, és himbálta a fejét. Judit is elkezdte ingatni a fejét, majd váratlanul kitört belőle a nevetés:

„Nem, nem, nem! Éppolyan megátalkodottan hajtogatja, mint te!”

Amikor este visszaértünk Hidára, kérte, adjak neki egy pohár konyakot. Töményt nem is tartok, valami ajándék whisky azért volt a szobámban, azzal kínáltam. Megitta, majd újból töltött. Váratlanul megérkeztek Nyári Béláék, és a beszélgetés közben Judit tovább ivott; kezdett idétlenül viselkedni. Meggyanúsította a vendéget, hogy ő csinálta fel az egyik barát-nőjét, végül pertut ivott, ami végképp betette az ajtót. Angolul gagyarászott, és mindenáron kocsiba akart ülni, hogy elmegy Tokajba a bíró haverjához. Nyári Béla szólt, hogy beszéljek vele, és a jelen levő kisiparos - már tudom a nevét: Ágot Gábor - elviszi haza. Elvettem előle a poharat, mire kitört belőle a hiszti, gyalázott engem, majd a Rekoridát, megfenyegetett, hogy kinyírat Ruszina Ottóval, a rendőrkapitánnyal. Végül kitántorgott a vécére, és fogalmam sincs, hogy mit csinált, de mire visszajött, nagyjából fel volt száradva, sőt még a száját is kifestette. A vendégek javasolták, menjünk el vacsorázni, Judit azonnal nekilódult.

- Maradjatok már - mondtam nekik futtában -, mert tényleg elmegy Tokajba; amikor iszik, mindig vezetni akar.

A kocsinál értem utol, a kulcsát keresgette. Mondtam én neki szépet is, csúnyát is, végül megegyeztünk, kiugrunk a Halászkertbe megnézni, van-e vadételük. Persze ő vezetett, de úgy helyezkedtem, ha kell, akár a lábával együtt is bele tudjak taposni a fékbe. Miskáéknak már semmi normális kajájuk nem volt, visszafordultunk. Kétszáz méter után leintettek bennünket a rendőrök. Judit megijedt, hogy elveszik a jogosítványát, keményen rászóltam:

- Indexelj, és állj le, majd én beszélek velük!

A rendőr bevilágított az „agyba-főbe” vert Judit arcába, aki, ugye menekült előlem, mégis bújtt a rendőr elől, mint az ökörszem a sövényben. Horváth Gyuri tisztelgett, és csak annyit kérdezett, hogy hol voltunk, aztán továbbengedett.

A Rekorida parkolójában Juditra megint rájött a haparé, sikongált, kiabált. Végül kijöttek a vendégeim, szó szót követett. Ő soha nem akart hazamenni. Talán a piálás miatt félt a férjétől, vagy egyszerűen csak unta, ki tudja. Mivel másnap üdülni mentek, végül beleegyezett, hogy hazavigyem a saját kocsijával, a többiek meg jönnek utánunk, hogy engem visszahozzanak. Megnyugodva elbúcsúztunk, és meghívtam Béláékat hozzánk vacsorázni - Vali az előző nap sültött friss tepertőt -, de útközben még beugrottunk az irodába elrakni a kapitalizmus maradványait.

Másnap reggel benn a cégnél kérdi tőlem Kapusi, hogy mi lesz a Trabanttal, kell a nyíregyháziaknak vagy sem. A sok huzakodásban ezt persze elfelejtettem megkérdezni Nyáritól! Közben megjött a párttitkár, és megegyeztünk, hogy együtt megyünk be Nyíregyházára, mert mindkettőnknek van még ötpercnyi egyéb intéznivalója is. A kocsni nem kellett, ezért abban maradtunk, hogy leadják Debrecenben. Tíz óra körül berontott hozzám Bélus, a párttitkár:

„Ülj le, Dezső, mert olyat mondok, hogy állva nem viseled el! Este Judit láttelepet vetetett fel a kórházban, hogy megverted, és meg akartad erőszakolni!”

Ennek fele sem tréfa!

Hamarosan mindenki a mi zajos szerelmi életünket tárgyalta, és Gabi - Maszlikné, a személyzetis - kérte, engedjem el Juditék után Szoboszlóra, mert ő beszélni akar vele. Másnap aztán tőle tudtam meg, hogy a feljelentés a városi rendőrkapitány, Ruszina páncélszekrényében van elzárva.

Ez a gyomorkeserű, nem az unikum! Ugyanis a kapitány felesége, Glóri nálunk kultúros, ami nem lenne baj, de hónapokkal korábban szóltak, hogy Szkerá Tamás, a főtechnológusunk, egy fekete nőt hurcolász a kocsijában.

- Légy észnél, atya - kaptam el -, minek furikázol te a kapitány feleségével? Ruszina fiatal ember, jó haver, ha rájön, könnyen kaphatsz egy lyukat a bőrödbe!

Baráti szavaimat Tamás elmondta az asszonynak, aki szólt a férjének, hogy én meg akarom keríteni Szkerának - akit egyébként a falu bikájaként tartanak számon. Végül két-három hét múlva Glóri megkérdezte:

„Miért terjeszted rólam, hogy a Tamás szeretője vagyok? Elmondtam a férjemnek, és ő tanácsolta, hogy beszéljem meg veled, annál inkább, mert nem én jelentkeztem a Rekori-dához, hanem te hoztál ide!”

Zavarba hozott, hisz Judit egyszer falazott Ruszinánénak. Rábeszélte Glórit, Szkerá Tamást és engem, hogy menjünk el négyesben a vállalat sóstói nyaralójába, hisz mindegyikünk szeret főzőcskézni. Amikor megettük a nyúlpörköltet, a kapitány felesége bejelentette, hogy rosszul érzi magát, szédül, felmegy, és lefekszik. Egy idő után leszólt Glóri - Mária a neve, de így szólíttatja magát -, hogy valaki vigye fel a poharát, amit Judit rögtön a Tamás kezébe nyomott. Egy idő után úgy éreztem, feleslegesek vagyunk, elmentünk hát kávéért. Amikor visszaértünk, Judit lábujjhegyen fel akart menni meglesni őket. Hülyeség. Elkezdtem csoszogni, topogni, hangosan beszélni, és utána felmentünk. Ruhástól feküdtek az ágyon, nem volt semmi látnivaló. El akartak menni borért - hogy addig mi maradjunk ott -, de nem volt kedvem ehhez a játékhoz, inkább eljöttünk haza.

Ruszina kezdte teli torokkal hirdetni, hogy milyen erkölcstelen vagyok. Derőfi Gabi, a tanácselnök szólt, hogy vigyázzak, mert a kapitány lesi az alkalmat a törlesztésre. Nekem? Mi az istent törleszt nekem? No az, hogy Judit meghúzkodta kényes bőrén a körmét, és látteleket íratott, kapóra jött neki. Viselkedése ellenére elmentem a lakására. Nem hívott be, igaz, el sem utasított, az ajtóban állva előadhattam, mi járatban vagyok. Nagyon hivatalos volt:

„Megmondom őszintén, nagy baj van, Judit följelentése nem kis vád! Nem árulhatnám el, de neked megmondom, személyes szabadság korlátozása és könnyű testi sértés miatt tett bejelentést.”

- Más nincs? - kérdeztem.

„Mi kéne még?”

- Erőszakos nemi közöszlészről is beszélnek!

„Neked kell tudni, mit csináltál?”

- Tudom is: semmit. Judit borzalmasan bepiált, és mi nem engedtuk kocsiba ülni, Tokajba menni, inkább „korlátoztuk a személyes szabadságát”.

„Beszéltem vele én is az este, színjózan volt!”

- Akkor rossz az emberismereted.

„Azt akarod mondani, hogy hazudok?!”

- Akarja a fene!

„Judit józan volt, ezt több tanú bizonyítja!”

- Akkor nekem régen rossz - mondtam, de azt lenyeltem: Ha már hamis tanúk is vannak.

„Épp azért, mert Glóri nálatok dolgozik, holnap személyesen én viszem be a megyei főkapitányhoz a feljelentést, ő majd elfogulatlanul eldönti, mi a teendő.”

Ez az elfogultság-elfogulatlanság is megérne egy misét. Nemhogy engem, hanem magát a Rekoridát is rút orrszarvúként kezelik. A megyei újságnál kihirdették, hogy nem lehet rólunk írni, csak hogy a nálunk járó ungvári delegációról nem illet hallgatni. Ruzsina behívta az újságíró, és megkérdezte tőle, hogy az én kérésemre írta-e a cikket. Az illető fél órát ácsorgott a kocsijával a döglött vasúti villanysorompónál, aztán áthajtott a piroson, amiért a kapitány ötezer forintba büntette. A kiváló vállalati ünnepség után eljött az ügyvédem gratulálni. A „véletlenül” épp itt várakozó rendőrök elkapták dr. Erdélyit, és ő beismerte, hogy ivott egy deci bort. Szerencsére nem vitték el vérvételre, de nem ez a lényeg, hanem az, hogy Ruzsina behívatta, és az egymásrautaltságról beszélt neki. És nehogy azt hidd, hogy megbüntette: vár, hogy a tárgyaláson szóba kerül-e a neve vagy sem. Bélus, a párttitkár bement a sörözőbe, a rendőrök meg az utcán várták, hogy elkapják. Elment gyalog haza, hogy majd visszamegy a kocsijáért. Este tízkor el is indult, de a fia figyelmeztette, hogy még mindig várnak rá a rendőrök, elküldte hát a gyereket, kérje meg a söröző vezetőjét, hogy hozza haza a kocsiját. Az szépen beült, és Bélusék kapuja előtt ott várták ám a rendőrök, és leesett az álluk, amikor Kriszán helyett Horváth Mikit találták a volánnál. Vasárnap a kertből hazajövet szokás szerint nem fordultam be balra nagy ívben a kapunkhoz, mivel itt záróvonal van, hanem elmentem feljebb, és úgy kanyarodtam vissza. Beálltam, csukom a garázsajtót, mire a fák árnyékában a rendőrök felgyújtották a lámpákat, és elhajtottak. Ott vártak rám, öregem, ki tudja, hány órája! Azt hiszed, üldözési mániám van? Egy önkéntes rendőr eljött a lakásomra, és elmondta, kiadták nekik, hogy figyeljenek engem és az egész környezetem. A januári fizetés után például megjelentek a rendőrök, hogy van-e fegyveres űr a megmaradt fizetés mellett. Kinyitogatták az irodákat, kihúzgálták a fiókokat, mondván, hogy bélyegzőt keresnek, de véleményem szerint a kihallgatási jegyzőkönyvek érdekelték őket, ezeket ugyanis valamilyen úton-módon lemásolták nekem. Szerencsére, amikor késő éjjel hazamentem, bezártam minden fiókot, és a kulcsokat hazavittem. Kaptam azért egy felszólítást, hogy harminc napon belül jelentsem, hogyan oldjuk meg a szobák és a fiókok zárását. Nem akarok én böstörködni a kapitánnyal, hisz’ fiatal ember, nem ijed meg az árnyékától, de hol a határ? Vagy nekik mindent lehet?

Itt van ez a könnyű testi sértés is: Maszlikné, a személyzetisünk meglátogatta az üdülőben Juditékat, lehúzta a nyakán a garbót, és nem látott semmit. Amikor négy szemközt maradtak, Judit bevallotta, hogy megbánta az egész cirkuszt, csak a férje kényszerítette rá. Másnap Gabi megint elment Szoboszlóra, és akkor közölték vele: ha közjegyzőnél nyilatkozom, hogy Juditnak három éven át nem lesz bántódása a Rekoridánál, akkor visszavonják a feljelentést!

Engem még nem zsarolt meg senki: ha én ilyen papírt adnék, akkor Judit azt csinálhatna, amit akar! Ja, és megemlítették, hogy pénzt is kérhetnének, de ezen még gondolkodnak. Hát csak gondolkodjanak. Mondd, hogy lehet egy jogász ilyen süket? És én ilyen vak?

Amíg üdültek, csönd volt, egyedül Derőfi Gabi, a tanácselnök látogatott meg otthon, hogy elmondja, mi történt azon a bizonyos éjszakán. Ők Ruszináéknál ultiztak, és a kapitány kisleánya kihívta az apját, hogy valaki keresi. Ruzsina Ottó csak egy óra múlva érkezett vissza, és azzal vágta ki az ajtót:

„Balázsik Dezsőt kinyírom, elvetetem a puskáit, leszámolok vele!”

„Ne beszélj hülyeséget!” - szólt rá Gabi.

„Mit véded? Meg akarta erőszakolni Juditot!”

„Én ismerem Dezsőt, ezt egyszerűen nem hiszem. De talán meg kellene kérdezni őt. Igen, Ottó, kérdezd meg tőle, hogy mi történt!”

„Azt hiszed, bevallja?”

„Tényállást ne fogadj el idegentől! - ahogy megboldogult polgárijog-professzorunk mondta.”

Az üdülés végeztével Judit üzent, hogy szeretne velem együtt bemenni az ügyészhez, és visszavonni a feljelentést! De nem erről volt ám szó, csupán azt akarta tudni, mi történt azon az estén, mert részegsége miatt alig emlékezett valamire. Szerette volna, ha az ügyész jelenlétében elmesélek mindent! Néhány nap múlva megint üzent, hogy beszélni akar velem. A helyszín - a nyilvánosság teljes kizárásával - az étterem fölötti kisszoba volt, a hangütés békebeli:

„Desire, hogy mászhatnánk ki ebből a hülyeségből? Engem nem visz rá a lelkiismeret, hogy megzsaroljalak, ha kölcsönadnál... csak a Béla megnyugtatóására! Az építkezés kifosztott bennünket, így mindent el lehetne intézni!”

- Ha lenne pénzem, és te tényleg kölcsönkérnél, esetleg adnék, de zsarolni finom formában sem lehet! - Nem rendíthetetlen jellemem miatt söpörtem le magamról, egyszerűen torkig voltam az egésszel. Látó - megint az első titkár! - közölte Parti Bandi bácsival: „Balázsik Dezső most le lesz rendezve!” A nyomozást vezető őrnagy is megmondta, azt az utasítást kapta, hogy ki kell rúgni alólam a sámlit. Akkor mit szívéskodjak? Egyébként Látó elpanaszolta, az illetékes KB-titkár egy óra hosszat gyóntatta, és közölte vele, el kell mennie nyugdíjba, pedig korábban azt mondták neki, hogy maradhat. No majd meglátjuk, hányan fogják megsiratni!

A kihallgatások elkezdése után egy héttel elvitték a puskáimat, és módszeresen dúlták fel a céget. Nyári Bélát két fél éjszakán át masszírozták, hogy vallja be, nem a Trabant miatt ugrottunk be hozzájuk Nyíregyházára, hanem a tanúvallomását megbeszélni. Felkeresték az elvtársak is, hogy nem lehet pártbizottsági tag, ha nem vallja be, hogy megvertem a nőt. Ágot Gábor kisiparos kocsijáról Lipták őrnagy levette a rendszámot, hogy csak akkor kapja vissza, ha bevallja, hogy megvertem Juditot. Ágot ügyészt akart hívatni, de az őrnagy kiröhögte, mire azt mondta neki:

„Az imént figyelmeztetett az őrnagy úr, hogy a hamis tanúzásért büntetés jár, tudtommal a rábírásért is! Ha ezen az áron akar itt tartani, akkor tegye az egyik számot előre, a másikat hátulra, és úgy sétáljon a főutcán!” - mondta, mire Lipták elvette Ágot összes papírját, lemásoltatta, és hatvannyolcezer forint adót vettetett ki rá.

Mivel a verést harminc nap alatt sem sikerült bizonyítani, meghosszabbították a nyomozási időt, de engem csak nem akartak meghallgatni. Pesti vezérigazgató haveroméknál a kémelhárítás hajdani főnöke a jogtanácsos, az ő közbenjárására méltóztattak végre „fogadni”. Lipták ajánlatot tett:

„Valakinek el kell vinni a balhét! Ha vállalja, hogy megpofozta dr. Teinóra Juditot, áttesszük magánvádas vonalra az ügyet, és a jogásznő megszüntetheti az eljárást.”

- De ha nem vertem meg, miért vállalam?

„Maga tudja, én csak segíteni akartam. Akkor nyomozunk tovább, és majd csak találunk valamit!”



Ilyen „találatuk” volt a japán permetező. Láttad, mennyi fa van a gyárudvaron, mekkora park. Néhány éve feltűntek az amerikai szövőlepkék, akkor vettük a gazdaboltban a permetezőt. Amikor már ki kellett volna selejtezni, akkor az öreg Rehus Mózsí vállalta, hogy megbütyköli, csak a szőlőjét hadd permetezhesse le vele. A selejtezés elmaradt, és mivel vagy ötven Rekoridásnak van egymás hegyén-hátán hobbikertje, ott is használtuk mindnyájan, és a kartonjára ráírták az én nevemet. Volt nálam néhány órát, aztán elvitte Bélus - Krispán, a párttitkár -, aztán a harmadik, a tizedik. Kisütötték, hogy ez hűtlen kezelés: térítés nélkül kisajátítottam a Rekorida termelőeszközét! Újból javasolták, ismerjem be, hogy felpofoztam Juditot, akkor a permetező-ügyet elejtik. Mivel nem hajlottam a szép szóra, Kovács főhadnagy szégyenkezve bekopogtatott hozzám:

„Sajnálom, Dezső bácsi, itt a házkutatási engedély, motoros permetezőt kell keresnem!”

Végül a szervizből került elő a masina, ahová Cziner István rendőrszázados, ötödik szomszédunk adta le, mert meszelt szegény jószággal. Nem zsibbad még a magnód?

Mellékesen persze dolgoznunk is kellett, meg a nyakunkon volt a vállalati tanács és az igazgatóválasztás. Mivel az emberek talán dafke is engem akartak igazgatónak, a megyei tanács kétszer megváltoztatta a kitűzött időpontot. Amikor pályázatot akartak kiírni, közbelépett a városi pártbizottság, a megyei tanács felbujtotta a főenergetikust, hogy pályázzon, de úgy lesöpörték szerencsétlent, hogy hiába marasztaltam, elbujdokolt a cégtől. Kár, hogy ilyen hülyeség miatt elveszítettük az egyik legtehetségesebb emberünket.

A választás sima volt, pedig a megyei tanács osztályvezetője kézzel-lábbal kapálózott. Judit is hozzáfogott okoskodni, de az egyik művezető rádörrent:

„Akinak nem tetszik Balázsik, menjen innen!”

Választott igazgatóként vártam a vádiratot. Kiderült közben, hogy az ominózus láttelepet Judit maga írta, mert a végzős vietnami orvos nem tudott gépelni, és a magyar fogalmazása sem volt kifogástalan. De miért volt ez olyan sürgős? Miért utasították a rendőrök az ügyeletest, hogy azonnal, még éjjel elkészüljön a lelet? Egy kiadós verés kéken, zölden nem meggyőzőbb? Esküszöm, hogy a gyerekeimet sem ütöttem meg soha! Miért kezdeném el felnőttként, és miért épp egy nőt ütlelnék?

## 8. KORONTAI JÁNOS (1922)

a Rekorida éjjeliőre

4982 Magyaraszaló, Úttörő u. 14. sz.

(20. sz. Polimer szalag AB old.: 52 perc)

- 1959-ben szegődtem el a Műszeripari Tanácsi Vállalathoz ez az egyetlen munkahely szerepel a könyvemben. Azóta csak annyi történt, hogy ű a nevit váltogatta, én pedig megöregedtem, de nyugdíjasként is szolgállok. Vótam udvaros, kézbesítő, majd vizsgázott fűtő, és most éjjeliőr; ilyen sokoldalú vagyok. Mind bizalmi munkakör volt, nem akármilyen iratok és értékek voltak a kezem alatt, tudtam fejlődni a gyárral.

Azon a május 23-án szolgálatban voltam, és segitettem a portásnőnek a villanyt felgyújtogatni. Egyszer csak megszólalt Kertainé: „Nézzé már, mi van ott!” - és a központi épület előtt álló férfi és női személyre mutatott. Ötvenméternyire ha lehettek, és enyelegtek, ami alatt azt értem, hogy a férfi ölelgette a nőt. Meg nem mondom, hogy ez az ölelgetés beleegyezéses volt vagy sem, de a nő nem kiabált. A rendőrségi vallomásomban tényleg azt mondtam, hogy a férfi biztos közösülni akart, de ezt én csak úgy gondoltam, amint írták, a ráutaló magatartásból.

Ha a férfi és a nő a direktor úr meg a jogásznő lett vóna, őket felismerem. A rendőrségen is határozottan állítottam, hogy ők nem lehettek. Azt tényleg hallottuk, hogy a nő szabadkozott - azt mondta: „Hagyjál! Eresszél el!” - de mindegyik ezt mondja. Aznap este én találkoztam a direktor úrral, nem volt részeg, de volt benne ital. Munkaidő leteltével ők ketten több alkalommal visszajöttek az irodába, és a jogásznő - elnézést a kifejezésért - nemegyszer legalábbis be volt csípve. Ilyenkor piros volt az arca, és nem úgy ment, ahogy szokott. Furi egy teremtés, úgy vibrál, mint meleg este a lámpák.

Azt nem tudom, mit csináltak az irodán, miért jártak vissza, én csak arról tudok beszélni, amit láttam, hogy elég sokszor voltak együtt, ahhoz viszont semmi közöm, hogy a direktor úr és a jogásznő között milyen kapcsolat van vagy volt.

Azon az estén is visszajöttek ők ketten, miután az irodai dolgozók már elmentek. Emlékszem, hogy a lépcsőfeljárónál valamilyen hárommillió forintról beszéltek, vállalati pénzről, nem sajátáról. Azt sem tudom, hogy épp honnan jöttek, de nem láttam ittasnak őket, pedig azt én észreveszem.

Ahogy szokták, bementek az igazgatói irodába, és becsukták maguk mögött az ajtót, amíg én ott voltam, nem hangoskodtak, nem veszekedtek. Utánuk jó negyedórával két ismeretlen férfi érkezett. Azoknak én azt hazudtam, hogy nem tartózkodik már benn senki, letagadtam Balázsik Dezső direktor urat és a jogásznőt. Aztán mégiscsak bekopogtam elmondani, hogy két ember járt itt, és Maruzsi István után is érdeklődtek.

Amikor benéztem, nem láttam poharakat a direktor úr és a jogásznő előtt. A két idegenről annyit tudtam, hogy az egyik a nyíregyházi igazgatóhelyettes, és hogy kocsival elmentek a direktor úr lakására. Amikor kis idő múlva visszatértek, mondtam, hogy a direktor úr és a jogásznő benn vannak, várják őket. Elnézést kértem, amiért az előbb elbolondítottam őket, de be volt csukva az ajtajuk, és nem akartam, hogy idegenek bemenjenek. Rendes emberek voltak, nem szidtak meg, mosolyogva bekopogtattak az irodába, én pedig mentem a Pajtással a magam dolgára, körbejártuk a telepet.

Amikor visszaértem a műszaki portához, kérdeztem Kertainét, hogy mi újság, mire ő kétségbeesve válaszolt:

„Jobb, ha nem kérdezi, János bácsi!”

- Miért?

„Szórakoznak a főnökök!”

- Látott valamit?

„A tuják között az imént egy nő kiabált, hogy: »Segítség, nem akarom!«, egy férfihang meg azt felelte, hogy: »Gyere már, ne hülyéskedj!« A nő tovább sikoltozott, mire a férfi megfenyegette, hogy megöli. Először azt hittem, cigányok, de azok nem így beszélnek, meg, tudja, az a férfihang nekem olyan ismerős volt. Tisztán lehetett érteni mindent, mintha csak mikrofonba beszéltek volna. Jaj, ne hagyjon már itt, én innen ki sem merem húzni a lábam!”

- Mért nem telefonált segítségért?

„És ha ők voltak?”

- Kik?

„Hát a fentiek.”

- Ugyan, nem kell avval erőszakoskodni a direktor úrnak!

„Nekem is pont most kell szolgálatban lenni! Nehogy említse már valakinek, amit mondtam.”

Miután elmentek a kocsik az irodaház elől, Kertainé lassan megnyugodott, és elmondta, hogy egy ajtócsapódás után kinézett, és látta a jogásznőt lerohanni az irodaház lépcsőjén. Épp csak hogy nem esett el, de a szandálja a nagy lendülettől leröpült a lábáról. Én ebből a nagy keverégből nem értettem semmit, azt gondoltam, a legjobb, ha visszamegyek a helyemre. Az éccaka nyugodtan telt, hajnalban körbejártam kívül is, ahol nem kötelességem, és a tuják között, a járdán találtam egy fémkeretes szemüveget. Úgy is meghatározhatnám a helyet, hogy a bal oldali fenyő és a harmadik tuja közt a betonon. A szokásosnál nagyobb aranykerete volt, és meg nem tudnám már mondani, hogy melyik ablaka hiányzott. Rögtön felismertem, hogy a betonjárdán levő, kicsit sötétebb üvegű gyógyszemüveget Bokrosné dr. Teinóra Judit jogtanácsosnőn láttam.

Megfordult az én fejemben is sok minden, különösebb jelentőséget mégsem tulajdonítottam a találásomnak, azt gondoltam, hogy a jogásznő egyszerűen elveszítette az este, bár az furcsa volt, hogy mit keresett ő a parkban, amikor kocsival jár, és az fenn az épület tövében szokott állni, a parkolóban. Ha ott lett volna a Lada, biztos arra gondolok, hogy ő is busszal ment haza, ahogy mi járunk.

A szemüveget, de még az üvegdarabokat is felvettem, és bevitettem az irodaház előterébe, a helyemre, hogy majd átadom a jogásznőnek, ő azonban reggel nem jött dolgozni. Amikor kerestem, akkor mondták, hogy a direktor úr és a jogásznő között valami nézeteltérés volt előző este. Nem kérdeztem rá, hogy és mint, mivel a téma engem nem érdekelt, a direktor úrról nem is tétéleztem fel ilyesmit.

Elmentem a pénztárba befizetni azt a kiselejtezett irodai széket, amit a gimnazista unokámnak vettem, és nyolc óra tájban ott találkoztam Krispán Bélus párttitkárral, aki várakozás közben megkérdezte, mit tudok róla, mi történt az este. Azt feleltem, nekem nyolc, hogy mi történt, azt tudom, hogy megtaláltam a jogásznő szemüvegét a parkban, a járdán, és a fiókomban van egy papírba becsomagolva, de nem tudom neki átadni, mert őt magát nem lelem. Vissza-mentem még a táskámért, és már épp indultam volna haza, amikor odarohant hozzám a direktor úr, és azt mondta, hogy adjam oda neki a jogtanácsosnő szemüvegét. Ahogy volt, úgy a papírral együtt átadtam, és még arra is emlékszem, hogy a belső zsebébe tette el, közben meg nagyon vörös volt a méregtől, de nem szólt semmit ekkor sem, később sem, hogy milyen nyilatkozatot tegyek a szemüvegről. Ha kíváncsi rá, én meg tudom mutatni a helyet, ahol ezt a félszemű ókulát találtam.

A szembesítés csúnya vót, nagyon csúnya. A rendőrök behíttak mindkettőnket, és akkor el kellett mondani a direktor úr előtt mindent, ahogy volt. Aztán a rendőr jött:

„Balázsik Dezső gyanúsított, nyilatkozzon arról, hogy amit Korontai János tanú mondott, mennyiben felel meg a valóságnak?”

„János, maga nem mond igazat. A maga által említett időpontban én nem tartózkodtam Magyaraszalón, hanem Nyíregyházán voltam Krispán Béla párttitkárral, hátha el tudjuk adni a vállalat terepjáró Trabantját.”

„Korontai János tanú nyilatkozzon arról, amit Balázsik Dezső gyanúsított mondott!”

- Nagyon szépen megköszönöm magának, direktor úr, hogy engemet hazugnak véleményezett. Vallomásomat fenntartom, mert én az igazat mondtam, ezt maga Krispán Bélus tanúsíthatja a legjobban, akivel a pénztárnál beszélünk.

„János, ha ideadta volna nekem azt a szemüveget, akkor átadom Juditnak!”

- De direktor úr, kérem - mondtam, aztán elhallgattam, mert reménytelen vót ott minden szó. Fájt, amit mondott, de félni nem féltem, mert huszonöt év alatt nem olyannak ismertem meg a direktor urat, aki bosszúálló lenne. Annyi arca van neki is, ahány felől nézik. Mintha a rendőrség, a bíróság a csúnyábbik felire lenne kíváncsi, de mi azért látjuk azt a direktort is, amelyik Sármáson lepermetezte több nyugdíjas gyöngye kertjét, amit az utána szaglászók közül nem tudom, hányan tesznek meg mostanság, amikor van, aki gyógyszerből csinál pénzt Erdélyben. Gyógyszerből, elvtárs, amit itthon fillérekért vásárol!

Azt mondom, aki a direktor úrra kíváncsi, az nézzon azért szét a Rekoridánál. Kézbesítőként tíz perc alatt széthordtam a főnököknek egy körlevelet, most egy óra is kevés lenne rá, kocsi is kéne, hogy a kettes meg a hármas telepet elérje az ember.

Látjuk persze a rosszat is, de azt sem úgy, ahogy szeretnék. Itt volt például az én körömben a Rehus Éva dolga, sokan ütköztek rajta, hogy fiatal kora ellenére mérlegelő portási beosztásba került. Bármilyen aranykezü ember vót is Rehus Mózsai, az nem ok arra, hogy életerős, fiatal lányát kikíméljék a munkából. Baj vót a lány magatartásával, munkájával is, de neki nem lehetett szólni, mert pártfogolták. Hogy kinek a pártfogoltja volt, azt éppúgy tetszik tudni, mint én. És akkor még jutalom-utat is kapott Csehszlovákiába. Ezt azért már nem kellett vóna, mert az emberek nem hülyék, mert hallgatnak! De félreértés ne adódjék: ezért figyelmeztetni kell, nem kivezenyelni rá a rendőröket.

#### 9. RUSZINÁNE TÓTH MÁRIA (Glóri, 1954)

a Rekorida kultúrosa

4982 Magyaraszaló, Szamuely u 28. sz.

(16. sz. Seltron kazetta AB oldal: 60 perc)

- A november hetedik városi fogadáson ismerkedtünk meg Balázsik Dezsőékkel. Sajnáltam is őket, mert akkor már folyt ellene az első eljárás, és az asztal végén kiközösítve ültek. A férjemet - az új rendőrkapitányt - már korábban bemutatták a város vezetőinek, ők tehát ismerték egymást, Balázsik oda is jött üdvözölni bennünket, és amikor a munkára terelődött a szó, megemlítette, hogy kultúrmindeken keresnek, aki a szociális kérdésektől kezdve a szocbrigádok művelődési programjának a szervezésén át az ifjúságpolitikai ügyekig minden lében kanál, és megkérdezte, nem lenne-e kedvem hozzá.

Amikor idehelyezték Ottót, nekem a tanácsnál akartak állást adni, de kiderült, hogy van egy belső jelöltjük, akit semmiképp sem akartam átlépni, mert a férjével együtt érettségiztem, kéresemre le is vették a napirendről a témát. Végül az ÁFÉSZ-nél lettem újítási felelős, és nagyon jól éreztem magam, de Balázsik ajánlata - a nem annyira íróasztalhoz kötött, és sokoldalúságot igénylő munka - meglehetősen csábító volt, nem beszélve a fizetésről.

Nekem mindig nagy szám volt; a demokráciát nem hirdetni, hanem gyakorolni kell. Amikor a Rekoridaiban szóvá tettem, hogy nem elég nyílt a légkör, behívott az igazgató elvtárs, és azt mondta, elvárja, hogy kiszűrjem, kik a pletykagyártók a vállalatnál, és hogy erről beszámoljak neki.

- Ne haragudj - mondtam -, ahhoz hogy besúgó legyek, nekem új irha kellene. Nem erre gondoltam, amikor sürgettem, hogy szemtől szemben tisztázzuk a nézeteltéréseket!

Mivel nem törtem be, az igazgató elvtárs hírbe hozott Szkerá Tamás főtechnológussal. Ezt a pletykát egyértelműen ő keverte, és amikor nekem elmondták...

Nem Tamástól tudom, hanem az egyik kolléganőm említette. Az igazgató elvtárs azért találta ki az egészet, mert nem bírta elviselni, hogy nekem nincs vaj a fejemen. Sok kollégáról mesélt

ő nekem igen súlyos, de bizonyíthatatlan ügyeket. Ezekért bármelyik beperelhetné őt rágalmasz miatt. Végül meg kellett kérnem, ne beszéljen nekem ezekről, mert nem vagyok rá kíváncsi, hogy kiről milyen költemények születnek a Rekoridánál.

Mivel az én fenekem alá nem adtak gépkocsit, amikor kapcsolódott a munkánk, előfordult, beültem a főtechnológus kocsijába. De ez csak annyit jelent, hogy nem kívántam hat kilométert gyalogolni a kettes telepre. Amikor a pletykák a fülembe jutottak, megkértem az igazgató elvtársat, hogy vegyen le a napirendről. Megbotránkozva kérdezte:

„El tudsz ilyesmit képzelni rólam!?”

- Ez nem képzelet dolga - feleltem -, Dobszainak és Kósánénak is te mondtad, hogy „Ruszináné és Szkera jóban vannak”. Ha tényleg van valami félreérthető kettőnk kapcsolatában, akkor hívass be, és figyelmeztess bennünket, ahogy ezt minden tisztességes vezető csinálja!

„Én legyek a ti legnagyobb rosszakarótok!” - felelte, pedig ha az én állításom rágalom lett volna, biztos, hogy egyszerre két lábbal rúg ki a szobájából.

Csak az ilyen kisvárosias - sőt falusias - környezetben élők tudják megérteni, hogy mit jelenthet, ha ilyesmit pusmognak az emberről. Tizenhárom éve vagyunk házasságban, amíg Ottó a főiskolára járt, három éven át egyedül voltam, és egyszer sem adtam okot a szóbeszédre. Ezért is mondtam el neki nyomban az egészet. Közöttünk ilyen a viszony, és nem akartam, hogy a városban bárki röhögessen a férjem háta mögött.

- Ha te egy kolléganővel beülsz az autóba - mondtam az igazgatónak -, nekem eszembe sem jut, hogy *azért* még el vele, hanem arra gondolok, hogy feltehetően dolgotok van. Másrészt felnőtt vagyok, és ha valakivel kapcsolatba akarok kerülni, nem vagyok olyan hülye, hogy tanúkat hívok. Ezzel az egész pletykával az emberi tartásomat és az értelmi szintemet kérdőjelezted meg!

Tipikusan az ő machinációja volt az a négyes sóstói kirándulás is. Nekem azt mondták, hogy hivatalos ügyben Nyíregyházára kell menni, és csak útközben derült ki, hogy a vállalati üdülő a cél. A kirándulás után bementem hozzá, és a leghatározottabban a tudomására hoztam, hogy ez soha többet ne forduljon elő:

- Vedd tudomásul, ezentúl be sem ülök a kocsiba, ha nem tudom előre, hogy hova megyünk és miért, mert nem hozom magam még egyszer ilyen félremagyarázható helyzetbe!

„Hát nem érezted jól magad? Elbeszélgettünk egy kicsit!”

- Máskor itt beszéljessünk valamelyik irodában! - Az a legszörnyűbb, hogy a kívülálló számára úgy tűnhet, mintha mi lennénk a vádlottak!

Amikor ultizás közben Judit kihívta Ottót, és elmondta neki, hogy mit tett vele Balázsik, a férjem figyelmeztette, hogy nagyon súlyos váddal illeti az igazgatót, és aludjon rá egyet, mielőtt feljelené. Az én férjem volt az első, aki ebben az ügyben bejelentette az elfogultságot, mivel a Rekoridában dolgozom.

Szomorú, hogy május 23-a óta senki sem kérdezte meg a vállalat dolgozóit, hogy tudnak-e ilyen légkörben dolgozni. Annak senki sem nézett utána, hogy mi a sorsa azoknak, akik a kihallgatás során netán valami terhelőt mondtak Balázsikra, hogy az igazgatói irodában újból kifaggyatják valahányat. Egyetlen embert figyelmeztettek rögtön az elején - „nehogy belenyúljon a dolgokba!” -, azt, aki azonnal elfogultságot jelentett be, és a kisujját sem mozdította! Egyszeriben mindenki hibás lett, aki megpróbálta az igazságot kideríteni. Az igazgató elvtárs elterjesztette, hogy a családjára is rászállt a rendőrség, aztán jött hozzám, illetve a férjemhez,

hogy az ittasan vezető fiát, majd a vejét mentsük ki. De akinek 1,8 százalék alkoholt találnak a vérében, azt nem a rendőrség itatta le!

Teinóra Judittal mi soha nem voltunk barátnők, nem jártunk össze, ő a mai napig nem volt az én otthonomban, pusztán jó kollegiális viszony volt és van közöttünk. Semmi alapja sincs tehát annak a rágalomnak, hogy nekem is szerepem volt Balázsik Dezső feljelentésében. Ezt Krispán Béla párttitkár közölte velem - végre valaki szemtől pófába -, majd, hogy ne legyen annyira feltűnő, négy nőtől - közöttük természetesen Judittól és tőlem - megvonták a kötetlen munkaidő kedvezményét, és gondoskodtak róla, hogy fagyossá váljon köröttünk a levegő.

Mi a verekedés ominózus napján költöztünk, emiatt a férjem be sem tudta hívni a lakásba Balázsik Dezsőt, amikor eljött hozzánk, hogy kiszimatolja, mi a helyzet. Én azonnal levontam az alagsorba a csempét tisztítani, hogy ne is halljam, miről beszélnek, mert ki akartam maradni ebből a csetepatéből. Másnap az igazgató elvtárs mesedélután akart tartani nekem, de szóltam, ne fárassza magát, nem érdekel.

Bűnömmé vált az is, hogy ezután sem köptem le Juditot, nem voltam hajlandó leprásként kezelni, hanem ha dolgom volt vele, felkerestem. Ami történt, az szerintem rájuk tartozik, és nem nekem, hanem az igazságszolgáltatásnak kell minősítenie.

Hogy az emberi szimpátia később a jogtanácsos oldalára állított, ahhoz hozzájárult, hogy légüres teret képeztek szerencsétlen körül, pedig nem bántott ez a lány senkit, és feltehető, hogy egy egész életre megtanulta, kit engedhet közel magához. Kiálthatnék rá én is kígyóbékát, hisz részben miatta - vagy inkább miattuk - kerültem ilyen borzalmas szituációba... Bocsásson meg, hozok egy zsebkendőt... Naiv vagyok, álmomban sem fordult meg a fejemben, hogy rólam ilyen gyilkos kombinációkat fognak terjeszteni.

Tudni kell, hogy én olyan szerelmes voltam Ottóba, amilyen szerelmes csak tizenhét éves korában tud lenni az ember magáért a szerelemért is. Mégis volt annyi erőm és tartásom, hogy megbeszéljem vele, váljunk el, és ha nem találunk szebbet, jobbat, különbet, akkor majd összejövünk. Tettem mindezt azért, mert tisztában voltam vele, hogy egy huszonegy éves férfi biztos nem elégszik meg azzal, hogy megfogja a kezem, viszont egyikőnk sem volt olyan helyzetben, hogy egy szerelem bonyodalmait vállalhatta volna. Külön mentünk, és éretten, felnőtten összejöttünk.

Nagyon klassz házasságunk van. Ha én tizenhét évesen így tudtam dönteni, akkor harmincon felül, két kamasszal, szilárd egzisztenciával hogy mentem volna bele egy munkahelyi kapcsolat örülségébe? Szeretem Szkera Tamást, jópofa társasági ember. Borzasztó szituációban volt, épp akkor váltak. Nemcsak én, mások is sajnálták... Nekem épp akkorák a fiaim, mint az övé... Neki abban a helyzetben nem arra volt szüksége... Nem is tudom, mire volt szüksége, nem tudom, hogy rendezte el a dolgait, de amit az ember kollégaként, haverként meg tudott tenni, azt természetesen megtette, hogy elterelje a gondolatait arról, hogy úristen, hazamegyek az üres házba!

Ha beszél a férjemmel, arra kérem, hogy a családi életünkről ne essék szó, ne tépődjenek fel újból a sebek, ne okozzunk neki fájdalmat, mert az ő foglalkozása mellett... Elnézést... Ottó imádja a hivatását, és igyekszik jól végezni, és tudom, hogy sok mindenben gátolja, hogy én itt dolgozzam; ahelyett hogy segíteném, nehezítem a munkáját.

Mi is felelősek vagyunk, hogy hagytuk a helyzetet idáig fajulni. Isszuk is a levét, mert borzasztó, ha az ember minden reggel gombóccal a torkában megy dolgozni. Az igazgató elvtárs körbelövi, aki neki nem tetszik. Balázsik Dezsőt én emberi hibái miatt alkalmatlannak tartom a vezetésre. Aki nekem nem tud példát mutatni, aki három éven belül másodszor kerül bíróság elé, annál valami nem stimmel.

10. DR. DERŐFI GÁBOR (1949)  
a Magyaraszalói Városi Tanács elnöke  
4982 Magyaraszaló, Szamuely u. 28. sz.  
(7 sz. Polimer kazetta AB oldala: 80 perc)

- Ruszináné személyiségzavaros csaj. A téeszelnök nem volt hajlandó felvenni, azt mondta, neki nem kell egy bajkeverő. Állása ügyében én is addig mismásoltam, hogy az öreg Parti megharagudott: „Miféle vezérkar az, amelyik tábornokai nem tartanak össze?” - kérdezte tőlem.

- Miért nem veszed fel te a pártbizottságra Glórikát? Az én hátamra ne szegeződjön a rendőrkapitány szeme! Nem azért félek, mert csirkefogóságot akarok csinálni, hanem a jó ügyek kívánta törvényszegések végett. Engem ne ráncigálhasson meg valaki pusztán azért, mert a felesége épp rossz pöndölyt vett fel!

„Valami munka azért neki is kell, két gyerekük van!” - fogadta el Bandi bácsi az érvelésem. Mivel nálunk „gondok voltak a státussal”, a csaj az ÁFESZ-hez került, aztán Dezső kiscserkészi jó cselekedete folytán a Rekoriadához feltűnően jó pénzért. Nyomban Balázsik lett a legjobb főnök, és csak akkor vált bunkóvá, amikor nem engedte kifizetni a prémiumát. De a Rekoriadában mindenkinek ez a sorsa, ha nem teljesíti a feltételeket. Dezső ebben nem ismert könyörületet, éppolyan mércével méri Kalányosnét, mint a Glóriként tündöklő Mária elvtársnét.

Ruszináné szeret nagyozolni és hazudni. Mivel közösen építkeztünk, sok apró, jellemző dolgot tudok róla. Például megállapodásunk szerint kiválasztottam a sötétítőfüggönyt, mire ő elment, és megváltoztatta a színét, majd letagadta. Kénytelen voltam visszamenni a boltba, hogy tisztázzam, én hülyülök-e, vagy a szomszédasszony hazudós? Nagy rábeszélés után végül megmutatták a számlát, amin ő javította ki a függöny színét barnáról kékre.

Meggyőződése, hogy ő különféle dolgokkal állandóan beveti a férjét. Például a költözés is: megmutatta, hogy ő lesz a házban az első, ennek érdekében kitalálta, hogy továbbképzésre kell mennie. Nem volt még járda, és úgy keltek át a sáron, hogy nejlont kötöttek a lábukra térdig. Lehet, hogy a két kölyök élvezte, no de felnőtt ember miért vállalkozik ilyen marhaságra? Beteg nő, akinek súlyos csapást jelentett, hogy Balázsik Dezsőt nem tartóztatták le. Tudtommal ő tette szóvá, hogy Dezső maszek célra használta a vállalat permetezőgépét. De nem ugyanaz ez, mint amikor a férje elhozza a rendőrségi fűnyíró? Illetve nem is a férje, mert nem volt itthon, hanem maga Ruszináné rendelte ide az embereket, akik aztán felajánlották, hogy még Sármáson is levágják a kertemben a fűvet.

Május 23-án este hat órakor kezdett szokásos kis csapatunk ultizni. Mivel mi aznap költöztünk, a csaj meg ugye három héttel korábban rávette a férjét, náluk volt a parti. A találkozó olyan szentség, hogy a feleségem a legnagyobb rumli közepén is szótlánul elengedett. A gárda perces késést sem tűr, amikor szól a soros háziasszony, hogy megvan a vacsora, akármilyen finom is, rágás nélkül magunkba hányjuk, és rohanunk vissza az asztalhoz. Ruszina Ottó bejelentette, hogy közúti ellenőrzési gyakorlat van, emiatt el fogják hívni. Így volt, majd amikor azt hittük, hogy na most már nyugodtan kártyázhatunk, a nagyobbik gyerek másodszor is kihívta őt. Körülbelül egy óra múlva jött csak vissza, és szinte eufórikus örömmel közölte, kitekeri a Dezső nyakát. Figyelmeztettem, hogy ez nem kártyaasztalhoz való téma, egyébként sem hisszük el Balázsikról, hogy verekszik - különösen egy nővel -, ne lovalja hát bele magát, amíg a másik felet is meg nem hallgatta. Ő csak kötötte az ebet a karóhoz, sőt már ott kijelentette: „Ebből közbébas ügy lesz!”

Az ötlet jó pillanatban született, mert az öreg Parti a nyugdíjazása előtt egy héttel már nem akart beavatkozni, így kapott szabad kezét Ruszina. Esküszöm, hogy a rendőrség komolyabban foglalkozik a Balázsik kontra Teinóra ügygel, mint esetleg egy gyilkossággal. Némi adalék ehhez. Például amikor felsőbb szervek minden kapálózása ellenére megválasztották Balázsik Dezsőt igazgatónak, csupán a városi pártbizottság gazdasági ügyekkel foglalkozó munkatársa köszöntötte őt. Úgy látszik, Glórikának még ez is sok volt, mert igen szenvedélyesen arra biztatta a férjét, hogy ne újítsa meg a rendőrségnél az illető feleségének a szerződését! Ezt én ezzel a két fülemmel hallottam a falon át!

Ha Ruszina nem küldi el a feljelentést, hanem behívja Dezsőt, és akár hivatalos formában is elbeszélget vele, akkor másként alakul az ügy. Ő erre azt mondja, hogy akár le is tartóztathatta volna. Ha ez igaz, akkor nincs isten.

Dezső elévülhetetlen érdeme, hogy minden városi ügyben partner. Ha zöldségboltot akarunk nyitni, akkor a brigádjaik csinálják a pultokat, és takarítanak, ha vendégek jönnek, és vacsorára van szükség, akkor is hozzá fordulunk: ő a város összes kérését maximális erőbedobással igyekszik teljesíteni. És még valami: a vállalatoknál nem szokás szoros kapcsolatot tartani a nyugdíjasokkal, Dezső viszont foglalkoztatja, megajándékozza őket, a gyerekeiket taníttatja, de ha erre nincs szükség, akkor is elvárja, hogy azok is a Rekordánál dolgozzanak. Jellemző, hogy amikor Korom Mihály a megyében járt, úgy volt, hogy ellátogat hozzánk is, de ultizás közben elcsábították a közeli vadászházba, így elmaradt a látogatás. Dezsőék addigra már megvették és levágatták a borjút, és amikor szóltam, már nem lehetett leállítani a nagy sütés-főzést. Még csak nem is káromkodott:

„Költsük el magunk, de adjuk meg módját!”

Riadóláncot szerveztek; akinek kocsija volt, legalább két nyugdíjast értesített, esetleg érte is ment, és elhozta az ünnepi vacsorára. Ez is Balázsik. Azt hiszem, a legnagyobb hibája, hogy nem tudja tartani még az egy lépés távolságot sem, túlságosan a bizalmába fogadja a munkatársait, ha itt egyszer borul valami, akkor nagyon fog borulni, de egyelőre még mindenki a fedélzeten van.

Megfélemlítéssel a szellemi fogyatékosok vádolják. Ilyen szinten csak egy egyéniség tudja ezt a céget is vezetni. A leghatározottabban tudom, hogy hozzá mindig lehetett ellenvéleménnyel menni. Az igaz, hogy ezek a cirkuszok megviselték, de irigylésre méltó szervezete van, ha nekem ennyit kellett volna kibírni, már rég a föld alatt lennék. Ezért sem tudom igazán vádolni amiatt, hogy például szabadszájú lett. Mondják a kollégái, hogy kiabál, ám még így is elfogadják! Nem azt akarom én mondani, hogy a Rekorida minden eredménye Balázsik Dezsőnek köszönhető, de abban biztos vagyok, hogy gondok lennének nélküle. Sőt gondok vannak már így is a környékben: például az állami gazdaság igazgatója kijelentette:

„Tíz-húsz százalékkal jobban állnánk, ha Dezsőt nem hurcolják meg. Mióta nincs megállása, egyszerűen gyávább lettem, nem kockáztatok annyit, mint kellene.”

Lehet, hogy így vagyok én is, csak nincs bátorságom bevallani. Kockázatot vállalni mindenütt kell, a tanácselnöknek éppúgy, mint az igazgatónak, nem is teljes értékű az az ember, aki a maga munkájában nem kockáztat. A Balázsik-ügy, sőt -ügyek efféle hatásával nemigen számol senki.

Egyébként Dezső volt megyei tanácstag, csak hogy ott is éppoly nyíltsággal mondta a szöveget, mint itthon. Mi már megszoktuk, mások nem is akarták. Ha ő akkor észnél van, lehet, hogy már képviselő vagy tagja a megyei pártbizottságnak, abban az esetben talán a városért is többet tehetne. Rosszul politizált? Vagy a kapcsolatait rosszul választotta? Nálunk ez a kettő kézen fogva jár.



Nem említették az étterem fölötti szobácskát? Ennek a külön bejáratú, okos kis helyiségnek a kulcsa megfordult már több embernél. Amikor az egyik céggel nagy üzletet kötöttek saválló autoklávkeverők szállítására, akkor volt valami kis összejövetel, ahonnan a három Rekoridás csajt felváltva hordták fel ebbe a szobába. Azt hiszem, Dezső is megfordult itt néhányszor hivatalos minőségben, és a legkevésbé hivatalosan is, mert körülötte mindig volt valamiféle kupleráj. Például Szkera Tamás legfeljebb ha két nőt nem döntött le a Rekoridánál. Ruszinánét félre nem érthető helyzetben láttam vele: az ajtó mögött csókolóztak. Ha az asszony előtt valaki kiejtette, hogy „mondta más”, ő már ettől fel volt ajzva.

Persze Dezső sem vethet a Tamás szemére semmit, mert ha egy kicsit iszik, akkor könnyen elengedi magát, és ebbe az ügybe ő nagyon belekuszálta magát. Ezzel együtt érvényes, amit mondtam, hogy ő mindig hadra fogható volt, bosszantó lenne, ha egy bugyiügyben törné ki a nyakát. És milyen az a bugyi, kantársam, megéri a mi Dezsőnk nyakát? Túrót! Az a csaj nemcsak fellépett az igazgató nevében - persze ez ő tudtán kívül -, hanem még alá is írt helyette! Amikor meg Bokrosné dr. Teinóra Judit lakás után járt, egyértelműen felajánlotta magát nekem. Tudom, hogy nem sportszerű egy férfinak ilyesmiről beszélni, de én ezt vezetőként mondom, közérdekből, a Dezső védelmében. Nem tudom, hogy lehet-e tovább igazgató, félek, hogy ekkora erkölcsi terhet nem bír el az a funkció. Ezért is döntöttem úgy, hogy a tárgyalásig nem töltjük be a Városgazdálkodási Vállalat főmérnöki posztját. Igaz, hogy Balázsik többet érdemelne - csak tízezer forint van benne -, de Magyaraszalón ez is szép pénz.

Egyébként Dezső valamiben vétkes lehet. Ha nem lett volna az, akkor Maruzsiné nem rohan Juditék után lóhalálban Szoboszlóra. Vagy miért ment ő másnap reggel azonnal Nyíregyházára a koronatanúhoz? Ugyanakkor hétszentség, hogy Dezsőnek nem kellett erőszakoskodnia a csajjal. Ha még pia is volt, akkor gyorsan bekövetkezett magától is, ami egy egészséges férfi és nő között bekövetkezhet. Hallom, hogy találkoznak, tárgyalnak; ha egyszer isznak is közben, megint összeborulnak, hisz Dezső olyan szerelmes volt ebbe a nőbe, mint egy kisdíák. Ha folytatódik ez a kapcsolat, akkor Dezsőnek vége, mert szembekerül a hűséges csapattal, vér fog folyni, és előttem is erkölcsi hullává válik, akár a csaj, aki jogász létére így pellengérré állította magát.

## 11. RUSZINA OTTÓ (1950)

magyaraszalói rendőrkapitány

4982 Magyaraszaló, Szamuely u. 28. sz.

(nem engedett magnót használni)

- Balázsik Dezsőt már az első pere idején elhagyta mindenki, például egy fogadáson nem ült mellé senki, csak mi. Nehéz időszak volt az a mi életünkben is, a lakásépítés és költözés stressze miatt; ilyenkor talán túl könnyen is barátkozik az ember.

Délszláv vagyok, ennek minden áldásával és átkával. Túlteng bennem a lelkesedés, nyílt vagyok, őszinte, és talán indulatosabb az átlagnál. Ennek is tulajdonítható, hogy amikor kihívtak az ultipartiról, azzal mentem vissza, ha igaz, amit Judit elmondott, akkor Balázsik Dezső kitöri a nyakát. Hiba vagy sem, nem nagyon kételkedhettem a szavaiban, annyira feldúlt volt. Az ügyeletes Izsák főtörzsőrmester azt vette jegyzőkönyvbe, hogy „a panaszos beszéd közben sírt és folyvást zokogott”. Ekkora alakításért Kossuth-díj járna egy színésznek is, hát még egy kis jogtanácsosnak. Nem tudom, hogy ott és akkor kételkedett volna-e bárki abban, amit előadott.

Teinóra Judittal kétszer ha találkoztam, korábban unszimpatikus volt, nyimnyám egérke, nem is valami szép csaj, akivel én semmilyen formában sem kívántam foglalkozni. A férje, Bokros Béla halvérű pasas, aki csak azt motyorászta igen-igen halkan:

„Szemét munkát végzett Balázsik, csúnyán viselkedett, az én feleségem nem ezt a bánásmódot érdemelte, mert mindent megtett neki.” - Az ő esetében nem kellett félni, hogy felindulásból törvénybe ütköző cselekedetre ragadtatja magát.

Amikor fél tíz körül megjelentek nálunk, talán ha öt percre hagytam ott a kártyapartnereimet, láttelepet vetetni az egyik emberem vitte el Juditot a kórházba. Másnap a rendőrségen mi inkább azon voltunk, hogy lebeszéljük őt a feljelentésről, felhívtuk a figyelmét, hogy mivel jár az ilyesmi.

A kérdéses éjszakán valóban közúti ellenőrzést tartottunk, amin dr. Teinóra Judit és Balázsik Dezső is fennakadt. Az igazgató koronatanúként akarja felvonultatni Horváth György tizedest, aki őt igazoltatta. Tessék! Nem fogja letagadni, hogy a jogtanácsosnő nem kért tőle segítséget, hogy az arcán semmiféle sérülést vagy ütésre utaló nyomot nem látott. Ezek után csupán azt kell tisztázni, hogy Judit megverése az autókázás előtt vagy után történt!

Meglepett, hogy a híres-nevezetes Balázsik Dezső az embereit küldte hozzám maga helyett: Szkera Tamás főtechnológus és Maszlik Károlyné személyzetis jött el szaglászni. De miféle gennygóc az, aki előbb össze akarja hozni Szkerát a feleségemmel, aztán meg elem tolatja a pofáját? Egy bunkó rendőr tanítsa stílusra őket? Nyeltem egyet, és megkérdeztem tőlük:

- A főnökükben nincs annyi bátorság, hogy maga intézze az ügyeit? - Jött aztán ő is, és annyira megtévesztő magabiztosságát előszedve azt kérdezte tőlem:

„Hogy lehetne, Ottókám, ezt a hülyeséget eltussolni?”

- Ez nem megy, Balázsik elvtárs, és ha menne, akkor se tenném!

Hazudnék, ha azt mondanám, hogy nagy barátsággal váltunk el. Hát volt pofája épp Szkerát a nyakamra küldeni? Tévedés ne essék, köztünk a feleségemmel kölcsönös a bizalom, ő elmondta nekem, hogy Balázsik felajánlotta Szkera Tamásnak, hogy megszerzi neki Ruszinánét. Én azt tanácsoltam Glórinak, hogy menjen be a főnökéhez, és felnőtt módra tisztázzák ezt a dolgot. Hát Balázsik ezt szűrte le a beszélgetésből! Vagy arra gondolt, hátha Glóri lesz itthon egyedül, és őt megfűzik? Ezek a feleségem sem ismerik, hát még engem!

Ahogy kirobbant ez az ügy, eldöntöttem, hogy nem engedem a feleségem a Rekoriában dolgozni. Megegyeztünk, hogy kikéri a munkakönyvét, és elmegy akár boltosnak, amihez egyébként még kedve is lenne. Rendkívül nehéz az ő helyzete. Ha megszerezte volna a felsőfokú végzettséget, akkor sem lenne könnyű, de nem lehetett, mert engem köteleztek a diploma megszerzésére, és akkor neki abba kellett hagynia a tanulást, a két gyermek mellől nem járhattunk el mindketten.

Derőfi, a városi tanács elnöke locsi-fecsi ember, aki eddig az egyik partnerem volt az ultiban, de ezután nem lesz, pedig szomszédok vagyunk. Ellentétünk azzal kezdődött, hogy a vébéülésen felvettem, egyre több a panasz, hogy kevés a parkolóhely az áruházhoz, és javasoltam, hogy nyissák meg a közönségnek a városi tanács előtti zárt parkolót, hisz nekik ott a nagy udvaruk, vagy legalább parkosítsák a tanács előtti területet, és ne irritálják az embereket. Ezt dr. Derőfi Gábor kikérte magának. Nyilván úttörő korában megtanulta, hogyan kell az ilyesmit megoldani. Ezen a témán keményen összehajtottunk, és most visszaütött; azt terjeszti, hogy elkísértem a kórházba Juditot, meg hogy kártyapartnereim előtt prejudikáltam Balázsikot.

Keverés jobbra, kavarási balra, ezekbe a hülyeségekbe belelovalhatta volna magát az ember, de én azonnal bejelentettem az elfogultságot. A feljelentést is futár vitte be a megyei főkapitányságra, és ők két nap múlva elkezdték a nyomozást.

A „tábor” fűjt rám. Balázsik helyettese, Szebeni Laci heccből azt mondta a főnökének, hogy a kihallgatás során meg akartam verni Nyári Bélát. Ez hiányzott csak, így is sipítoztak, hogy beleavatkozom a nyomozásba, holott a nyíregyházi igazgatóhelyettes volt az egyetlen, akihez a kihallgatása végén bementem, és csupán annyit jegyeztem meg, hogy jobb lenne, ha az igazat vallaná.

A Rekoriában újra kihallgatták a tanúinkat, és tudom, hogy a tárgyalás során azt a keveset is visszavonják, amit azok itt óvatosan elmondtak. Nyíregyházán azt mesélik, Balázsik ráparancsolt Juditra, hogy feküdjön le a vendégével, Nyárral. Így akarta bizonyítani a hatalmát, de nem sikerült; kitört a botrány, és verekedés lett a vége. Egyébként nekem az első számú megyei vezetőtől van konkrét ígéretem arra, hogy hiába választották meg Dezsőt, a történetek miatt nem maradhat igazgató.

Szerencsétlen azt híreszteli, hogy a rendőrség üldözi a családját. A fiát Újvároson kapták ittas vezetésen - tehát nem is a mi embereink! -, és a helyszínen elvették tőle a kismotorvezetői engedélyt. A fiatalúr letagadva, hogy volt már egy jogosítványa, megszerezte a gépkocsi-vezetői engedélyt is. Csakhogy az eltiltó határozat, illetve a jogosítvány másolata egymás mellé került a BM-nyilvántartásban, és onnan hívták fel a figyelmünket, hogy a hatóság félrevezetése miatt eljárást kell indítani ellene. A veje meg ittasan jelent meg a kihallgatáson, és a megyei rendőrtisztnek szemrebbenés nélkül mondta, hogy motorral jött. Egy üveg sört elismert, amiért - megint csak nem a mi emberünk! - négyezer forintba büntette, és elvette a jogosítványát, mert a megyében ki van adva, hogy ittas vezetésnél nem hagyható meg a vezetői engedély. És mit tesz isten, ittas vezetésen kaptuk az ügyvédet is, aki már szinte a családhoz tartozik. Hát így üldözi őket a rendőrség.

Tagadhatatlan, hogy ebben a városban is vannak, akiknek elnézzük az ittas vezetést. Mindig azt szoktam mondani az embereknek, hogy amíg léteznek bűnözők, addig ne a városi első titkárt vagy tanácselnököt hajkurásszák, hogy ivott-e vagy sem. A többi ember viszont egyforma. Balázsik nem volt az. Sok rendőr ismeri, sokan elnézők vele szemben. Mi sem jellemzőbb, mint az a bizonyos permetező, ami az egyik emberünkénél is megfordult.

Balázsik Dezső óriási szerencséje, hogy a feleségem a Rekoriában dolgozik, mert helyszínes bűncselekménynél kötelességünk lett volna azonnal megvizsgálni a helyszínt, és esetleg letartóztatni a vádlottat. Ha ezt tesszük, akkor mi találjuk meg a szemüveget. De mivel magánvádas ügy volt, először elküldtük Juditot, hogy gondolkodjék, megteszi-e a feljelentést.

Megmondom, volt egy időszak, amikor izgattak Balázsik büntettei. Most már csak el vagyok keseredve. Én nem erre esküdtem! Panaszkodnak, hogy a kákán is csomót keresünk. Azok az ügyek, amiket hozzákapartak Teinóra Judit vádjához, kizárólag az ő bejelentése révén kerülhettek felszínre, máskor nem lehetett volna felderíteni.

Megmondhatom azt is, hogy a városi bíróság és az ügyészség vezetője kérdés nélkül közölte velem, hogy marasztaló ítéletet fognak hozni. Majd meglátjuk, mert azt is tudom, hogy Balázsik Dezső valami tizenhét helyre futott el, és még a Politikai Bizottság egyik tagjához is eljutott segítségért. Remélem, hogy a BM-vonalat nem sikerült megkönyvékeznie. Az viszont tény, hogy amikor bizonyos ügyeket elkezdtünk kapargatni, akkor egy-két vezető szólt, hogy ne bolygassuk, mert mások is belekerülhetnek, és akkor lemondhatunk arról, hogy valamikor segítséget kapunk a munkánkhoz. Volt, aki eljött, és megmondta:

„Várhatjátok, mikor fogok én a rendőrségnek tanúskodni, amikor Balázsik mindenről tud!”

- Erre neki a törvény szerint joga van - világosítottam fel -, tőlünk kapta meg a vallomásokat.

Az az öt-hat ember, aki besározta magát ezzel az üggyel, egy ideig biztos, hogy kerülni fog; tőlem semmire sem számíthatnak. Dezső nagy pártolója, Krispán Béla párttitkár nem lenne jogosult a harmincszázalékos prémiumra, mégis felmarkolja. Balázsik ezer forint fizetés-emelést adott neki - többet kapott, mint a megyei pártbizottság titkára! -, de vajon miért kell ennyire kenni?

Az biztos, ha Kolompár Józsi ellop egy zsákot, akkor az egész családjával együtt behozzák. Itt valamivel többről van szó, mégsem történik semmi. Amikor az ÁFÉSZ elnöke elvette feleségül a titkárnőjét majd' kitörte a nyakát. Balázsiknak mindent szabad, csak az hiányzik, hogy megdicséressék: nagyszerű volt, férfiasan cselekedett. Sajnos ez az ügy ártott a rendőrségnek, mert akik Dezső mellett állnak, azzal vádolnak bennünket, hogy csak molesztáljuk az állampolgárokat, az ellenfelei pedig azt mondják, hogy tehetetlenek vagyunk. De ahogy őt megvédik, úgy talán megvédenek majd engem is, bár én nem fogok érte könyörögni senkinek.

## 12. BOKROSNÉ DR. TEINÓRA JUDIT (1955)

jogtanácsos

(23. Sertrex kazetta AB oldal: 42 perc)

- Mindenkit bevetett Balázsik tábora! Elárulhatom, felkerestem a rendőrkapitányt akkor este, hogy tanácsot kérjek tőle. Beszéltem vele vagy három percet, de a kórházba minek jött volna velem? A megoldás az lett volna, ha a bejelentés után nyomban letartóztatják Balázsik Dezsőt, hogy ne tudja az embereket újra kihallgatni és vallomásuk megváltoztatására rábírní. A párttitkár, Krispán Béla nekem is felajánlotta, ha vállalom, hogy hamisan vádaskodtam, kifizetik helyettem a büntetést. Balázsik Dezső is megadott volna mindent, ha a „saját érdekemben” visszavonom a bejelentést. Kíváncsi voltam, honnét ilyen gazdag, mire azt válaszolta: „Van egy kis megtakarított pénzem.” Ez elgondolkodtatott. Amikor látta, hogy sem az ajánlataival, sem a fenyegetésével nem tud célt érni, kijelentette, hogy a kis vietnami orvos látletele semmit sem ér, mert még nincs meg a diplomája.

Mióta megtettem a bejelentést, elsősorban ellenem folyik az eljárás. Megmondták, az állásomba kerül, ha nem hallgatok a jó szóra. Mindenki utál - „Hogy merte az igazgató elvtársat feljelenteni?!” -, inzultáltak ellenem a vállalati tanácsot is.

Maga az igazságot soha nem fogja megismerni, mert nem hisz nekem. Nem is tudom, hogy lehetek ennyire objektív egy olyan ügyben, amiben sértett vagyok.

Tessék, kérdezzen!

Ez borzalmas, ez nem én vagyok, ő egy másik nőről beszélt! Ha nekem nem lett volna elég a vasúti főtanácsos férj, Béla rég igazgató lenne a vasúti járműjavítóban!

Hol lehet arról akár csak olvasni is, hogy részegségében valaki idegen nyelven kezd beszélni? Még ha franciát mondtak volna, de angolul nem tudok egy szót sem; ez az egyik legidétlenebb a sok kitaláció között.

A közúti igazoltatás előtt és után is megvert, és megfenyegetett, hogy megöl. Olyan stresszben voltam, ha azt mondta volna, hogy vigyem fel Pestre, akkor felviszem. A rendőrnek egyszerűen azért nem mertem szólani, mert Balázsikkal tegeztek egymást.

Amikor az igazgató elvtárs felpofozva, megfojtogatva, vérző ajakkal hazavitt, akkor volt vége a tévéműsornak, és a férjem épp fogat mosott. Amikor meglátott, azt mondta: azonnal megyünk a rendőrségre. Az lett volna a leghelyesebb, ha én azon az estén mindent elmondok neki őszintén, mert érezte, hogy a főnöki viszonyomban nincs minden rendben. Balázsik azzal fenyegetett, hogy bejön hozzánk, megmondja a férjemnek, hogy szeret, és feleségül akar

venni. Nem tudom, hogy egy olyan asszony esetében, mint amilyen én vagyok, ez miért fenyegetés, de reszkettem a félelemtől. Később jöttem rá, hogy erre nem is lett volna bátorsága, legfeljebb ezzel akarta a szerelmi viszonyt kiprovokálni. Tudom, hogy nem vagyok egy szexbomba, hogy csupán magamat hibáztathatom, amiért nem azt az utat jártam, amit szabad, amire hivatott vagyok. Olyan emberekkel álltam szóba, akik a nyomomba sem léphetnek!

Hátrányos, hogy az ügyben csak tanúként szerepelek, mert nem tudom, hogy mi hangzik el a tárgyaláson. Balázsik Dezső például azt állította a vallomásaiban, hogy viszonya volt velem. Nekem tagadta, hogy ilyesmiről beszélt, de az ügyész felhívott, és elmondta.

Az is egy borzalmas hazugság, hogy nekem Dulesz ügyésszel viszonyom volt. Ezek az emberek gátlástalanok, és nem ismernek engemet. Hát senki sem tud elképzelni egy normális emberi viszonyt, hát önzetlenül nem lehet segíteni? Hogy a szegedi továbbképzés idején mi történt, arról jobb, ha hallgat Köves Mari, ő csak egy fiókból előráncigált tanú. Szegeden nem laktam együtt Dulesszal, az egészet csak azért terjesztik, hogy megtudják állapíttatni az elfogultságot, mert akkor kivetethetik a városi és megyei bíróság hatásköréből az ügyet olyan helyre, ahol nem ismerik Balázsik viselt dolgait. Ha nekem nem hisz, nincs értelme folytatni!

Hallgattam, bízva benne, hogy elfelejthetem 1984. március hetedikét. Nem sikerült megőrizni a saját titkomnak, a körülmények rákényszerítettek, hogy szóba hozzam azt is. Ezen a napon volt a kiváló vállalati ünnepség. Este kilenc óra körül Balázsik Dezső vitt haza Bajacsra, ahol akkor laktunk. Tiltakozásom ellenére letért útközben egy sötét, mezős részre, ahol soha nem jártam. Miután a gépkocsival megállt, rám támadt. Nem udvarolt, ajánlatot sem tett, csak nekem esett.

Részletesebben? Amikor ráfordult erre a bekötőútra, megkérdeztem, hová megy. Azt felelte: „Ez a rövidebb út!” Két-háromszáz méter után hirtelen megállt, és rám támadt. Korábban azért mondtam, hogy szerelmet vallott, mert én szégyelltem az otrombaságát.

Úgy támadt rám, hogy megrántotta a Zsiguli ülési közötti kart, és az üléstámlákat váratlanul hátrabuktatta, közben engem hanyatt lökött, és leszorítva tartott. Ekkor már mondta, hogy mennyire szeret, és mennyire kíván. Próbáltam lelökni magamról, de nem sikerült. Dulakodtunk.

Hosszú ujjú blúz, gumírozott szoknya, harisnyanadrág és bugyi volt rajtam. A bal kezével átfogott a nyakamnál, és végig rám nehezede nyomkodta, húzkodta a jobb kezével lefelé a szoknyát, és az alsóruhát is rólam. A szoknyával könnyebben boldogult, de végül a harisnyanadrágot és a bugyimat is letolta a térdem alá.

A nadrágját csak kigombolta, nem vette le. A köldököm alatt, a hasamon éreztem, hogy a nemi szerve nincs merev állapotban. Hiába szorított, birkózott, a lábamat nem tudta szétfeszíteni. Ő azt hajtogatta, mennyire szeret, én pedig azt, hogy meg vagy örülve, hagyjál, nem szeretlek, menj le rólam! A nemi szervemet nem fogta meg: képtelensége és az én ellenállásom miatt Balázsik Dezső nem tudott közösülni.

Az örült jelenet befejeztével felöltöztem, és elindultunk bajacsi lakásunkra. Útközben még többször tett ajánlatot, de mivel erősen tiltakoztam, végül komoly incidens nélkül hazavitt.

A nyomozati részben valóban használtam azt a kifejezést, hogy a magáévá tett. Azokban a napokban rettenetes idegállapotban voltam, de amikor nyugodtan végig tudtam gondolni az eseményeket és a szavaimat, rájöttem, hogy pontatlanul fogalmaztam, mivel közösülni nem közösültünk. Kértem is, hogy pontosítsák a vallomásomat. Ha érdekli, felolvashatom a beadványom másolatát: „A Balázsik Dezső erőszakos kezdeményezése folytán kialakult

viszonyt kettőnk között a szó biológiai értelmében nem lehet nemi kapcsolatnak tekinteni. Ez a kihallgatás során részemről szóban - bár nem így -, de elhangzott.”

Egerbe harmincöten kirándultunk. Örültem, hogy meghívtak, mert életemben nem beszéltem olyan jól az igazgatóval, mint ott az első este. Maszlikné, a személyzetis elment a többiekkel szórakozni, és magával vitte a szobánk kulcsát. Nagyon fáradt voltam, szerettem volna lefeküdni, mire a főnök felajánlotta, hogy aludjak az ő szobájában. Viccesen megjegyeztem, hogy na, legalább én leszek a testőröd. Éjjel tehát egy szobában aludtunk, de határozottan kijelentem, hogy nem volt közöttünk szexuális kapcsolat, én a férjemet sohasem csaltam meg. Ugyanakkor bizonyos kérdésekben szabadelvű vagyok, ha egy férfi és egy nő egy szobában alszik, abból én nem vonok le semmiféle következtetést.

A férjem nem kérdezett ilyesmit, én pedig igyekeztem Balázsik Dezsővel olyan viszonyt kialakítani, mintha a papám lenne, hisz harmincéves vagyok, ő pedig elmúlt ötven. Az utolsó pillanatig úgy hívtam, hogy főnök, sosem Dezsőztem, annak is tekintettem őt, főnöknek.

Más lehetőségem nem volt. Az első pillanattól kezdve tisztában voltam vele, hogy Balázsik Dezső nem úgy fog védekezni, mint egy ember, hanem, mint egy vezető. Nem tehettem mást, mert akkor azt terjesztették volna, hogy a férjem vert meg. Balázsik mondogatta is, hogy a férjem kileste, mit csinálok, aztán amikor kijöttem a bokorból, elkapott! Nem mulaszthattam el a feljelentést, mert megengedhetetlen, hogy bárki ilyesmire vetemedjen, de az ital és az összegabalyodott érzések okoztak már ennél nagyobb tragédiát is. Apropos, bokor. Mondja, milyen igazgató az, aki tűri, hogy a jogtanácsosa bokorba járjon?

Túl tisztességes vagyok én ehhez, rólam teljesen vad és téves információkat terjesztenek! A legszörnyűbb, hogy nem tudok innen elmenni. Egyrészt azért, mert olyan fals véleményt írnának rólam, hogy sehol sem vennének fel, másrészt nyolcvanezer forint lakásépítési kölcsönt kaptam, amit nem tudunk egy összegben visszafizetni. Amíg nem csaphatom a pénzt az asztalra, addig maradok. Utána viszont még Magyaraszalóról is elmegyek, mert itt mindennek le vagyok már festve.

Miután megvert, nem akartam többé bemenni hozzá, de rendkívüli termelési tanácskozást hívtak össze, és ennek a napirendjét meg kellett vele tárgyalni. Mintha semmi sem történt volna, rögtön ajánlotta, hogy találkozzunk. Szó sem lehet róla! Erre hozakodott elő a szemüveggel, és pénzt adott rá: ezer forintot! Annyit mondtam csak neki, hogy ez enyhítő körülménynek számít.

Végső soron öröm tölthetne el, hogy megismertem őt, hisz ilyen embertípussal életemben nem találkoztam. Neki tulajdonítom, hogy az egész vállalatnál nincs értéke a normális emberi kapcsolatnak, hogy az emberek szemlélete kifordított. Itt ha egy nő beül egy férfi kocsijába, meg vannak róla győződve, hogy kefélni mennek, nem dolgozni. Jellemző, hogy amikor a Rekoridához jöttem, Balázsik Dezső nem úgy mutatta be az embereket, hogy a munkájában ki mennyire megbízható, hanem hogy kivel feküdt le, hogy meztelenül szebb-e vagy felöltözve. Egyszer Bélus, a párttitkár megmondta, hogy értem meg, ők vezetők, nekik szükségük van a nőre.

### 13. KRISPÁN BÉLA (1938)

elektrolakatos, a Rekorida párttitkára

4982 Magyaraszaló, Hunor u. 11. sz.

(24. sz. Polimer kazetta AB oldal: 50 perc)

- Se istent, se embert nem ismerve készült Dezső arra a napra, amelyikbe talán nemcsak a bicskája, hanem a nyaka is beletörik. Vérszerződés köt egymáshoz őt, jobbára ebben a körzetben érintett igazgatót. Az „ötök bandája” negyedévente összejön. Május huszonkettedikén

Vári Jóska velem üzent Dezsőnek, hogy a soros találkozóra az ő kocsijával mennek négyen együtt Pestre. Dezső elküldött a francba, majd a helyetteséhez, Szebeni Lacihoz, mert ő Juditkázást tervezett erre a napra. Azóta is ezt szenvedjük. Okot mindenki sorol legalább ötöt, de hogy mi is történt tulajdonképp, azt a magasságban lakó sem tudná megmondani.

Ziher, hogy Dezső soha nem ütötte meg a gyerekeit, de ha provokálják, ha az ital hatása féltékenységgel is párosul, elképzelhető, hogy elengedi a tenyerét. Ennek ellenére sem tartom olyan stricinek, hogy le kellene csukni. Viszont a zászló le van csapva, és talán tényleg azon múlik minden, hogy a másodfokú tárgyalást sikerül-e kivinni a megyéből. Judit tapsikolhat, a városi bíróságtól Dezső ismét hat hónapot kapott, ami a korábbi hat hónappal együtt már kerek egy esztendő, mégpedig letöltendő, és büntetett előélettel járó tizenkét hónap!

Én már nem tudom követni, hogy ki mindenki tolong e per körül, néha úgy érzem, egy hatalmas p... az egész világ. Azt legfeljebb Dezső tartja számon, hogy ki áll az ő oldalán, és ki a másikon. Egy biztos, mindenki rohadtul érzi magát. Nekem elég volt, kiszállok. Dezső néhányszor bevitt az erdőbe, többször nem fog. Ellene ugyan nem vallok, de mellette sem. Ha szólítanak, elfogultságot jelentek.

Amikor az öreg Korontai megtalálta Judit szemüvegét, Dezső oltári ideges lett, elrohant János bácsi után, majd a kezembe nyomta a szemüvegmaradványt, hogy tüntessem el. Jó, mi? Otthon dugdostam, de amikor láttam, hogy több kettőnél, bedobtam a kazánba, még az üvegre sem lehetett ráismerni.

Ha csak eszembe jut a szemüveg, elkap a gyomorideg. Hát miféle párttitkár az, aki szemtől szemben meghazudtol egy munkást, egy idősebb embert? Mert a szembesítés során én is azt állítottam, hogy Korontai János éjjeliőr nem szólt nekem a szemüvegről, én nem tettem róla említést az igazgatónak, semmit nem tudok az egésztől - közben az összeégett maradékát tőlem viszi el a kukáskocsi! Dezső ekkor már tudta, hogy Judit látletet vetetett, és fel akarja jelenteni. Azért rohantunk Nyíregyházára - legalábbis azt mondta -, hogy útközben négy-szemközt megbeszéljük, mi az eget csináljon, csináljunk.

Nem akkora a Rekorida, mint a Rába, de azért egy terepjáró Trabant eladásával itt sem az igazgató szokott foglalkozni. Ürügy volt, hogy az első pillanatban eltűnjön, hogy velem, no meg Nyári Bélával, a koronatanúval is beszéljen. Az ő témájukról semmi konkrétumot nem tudok, mert kitört a Ladám reflektora, és ahhoz próbáltam üveget szerezni. Utólag jöttem rá, hogy Dezső ezt is oltári ügyesen kormányozta: nem akarta, hogy ott legyek, amikor ő a druszával tárgyal. Nem gyanúsítom én Dezsőt, hogy hamis tanúzásra akarta rávenni Nyárit, de az tény, hogy a szembesítés során azt mondta, nem volt semmi olyan sürgős teendő, ami miatt nekünk lóhalálban be kellett rohanni hozzájuk, és hogy eszük ágában sem volt használt kocsit venni a Rekoridától. Itt - mint annyi más esetben is - elsősorban engem csapott ki Dezső legelni, mert én mindenki előtt mondtam a mesét, hogy a verekedést követő napon tíz óra körül megkérdezte tőlem telefonon egy női hang:

„Ismeri Balázsik Dezső igazgatót?”

- Nem gondolja, hogy furcsa a kérdése, ha a Rekoridát hívta?

„A jogtanácsosuk, Bokrosné dr. Teinóra Judit tegnap este erőszakos nemi közöszlész miatt följelentette az igazgatójukat. A kórházban látletet is vetetett. Vigyázzanak!” - és kattant a telefon, mielőtt bármit kérdezhettem volna. Arról hallgattam, hogy a névtelen telefonáló csak a közöszlészről illetően mondott újdonságot, sőt határozottan állítottam, hogy Nyíregyházára menet nekem Dezső nem beszélt arról, hogy a jogtanácsosnővel bármi gondja lenne. Ezért - folytattam a mesét -, a névtelen telefon után sértetten mentem be az igazgatóhoz:

- Milyen problémád van neked Teinóra Judittal, és nem gondolod, hogy erről tudnia kellene a párttitkárnak is?

Folytassam? Kijelentettem a rendőrségen és a bíróságon is, hogy nincs tudomásom Balázsik Dezső igazgató és dr. Teinóra Judit jogtanácsos bármilyen különös kapcsolatáról. Ha kellett volna, eskü alatt is vallom, hogy bizalmas kettesben sosem láttam őket, állítottam, fogalmam sincs, hogy az egri kiránduláson Dezső kivel aludt egy szobában. Ezek után ő ártatlanul előadja, hogy Egerben Judit beköltözött hozzá, sőt még cifrázza is azzal, hogy bár ő nem egy szentfazék, azért tudja, hogy hol a szocialista erkölcs határa, és nem kell minden szíre-szóra elválni!

Gógán Géza, a városi pártbizottság új első titkára javasolta, hogy tegyük ki az irodaházra a piros lámpát. Így eszembe jutott, hogy az egri kiránduláson kénytelen voltam Dezsőt durván figyelmeztetni:

- Ha nem hagyod abba a turbékolást Judittal, bizisten felülök az első Magyaraszalóra menő vonatra! - Hazafelé a buszon sem bírt magával, elkezdett hangoskodni, hogy nem alszunk hazáig, mindenkinek mondania kell egy nótát. Rászóltam:

- Elég volt az erőszakosságból, ami ebben a két napban történt! - Erre végre leült, és hallgatott.

Judit megéri a pénzt! A vezető szeretőtartási jogáról nem én beszéltem neki, hanem ő nekem. Mit nekem, tulajdonképp Dezsőt biztatta, aki nem akarta észrevenni, hogy ez a csaj mit csetteg, dürrög neki. Amikor megismertem, láttam, hogy rángatózik az arca, hogy idegileg nincs rendben, ezért is kerültem. Ő azt mondja magáról, hogy érzékenyebb a többi embernél. Hát ezt az érzékenységet főleg az alkohol hozza ki belőle, ettől egyszerre megered még a francia beszélőkéje is. A szájmenésben éppolyan, mint Dezső. Röhögtem, amikor a látlelet-ügyben elszólta magát. Ugrattam.

- Egy ilyen bitang nőnek azt igazolnak, amit kér. Nem is volt ott egy hivatalos ember sem!

„Picinyem, még Ruszina is ott állt!”

Rögtön elpirult - ahogy szokott -, és gyorsan elvonult. A vietnami orvos is azt vallotta, hogy két egyenruhás férfi volt ott, és egy civil. Persze azután senki nem mert érdeklődni, hogy kit takart a másik egyenruha. Netán a vasutas férjet?

Senkihez nem fűz annyi rossz érzés, mint Judithoz. Nem kívánom a halálos ellenségemnek sem, hogy átélje azt a sok szorongást, amiben részem volt, amikor saját hazugságaim részleteit bogozták. Ha tanú az ember, csak van benne akkor is szégyenérzet!

Már egy hét múlva képtelenség lett volna kiszállni, meg nem is akartam. Összeszorítottam a fogam, és azt mondtam, most már végigcsinálom. Amióta kétágú vagyok, nem hazudtam annyit az egész családomért, mint Dezsőért. És ki hazudtolt meg a legtöbbször? Maga Balázsik Dezső! És mi a hála, hogy tök lejárattam magam? A fejemhez vágta, hogy én zárattam ki a pártból. Honnan vesz ekkora baromságot? Ezzel totál kiiratkoztam nála, azóta elfelejtette, hol a pártiroda. Taggyűlésre viszont eljár, pedig nem kap meghívót. Szólítsam fel, hogy távozzon? Azért viszont figyelmeztetni fogom, hogy az MSZMP leveleit ne bontsa fel.

Szent elhatározásom, hogy lazítok kettőnk kapcsolatán, mert erre eddig csak én fizettem rá. Eladom a sármási szőlőt, úgyis több vele a baj, mint az öröm, és akkor nem leszünk szabad-időnkben is egymás végiben.



Megmondom az igazat, a följelentés után ezért hívtam össze a rendkívüli pártvezetőségi ülést, hogy egy kicsit ráijesszek erre a két nőre, mármint a jogász csajra és a kapitánynéra. Ma már aludnék rá néhány napot, nem segítenék lóhalálban haragudni, ahogy tettem.

Volt, aki azt mondta, hogy átestem a ló túlsó oldalára, az elvtelen rajongásból a teljes elutasításba. Nem volt igaza. Dezsőre sok mindenért haragudhat az ember, de félni tőle senkinek sem kell. Igaz, hogy szabadszájú lett, hogy kiabál, de hozzá mindig lehet ellenvéleménnyel menni.

Szerencsénkre jó a vállalat profilja, de az eredmények itt sem egyetlen embernek köszönhetők. Lassacskán Dezső legalább annyit árt, mint amennyit használ. Nő a szakadék körötte, kezdi kisajátítani az eredményeket, viszont a hibákat „azok a hülyék, marhák” követik el. Nem tud disztingválni, hogy kinek mit mond. Nem lesz jó vége. Süket szövegelésének köszönheti, ha végül nem fog a helyin maradni. Csupán azért is rossz lenne a hangulat, mert az ügyeibe néhány szerencsétlent is belekeverték, hátha a segítségükkel sikerül elkapni. De a rókának állított csapdába a vadászkutya esett bele: a permetezővel meszelő rendőrtiszt. Dezső meg, akár a Vasfejű, állja az ütéseket. Bevallom, nem értem, miért ragaszkodik ennyire ahhoz a kurva igazgatói székhez. Ha nekem diplomám lenne, tizedennyi megalázást sem tűrnék.

Aki nem kántálja a hűségnyilatkozatot, azt bizony elkaszálják. Mióta kihagy a rám tartozó hivatalos ügyekből, kihagy a prémiumlistáról is. Előszedtek egy nyolcvanötös miniszteri rendeletet, és kiemelték harmincezer forintot a zsebemből. Miért csak most találták meg ezt az utasítást? És ki kereste elő? Helyettem miért az új jogtanácsost vitte magával Gógánhoz, a városi pártbizottságra, amikor erről tárgyaltak? Van ám itt kérdés, csak legyen, aki megválaszolja; Balázsik Dezső már egyre kevesebb feleletet ismer.

14. MASZLIK KÁROLYNÉ, GABI (1939)  
a Rekorida Vállalat személyzetise  
4982 Magyaraszaló, Birkás J. u. 22. sz.  
(11-14. BASF kazetta: 210 perc)

- Juditot nem akarta elengedni Dezső a Rekoridától, de amikor nem volt itthon, Krispán Béla, a párttitkár elzavarta. Az ő sorsa külön történet. Bélus mindent a főnöknek köszönhet. Betanított munkás volt a galvánban, Dezső maga mellé vette, taníttatta, és javasolta párttitkárnak. Amikor közölték vele, hogy nem maradhat titkár, ha nem tér észhez, eladta a szőlőt, beállt a városi pártbizottság új irányvonalába. Mentségére csak azt lehet felhozni, hogy közben idegösszeroppanást kapott - ha ez mentség a pálfordulásra.

Kijelentette, ő az atyaúristenért sem fog kiállni. Elvtelenül nem is kellene védenie senkit, de hogy gyávaságból a barátságot is felrúgja, az elvtelenség. Például Szebenit meg a főkönyvelőt is azért kell kinyírni, mert Balázsik Dezsőt ki akarják csinálni. Ő ehhez is asszisztál?

Nem a Judit-üggyel kezdődött ez a meccs; évekkel ezelőtt említették a megyénél, hogy kell valakinek a Dezső helye. Egy pártbizottsági embert akarnak idehozni, akitől szeretnének megszabadulni, mert részeges és trehány. Az új városi első titkár, Gógán nagyon taszítja ezt a szekeret, mert nemcsak egy kutyaütőtől szabadulna meg, hanem Dezsőtől is, akit nem szeret, igaz, az elődje embere. De ez már csak a farka a történetnek, a feje Látó János nyugdíjas megyei első titkár volt, aki hiúsági kérdést csinált abból, hogy az első per idején Balázsik Dezső nem ment el segítséget kérni tőle.

A főnök borzasztó nagy hibája, hogy több kapcsolatot teremtett a házon belül. Visszaüt ez úgy is, hogy a volt szeretők felsorakoztak Judit mellett, és azt mondták, amit épp kellett, csak Dezsőnek fájjon. Mondják, hogy a főnök szellemi partnert keres, akivel megoszthatja bizalmas gondjait. Vigyázat, ez az utca tele van tüskével!

Judit nekem nagyon jó barátnőm volt. Lelki személtáda vagyok, akinek mindenki elmondja, mi nyomja a szívét. Róla is tudtam az első pillanatban, hogy milyen viszonyban van Dezsővel, ezért teljesen kiborított idegileg a hír, hogy feljelentette őt. Mivel mindkettőjükhöz szoros szálak kötöttek, kötelességemnek tartottam, hogy beszéljek vele. Megvádoltak, hogy az igazgató küldött utánuk Szoboszlóra, pedig egyedül az én ötletem volt, Balázsik csak a gépkocsi használatát engedélyezte.

Kapcsolatuk viharos volt. Május elején összevesztek, Judit szerint Dezső azt akarta, hogy váljon el a férjétől.

- Biztos ez, Judit? Nem értetted félre? Dezső nagyon szereti a családját!

„Hát... Megbántottam nagyon. A fejéhez vágtam, hogy a felesége csalja a sofőrrel, hogy Szilárd Zolival - a bíróval, aki elítélte őt - jóban vagyok, járok hozzá Tokajba. Hülye voltam, segíts, hogy bocsánatot kérhessek Dezsőtől!”

Volt egy téma, amit hármunknak kellett megbeszélni, bementünk hát együtt, és amikor kihívtak telefonhoz, azzal hagytam ott őket, hogy most rendezhetitek az ügyeteket. Tíz perc múlva már mindketten mosolyogtak.

Judit panaszkodott Dezsőnek, hogy nincs pénze, mire az kirakta elé az egész fizetését: „Vidd, mind a tiéd!”

- Te mit csináltál erre? - kérdeztem tőle.

„Összekotortam, és visszaadtam neki.”

- Semennyit sem tettél el?

„Semmit. Mondtam, legfeljebb kölcsönt fogadok el.”

Délután valamiért átmentem a szomszédba Balázsikékhoz, és szörnyülködött a felesége, hogy most először hiányzott a Dezső fizetéséből, méghozzá ezer forint! Judit sokszor kért és kapott Dezsőtől pénzt, az egri kirándulást is ő fizette neki. Egerben én voltam az útimarsall, és az egyik kétágyas szobát megtartottam kettőnknek, a másikat Dezső kapta a párttitkárral. Mivel Judit átköltözött Dezsőhöz, Krispán Béla bepakolt az én szobámba. Addig makacszkodott, hogy végül összeszedtem a csomagom, és áthurcolkodtam abba a szobába, ahol őt férfi volt. Eggyel nem voltam hajlandó aludni, őttel egészen más. Este későn mentünk haza, kicsit ivott a társaság, lefeküdtünk, és rettenetes nyöszörgésben tört ki az egyik. Szaladtam, hogy mi baja.

„Takarj be!”

Kollégáink leöntöttek vörös borral egy fehér overálos egri leánykát. Mi legyen szegénnyel? Felhozták a szállásunkra, a katonai iskola kollégiumába, felállították az asztalra, levetkőztették, és kimosták a ruháját. A szobában alvó öregúr felébredt, bámulta a jelenséget, és halkan suttopta:

„Jézusom, meghaltam! Jézusom, meghaltam!”

Amikor elmentem Szoboszlóra, Juditon egy pofon nyoma látszott. Kérdeztem, mi történt, mire bögni kezdett, és összefüggően csak annyit tudott kinyögni:

„Megint hülyeségeket beszéltem, mint a múltkor.”

- Jól meggondoltad a feljelentést? - kérdeztem. - Tudod, hogy ezzel nem csupán Dezsőnek, hanem magadnak is rengeteg kellemetlenséget okozol?

„Szívesen visszavonnám, de a férjeim nem engedi!”

Búcsúzás előtt azt tanácsoltam Bokros Bélának is, hogy hagyják a fenébe a feljelentést. „Szó sem lehet róla - felelte -, Balázsik nem lesz többé igazgató!” Másnap megint megjelentem a Békében megtudni, mire ment Judit Bélával.

„A férjem kijelentette, ha visszavonom a feljelentést, elválík tőlem!” - Ezzel a békítés kifűjt. Bármilyen meghitt volt is kettőnk kapcsolata, a szembesítés után nem szóltam Judithoz többet, mert azt mondta, hogy ráakaszkodtam. Aztán kitalálta a kis bolond, hogy szembesítsenek a férjével.

- Akkor sok mindent meg fog tudni, amit máig sem tud! - mondtam, mire később már nem hallgattak meg.

A pártfegyelmi során a kedves Rimóczi elvtárs megjegyezte, hogy a vállalatra nyugodtan ki lehetne akasztani a vörös lámpát.

- Ne ékeskedj a más tollával - mondtam neki -, ez a „szellemesség” Gógán Gézától származik. De milyen jogon beszéltek ti így rólunk? Nemcsak én vagyok itt, hanem több száz dolgozó nő, mindnyájunk nevében visszautasítom ezt az ízetlenkedést! - Később a városi első titkár jelenlétében is szóvá tettem a dolgot, mire Gógán zavarba jött, hogy kitudódott, miként szórta egy pincészeren a szót.

Ilyen víz alatti masszázs folyik itt. Dezső próbál védekezni, és mivel nem válogatják meg vele szemben az eszközöket, válogatás nélkül használja ő is mindet. Tisztességesebb lenne, ha néhány dologról hallgatna. Hisz valami csak történt: két ember megszerette egymást! Vagy ha az egyik elárulja, elárulhatja a másik is?

Sok minden nem tetszik nekem sem Dezső magatartásában, de rengeteg nagyszerű emberi tulajdonsága van, és a bőrünkön meg a pénztárcánkon érezzük, mit köszönhetünk az ő vezetésével működő gárdának, csak hát a sok ajnározástól a fejébe szállt neki is a dicsőség. Látom, hogy hízelegnek, kuncsorognak neki, és megalázkodnak előtte a végtelenségig. Egy biztos: én nem tudom üvölni, hogy akasszák fel, csupán azért, mert valaki úgy döntött, hogy fel kell akasztani.

Saját fülemmel hallottam egy vezető szájából, hogy milyen szerepe volt a rendőrkapitánynak a Dezső elleni hajszában. Sajnos az illető nem volt annyira gerinces, hogy elmondta volna ott is, ahol a dominókat állígtatták a játszmahoz. Ruszina tagadja, hogy elkísérte Juditot a kórházba, de tanúk vannak rá! Már másnap kérdezték tőlem is, hogy mit keresett ott a főrendőr.

Ezek keresztre feszítenék Dezsőt négyezer forint jogtalan kocsihasznaletért, ők meg felépítették a kátéesszel a lordok házát, ahol minden egyes lakásra háromszázezer forintot ráfizetett a szövetkezet. És még olcsón megúszták, mert a fix árban Ruszináék is kicseréltették a tükröt, leverették a csempét. Az építésvezető bedilizett, öngyilkosságot kísérelt meg, a tanácselnök meg hárommillióért ajánlgatja azt a lakást, amit egyért építettek neki - közben meg keresik a Dezső szemében a szálkát.

Szkerá Tamás aranyos fiú, de amikor egy szerda este bejött hozzám, és azt mondta, változtassam meg a vallomásomat, azt mondtam neki:

- Tamás, takarodj! Te azt mondasz, amit akarsz, de én nem hazudok. Te hívtad fel a pályaudvart, megtudni, hol üdülnek Juditék, te javasoltad, hogy menjek utánuk, te vittél el Ruszináékhoz sündörögni! Ezek után tagadjak le mindent, és a férjem köpjön szembe, mert most mást mondok?

Tamás Ruszinával, én pedig a feleségével beszéltem a nappaliban. Glóri azt mondta: „Végre ez a szemétláda bejött a csőbe, most nem menekül!” Később egy héten keresztül minden áldott nap engem agitált, hogy változtassam meg a vallomásomat, mert Dezsőnek vége, és tanácsos lenne úgy vallani, hogy később se legyen baj belőle. Az egyik kis könyvelő férje rendőr, és amikor meghallotta, hogy Glóri fenyegetését magnóra vettem, azt mondta, hogy ki fog csinálni:

„Ha makacskodik, netán valami baleset is érheti!”

Glóri a férjétől szerzett információkkal próbált terrorizálni. Neki van ideje olvasni meg az értesüléseit fitogtatni, Dezső viszont „bunkó”, mert inkább a szakirodalomban jártas. Azért a magasröptű szövegek helyett Glóri is szívesebben beszélt arról, hogy milyen klassz fekete bugyi meg kombiné van rajta. De hogy az ő fehéreneműje miatt a kapitány úr kijelentse, hogy elmegy Magyaraszalórról, ha Dezső marad - no, ez nekem egy kicsit sok!

A pártfegyelmi során egy fiatalember erkölcstelennek tartotta, hogy a vádlottat nem hívták meg, róla nyugodtan lehet bármi rosszat mondani. A tagság kiállt Dezső mellett, a párttitkár nem. Akik a gyávaságát a szemére vetették, azokkal szembekerült. Érvelni nemigen tud, ezért egyik bírálójának drasztikusan odavágta, hogy fogja be a pofáját. Ilyen pisiszagú nyugalom vár ránk?

## 15. BALÁZSIK DEZSŐ (1934)

a Rekorida igazgatója

(25. sz. Polimer kazetta: 90 perc)

- Magyarázd el nekem, „aszalói bunkónak”, hogy mi az az „aljas indokból elkövetett könnyű testi sértés”? Miféle aljas indok vezérelhetett a szeretőmmel szemben? Talán a féltékenység, ami elkapta az ügyész urat, mert annak idején Szegeden több hónapig együtt élt Judittal? Dr. Dulesz Frigyesről azt sem tudtam, hogy a világon van, most meg már a nyolcvanadik vádiratot meg perbeszédet készíti ellenem.

Hallgasd meg ezt a láttelepet: „Bokrosné dr. Teinóra Judit az arc mindkét oldalán és a tarkótájon hámfosztásos sérüléseket, a bal állkapocsszöglet táján zúzódást és a nyak bal oldalán három darab ujjbegynyi kékes-lilás elszíneződést szenvedett. A sérülések gyógytartama összességükben is nyolc napon belüli.” Tehát jobbal-ballal pofoztam, továbbá martam, és biztos, ami biztos, még ököllel is behúztam neki. De ha mindezt megtettem, akkor a „hámfosztás” hogy a francba gyógyul meg egy hét alatt?

Liszt Ferencet irigylem. Olvasom, hogy emléktáblát kapott a ház, ahol egy éjszakát töltött egy asszonynál. De hogy jövök én Liszt Ferenchez, ugye? Egyezzünk ki: nem raknak az üdülőnkre emléktáblát, velem meg nem tetetnek szüzességi fogadalmat. Szeretem a feleségem, de a vérmérsékletünk nem egyforma, meg ilyen idegfeszültség mellett jól is esik az embernek, ha valaki egy kicsit kedvesebb hozzá. Hát egyedül nekem volt szeretőm? Hány cég kaphatná meg a vörös vándorlámpás díjat? Mégis megbélyegeztek bennünket. A vállalati tanácsválasztásokon szerte e hazában ott tolong mindenki, hozzánk még a városi pártbizottságról sem mert a titkár kijönni; úgy kezelnek, mintha AIDS-em lenne.

Ha én ebben az öt évben kiengedtem volna a kezemből a gyeplőt, már rég a megőrzőben ülnék. Bitang jó évet zártunk, másfélszeresére nőtt a nyereségünk, a forgóalapból hatmilliót átmentettünk erre az évre. Tudod, mennyivel emeltük a fizetéseket? Vigyáztam ám, hogy akik ellenem vallottak, többet kapjanak az átlagnál, Korontai János bácsinak például háromszáz forintot adtunk.

A Legfelsőbb Bíróságnál úgy döntöttek, hogy még a megyében sem elfogult senki velem szemben. Egyszerre kaptam meg a kérelem elutasítását és az idézést a tárgyalásra. „Fellebbezésnek helye van”, de azonnal kiküldték a tanúknak is az idézést, sőt a bíróval soron kívül kitűzték a tárgyalást - elfogulatlanul!

Ebben az Egyesült Magyar Kiskirályságban be vagyunk falazva a lakóhelyre! Hogy bizonyítsam például az elfogultságot? Írjam meg, hogy a megyei első titkár áll az egész mögött? És hol fogok dolgozni, mit csinállok a házammal? Vagy írjam azt, hogy a rendőrök miatt szeretném, ha másutt tárgyalnák az ügyemet, hogy a városi rendőrkapitány első pillanatban kijelentette, hogy felnégyeltet? És hogy bizonyítom? Persze Derőfi Gabi elmondta, mi történt az utiparti közben, de a pártfegyelmim során értésére adták, ha nem azt vallja, amit akarnak, veheti a munkakönyvét! A szerencsétlen még tanácsi osztályvezetőként szerezte a jogi diplomát, amit soha nem használt. Hol helyezkedhet el? Ez az ember most már körülnéz, mielőtt mond valamit! Tanácselnök léteire sírva kért tőlem bocsánatot a névnapomon, mert azt vallotta, hogy Ruszina mondott, amit mondott - „Kitöröm a nyakát, elveszem a fegyverét!” -, de hozzátette: „Ha bűnös!” Rögtön más a muzsikája; így ő az igazság bajnoka.

A megyei főkapitány azt mondta a körzeti rádióban: „Balázsik Dezső, az igen híres Rekorida Tanácsi Vállalat igazgatója az elmúlt öt évben kétszer követett el szándékos bűncselekményt.” És figyelj csak: „Ismert vezetők között rám is hivatkozik, mint jó barátjára. Örülök neki, mert így nem tud elfogultsággal vádolni.”

Első titkár, két kapitány - elfogultság meg sehol, mert ha ezek kitudódnak, végem! Azon az estén azt is kiabálta Judit, hogy kinyírat a kapitánnyal. Amikor szóba került a tárgyaláson, a bíró rögtön rákérdezett: „Mit gondol, ez valami szervezkedés maga ellen?” Szerencsére szünetet rendelt el, és megbeszéltük az ügyvéddel, hogy ezt a kijelentést visszavonom:

- Tisztelt bíróság, én annyira becsülöm Ruszina Ottó rendőrkapitányt, hogy ezt a kijelentést már akkor sem hittem el! - Ha nem ezt mondom, lehetlenné teszem a mellettem tanúskodó nyíregyházi vendégeimet, a koronatanú tanácselnök pedig, mint említettem, tiszteli apját, anyját és rendőrkapitányát, így téphetem volna a pofám, még a rágalmazást is a nyakamba varrják. Kérhettük volna az elfogultság megállapítását Dulesz ügyész és Judit kapcsolatára hivatkozva, amire megvolt a tanú is. De megtehettem volna ezt a hajdani szeretőmmel? Bosszúnak elment volna, de ez nem az én műfajom. Szerencsétlen Judit nagyon belekeveredte magát a hazudozásba. Itt volt például a nőnap hazavitel, amikor magamévá tettem, aztán mégsem tettem, mert nem voltam férfi. A bíró pimaszul rákérdezett: „Honnan tudja, megfogta neki?” Előtte szóba került a vetkőztetés.

„Meddig húzta le a vádlott a bugyiját?” - kérdezte a bíró. Judit mutatta, hogy térd alá.

„Térd alá?”

„Igen” - felelte Judit.

„És mennyi idő kellett ehhez?”

„Három perc.”

„Ez igen! Ledönteni az ülést, és egy hölgyet levetköztetni; mindegyre csak három perc! És mije szakadt el?”

„Semmim.”

„Ilyet én még nem hallottam, asszonyom! És mondja, Egerben miért aludt a vádlottal egy szobában?”

„Én voltam a testőre! - A teremben levő tanúk felröhögtek. - Nagyon jó volt Balázsik Dezsővel dolgozni, a vállalatnál teljesen kiközösítettek, más nem tűr el, csak ő.”

„Képtelen vagyok magán eligazodni. Az egyik pillanatban zaklatja a vádlott, a másikban csak vele tud dolgozni.”

Szembesítéskor kétszer mondtam, hogy hazudik. Nem válaszolt rá, csak folytak a könnyei. A zárt tárgyaláson többször a fejéhez kapott a bíró:

„Könyörgöm, mond itt valaki igazat is?”

Az utolsó szó jogán megmondtam, szégyellem, hogy a bíróság előtt kell az ügyeimről számot adni, és megkérdeztem, biztos, hogy az a rendes ember, aki nyomban elvállalja, ha jön egy nő az életében, és újból válik, ha jön a következő?

Agybajában Judit - vagy hogy féltékeny tegyen, mert ez volt a mániája - szexuális aberrációkat sorolt magáról. Mesélt a nála fiatalabb, ám súlyos beteg férjének az ágybéli életéről, de ezeket nem akarom kiadni, mert lehet, hogy nem igazak, vagy ha mégis, akkor még rosszabb.

Persze hogy tagadja, hogy a feleségem akart lenni, közben a BNV-n vagy bárhol, ahol megfordultunk, minimum igazgatónéként, de inkább igazgatóként lépett fel, a külföldiekkel úgy tárgyalt, mintha ő lett volna a Rekorida tulajdonosa.

Tulajdonképp szánalomra méltó kis teremtes. Amikor a feljelentés után sírdogált itt, hogy nem lát, de nincs pénze szemüvegre, adtam neki egy ezrest. Beosztottam a főkönyvelőhöz, de ő jogszabályokra hivatkozva kiharcolta, hogy velem tárgyalhasson, mert a jogtanácsos csak az igazgatóhoz tartozhat, és úgy járkált be hozzám, mintha mi sem történt volna. A másik asszony veszélyesebb, még ha emez tette is a nyakamra a kést. Glóri híresztelte, hogy egy évet fogok kapni, és az előző hat hónapot is le kell töltenem. Az ügyvéd azt mondta, ne féljek, mert több mint két éve volt az ítélet. Megkérdeztem aztán Glórit:

- Mondd, ha te lennél az én helyemben, bízna magadban? Abban, aki állandóan uszítja Juditot ellenem? Három hete nem dolgozol, egész nap Judittal beszélgetsz.

Elsírta magát.

„Miattad nem tudok dolgozni!”

- Azért, mert lecsuknak, vagy azért, mert még nem csuktak le?

Amint az várható volt, Aszalón elfogult volt a bíró. A vád tanúinál természetesnek vette, hogy igazat mondtak a kihallgatás során, ha viszont valami nem került a jegyzőkönyvbe, és az terhelő volt rám nézve, akkor a tárgyaláson emlékszik jobban. A védelem tanúinál épp fordítva, az ügyvéd már a szünetben be akarta jelenteni az elfogultságot.

Amikor kihirdette a fél év felfüggesztett börtönt - mivel „az eljárás kétséget kizárólag bizonyította, hogy Balázsik Dezső vádlott a kérdéses estén megverte Bokrosné dr. Teinóra Judit vádlottat” -, előttem szabályosan elsötétült a terem, rosszul lettem. A túlzott feszültség törhetett ki rajtam, mert sem előtte, sem azóta nem fordult elő velem ilyesmi. Lehet, hogy orvoshoz kellene menni, de még képes lenne találni valamit.

Mivel az ügyész súlyosbításért fellebbezett, mi sem törődhattünk bele az ítéletbe, pedig én képes lettem volna akár be is vonulni valamelyik műintézetbe, csak hagyjanak már békén! Van nekem becsületes szakmám, amiből meg tudok élni, nem születtem én igazgatónak, ne tegyenek ezért a kurva cégért üzött vaddá!

Meglátogattam Parti Bandi bácsit, és ő leintett; várjak még a lemondással. Fogalmam sincs, hogy mit csinált, mit nem, de néhány napon belül szólt, hogy kérjük még egyszer az elfogultság megállapítását, és ne nyugtalankodjak, mert másodfokon még csak nem is a Tiszántúlon fogják tárgyalni az ügyet. Hetekig szikrát hányt még a papír is, akkora emberek szálltak ringbe. Bandi bácsi próbálta tartani bennem a lelket, majd a tárgyalás előtt komoran közölte:

„Nyeljük le a békát, kompromisszumot kellett kötni, pénzbüntetést fogsz kapni.”

Húszezer forintba ítélték, de ez még semmi! Arra kértek az engemet pártoló elvtársak, hogy fogjak kezét mindkét kapitánnyal, és köszönjem meg nekik a támogatást! Ennél talán a börtön is jobb lett volna, hisz nem követtem el bűncselekményt, mégis nekem kell kinyalazni az ellenségeim segítségét. Keresem rá a módot, mert a bíró is azt mondta:

„Ezután ha árnyék közeleg, álljon odébb, nehogy magára vetődjön!”

#### 16. PARTI ANDRÁS (1926)

a városi pártbizottság nyugdíjas első titkára  
(26. sz. Alme szalag: 50 perc)

- Elkapott a düh, amikor meghallottam Balázsik Dezső újabb ügyét. Hát képtelen a saját kárán tanulni!? Nem folytam bele az eseményekbe: ha olyan hülye, hogy nem tudja, buta nővel nem szabad kezdeni, pusztuljon!

Két éve szőlészkedtem, amikor Dezsőt másodszor is elítélték. Felkeresett, és tanácsot kért. Tájékozódtam, és ekkor értettem meg igazán ennek a szerencsétlen embernek a sorsát, akinek öt esztendeje nincs egy nyugodt perce az ellene folyó vizsgálatok, bűnvádi eljárások miatt.

Valamikor 1982-ben egy NEB-vizsgálattal kezdődött az egész: bejelentés érkezett ellene, hogy jogtalan támogatást nyújt egy lakásépítő közösségnek, amelynek a hetven százaléka a Rekorida dolgozója volt, közöttük a veje is. Felesleges lenne erre szót vesztegetni, ha nem lett volna már ennek a vizsgálatnak olyan éle, hogy a hibák feltárása helyett mindenáron Balázsik bűnösségét próbálták bizonyítani. Megjegyzem, én akkor tiltakoztam a vizsgálat módszerei miatt, de nem hallgattak rám. Egy alkalommal Látó János megyei első titkárnak is szóltam, de ő elhárította, hogy érdemben utána nézzen a történeteknek.

Lényegében még le sem záródott az előbbi ügy, amikor egy különböző mulasztások miatt elbocsátott munkás feljelentette Balázsik Dezsőt, hogy törvénytelenül osztogatta a vállalat tulajdonát képező ősrégi malomépület bontási anyagát. Vizsgálatok sora bizonyította, hogy idegenek csak akkor vihettek a nem szabványos méretű téglából, amikor a Rekorida dolgozóinak már nem kellett, az igazgatót mégis azzal vádolták, hogy hűtlenül kezelte a közvagyon, sőt megdezsmálta, mert egy szerszámkamrához maga is elvitt vagy háromszáz téglát.

Balázsik Dezső és a főkönyvelő felfüggesztett börtönt kapott, pedig kitüntetéssel érdemelt volna, mert a közművesített telek felszabadításával több mint egymillió forintot takarítottak meg. Az ítéletet a főkönyvelő megfellebbezte, és őt bűncselekmény hiányában felmentették. A bírói döntés egyúttal minősíti Balázsik Dezső bűnét is. Ő nem fellebbezett, mert a pártvonal - konkrétan a megyei PB képviselője, és én magam ezt nem tanácsoltuk neki. Az indokunk az volt, ha nem fellebbez, ezt annak jeleként értékeljük, hogy van önkritikája: kap egy pártbüntetést, és nyugodtan végezheti tovább a munkáját. Ha viszont fellebbez, másodfokon is

elmarasztalják, és más értékelést kap ügyének pártfegyelmi elbírálása is. Ő ezért nem fellebbezett!

Felelősségem tudatában kijelentem, hogy ezután nem volt semmi probléma Balázsik Dezsővel. Nekem aktív közéleti szereplésemből még egy hét volt hátra - már ki volt tűzve felmenésem időpontja -, amikor a városi rendőrkapitány kérte, járuljak hozzá, hogy bűnügyi nyomozást indítsanak Balázsik Dezső ellen erőszakos nemi közösülés kísérlete, testi sértés és személyes szabadság korlátozása miatt. A sértett a vállalat jogtanácsosnője volt. Felvettem a rendőrkapitánynak, hívjuk be Balázsik Dezsőt, hallgassuk meg együtt, de ő elhárította azzal, hogy neki megcáfolhatatlan bizonyítékai vannak, orvosi látellellettel alátámasztva. Ezek alapján én a hozzájárulást megadtam.

Aktív pártmunkásként az ügyel én már nem foglalkozhattam. Később kíváncsiságból utánanéztem a dolognak, és kiderült, hogy Balázsik Dezső egész napját együtt töltötte a jogtanácsosnővel, vállalati ügyeket intéztek. Este a Rekorida központjában a nyíregyházi társvállalat igazgatóhelyettese várta, ugyancsak hivatalos ügyben. Itt már előkerült a pohár is. Hogy mi történt, csak ők tudják, Balázsik Dezső szerint a nő ittasan Tokajba akart menni kocsival. Ő ebben megakadályozta, és a nyíregyházi igazgatóhelyettesrel együtt hazavitték.

Ami ezután történt, azt már a tényekből lehet összerakni. A nő elment a rendőrkapitány feleségéhez, ketten együtt elmentek a baráti társaságban ultizó rendőrkapitány után, és kihívták. A kapitány elnézést kért a barátaitól, és jó egy-másfél órára eltávozott. Amikor visszament, tájékoztatta barátait, és megjegyezte, hogy ezt Balázsik Dezső nem ússza meg szárazon.

Hogy távollétében mit csinált a rendőrkapitány, azt a két orvos elbeszéléséből tudom. Maga mellé vett egy rendőrrajort, és először doktor Gröger Gyula ügyeletes orvoshoz mentek - aki egyébként párttag -, és orvosi látelleletet kértek tőle. A doktor azt mondta, a nőnek szemmel láthatóan csak az a baja, hogy részeg. Mivel a rendőrök erősködtek, hogy a nőnek súlyos sérülései vannak, elküldte őket a kórház sebészeti ügyeletére. Szerencsájukra ott egy vietnami fiatalember ügyelt, akitől szintén kérték a látelleletet. Megismétlődött az előbbi közjáték. Végül a kis orvos engedett a rendőri követelésnek, mondván, hogy a nőnek piros az arca, ami származhat italtól is, pofontól is. Kiadta az igazolást!

- Nem gondolt arra - kérdeztem tőle -, hogy ez esetleg felhasználható egy becsületes ember ellen?

„Bang nagyon sajnál, de adni a ti rendőrségednek. Ezt fel nem tételezni tőlük! Én megmondtam a rendőröknek, hogy a nő baja csak, hogy részeg. Ha kell, elmondja Bang ezt másnak is, ahogy neked.” Ezért ítélték Balázsik Dezsőt másodszor is börtönbüntetésre.

Véleményem szerint, ami azon az estén Balázsik Dezső és a nő között történt, az nem büntetőjogi kategória, hanem erkölcsi. Ha a rendőrkapitány hivatása magaslatán állt volna, és nem vezeti bosszúállás, akkor átadja az ügyet pártfegyelmi vizsgálatra. Majd mi kiderítettük volna, mi történt, és ennek alapján vontuk volna felelősségre.

Mindkét bírósági eljárásban vád volt a reprezentációs keretekkel való visszaélés. Felelősségem tudatában mondom, és személyes gyakorlatomból tudom, hogy van e téren mit javítani. Határozottan helyeslem is a korrigálást, de azt már nem, hogy mi együtt - az állam, a párt és a gazdasági vezetés - kialakítottunk egy helytelen gyakorlatot, amit példastatuálási jelleggel úgy rendezünk el, hogy tönkreteszünk egy alapjában becsületes embert, csupán azért, hogy mások megrettenjenek.

Miről is van szó? Városi pártbizottságunknak politikai határozata van a munkás-paraszt találkozók rendezésére. Politikai elvárásunk volt, hogy a nőnapot, öregek napját tisztességgel



tartsák meg. Másokkal együtt gyakran résztvevője voltam én is e rendezvényeknek, és meg voltam velük elégedve. Más: országos vezetők jönnek munkalátogatásra, és ahogy ez ilyenkor szokás, adva van a hivatalos keret, és hogy kik vehetnek részt, mennyi az egy főre felhasználható összeg. Igen ám, de a megye képviselete megszabja, mi legyen a menü - rövidital, előétel, három fogás, fekete, kétfajta bor -, ami nem jön ki a keretből.

„Oldják meg az elvtársak!”

És az elvtársak mindig megoldják a Balázsik Dezső segítségével. De ez még nem minden: jön a központi biztonsági szolgálat, a megyei és a helyi, aztán rajtam kívül a párt és a tanácsi felelős, a vállalat biztonsági megbízottai, hogy minden rendben legyen. Ők is ugyanott étkeznek, persze nem a szem előtt, de hát az is pénzbe kerül!

Olyasmi is történik, amit Balázsik Dezső becsületből még ma sem mondott el senkinek. Például a megyei munkásőrség parancsnoksága is Balázsik Dezső segítségét kérte az egyik szovjet hadtest parancsnokainak a megvendéglésére. Utána panaszolta aztán sötét képpel:

„Az nem elég, hogy az ebédet kipróbáltuk valahogy, amíg búcsúztam a szovjet elvtársaktól, a megyei parancsnok hét üveg röviditalt becsomagoltatott a vendégeknek, persze a vállalat számlájára!”

Elítélem ugyan ezt az egész gyakorlatot, mégsem tudom a megyei munkásőrpáncsnokot sem elmarasztalni, hiszen ő csak jót akart a honos szemlélet alapján: a szovjet-magyar barátságot kívánta ekként is ápolni! Dezső ugyancsak elkeseredésében mondta el - ám sehol nem adott neki hangot -, hogy tavaly itt járt az egyik miniszterelnök-helyettes, és a tanács felkérésére az ő vendégük volt, de a számlát máig sem rendezte senki. Volna még mit sorolni, de minek, a tendencia így is érthető.

Ismétlem, mélyen egyetértek azzal, hogy ezt a gyakorlatot fel kell számolni. De nem úgy, hogy azt az embert, akinek meggyőződése volt, hogy az említett módon is pártját, szocialista hazáját szolgálja, végleg elintézzük. Saját gyakorlatomból tudom, ha például ebben a témában minket első titkárokat egyszer eligazítottak volna, akkor záros határidőre én is fel tudtam volna számolni az ügyet.

Arról nem szívesen szólnék, ki mindenkitől kértem, hogy legalább a megyéből vigyék ki a tárgyalást. Balázsik a csatákat megnyerte, de a háborút elveszítette. Mintha most roppant volna össze, hogy kiszökött belőle a dac. Pedig mondják, készül ellene az újabb csomagterv: friss vádak!

Amiről beszéltem, hitem szerint igaz. Pártom, szocialista hazám érdekét tekintve is igaz. A Rekorida érdekét tekintve is igaz. Mégis félek. Félttem négy évtizedes párttagságom, félttem mások által értékelt közéleti múltamat. Félttem, mert tudom, hogy a megyénél is más néhány elvtárs véleménye, és egy nyugdíjashoz képest már mindenki nagyhatalom. Mégsem tudtam megtagadni a segítséget Balázsik Dezsőtől, mert akkor meg a saját lelkiismeretemmel nem tudtam volna szembenézni, az pedig még rosszabb lenne. Igaz, hogy barátja vagyok Balázsik Dezsőnek - szerencsére sok hasonló barátot szereztem -, de lekötelezettje csak pártunknak és szocialista hazámnak vagyok.

(1987)